EL TEMPS

25/31 desembre 1989

Any VI - No. 288 - Setmanari d'informació general - 275 Ptes.

ESPECIAL FOTOGRAFIA

Sexe i dones

L'erotisme de la seducció

Autodeterminació

Intel.lectuals i polítics davant la qüestió nacional

5.ooo milions

Tot el que costa TV3 al País Valencià

© VICTOR VASARELY

PRODUCTES PER A LA JUBILACIÓ

Per afrontar el futur amb confiança, actuï avui.

Per afrontar el futur amb tranquil·litat i seguretat plena, pensi i actuï avui. Ara ho té molt fàcil: Caixa de Catalunya li ofereix tres solucions per planificar el seu futur:

- Pla de Pensions.
- Pla de Jubilació Garantit.
- Llibreta Previsió.

Com avanç, li recordem alguns consells bàsics per a una bona elecció:

— Informi-se'n bé. Actuï amb coneixement i convenciment; el millor pla, a la seva mida, només és un.

— No es deixi portar per previsions massa optimistes.

— Consideri el seu Pla de Pensions com un complement de la seva pensió de jubilació de la Seguretat Social.

— Determini vostè mateix com i quant vol estalviar sense deixar-se influir exclusivament pels avantatges fiscals.

Pensi-s'ho bé. La seva jubilació és important. Li oferim els 560 punts d'informació de Caixa de Catalunya.

Amb tota confiança

CAIXA DE CATALUNYA

EL 288 TEMPS

25/31 desembre 1989

Any VI - No. 288 - Setmanari d'informació general - 275 Ptes.

sumari

PAIS

9. Autodeterminació, però no per ara. Reaccions a la proposició aprovada pel Parlament de Catalunya que inclou la no renúncia a l'autodeterminació per part del Principat. Albert Punsola.
12. Dossier: Els intel·lectuals i la qüestió nacional. Introducció. Observacions sobre les distintes teories existents entorn del fet nacional. Quadres sinòptics. Xavier Ferré.
27. 5.000 milions. Tot el que costa TV3 al País Valencià. Jaume Cervera.
31. El CDS-Balears naufraga. Miquel Payeras.

ESTAT

34. La nova força aèria espanyola, conflictiva. Centre d'Estudis Estratègics de Catalunya. (CEEC).

INTERNACIONAL

38. Vaclav Havel, l'ànima d'una revolució de vellut. Martin Pollak.
41. Xile surt del túnel del temps. Josep Morell.
42. Breus d'Internacional: Ortega abandona el FMLN. Antoni Castel, **i Moscou, Alerta Roja,** Josep Morell.

TEMPS OBERT

44. La cultura eròtica de les dones. Els 90, la dècada de la seducció. Rafa Xambó, Montse Palau, Maria Mercè Roca i Àngela Fortuny.
57. Antoni Cobas, el mag de les motos somia a fer campió l'alzireny Jordi Martínez Aspar. Bru Noya.
61. Deu reconeguts fotògrafs visionen el Port de Barcelona. Exposició a la sala Arcs de la Fundació Caixa de Barcelona.
63. La Punyalada, últim treball cinematogràfic de Jordi Grau.

CRÍTICA

67. Cinema: La passió solitària de Judit Hearne. José Luis Guarner.
68. Música: Mehta no és Celibidache. Ni Abbado. Jaume Comellas. **Teatre: Quan la Comèdia és la reina.** Rodolf Sirera.

Discos: Hola és una salutació Universal. Juan M. Játiva. **69.**
Art: El patrimoni escultòric de la Caixa d'Estalvis de València. Romà de la Calle. **72.**
Especial Fotografia. Coordinador: Salvador Rodés.
Televisió. Telecomèdies. Adolf Beltran. **73.**

CULTURA

Joan Francesc Mira «Si no és una obra d'art no és una bona novel·la». Xulio Ricardo Trigo. **74.**
A Walk on the Wild Side of Mira. Miquel Alberola. **78.**
Carlos Barral, memòria d'una generació. Xulio Ricardo Trigo. **82.**

Opinions: Anna Maria Moix, Carme Riera i Josep Ma. Espinàs. Gandia, capital del Tirant. Xulio Ricardo Trigo. **83.**

LLIBRES

Destaquem: Thomas Bernhard. *La Força del costum.* Josep Iborra. **87.**
La visió. Joan Vinyoli en el record. Ferran Carbó. **88.**
Prestatgeria. 89.
Millenum, la seducció de mil anys d'art. Lali Cistaré. **90.**

CIÈNCIA I MEDI AMBIENT

Les causes globals del càncer. Reflexió al voltant de l'any europeu d'informació sobre el càncer. Giner Sorolla. **91.**

ECONOMIA

Al ritme del treball. L'ergonomia arriba a les empreses. Sílvia Monfort. **96**
Luis Espinosa, Secretari General de la CEV: «Madrid ofega i margina València». Albert Vicent. **98.**
L'imperi del Sol. Anàlisi del grup hoteler mallorquí Sol, el primer i més important de l'estat. Miquel Payeras. **100.**

Edicions del País Valencià, S.A. Avda. del Baró de Càrcer, 40, 13a. 46001-València. Tel. (96) 352 48 69. Telefax: 352 09 83. **Redacció de Barcelona:** Carrer de Casanova, 46, 4-2. 08011-Barcelona. Tl. (93) 323 00 71. **President del Consell d'Administració:** Rafael Mansanet. **Editor:** Eliseu Climent. **Director:** Josep Ramon Lluch. **Subdirector:** Josep Ma. Pasqual. **Cap de redacció:** Antoni Robles. **Redacció València:** Miquel Alberola, Xulio Ricardo Trigo, Jordi Sebastià, Nel·lo Pellicer, Albert Vicent, Ismael L. Belda. **Col·laboradors:** Enric Sòria, Víctor Mansanet, Remei Blasco, Esther Roig, Carles Gàmez. Ronan Killeen. **Administració:** Quica Sena i Pilar Martí. **Secretària de Redacció:** Xelo Tortosa. **Redacció Barcelona:** Eduard Company, Sílvia Montfort, Blanca Lucas. **Col·laboradors:** Lluís Bonada, Oriol Castanys, Carles Singla, Òscar Monferrer, Xavier Duran, Andreu Sotorra, Joan Vila, Vicent Partal, Albert Punsola i David Pallejà. **Secretària de redacció:** Mercè Montoliu. **Corresponsalia Alacant:** Francesc Manel Anton. **Corresponsalia Castelló:** Antoni Albalat, Teresa Violeta. **Corresponsalia Mallorca:** Miquel Payeras. **Corresponsalia Andorra:** M. Carme Grau Ribot. **Corresponsalia Madrid:** J. M. Sanmartí, Julio Trujillo. **Fotògrafs:** Rafa Gil (València), Domènec Umbert (Barcelona), Xesc Amengual (Mallorca), Carlos Serrano (Madrid). **Documentació:** Ma. J. Castellote. **Arxiu fotogràfic:** Jesús Prats. **Disseny:** Enric Satué. **Maquetació:** L. Casanovas. **Cartografia:** Alonso. **Correcció lingüística:** Francesc Sellés, Dolors Sanchis. **Promoció i publicitat:** Jordi Enguix. **Subscripcions:** Begonya Pardo. **Edició:** Eloi Casanovas. **Impressió, composició i enquadernació:** Tip. Art. Puertes, S. L. Palleter, 47. Telèfon (96) 325 06 77. 46008-València. **Col·laboradors:** Joan Fuster, Vicent Ventura, Ricard Blasco, Ramon Barnils, A. Solé, Joan F. Mira, Manuel Vázquez Montalban, Joan de Sagarra, Vicent Pitarch, Sergi Pàmies, Oriol Domingo, Josep V. Marqués, Quim Monzó, Ignasi Riera, Antoni Serra, Julio Máñez, Valentí Puig, Max Cahner, Ferran Torrent, J. J. Pérez Benlloch, Toni Mollà, Ricard Calvo, Equip d'Estudis Urbanístics, Manuel Muñoz, Heike van Lawick, Francesc Signes, Manuel de Pedrolo, Vicent Partal, Rafael Alemany, Jaume Lorés, Vicenç Villatoro, Baltasar Porcel, Biel Mesquida, Ferranda Martí. **Direcció, redacció, administració, publicitat i subscripcions:** Av. del Baró de Càrcer, 40, 13. 46001-València. Tel. (96) 352 48 69. **Depòsit legal:** V. 853-1984.

Els lectors que vulguen veure publicades les seues cartes en aquesta secció hauran de tenir en compte que en cap cas podran superar les vint línies de text i que s'hauran d'identificar amb el nom i el DNI.

¿Linde conciliador?

O és un cínic o el sr. Linde vol apuntar-se al carro de la concòrdia. Em referesc a l'entrevista a Enrique Linde, president del Consell d'Administració de RTVV que publicàveu en el número 287 i en la qual el sr. Linde vol aparèixer com a conciliador, a favor de la reciprocitat entre TVV i TV3 i, també, del

paper que la TVV ha de desenvolupar en la potenciació del valencià.

Ell, com a president del Consell d'Administració, possiblement no té competències a l'hora de triar les pel·lícules i sèries que es programen, però sí que crec —tal i com assegura en l'entrevista— que té competències per exigir al director de RTVV, Amadeu Fabregat, que seguesca la indicació d'utilitzar el valencià. Pel que hem vist durant els primers mesos, el castellà hi té més presència que el valencià —tret, és cert, d'informatius i producció pròpia— de manera que només serveix com un canal de vídeo —en castellà— suplementari. Jo enyore TV3 i ja he demanat que em revisen l'antena per poder tornar a veure-la.

Manuel Martorrell
Alcoi (l'Alcoià)

Carta oberta a l'arquebisbe de València

Li manifeste que com a cristià que vull educar en la fe els meus fills, i que com a ciutadà valencià, vull que la llengua vehicular d'aquesta educació siga la meua pròpia. Els meus fills reben l'ensenyament escolar en valencià i aquesta llengua és la que dominen, llegeixen i escriuen.

En encetar el procés formal per a catequitzar els meus xiquets no trobe el material imprès ni les persones adients per a tal menester. És incomprensible tal situació, que contradiu tots els principis pedagògics, i el que és més important, traeix de pla l'esperit evangèlic i la tradició de l'Església, així com els preceptes del Concili Vaticà II, diverses encícliques i declaracions dels papes, que parlen del respecte degut a les llengües i cultures del món. A tall d'exemple li recorde algunes intervencions del Papa Joan Pau II, com ara: «Us dic: amb tots els mitjans a la vostra disposició, vetlleu per aquesta sobirania fonamental que posseeix cada nació en virtut de la seva pròpia cultura. Protegiu-la com la nineta dels ulls. No permeteu que siga víctima dels totalitarismes, dels imperialismes o de les hegemonies...».

(A la Unesco, 2-6-80)

«Aquest manament de l'amor es concreta igualment en el respecte de l'altre, de la seua personalitat... Pronuncia aquestes paraules... el fill de la nació que en la seua història recent ha sofert dels altres múltiples patiments... Parla en nom de totes les nacions els drets de les quals són violats i oblidats».

(Auschwitz, 7-6-79)

En conseqüència, li demane la immediata elaboració i publicació de material catequètic (catecismes, material àudio-visual, cançoners...) en valencià, així com la formació de catequistes en aquesta llengua. I no admet cap excusa dilatòria davant d'una injustícia tan aberrant.

Els meus fills pensen, parlen, estimen, juguen, llegeixen... Viuen en valencià, i en valencià han de ser educats en la fe de Jesucrist. Cap autoritat eclesiàstica no pot negar-los aquest dret.

Si aquesta petició no és atesa d'immediat li manifeste la meua intenció de recórrer a les màximes autoritats de l'Església.

J. Royo
(Sagunt)

Palau de la Música Catalana

Distingit senyor:

Arran del concert que vaig donar el 2 i 3 de desembre al Palau de la Música Catalana al front de l'Orquestra Ciutat de Barcelona, he pogut constatar personalment que les acerbes i unànimes crítiques que m'havien anticipat amics músics i afeccionats sobre la transformació de l'escenari i sala del Palau eren, malhauradament, més que justificades.

Si bé la fusta, metall i percussió han guanyat en brillantor, les cordes, pel contrari, han esdevingut sordes i confuses, com si estiguessin soterrades o excloses del marc de la caixa de ressonància de l'escenari. Aquest lamentable desequilibri, evi-

dentíssim des del pati de butaques, no és perceptible, en canvi, des del pòdium, d'on el director recull una enganyosa audició del conjunt orquestral.

Sense entrar en els detalls que han desfigurat el conjunt harmoniós de la Sala —la substitució del paviment de fusta pel marbre i la de les butaques de fusta per uns seients de plàstic, la supressió de les llotges d'amfiteatre convertides en rengleres de butaques de poca visibilitat— hom es demana per què, sobretot, s'ha ampliat irremissiblement l'escena fent-la desbordar del seu propi marc estructural, situant així gran part de la corda i els solistes a fora del portaveu de l'escenari. ¡Perquè, també, s'ha destruït, a causa del formigó situat a sota de l'escena, la caixa de ressonància que constituïa el suport del mateix escenari!

Pel que sembla, la remodelació de l'escenari s'ha dut a terme contra el parer de la Junta de l'Orfeó Català —aprofitant les vacances d'estiu— i del propi Consorci del Palau. Ignoro si la Direcció General del Patrimoni Artístic havia autoritzat aquesta greu mutilació de l'obra de Domènech i Muntaner.

Sia com sia, no podem restar insensibles ni passius davant d'aquest fet consumat que afecta transcendentalment la vida musical de la ciutat, tant pel que s'ha perdut irrespectuosament en l'estètica i en l'acústica com pel què s'ha despès desmesuradament i negativament, i... ¿a benefici de qui?

Des d'aquestes pàgines, i fent-me ressò de les unànimes crítiques recollides, propugno que es promogui una campanya de protesta, amb recollida de firmes, perquè s'aclareixin els fets i s'exigeixin responsabilitats a qui correspongui.

Narcís Bonet
Boulogne-Billancourt

Fe d'errates

Un salt en la composició de l'original corresponent a l'article «El debut municitrícola» de la secció *Cafè del temps* de Miquel Alberola, en el número 287, va ocasionar una incongruència en el text, on deia «...o qui sap per quin interès, és cert que la socialdemocràcia...» i, en realitat, havia de dir «...o qui sap per quin interès, va optar per deixar fer i no abordar taxativament el problema. Si és cert que la socialdemocràcia...».

El president de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió és el sr. Joan Granados i no Enric Granados com, per error, aparegué publicat en el número 287, pàgina 14.

Solució als passatemps del nº 287

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	C	A	M	P	R	O	■	O	N
2	A	V	A	L	A	R	■	M	A
3	S	■	T	A	N	G	A	■	V
4	T	E	R	■	Q	U	I	M	A
5	E	T	I	Q	U	E	T	A	R
6	L	A	C	■	E	■	A	R	C
7	L	■	V	E	J	A	■	C	L
8	A	I	L	L	A	R	A	■	E
9	R	E	A	■	R	A	S	E	S

Problema de lògica:

Nom: Pere. Blau. 14'28''. 14'32''. 29'00''.

Ignasi. Verd. 14'28''. 14'29''. 28'57''.

Pau. Groc. 14'24''. 24'28''. 28'52''.

Ricard. Vermell. 14'32''. 14'32''. 29'04''.

Joan. Negre. 14'35''. 14'27''. 29'02''.

PAS DE RATLLA

Ramon Barnils

Bateig a Figuerola

El Jordi va pujar a casa havent dinat:

—Bategem a dos quarts de cinc. A un quart sortirem cap a l'església. De passada treu el cotxe d'on el tens, que després amb els caramels hi haurà molta gent i te'l podrien bonyegar.

El capellà de Figuerola ho és també de Cabra i del Pla i aquell diumenge pràcticament l'es trenaven.

—Ha volgut ajuntar el bateig amb la missa, que això aquí no es feia mai.

Ni allí ni a Sant Cugat, on s'és vist. Doncs s'és vist com a mínim a Figuerola. ¿I per què?

—Perquè en ser batejada, l'Alba entra a formar part no solament de l'Església, sinó de tota la comunitat del poble i és bo que en aquest ingrés l'hi acompanyi com més gent millor —va establir el capellà a l'homilia.

A l'església hi ha places per a gairebé dues-centes persones, i al poble n'hi viuen encara no tres-centes. La vam omplir a dos terços, que vol dir mig poble.

Feia un dia rúfol i en sortir ens mullava la boira pixarera:

—Tot i que a TV3 l'Anna Rius n'ha dit boira ploranera.

Els avis de l'Alba van estar d'acord amb totes dues coses, que sempre se n'ha dit boira pixarrera, i que a TV3, i sobretot l'Anna Rius, n'ha de dir boira ploranera. L'avi havia tocat a l'harmònium, durant el bateig amb missa, el cant dels ocells i un parell o tres de peces desconegudes per un pecador. El vaig felicitar:

—Bon poble, aquest, que no feu pecats, només us desvieu.

—Sí que n'és, de modern, aquest capellà —va fer l'avi Jaume.

El capellà, al sermó, després de llegir un text sagrat, ens havia advertit que allà on entre cometes hi diu pecat, fora de les cometes, és a dir avui en dia, se n'ha de dir desviament.

Després vam arribar a la casa de la flamant veïna —més flamant encara que qui signa, com passa el temps, i familiars i algun convidat vam sortir al balcó a tirar caramels a la canalla, petits i grans. Curiosament excitant.

—¿Veus? Ara repartirem el «bollu» —explica el Jordi—. És un panet fet exprés i amb sucre, i unes preses de xocolata. Abans es repartia només entre els nens més veïns, i s'havia arribat a fer amb llista. Però nosaltres —«nosaltres» són els homes de menys de trenta o quaranta anys que treballin a Valls, el Pla o Montblanc— vam decidir de continuar a Figuerola. Gent amb vista, vam dir de repartir-ne a tota la canalla del poble.

Després als grans ens van fer pujar a les golfes acabades de pintar, netes i polides, i ens van convidar a un pastís de pisos, com de casament, i a xampany de primera. Després van repartir bossetes de confits en record de l'Alba Clofent i Jiménez a les dones, i una bona tatxa als homes. A mig refresc van pujar l'Alba, que encara no aguanta el cap però que no va treure els ulls de tot i de tothom en tota l'estona.

Hi ha dies millors que no pas d'altres, ¿oi, xica?

SALA ESCALANTE

CENTRE PERMANENT DE PRODUCCIÓ TEATRAL PER A ESCOLARS I PÚBLIC FAMILIAR

VERSIÓ EN CASTELLÀ

LA GUERRA DELS MONS

Guió de **M. CUBEDO** inspirat en el programa radiofònic d'Orson Welles sobre la novel·la de H. G. Wells.
Música original: **PEP LLOPIS.**
Escenografia i Il·luminació: **PEP ACOSTA.**

REALITZACIÓ: L'ENTAULAT TEATRE

Diumenges i festius, obert a tots els públics.
Funcions: 12 i 17 hores
Entrada d'adults: 300 pessetes.
De dilluns a divendres, coordinació per a col·legis.

INFORMACIÓ:
SALA ESCALANTE
C/. Landerer, 5
Tel. 331 24 42

Agraïm la col·laboració de:
MONTALT, S. A.
PANACEA / AL CAPONE

UNA PRODUCCIÓ DE LA

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

Els han tocat el tabú

Cada any que passa, i que suposadament consolida la democràcia, es fa més evident que al Regne d'Espanya hi ha dues coses progressivament intocables: el principi monàrquic —i la persona que l'encarna— i la idea d'Espanya. La persona del rei és tan alta i sagrada —encara que siga per resultat de certes circumstàncies— que en la seua presència hom no pot ni tan sols expressar, amb senyeres i amb crits per exemple, propòsits que puguen sonar desagradables a les reials orelles. Si el rei assisteix a un festival esportiu a Montjuïc, qualsevol gresca patriòtica —catalana— dels assistents serà lesa majestat, inqualificable gosadia, manca de seny, i mala educació. Davant de la persona reial, només pot manifestar-se l'adhesió, la simpatia o, com a mínim, el silenci. O bé, això sí, el patriotisme espanyol.

Perquè si el rei, tot i ser transitori, és intocable, la idea d'Espanya és permanent i eterna, i per tant no solament no pot ser tocada de fet —cosa per ella mateixa difícil— sinó menys encara en el camp dels principis. Ni de manera purament formal i retòrica. Ni amb totes les precaucions que barren el pas de la retòrica a la pràctica. Ni de la manera més indirecta, respectuosa i remota. Simplement, Espanya no es toca, i punt. Pertany a l'àmbit del sagrat: és tabú, i tocar el tabú provoca les ires fulminants dels guardians de la tribu.

El Parlament de Catalunya, en un acte segurament poc pensat (si s'ho hagueren pensat, ai!, probablement no ho haurien fet, per timidesa o simplement per por), commemora els deu anys d'autonomia amb una declaració institucional de circumstàncies. I en aquesta declaració introdueix una idea que resulta per ella mateixa òbvia: que el poble català no renuncia al dret d'autodeterminació. No que vulga exercir-lo, ni que projecte fer-lo efectiu: simplement, que no hi renuncia,en tant que *dret*. Afirmació, això sí, precedida i seguida de totes les precaucions i salvetats: que la realitat nacional catalana s'inclou «en el conjunt de l'estat», que no es qüestiona «l'acatament del marc constitucional vigent», i que del que es tracta en la realitat possible és només d'«incrementar les cotes d'autogovern», sempre «a través de les actuacions previstes en el mateix ordenament constitucional». Més acatament, més prudència i discreció, impossible.

A l'hora de les reaccions, però, no val ni acatament ni discreció: els han tocat el tabú, i les ires es desfermen contra l'ofensor. La reacció és fulminant: per començar, el punt de vista espanyol és que l'autodeterminació *no* és un dret dels catalans (pot ser-ho d'uns altres europeus o de tots els africans, però dels catalans no). O que si és un dret, ja ha estat exercit repetidament votant partits no independentistes (¿i al País Basc, on repetidament tenen majoria els partidaris del principi de sobirania?). O que és una qüestió ja vella i superada (¿i llavors per què tantes ires?), o que és un tema «tercermundista» (?).

Més encara, la premsa madrilenya més assenyada (no menys fonamentalista espanyola, per això), ataca la declaració del Parlament català amb els epítets més ofensius possibles per a la institució: declaració «*vergonzante*», «*sacada de la manga*», «*procedimiento muy barato*», «*fraude... com la ciudadanía*», i altres insults semblants. I les forces polítiques que hi van votar a favor, van del «*sector arebiliario del irredentismo fundamentalista*», fins el «*patetismo oportunista*», dels comunistes, passant per la«*insuperable muestra de incoherencia*» i la «*lógica del chantaje*» de la majoria convergent. Aquesta és la seua lògica, doncs: el simple fet de *no renunciar* a un dret obvi equival —per a l'Espanya una i eterna, ¿per a qui si no?— a un xantatge incoherent, fraudlent, vergonyós, barat, atrabilari, oportunista i patètic. Quan els toquen (per molt prudent i submís que siga el toc) el Gran Tabú, no falla mai: trauen l'espasa del Cid, pugen a cavall, i ataquen.

89 VALENCIA INNOVACION

Premis atorgats a les empreses més innovadores de la Comunitat Valenciana

Disseny industrial

Punt Mobles S. L.

Pavimentos Mediterráneos S. A.

Andreu World

Investigació i Desenvolupament

Azuyde S. A.

LCS Software Factory S. A.

Microplant

Diversificació Industrial

Comercial Empar S. A.

Santiago Mateo Gálvez

Francisco Sánchez-Robles Beltrán

Disseny Moda

Montesinos Alama S. A.

Sara Navarro / Creac. Exclusivas S. A.

Tráfico de Modas S. A.

GENERALITAT VALENCIANA

IMPIVA

PAIS

Reaccions al voltant d'una decisió

Autodeterminació, però no per ara

El Parlament català ha desencadenat, amb la seva decisió de no renunciar a l'autodeterminació, una sèrie d'opinions no sempre contingudes per l'anàlisi sinó més aviat al contrari.

La proposició no de llei aprovada per una comissió del Parlament de Catalunya la setmana passada, en què s'afirmava que Catalunya no renuncia al dret a l'autodeterminació, ha aixecat força polseguera en medis periodístics i polítics de l'estat. Tot i haver estat aprovada en comissió, la jerarquia d'aquesta fa que la proposició tingui rang d'acord del ple del Parlament.

A més del dret a l'autodeterminació, que es lliga als principis dels organismes internacionals, la proposició parla de Catalunya com a «part d'una realitat nacional diferenciada» i introdueix la idea que la cota d'autogovern serà adaptable a les circumstàncies històriques.

La proposta original d'ERC va ser esmenada però el text aprovat finalment per CiU, IC, CDS i la mateixa ERC no va desvirtuar el text proposat pels republicans. El més significatiu és que, per primer cop, la coalició Convergència i Unió va haver de posicionar-se sobre un tema al voltant del qual solia mantenir l'ambigüitat constant. Un articulista de *Diario 16* va qualificar de lògica la postura convergent dient que CiU es limitava a «defensar públicament el que sempre van pensar». Per a *El País,* en canvi, l'actuació del grup parlamentari convergent és «desconcertant», tot recordant declaracions de Pujol sobre la «unitat espanyola», afirmava que «la gran oportunitat de Pujol és desautoritzar el seu grup parlamentari».

Pujol havia dit en el Parlament amb motiu de la commemoració de 10 anys d'estatut que aquest «només era una eina que calia revisar» i que «no s'havia arribat al camí final de la reivindicació catalana» però en cap moment s'havia referit a l'autodeterminació.

Parlament de Catalunya.

L'adhesió del Partit Nacionalista Basc a la decisió del Parlament català va ser molt ben rebuda en medis convergents i va provocar una reacció de l'executiu central en la qual es posava en relleu la «perillositat» del terme autodeterminació. El ministre Almunia va dir que «la immensa majoria de catalans i bascos no volen que es desviïn les coses fora del marc constitucional». En aquest sentit va haver-hi una desmesura interpretativa per part del govern central ja que en el text de la proposició no de llei s'especificava reiteradament l'acatament del marc constitucional fins i tot l'esment a l'autodeterminació era fet en negatiu (Catalunya no renuncia...)

INTERPRETACIONS VÀRIES

La majoria de reaccions entorn de l'aprovació de la no-renúncia a l'autodeterminació per part del Parlament, van tenir en comú la desqualificació poc raonada. Jordi Solé Tura (PSC) va dir que «utilitzar la paraula autodeterminació és una forma perillosa de jugar amb la política». José María Aznar (PP) va assenyalar que CiU es veurà obligada a donar explicacions i que l'autodeterminació no cap en el bloc constitucional». L'argument més repetit va ser aquell segons el qual Catalunya ja s'havia autodeterminat el 1977 i havia seguit fent-ho en cada nova convocatòria electoral. Aquest ha estat el principal argument socialista i del diari *El País.* Un argument diferent formulat amb gens de subtilesa i amb referències menys democràtiques ha estat l'emprat per *ABC* quan ha dit que «la unitat d'Espanya es fonamenta en el sufragi universal dels segles», tot afegint que «no era necessari que la constitució proclamés la unitat d'Espanya

Alfonso Guerra i Joaquim Xicoy.

perquè era la pròpia Espanya unida la que es dictava a si mateixa la constitució».

Així, una proposta no de llei que no impulsava cap acció sinó que es limitava a recordar la legitimitat d'un dret reconegut internacionalment, ha provocat una reacció que hauria estat lògica en el cas que s'hagués exigit de manera efectiva la realització del dret a l'autodeterminació. Aquesta manca de proporció només s'explicaria per un temor a les conseqüències de la decisió catalana en la nacionalitat veritablement conflictiva de l'estat: el País Basc.

Immediatament després de la resolució del Parlament Català, el Partit Nacionalista Basc va anunciar que proposaria la discussió de l'autodeterminació en el Parlament d'Euskadi. Aquest anunci ha quedat congelat —en el moment d'escriure aquestes ratlles— per unes declaracions del president del PNB, Xabier Arzallus, en què afirmava que el seu partit encara no presentarà de moment cap moció en el Parlament per a discutir el tema. Si en el parlament català l'aprovació de la ja famosa proposició pot haver causat un allunyament de CiU respecte al PSC i al PP, una possible discussió en el Parlament basc tindria com a efectes directes la desestabilització del govern de coalició al País Basc entre PNB i socialistes i possiblement un replantejament dels pactes entre aquestes dues forces polítiques a l'àmbit estatal.

En aquest sentit es força qualificador que el mateix vice-president del govern espanyol, Alfonso Guerra, hagi declarat que «tots els plantejaments a favor de l'autodeterminació són deslleials a la Constitució» i que «el govern socialista combatrà aquests tipus d'actituds». Després de les bel·licoses reaccions socialistes, les intervencions dels líders convergents han estat més pacificadores o, mirant des d'un altre punt de vista, autèntics actes de retractació. Així, Miquel Roca, va dir «tots els nostres objectius es donen dins del marc constitucional» i que «l'autodeterminació ja es va exercir en el vot de l'Estatut».

El president del Parlament de Catalunya, Joaquím Xicoy, també es va pronunciar sobre el tema en el mateix to moderador, tot afirmant que «la independència només és una de les maneres d'autodeterminar-se però no l'única» i essent més explícit i directe que Roca va sentenciar que «la independència de Catalunya és en aquests moments una cosa absolutament utòpica».

Amb tot aquest marc de rectificacions, com a telò de fons, la Crida a la Solidaritat ha iniciat una campanya per a crear una plataforma popular per l'autodeterminació que té com a objectiu la mobilització social per a la consecució progressiva de la sobirania i que pensa culminar l'onze de febrer en una gran manifestació a Barcelona.

LITUÀNIA I NAMÍBIA

No totes les reaccions a la decisió del Parlament català van ser negatives. A banda de les forces polítiques basques nacionalistes, el Partit Andalusista, que lidera Alejandro Rojas Marcos, es va adherir a la reivindicació del Parlament. Sense estar-hi d'acord però en un to conciliador i assenyat el portaveu de Izquierda Unida, Franco González, va recordar «que ningú s'ha d'alarmar ja que la declaració del Parlament català acata explícitament el marc constitucional».

En l'altre vessant les declaracions més alarmistes de la premsa espanyola parlaven de lituanització de la vida catalana. *ABC* anava més lluny dient que «només des de la paranoia o des de la voluntat deliberada d'humiliar a bascos i catalans podia sostenir-se una analogia entre Namíbia i Catalunya o el País Basc». Felipe González havia dit feia només uns dies que Alemanya i el País Basc no eren comparables, afirmació a la que Xabier Arzalluz havia respost dient que «si Alemanya, un poble europeu, té dret a l'autodeterminació, per negant-nos-el als bascos hauran de demostrar que no som europeus i que no som un poble». I és que amb el curs recent de la història europea l'argument de l'autodeterminació com a arcaisme tercermundista cau pel seu propi pes.

Albert Punsola

DOSSIER

Intel.lectuals i polítics davant la qüestió nacional

El treball que presentem és una exposició de les reflexions més significatives que han fet intel·lectuals dels Països Catalans al voltant del fet nacional. Hem considerat oportú de confeccionar aquest dossier perquè últimament —en els últims cinc anys— hi ha hagut un increment substancial de l'«acumulació primitiva de matèria grisa» orientada a pensar —afirmant o negant— el nostre marc nacional.

Però el que hem de dir per endavant és que en aquesta ocasió no hem estructurat el treball a tall de col·leccionista delerós de declaracions nacionalistes. No. Hem vist que potser seria millor plantejar en quins terrenys es feien actualment els debats sobre cultura nacional o sobre la pròpia qüestió nacional a fi de mostrar per quin camí s'avançava (o reculava) en matèria de pensar un projecte nacional integrador. Creiem que aquest enfocamet podrà aportar al lector les dificultats que hom té plantejades per poder reeixir en la tasca de construcció nacional. Dificultats que ens anuncia constantment la realitat que ens envolta a partir dels avanços socials: noves tecnologies, etc... I és que pensem que l'intel·lectual que reflexioni —i faci propostes de futur— sobre la qüestió nacional no ha d'actuar exclusivament en el terreny de la cultura literària, limitació que hem tractat de deixar ben establerta.

En l'apartat dedicat a la cultura nacional dediquem l'espai a tres punts que comptem amb un acord entre la majoria dels intel·lectuals: la construcció d'un espai simbòlic (comunicacional), la sociolingüística com a aportació rellevant en l'estudi del fet nacional i l'aplicació de l'economia en les formacions socials.

Pel que fa a les interpretacions sobre la qüestió nacional als PP.CC. hem partit dels anys seixanta per arribar a l'últim —fins ara— debat nacional al País Valencià. Aquest fet ens avança una hipòtesi: el País Valencià, en els últims cinc anys —per no dir en tota aquesta dècada— és qui repensa —o qüestiona— els Països Catalans.

Per últim presentem al lector tres entrevistes a intel·lectuals (que creiem que aporten elements d'interès —cultural i polític— en la reflexió sobre els PP.CC.), una cronologia —sempre aproximativa— i unes breus referències bibliogràfiques per a l'interessat en el tema.

En l'apartat d'agraïments hem d'esmentar J. Ma. Llompart, que amb una gran amabilitat ens ha atès en les consultes sobre la qüestió nacional a les Illes.

Novetats

Novembre **89**

Publicacions de la Generalitat de Catalunya

Acció del Govern de Catalunya 1987
PVP 3.500 ptes. 29,7×21 cm. Pàg.: 362.

Document ampli i il·lustrat que fa el balanç de les activitats més significatives del Govern de Catalunya durant l'any 1987.

La indústria àudio-visual de ficció a Catalunya
PVP 800 ptes. 22×15 cm. Pàg.: 88.

Aplec de diversos treballs sobre aspectes de la producció i de la comercialització de l'àudio-visual de ficció a Catalunya.

Disseny curricular: ensenyament secundari obligatori
PVP 1.025 ptes. 29,7×21 cm. Pàg.: 112.

Aquest volum presenta la proposta de currículums que s'estan experimentant a Catalunya en l'ensenyament secundari obligatori.

Catàleg de materials etnogràfics inèdits
PVP 200 ptes. 23,5×16,5 cm. Pàg.: 39.

Base documental inèdita que comprèn estudis, arxius històrics, fons bibliogràfics, beques, etc., referents a dansa, cançó popular i altres materials etnogràfics que s'han incorporat darrerament al Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Tradicional i Popular de la Generalitat de Catalunya.

Le Démon des Anges: 16 artistes «chicanos» al voltant de Los Angeles
PVP 4.000 ptes. 29,7×21 cm. Pàg.: 247.

Ampli catàleg que presenta l'obra pictòrica de 16 artistes residents a Los Angeles, d'especial significació i interès en el panorama de les avantguardes artístiques americanes.

Memòria de les jornades de debat sobre teatre infantil i juvenil a Catalunya.
PVP 1.500 ptes. 29×21 cm. Pàg.: 156.

Compendi de les jornades de debat sobre teatre infantil i juvenil organitzades pel Departament de Cultura de la Generalitat l'octubre de 1986, a Terrassa.

Garantia de qualitat als serveis de farmàcia hospitalària
PVP 1.900 ptes. 22×20,5 cm. Pàg.: 140.

Manual que és el fruit del treball de farmacèutics de diferents centres hospitalaris i que té com a objectiu garantir la qualitat en un servei de farmàcia hospitalària.

El transport ferroviari a Catalunya
PVP 2.500 ptes. 30×21 cm. Pàg.: 382.

Aquesta obra il·lustrada concreta i descriu, de manera exhaustiva, la situació de la xarxa de comunicació ferroviària en tot el territori que és competència de la Generalitat de Catalunya.

Ordenació dels càmpings a Catalunya
PVP 300 ptes. 21,5×15,5 cm. Pàg.: 44.

Recull de la normativa jurídica actualment vigent a Catalunya sobre ordenació de la pràctica del càmping i dels establiments dedicats a aquesta activitat.

Les novetats que figuren en aquest anunci es poden trobar a les llibreries.
Si desitgeu rebre llibres contra reembossament, empleneu la butlleta.

Nombre d'exemplars i títol

Nom i cognoms

Adreça

CP i població Telèfon

Generalitat de Catalunya
E. A. del Diari Oficial i de Publicacions
Llibreria

Rambla dels Estudis, 118
08002 Barcelona
Telèfon (93) *302 64 62

Data

Signatura

Un vell motiu de reflexió

P. Vilar (1903). Països Catalans: lluita de classes, models culturals i estructures sòcio-econòmiques.

J. Renau (1907-1982). ¡Bandera! ¡Poble! ¡Nació!... Marxisme nacional.

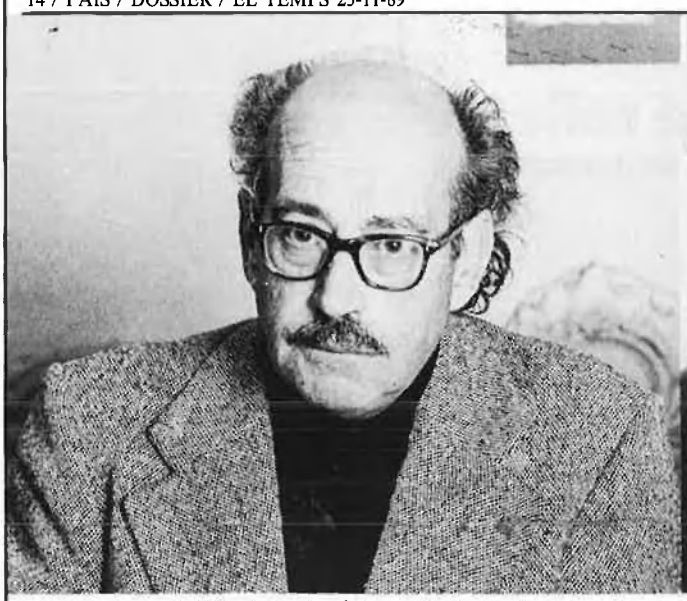
Josep Termes, a les jornades que tenien per objectiu pensar sobre els valencians i la qüestió nacional (1983), atorgava un paper rellevant als intel·lectuals com a legitimadors i constructors de mites. Hi deia, entre d'altres coses, que «als Països Catalans hi ha una base potencial per a bastir una cultura molt sòlida, dirigida per aquest motor Barcelona-València, potenciada a més per les capitals de comarques i ciutats mitjanes.

Em sembla que per impulsar el redreç nacional s'ha necessitat, històricament, que hi hagués un poble diferenciat amb territori, història, llengua i cultura. Però també ha calgut que un nucli ampli d'intel·lectuals (en sentit una mica gramscià, erudits i gent de poble amb fervor per la cultura) hagin actuat sobre aquesta base social d'existència d'un fet de poble diferenciat —i això és la Renaixença des de començaments del segle XIX—, creant història del passat (història romàntica, si es vol), mitologies, banderes, sistemes doctrinals. Si no hi ha aquesta base de poble diferenciat, aquesta acció intel·lectual no hauria estat possible, però també aquesta realitat de nucli intel·lectual que actua sobre aquesta base social de poble diferenciat, va ajudant a cristal·litzar el poble en sentit nacional, i li va donant forma; i és més tard quan apareixen les formes polítiques que enquadren aquestes tendències».

Aquesta llarga citació ens pot donar els elements sobre els quals els intel·lectuals, quan pensen al voltant del fet nacional, construeixen el seu discurs. I bàsicament podem afirmar que la seva reflexió va orientada a —com hem dit— legitimar un determinat passat històric perquè alhora serveixi de base cultural per a un projecte de futur. Així, els intel·lectuals serien uns treballadors de la cultura la qual construirien nacionalment a partir dels elements històrics (lingüístics, econòmics), de cada comunitat nacional. Per tant els intel·lectuals cohesionarien una interpretació —sovint concretada en forma de doctrina— de l'àmbit nacional de pertinença a fi de difondre'n el contingut entre el «poble» per diversos canals: media, partits polítics, etc.

L'INTEL·LECTUAL SEGONS GRAMSCI

Des d'aquesta perspectiva, el fet de considerar un pensador (o reflexionador com diria V. Villatoro) sobre la nació com un intel·lectual gramscià no és desencertat. En aquest sentit el mateix I. Riera ens esmentava que en el cas dels Països Catalans hi ha intel·lectuals que han reflexionat sobre el país no tant des d'una perspectiva d'elit com des d'una òptica de construir una cultura nacional des del mateix poble, des de les necessitats reals de les classes populars; així, per a l'autor de *Pàries, Sindicalistes i Demagogs,* les obres sobre la qüestió nacional abastarien des d'un Pierre Vilar a un J. Termes; i, en general, aquella historiografia que ha iniciat una «revisió historiogràfica de les bases del nacionalisme català que s'hauria quedat encallat en les visions d'un Ferran Soldevila o d'un Rovira i Virgili»; a les manifestacions literàries que, a la dècada dels seixanta, servien de vertebradores de fets culturals més amplis (recitals de poesies contra la dictadura i el paper de protesta que hi tenien els mateixos literats); passant pels moviments de renovació pedagògica o pels intel·lectuals de comarca (l'escola de Vic o un M. P. Bonfill, segons Riera). Aquesta concepció, doncs, que aniria des d'una certa institucionalització de la cultura (la Universitat) fins a recollir les obres —no estrictament teòriques— sobre la nació que han sorgit del que, amb un apriorisme evident, podríem anomenar «perifèria cultural» (historiadors de poble, sistematitzadors del folclore, etc.) palesaria l'intel.lectual popular (gramscià) de què ens parlava Termes. Aquests casos, doncs, demostren que a més de les reflexions sobre l'àmbit nacional a partir d'uns factors objectius (fetes per no pocs intel·lectuals que no han paït bé les ensenyances de Karl Marx) també cal tenir en compte —i com més va més— les consideracions subjectives del fet nacional. Dit amb d'altres paraules: ¿Com es pot donar una nació, un col·lectiu que es fa partícep de la col·lecció d'elements que se suposen (per molts teòrics mecanicistes) essencials per ser nació, si no hi ha igualment una representació del país en les mentalitats dels seus

Miquel Tarradell (1920). Universitat i Països Catalans. Ciutat de València (1956).

J. M. Llompart (1925). La clau de volta de Guillem Forteza: Mallorca-Països Catalans.

subjectes? Aquest últim aspecte, però, ja és tingut en compte per certs camps de coneixement aplicats a la qüestió nacional: per exemple, l'antropologia i la comunicació social (J. F. Mira, en el primer cas; J. Gifreu en el segon).

El que és rellevant, doncs, en la relació entre intel·lectuals i qüestió nacional, és veure'n el moviment, la dinàmica històrica. D'aquesta manera ens adonarem que aquest lligam no s'ha operat sense contradiccions i, sobretot, que ha tingut lloc en diverses conjuntures polítiques. Per això no és fàcil de pensar el paper dels intel·lectuals en el buit, sinó que cal estudiar-ne la funció en posicionaments concrets. I en el cas de la qüestió nacional, copsar el sentit, la direccionalitat del seu pensament és clau. Únicament, pensem, si es té en compte tot el *milieu* polític i cultural que envolta el pensament articulat per aquest grup social, podrem entendre no tan sols el seu missatge nacional sinó a qui o a què legitimen. I és que ja se sap, d'històries, banderes, mitologies se'n poden crear amb continguts molt diferents: bé a favor del reforçament de l'imaginari col·lectiu de l'estat, bé en el sentit de dotar de contingut simbòlic una nació cultural o política sense estat.

ELS INTEL·LECTUALS I L'ORGANITZACIÓ D'UNA CULTURA NACIONAL

S'acostuma a conceptuar aquesta classe de cultura com a resultat de les elits urbanes; d'intel·lectuals que han estudiat la cultura popular i li han donat una expressió teòrica. Aquesta última expressió és utilitzada —o pot ser-ho— per realitzar un projecte polític nacional. Però a més d'aquesta finalitat política, podem pensar que, sobretot, defineix una nació cultural, un espai on s'ha donat una continuïtat d'expressió en les diverses formes de cultura popular i nacional. En el cas dels Països Catalans, es pot dir que la formació d'una cultura nacional —d'uns referents parcials com la llengua estàndard o la literatura— ha servit, efectivament, per identificar una realitat històrica amb un àmbit de pertinença.

Els intel·lectuals —sobretot J. Fuster— han tingut present el desenvolupament d'aquesta cultura per parlar de nació catalana. En el cas de Fuster s'ha donat una constant reivindicació de l'àmbit nacional català entès com a superació del regionalisme. «Ja no es pot ser «regionalista» de Catalunya: o «nacionalista» de Catalunya estricta. Ho hem de tenir ben present: la «nació catalana», culturalment i políticament, no pot enclaustrar-se en les quatre províncies del Principat. Acceptar això seria renunciar a la proclamació «nacional»: seria revertir en un «regionalisme» més, que, retroactivament, els duria a prescindir de Llull o del *Tirant,* de Llorenç Villalonga i de Jaume Roig (...)».

Però aquesta voluntat nacional no s'ha vist realitzada —majoritàriament— més enllà de la cultura literària. I això que el mateix autor de *Nosaltres els valencians* ja afirmava que la cultura nacional havia d'abastar una pluralitat de disciplines. Últimament però, les aplicacions a la qüestió nacional de les teories de l'espai comunicacional han superat les manifestacions exclusives de la literatura i s'han preocupat per pensar una *cultura material* partint sempre dels mitjans de comunicació.

Els posicionaments de J. Gifreu, per exemple, a les *Segones Reflexions crítiques sobre la cultura catalana* (1987), expressaven la necessitat de situar la cultura catalana en un context de capitalisme transnacional. Les reflexions d'aquesta escola de comunicació social —situada en la tradició marxista, encara que aportant-hi elements d'un cert estructuralisme (p. ex.: P. Bourdieu)— plantegen, doncs, com pensar aquesta cultura d'àmbit nacional en una conjuntura de constant interdependència econòmica. Per als comunicòlegs, la identitat (catalana) s'ha de situar en el context del camp de la comunicació i en la situació de lluita en un sistema de societats transnacionals (concreció de la interrelació entre estats). En aquest sentit, el fet de construir un espai comunicacional propi voldria dir aplicar una sobirania —encara que parcial— en l'emissió i difusió de la pròpia informació, concreció d'aquesta mútua influència entre potències mundials: «Sostinc que avui (...), les formes potser més determinants i de segur les més explícites per a construir (nivell cultural) i per a expressar (nivell polític) la identitat nacional, se situen en el camp de la comunicació. La voluntat de sobirania s'expressa a través dels *espais de comunicació*». El fet de pensar en aquests termes significa convertir una simple retòrica lingüística en una competència de la llengua territorial vers la llengua de l'estat. Encara que sembli extrapolar termes sociolingüístics, doncs, haurem de pensar que la materialització de la cultura en terreny de comunicació produeix uns efectes de substitució lingüística: la llengua que era d'abast informal es converteix en hegemònica, *discriminant* la llengua que monopolitzava l'espai dels mitjans de comunicació.

L'aportació d'aquests intel·lectuals que plantegen una ruptura amb unes concepcions tradicionals del fet nacional és clau, per exemple, per entendre la reacció del govern espanyol per clausurar TV3 al País Valencià: l'executiu socialista sabia perfectament què significava un espai comunicacional: no es tractava tan sols de comuni-

Joan Fuster (1922). Voltaire i la nació: «Ser valencians és la nostra manera de ser catalans».

V. Ventura (1924). Del carlisme als GARS: el marxisme com a referent per a un model nacional.

cació, es tractava de fer cultura nacional.

Aquesta cultura, doncs, s'ha d'entendre en un sentit ampli i tenint en compte les aportacions teòriques d'altres disciplines que en principi no tenen res a veure amb el fet nacional (això si volem que un àmbit de pertinença sigui realitat). No tenir en compte, d'altra banda, els avanços de les noves tecnologies, significaria recloure la cultura catalana en àmbits determinats oferint un camp obert a la cultura cosmopolita, representant de l'estat. (J. Lorés ens deia que, efectivament, hem tendit a identificar cultura nacional amb cultura literària, deixant de banda una reflexió d'altres matèries: filosofia, sociologia, etc., o tot el que ha representat en matèria de fet cultural les transformacions econòmiques a partir dels anys seixanta i setanta). Concebre, doncs, una cultura nacional a partir —en paraules del mateix Lorés— de la cultura clàssica o de la que es donava al Principat d'abans de l'any trenta-sis significa tenir-ne una idea ben limitada.

Per aquestes raons no tan d'estricta valoració cultural com geopolítiques, podem valorar les reflexions de la teoria de la comunicació. La necessitat que aquests teòrics veuen d'un *reconeixement extern* de la identitat nacional fa que pensin la nació i la seva cultura nacional, sobretot, en termes de *poder simbòlic,* definit com el «poder d'establir la separació, la divisió, la diferència». I aquesta definició, doncs, entra en competència amb la determinació de l'estat per concedir una norma del que és o no nació. Tota aquesta concepció introdueix la modernitat en la reflexió del fet nacional, i compta amb un ressò creixent —almenys en el nostre terreny teòric— en la dècada dels vuitanta, com a conseqüència entre altres fets de la sortida al carrer de setmanaris d'informació nacional com EL TEMPS (o la de la desaparició de *Canigó* o *El Món*). Finalment, aquesta escola dels mitjans de comunicació seria un exemple d'una cultura d'elit: formada en la Universitat amb un alt grau de formalització de conceptes.

Pel que fa a l'aplicació de la cultura nacional a un projecte polític de Països Catalans, cal dir que s'ha vist comunament com a projecte de futur. Però el que és clar és que s'ha tendit a pensar la nació catalana com a *comunitat cultural,* que segons J. F. Mira és «un espai de referències, de transmissió i de comunicació de cultura compartit i comú». Aleshores a partir d'aquesta necessitat de comunicació social i cultural és com es pot implantar territorialment una cultura nacional que «podrà servir de pont —segons Mira— i de ciment entre el «poble» dels Països Catalans i la possible i necessària acció política de cara a un projecte comú». Partint d'aquesta possibilitat de fer dels PP.CC. una nació vertebrada políticament (un àmbit de lleialtat i pertinença excloent) i en aquest context d'enfortir la comunitat cultural, és com es pot entendre la importància de la teoria de la comunicació. Aquesta es planteja les dificultats que apareixen per organitzar els elements que constituirien aquest marc comú.

COMUNICÒLEGS, FET NACIONAL

Així J. Gifreu es plantejava feia poc de temps «¿quins són els fluxos més dominants de símbols i de referències que circulen per la *nostra* nació a través dels grans mitjans?» i aquest professor responia «és que no tenim cap poder sobre les freqüències radioelèctriques per fer circular programes sobre el territori, cosa inconcebible en una nació del segle XX». Com veiem, en aquestes paraules tornem a veure la importància de la circulació d'informació —amb tota la càrrega simbòlica que representa— per determinar les nostres referències culturals i territorials (la nació és una qüestió de fronteres).

La qüestió, doncs, és que la progressiva liberalització del mercat internacional (recordem l'Acta Única del 1993), l'entrada en funcionament de les cadenes privades de televisió i la *violència simbòlica* —en sentit del contingut neojacobí— de les televisions estatals, fa que quan pensem en la cultura nacional ho fem en termes d'una cultura que no sigui únicament literària. Altrament tindrem una cultura satèl·lit, ja que encara que es vehiculi en català tindrà uns continguts de dependència vers la cultura d'estat. En aquest sentit de crítica a una «cultura llibresca», J. Molas deia que «la cultura catalana d'avui és un gran cap sense cos (...). Un cap que li permet de tenir una cultura llibresca important, malgrat els buits i les falles d'estructura, i que, en canvi, no disposa d'una veritable producció àudio-visual, que és la postura popular per excel·lència». I tenint en compte la situació, aquest historiador de la literatura planteja que «si, en el XIX, Catalunya guanyà la batalla del llibre, caldria que, a les darreries del XX, fos capaç de guanyar la dels nous mitjans de producció i consum».

Tots aquests aspectes, que han explicat el relleu teòric de la cultura nacional (en el seu vessant de la comunicació cultural i espacial), plantejarien una reinterpretació dels Països Catalans. És a dir, si hem vist els termes en què es pensa una comunitat cultural i si l'hem dotada de significació pràctica a partir d'una comunicació nacional: ¿podrem pensar que els graus d'identificació nacional —fins ara diferenciats— ens convertiran en pròxims, amb una certa continuïtat? Si plantegem l'interrogant és perquè intel·lectuals que o bé pertanyen a or-

ganitzacions polítiques (I. Riera: PSUC) o a associacions de crítica i pràctica culturals (V. Villatoro «Acta»), contemplen el fet «Països Catalans» progressivament regionalitzat (com a conseqüència, segons Riera, del caràcter oposat de les forces polítiques existents al Principat, les Illes i el País Valencià) i únicament pensable en qüestions puntuals (ecologisme, sindicalisme...). Per a intel·lectuals com Ignasi Riera la regionalització es farà cada cop més evident «si no hi ha un moviment que torni cap a una recuperació de la idea de Països Catalans». Igualment V. Villatoro creu que s'ha anat cap a una progressiva ritualització en el tema nacional i que en concebre els PPCC com a «realitat natural» no ha trobat ressò entre la vida quotidiana. Per tant, en la perspectiva estratègica d'una cultura nacional dinàmica, organitzada a través de diversos codis de comunicació que organitzin un reconeixement de l'espai nacional per part dels propis components del territori, creiem que es podria substituir aquella regionalització per una contínua concepció nacional. (Amb la possibilitat de l'assumpció del propi projecte per part de la quotidianitat).

UNA NACIÓ NO ÉS ÚNICAMENT UNA LLENGUA...

D'altra banda, per a molts intel·lectuals, com és el cas de P. Vilar, una progressiva concepció nacional de l'àrea cultural catalana ha de comptar amb un procés històric d'aquesta comunitat. Efectivament, l'historiador occità, seguint el plantejament de *Catalunya dins l'Espanya Moderna,* quan pensa en termes de cultura nacional, emmarca aquesta en el que ha anomenat les estructures econòmiques del fet nacional. Aquesta perspectiva, doncs, interpreta l'espai nacional a partir de les contradiccions de cada regió. En aquest sentit plantejava a *Els valencians i la qüestió nacional* que «els *desfasaments* entre desenvolupaments són productes i factors de la història», i que a l'hora de fer una història dels Països Catalans «serà molt instructiu, per a l'historiador i els seus lectors, seguir amb atenció i datar amb precisió els desfasaments en el temps i les diferències d'intensitat, que fan de cada país català una *caixa de ressonància original*». Per tant per a una tradició determinada de pensament (que historiogràficament partiria de l'escola francesa) pensar en termes de cultura nacional no representaria identificar-la amb un fet homogeni, sense contradiccions internes (i aquest és un dels motius pel qual Vilar parlaria més de cada país català). En aquests casos (representats en gran part pels deixebles de Vicens Vives), la consciència històrica condicionaria la consciència d'una cultura nacional pròpia: «Estic profundament convençut —dirà Vilar— que l'element fonamental de la consciència d'un grup, d'un poble, que pot transformar-se un dia en consciència pròpiament dita de la *nació,* és l'element *cultural.* Però l'element cultural és ell mateix una producció de la història». Per a l'escola historiogràfica marxista —que és a la que pertany P. Vilar—, la cultura nacional s'*aniria* construint a partir dels fets històrics de qualsevol societat (val a dir que els marxistes parlen de «formació social» per referir-se als fets socials i econòmics d'un marc nacional amb característiques pròpies).

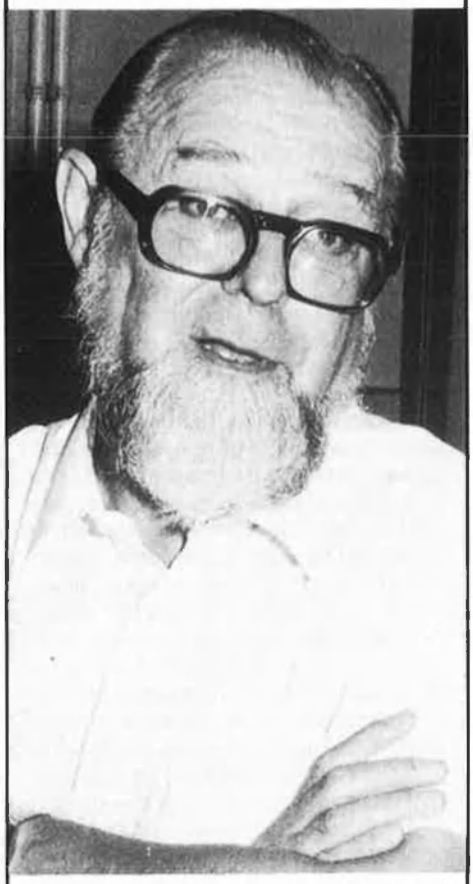
Plantejar en aquests termes la cultura d'un país implica preguntar-se si la llengua és el seu element definidor o si caldria complementar aquest factor amb els fets materials d'una societat nacional. És clar que en aquest punt és on s'ha establert majoritàriament el debat nacional valencià, per exemple, a fi d'emmarcar-lo o no, en el marc nacional català. I en aquesta perspectiva el que planteja aquesta dialèctica és si pel sol fet de pertànyer a una sola comunitat cultural (definida lingüísticament) es deriva una pertinença única nacional, tema que veurem més endavant. De tota manera podem avançar una polarització bàsica que s'ha donat i es dóna, per exemple, en les reflexions últimes sobre el País Valencià: A. Cucó, J. Guia, D. Mollà/E. Mira-V. Franch *et alii:* entre qui identifica llengua i nació, i els partidaris de matisar aquest binomi i parlar de formacions socials amb punts de convergència.

Per al primer grup, amb Fuster al capdavant (però també J. Guia, V. Pitarch, etc.), allò fonamental és que un espai nacional principalment es reflecteix a delimitar nacionalment el territori a partir de la comunitat lingüística més nombrosa (i amb pes social determinant). Així, per exemple, J. Fuster dirà que «la nostra llengua és la nostra pàtria». Però aquesta identificació entre àmbit nacional i àmbit lingüístic (i, doncs, àrea de cultura nacional) ha estat repensada per la sociolingüística. Aquesta disciplina ha completat la relació entre els dos àmbits a partir de l'aplicació que V. Pitarch ha fet de l'*espai simbòlic,* element aportat pel sociolingüista basc J. Ma. Sánchez Carrión, *Txepetx.* Aquest espai es basa en «l'adhesió lingüística incondicionada que el subjecte manté envers l'idioma que li ha permès l'autointerpretació». Aquesta categoria interpretativa, doncs, planteja —aplicada socialment— «el nucli de persones que mitjançant un idioma característic es forneixen la pròpia concepció cultural i la projecten enfora, això és, interpreten la realitat exclusivament des de tal idioma, vehicle del seu pensament i expresió».

«L'espai simbòlic però —i ho remarca Pitarch— s'ha d'entendre a partir d'una xarxa d'espais que s'exhibeixen variats i entrecreuats en proporció directa amb el grau de desenvolupament econòmico-cultural interior». Aquests «espais» serien de caràc-

Manuel Sanchis Guarner (1913-1981). Els pobles del Països Catalans parlen els uns als altres.

J. Carbonell (1924). «Que la prudència faci traïdors».

A. Cirici (1914-1983). «Els mots 'catalanista' i 'catalinisme' són propis d'un subdesenvolupament de les perspectives» (1973).

Raimon (1940). Gramsci, Països Catalans: ¡Al Vent!.

ter geofísic (el que ocupa la llengua), demogràfic (densitat de població), cultural («homogeneïtat comunitària»), polític (poder) i informatiu (espai comunicacional).

Com es pot veure els sòciolingüistes quan pensen en una comunitat lingüística (en aquest cas la catalana), per bé que situen la identitat esmentada entre llengua i nació, la interpreten en la línia d'una cultura nacional global (basada en l'espai simbòlic: l'espai de la pròpia comunitat de llengua), que comprèn elements extralingüístics i que —com el demogràfic— permeten explicar no tan sols el fet cultural-lingüístic sinó la seva projecció en el futur. Diguem, doncs, que la sociolingüística dota d'una lectura més arrelada a la realitat sòcio-política una cultura nacional que en en principi s'havia concebut exclusivament des de la història. V. Pitarch —com la resta dels sòciolingüistes catalans— opta per una visió dinàmica de la realitat cultural. Una realitat que com el mateix autor de *Fets i ficcions* planteja, requereix una constant reivindicació de poder polític.

Pel que fa a una altra lectura de la cultura nacional, per bé que no totalment oposada amb la que acabem d'exposar, s'emfasitzen els elements d'estructura econòmica contemplada des del seu desenvolupament històric. Assajos com *Raons d'identitat del País Valencià* (premi d'assaig J. Fuster, 1976) i la mateixa obra d'E. Lluch *La via valenciana* (1976) o la de V. Soler *Condicionaments econòmics de la formació social valenciana* (1986), permeten plantejar el fet nacional des de postures aproximades al materialisme històric. Aquestes interpretacions —i per això hem matisat la polarització— no mostren una oposició vers la relació entre llengua i nació. Però la complementen partint d'anàlisis sòcio-econòmiques. Aquesta perspectiva és comprensible si és té en compte que, per exemple, el País Valencià vivia en la conjuntura dels seixanta-setanta un període de profundes transformacions socials i economiques. Aquest factor va fer que des de la Facultat d'Econòmiques de València i Barcelona es formés —a l'escalf de la lectura de *Nosaltres els Valencians*— una generació d'intel·lectuals, més que de professors universitaris estrictes, que reflexionaven sobre la nova situació que els envoltava: l'esclat de la societat urbana valenciana, per exemple. Tenint en compte aquest context de modernització industrial podem dir que la reflexió sobre què és cultura nacional resta emmarcada per la irrupció de noves disciplines: història, economia, antropologia i sociologia, que tendiran a connectar una concepció de País —o de Països— al seguit de canvis que s'estaven produint. Canvis que segons E. Lluch no havien estat copsats per una classe determinada d'intel·lectuals: «la manca de reconeixement que el creixement industrial era ja un fet important tampoc no ha estat fàcil sovint entre els intel·lectuals —en el sentit gramscià, ¿encara cal aclariment?— i polítics valencians. La imatge d'un país agrari i d'una agricultura en davallada ha durat prou». Aquestes apreciacions per al País Valencià —era l'any 1975— demostraven que no era suficient basar una interpretació del fet nacional, de la seva cultura, exclusivament a partir de la filologia. I quan Fuster el 1962 fa aquella radiografia sociològica del País Valencià al *Nosaltres...* en certa mesura ja ho està dient: a més de lletra cal l'estadística...

Però aquesta visió d'una societat nacional més complexa no era excusa perquè aquells intel·lectuals universitaris —intel·lectuals-polítics, certament— no fessin anàlisis radicals —en el bon sentit de la paraula— de l'estat del país; així el mateix militant dels Socialistes Valencians Independents (SVI), E. Lluch deia a *La Via valenciana* que en el «cas valencià» es donava una opressió nacional (entesa en termes lingüístics, culturals i polítics) i una colonització pública (operada per l'estat). Com vèiem en aquella dècada «revolucionària» (almenys sòcio-econòmicament) l'anàlisi més pròxima a la realitat implicava una concepció global del que s'havia d'entendre per cultura nacional: no seria suficient una elaboració teòrica des d'elements clàssics. Calia concebre una idea elaborada del que estava passant a partir de dos eixos: les noves teories sociològiques (recordem les anàlisis de J. Picó a *Empresario o industrialización* (1976), on es plantejava una anàlisi de les actituds de la burgesia valenciana) i les anàlisis de política econòmica per aplicar models comparatius al País Valencià i als Països Catalans. Aquests plantejaments van aparèixer al llibre col·lectiu *Introducció a l'economia del País Valencià* (1988) o en les anàlisis interdisciplinars mantingudes en *Nació i Regió als Països Catalans* (1977), reflexió col·lectiva de professors economistes de la Universitat de Barcelona, que el 1977 plantejaven una interpretació sobre el fet nacional a partir del paper dels intel·lectuals i del desenvolupament històric a l'hora d'analitzar tot el país (eren gent com F. Roca, E. Lluch, E. Giral, V. Soler, A. Cucó...).

Totes aquestes teoritzacions, però, tenien una voluntat clara: demostrar l'existència d'una nació cultural de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, ja que les anàlisis esmentades anaven en la direcció no tant de descriure'n els elements conformadors, sinó de relacionar-los a fi de trobar-ne una cohesió; i tot això es produïa quan «l'existència d'un poble —dirà Mira a *Crítica de la Nació Pura* (1984)— amb trets o caràcters comuns objectius i observables en les seues formes de comportament»... s'estava produint enmig del panorama social i econòmic esmentat, la qual cosa contribuí a estructurar una «societat complexa amb xarxa urbana pròpia,

i l'existència d'una elit productora de 'cultura culta'».

¿SOM ESPANYOLS?

Fins ara hem vist que intel·lectuals formats des de diverses disciplines han anat pensant la formació d'una cultura nacional: que no se l'havia de reduir exclusivament al camp lingüístic (encara que la llengua en sigui un element clau) i perquè calia l'elaboració de noves idees a partir d'altres camps del coneixement. Per aquesta via hem vist com igualment aquestes noves aportacions ajudaven a ratificar la nació cultural en un especial moment de la societat capitalista (recordem que això es produïa als Països Catalans els anys seixanta i setanta).

Però a més de tota aquesta elaboració a partir de la pròpia comunitat, una part considerable dels nostres intel·lectuals s'han dedicat a pensar els problemes de relació entre la cultura catalana i la cultura espanyola. Aquesta situació de debat també ha menat —a Catalunya— la redacció d'assaigs com el de J. M. Castellet: *Per un debat sobre la cultura a Catalunya* (1983), l'objectiu del qual era establir uns paràmetres de «projecte cultural integrador» a fi de vertebrar un pacte cultural.

De fet, comptem en els anys seixanta i setanta amb exemples de diàleg i de polèmica entre els intel·lectuals catalans i castellans (no sense oblidar les mostres de solidaritat que intel·lectuals espanyols demostraren vers els seus homònims catalans en 1924, 1927 i 1930, tal com ho explica J. Ventalló).

Els termes en què es feia el debat entre la cultura catalana i la castellana eren per a plantejar una nova història de la península, basada en el diàleg entre les cultures respectives. Un exemple d'aquesta voluntat el tenim en les opinions d'intel·lectuals de Castella com J. L. Aranguren, P. Laín o Ruiz Giménez. Aquests pensadors, per exemple, apostaven per un futur on no es pogués parlar de marginació de cultures d'expressió no-castellana (Baltasar Porcel a *Debat Català,* es referia a aquestes opinions). Però tot no sembla tan idíl·lic. Els conflictes hi són. De fet els posicionaments de diàleg i de col·laboració van ser estudiats novament en les jornades que van tenir lloc a Sitges deu mesos després del 23-F i de l'atmosfera política d'enrariment vers el desenvolupament del mapa autonòmic. Aquestes jornades van tenir com a protagonistes a pensadors que políticament se situaven en ventalls diferents: M. A. Capmany, J. Carbonell, O. Pi de Cabanyes, Joan Fuster, V. Ventura; entre els intel·lectuals de l'àmbit castellà figuraven gairebé tots els clàssics: J. L. Aranguren, Ruiz Giménez, E. Díaz, Lázaro Carreter...

Aquelles sessions van aclarir postures, però n'hi havia de ben crítics quan expressaven la desinformació de la visió dels intel·lectuals de Ponent respecte del Principat; per exemple Montserrat Roig va dir que «Quan vostès diuen que admiren tant Catalunya, i parlen de Montserrat i es fascinen pels nostres mites i els nostres símbols, penso en aquests barris que no tenen més de deu o quinze anys d'existència i que són autèntics camps de concentració per als immigrants, on no senten ni una sola paraula en català. En aquest moment, estem vivint un conflicte lingüístic molt seriós, un possible inici d'escissió dins la societat catalana. I això és el més greu, senyors». Aquestes paraules manifestaven la situació sociolingüística del Principat. Una visió que el 1979 ja es van encarregar de retratar sociolingüistes i historiadors de la literatura com: Joan Argente, Jordi Castellanos, Josep Murgades... al manifest que portava per títol: *¿Una nació sense estat, un poble sense llengua?,* on es comentava que: «...l'objectiu últim del tractament especial de les llengües no és altre que el d'evitar-ne la plena equiparació amb la llengua espanyola i preservar-les d'una massiva—a hores d'ara improcedent— extinció». Ja es pot veure com les orientacions ètiques dels intel·lectuals reunits a Sitges no lligaven gaire amb les prospeccions d'uns *altres* pensadors... És el que deia Pi de Cabanyes en el mateix col·loqui: «De vegades passa que les manifestacions de bona voluntat per part dels intel·lectuals castellans més sensibilitzats respecte, no de la qüestió catalana diària, sinó de la qüestió real d'Espanya, queda simplement en això: en bones paraules. Vegem: molts cops, quan es parla amb simpatia, amb respecte, amb admiració, des del centre, de Catalunya, de la seva cultura, de la seva llengua, del seu folclore, s'exerceix de manera natural un paternalisme inherent a la prepotència sentida íntimament des de qui en parla».

La clau però de les reflexions sobre la península Ibérica —una península inacabada, com ens dirà A. Calvet, *Gaziel*— resten recollides en una carta que Pere Gimferrer, membre de número de la Real Academia de la Lengua, va adreçar als organitzadors de la trobada. En poques paraules s'expressava la voluntat d'arribar a un «diàleg»: «El diàleg ibèric. Vet ací el que tothom hauria d'haver recollit com a altíssim exemple d'aquell extraordinari epistolari, mai no prou lloat, entre el teu pare (es refereix a Jordi Maragall) i Don Miguel de Unamuno, el diàleg ibèric i no solament peninsular sinó també insular i també del continent d'enllà l'Atlàntic, el diàleg en català, en portuguès, en castellà, en basc. És aquest l'heretatge que ens escau; un heretatge no és alguna cosa que es tria, el rebem i n'hem de saber ser dignes». És clar que aquesta interpretació serà contestada en la producció d'intel·lectuals com M. de Pedrolo, autor d'unes *Cròniques Colonials.* Aquest novel·lista, per exemple, o historiadors com F. Cucurull, sempre han fet una crítica a la cultura espanyola, però en termes polítics. Per exemple Pedrolo critica la substitució lingüística vers el català o la desigualtat política creada entre Castella i Catalunya arran del 1714, etc., i Fèlix Cucurull, autor de *Catalunya, nació sotmesa* planteja que «si el català és la llengua pròpia de Catalunya i el castellà no ho és, resulta massa evident que els catalans constituïm un poble sotmès des del moment que se'ns imposa l'oficialitat, el coneixement *obligatori* del castellà». Com podem veure existeixen postures discrepants a l'hora del plantejament d'unes relacions entre dues cultures que han tingut i tenen en el concert peninsular un *status* tan oposat. I és per això que un grup d'intel·lectuals —un «sector emergent», dirà V. Villatoro— s'estan plantejant actualment de pensar sobre aquesta situació davant del projecte estatal d'endegar —des del 1982— un nacionalisme espanyol que confon la cultura cosmopolita amb la cultura de l'estat.

M. Cahner (1936). Intel·lectuals, organitzadors d'una cultura nacional...

D'altra banda també hi ha hagut elaboracions d'intel·lectuals que han pensat un projecte integral en matèria de cultura catalana. És el cas del llibre de J. M. Castellet: *Per un debat de la Cultura a Catalunya* (1983). Aquest assagista proposa un acord entre els sectors culturals i polítics, prenent com a model el projecte que va portar a terme E. Prat de la Riba sota la Mancomunitat. L'autor proposava entre d'altres objectius, una política cultural basada en el pacte i la reivindicació d'un Consell Nacional de Cultura.

En aquests termes podem dir que es produeixen tot un seguit de reflexions sobre Catalunya i el seu possible model cultural. In-

L. V. Aracil (1940). Del dilema valencià i del mite bilingüista.

A. Cucó (1941). Nosaltres els valencians: societat civil i política de vertebració nacional.

J. F. Mira (1939). Símbols, fronteres, banderes, ¡nacions!: de la nació cultural a la nació política.

tel·lectuals com Jaume Lorés o el que va ser conseller de Treball Joan Rigol, per exemple, proposaven analitzar la situació de la cultura catalana en els gairebé mateixos principis de l'assaig de Castellet. Tant Rigol a *Crisi i País* com Lorés a *Societat, Cultura i Pensament,* plantejaven una certa visió regeneracionista —clarament en el primer cas— de Catalunya. Cal dir però, que les reflexions d'aquests assagistes estan produint-se en una conjuntura de crisi econòmica (primera meitat dels vuitanta). En aquest sentit la seva producció té unes preocupacions socials molt clares: la seva concepció nacional parteix sempre de la situació real. Joan Rigol dirà que «la nostra sobirania rau fonamentalment en la formulació d'àmbit nacional de la dinàmica social del país contrastada amb la nostra manera de ser». J. Lorés apostarà per un nacionalisme agnòstic (categoria d'Eugenio Trias), per una proposta nacional no essencialista i que tingui una imatge del país real.

El país en aquests intel·lectuals es dóna en termes de la vida quotidiana, és el que creu J. Ramoneda quan planteja el següent interrogant: «¿Què és Catalunya més enllà dels interessos de tots i de cadascun dels seus habitants i dels desigs i formalitats que acumulen les seves vides particulars i la seva realitat col·lectiva?». Es tracta de fer una crítica a projectes, a ideals, a grans projectes polítics que s'havien fet en la dècada dels seixanta: durant el maig del seixanta-vuit. I possiblement *Repensar Catalunya* d'Oriol Pi de Cabanyes sigui un dels llibres que hagin plantejat més clarament —en la línia dels de Lorés i Rigol— el nacionalisme pragmàtic. L'ex-militant del PSAN creu que «el catalanisme només serà nacionalisme en la mesura que el valor de la pròpia identitat col·lectiva vagi sent assumit pel conjunt de la societat catalana. Que, vertebrada per un sentiment compartit de pertinença, vulgui sentir-se com una sola comunitat». De fet aquest pensament és el model dels anys vuitanta, quan, segons Lorés despertàvem de la «vaga col·lectiva» de pensar, perquè estàvem lluitant contra el franquisme. Es tracta d'un fil conductor que arribava fins el llibre de l'Oriol. En aquest conjunt de reflexions que hem anat veient la qüestió nacional no constitueix l'eix únic, se'l veu com a inserit en els problemes més amplis de la cultura nacional.

Ja veiem doncs que la cultura nacional es concep des de diferents àmbits de coneixement i de posicionaments polítics, vegem ara, si aquesta cultura és concebuda en un o diversos marcs nacionals: es tracta de la polèmica al voltant dels Països Catalans...

PAÏSOS CATALANS: ¿DE LA CONSTRUCCIÓ AL QÜESTIONAMENT?

Aquest interrogant podria resumir les postures dels intel·lectuals (polítics) dels PP.CC. en aquests últims trenta anys. I com a fet hipotètic podríem apuntar que s'ha passat d'un contingut nacional amb voluntat de remarcar clarament els *límits territorials* (almenys culturalment) a un posicionament d'automatitzar les CC.AA. L'antic territori de la Confederació Catalano-aragonesa (fet que ha contribuït a crear-hi fronteres interiors). I un dels fets que podria explicar aquesta situació és que bona part de les reflexions que s'han fet sobre el tema s'articulaven a partir d'anàlisis contraposades i marcades per la conjuntura política. Ja hem vist, per exemple, les diferències que respecte del tema mantenien implícitament dos intel·lectuals de la talla de P. Vilar o de Fuster. Al capdavall però el que conté el nostre interrogant és si d'ençà que Fuster va fer aquell article a *La Nostra Revista* (abril de 1950) titulat «València en la integració de Catalunya», en què deia que «mentre el problema de València no serà considerat pels catalans estrictes com un problema llur, i com un problema rigorosament nacional —(...)—, el catalanisme no deixarà d'ésser un moviment fracassat en potència (...)»; fins les últimes reflexions fetes al Principat (en el cas de Pi de Cabanyes) o del País Valencià (A. Cucó, J. Guia, i D. Mollà/E. Mira), es manté l'opinió de la realitat d'una nació cultural, amb el projecte —tal com hem vist que apuntava J. F. Mira— de portar a terme una acció política. O si per contra s'ha passat a una oposició del concepte de Països Catalans, que ja «proposaren» Benvingut Oliver o Narcís Roca i Farreras. La sortida d'aquesta disjuntiva es dóna amb moltes gradacions i matisos, però podríem fer una tipologia aproximativa d'ençà que Fuster va fer aquell article de joventut.

Pel que fa als Països Catalans s'han donat unes postures generalment desiguals davant la necessitat de prendre'ls com a marc de referència. Una gran part d'intel·lectuals (amb freqüència historiadors i filòlegs) han pres com a punt de partida l'obra de Vicens Vives *Notícia de Catalunya* (1954), on es proposava una renovació en la interpreta-

Arbre de les tendències sobre el fet nacional: models de societat i ideologies

J. Fuster: 1960-1980

J. V. Marqués: P. Valencià com a «poble oprimit» (1978).

Fusterisme.

Bloc històric i fet nacional.

Marxisme (J. P. Sartre).

Transformacions socials

Societat postindustrial i recursos ecològics limitats.
1982-1990: fusterisme econacionalista: necessitats radicals. (E. Garcia: *Les Cendres de maig*).

J. Fuster: 1980-1990

Societat postindustrial: fi de les ideologies i interclassisme.
1982-1990: substitució del model fusterià.
Imaginació sociològica (D. Mollà/E. Mira: *De impura natione*).
J. Fuster: 1980-1990.

Societat postindustrial, Cultura política institucional i projecte socialdemòcrata.
1982-1990: model fusterià com a condició necessària però no suficient.
A. Cucó: País i Estat.

Societat postindustrial i Bloc Històric.
1980-1990: València en l'espai català.
És molt senzill: digueu-li Catalunya (J. Guia).

Quadre sinòptic: intel·lectuals, polítics i cultura nacional 1960-1980

Marxime: Lenin, Lucaks, Althusser i Gramsci.
Existencialisme (J. P. Sartre).
Humanisme cristià (E. Mounier).
Anticolonialisme: influència del cas algerià als PP.CC. Crisi de relacions EUA/URSS.
Maig del 68: moviments nacionalistes: (Bretanya, Irlanda del Nord).
Revoltes urbanes: cultura de la protesta. Contracultura.
Primavera de Praga (1968). Pinochet (1973). Vietnam (1975). Hegemonia sandinista (1979).
Referents polítics i culturals internacionals.

Consumisme dels 60.
Eleccions als sindicats verticals.
Règim successori: 1969 (Franco-J. Carlos).
Primeres accions d'ETA. Ètica i compromís intel·lectual: J. L. Aranguren. Mort de Carrero Blanco per ETA: inici de la transició (1973).
Pla. unitàries antifranquistes (1975 i 1976).
Mort del Gral. Franco (1975). Postfranquisme: reforma política (Consells preautonòmics).
Retorn de Tarradellas (1977). Dimissió d'Albinyana. UCD articula el blaverisme (1977).
Referents polítics nacionals i estatals.

Nosaltres els valencians (1962). Formulacions de models globals (socials i econòmics) de PPCC.
P. Valencià com a país perplex (1973).
Cultura nacional a la Universitat (E. Giralt, M. Dolç i M. Tarradell).
Aplecs als Països Catalans valencians.
Anades d'estudiants a Barce. (1959 i 1960).
PSV (1960), GARS, PSPV i PSAN.
Intel·lectuals marxistes i fet nacional: *Trellat* (revista: 1980).
Fundació de llibreries catalanistes: Set i Mig, Concret, Boïls i Tres i Quatre. Acció Cultural del País Valencià (1978).
Referents culturals als Països Catalans.

ció dels fets a partir de nous elements a tenir en compte a l'hora d'iniciar-se en la història de Catalunya. Però el llibre tenia com a marc de referència un projecte d'introspecció col·lectiva de cara a contribuir a aquell diàleg intel·lectual entre Castella i el Principat. Aquest assaig pot servir per explicar el desenvolupament de la voluntat d'estudiar el procés històric i cultural d'aquella generació dels anys cinquanta i seixanta. En la mateixa línia el propi Vicens va escriure a *Serra d'Or* (maig del 1960) «Presencia Valenciana». Aquest article deixava entreveure una perspectiva de pensar més enllà de la història del Principat, veient les expectatives de renovació historiogràfica valenciana dels seixanta i posteriorment dels setanta. J. Vicens veia que «de València ens arriben bones noves, molt bones noves. Quelcom hi espurneja i ja fa prou claror perquè ho arribem a veure des d'aquesta banda de l'Ebre. Ens diuen que no és la gaspira esmaperduda que ha fet saltar la pala remenant el caliu del braser, sinó el raig que engega el buf de la fornal roent». Per tant, poc abans de la seva mort l'historiador gironí deixava les portes obertes al tema de fer una història dels Països Catalans, partint d'unes històries regionals. Aquest inici de preocupacions «valencianes» a partir de V. Vives portarà a un seguit de reflexions al llarg de la dècada dels seixanta (amb J. Fuster) i setanta (amb la intervenció dels partits i dels intel·lectuals polítics).

Després de la dècada dels seixanta (anys de descoberta del marc històric comú), el debat sobre els Països Catalans prengué postures gradualment diferenciades. D'una banda s'interpretaven com una unitat lingüístico-cultural i es concebien com a «punt d'arribada». Aquesta hipòtesi es mantenia en cercles comunistes valencians, catalans i illencs. Un referent històric d'aquesta lectura podria ser el llibre d'E. Gómez-Nadal: *El País Valencià i els altres* (1972). Aquest intel·lectual comunista mantenia i manté que les tesis de J. Fuster i, sobretot, les seves interpretacions polítiques, no tenint en compte que la unitat lingüística no implica una unitat política. De fet, però, el llibre de Nadal i les seves teories exposades a setmanaris com *Acció Valenciana* (1930-1931) han estat acceptades per polítics com J. Guia, per a demostrar una unitat nacional catalana. Per exemple E. G. Nadal afirmava que «l'expansió a les Balears, a València i a Sardenya creà noves zones de llengua i d'esperit catalans. Nosaltres els valencians no som més que els habitadors d'una regió de la nacionalitat catalana».

A part del posicionament cultural de molts intel·lectuals que en els setanta havien estat influenciats pel marxisme, no podem dir que la seva lectura de les teories de Marx, pel que fa a la qüestió nacional, fos l'única. N'hi havia tres més.

D'una banda, a les Jornades sobre els PP.CC. que tingueren lloc a la Facultat de Dret per l'octubre del 1976 es va proposar des del PSUC el terme àrea nacionalitària per expressar el contingut desigual de la consciència nacional dels tres països. Es partia d'unes bases nacionals comunes: històriques, lingüístiques i sòcio-econòmiques, però, en tot cas, el que calia veure era «les possibilitats de conscienciació colectiva, d'unitat política dels Països Catalans». En aquest punt, R. Ribó, teoritzador d'aquesta alternativa deia que «hi ha uns desnivells en el grau de consciència sobre aquests factors (es refereix als de llengua, història...) que ens permeten de parlar, que ens fan pensar, en un divers ritme de conscienciació». Val a dir que aquesta opinió sobre la realitat dels Països Catalans en projecte encara és mantinguda per intel·lectuals d'aquesta organització política (vegeu, en tot cas, l'en-

E. Serra (1942). Història Nacional i compromís polític... maulets contra botiflers.

E. Lluch (1939). De Romà Perpinyà Grau (1932) a «La Via Valenciana», passant pels «10 d'Alaquàs».

V. Pitarch (1943). Destinat (sobretot) a araciians: contra la substitució lingüística.

trevista a Ignasi Riera i el llibre de R. Ribó: *Sobre el fet nacional: Catalunya, Països Catalans, Estat espanyol,* (1977).

Un altre posicionament que es va evidenciar en aquell debat va ser la reflexió que es proposava des de sectors del socialisme. Alguns noms com V. Soler i Marco, A. Cucó, Ernest Lluch... entenien els PP.CC. com a «marc nacional en ple desenvolupament. Aquest posicionament, realitzat, sobretot, per professors —i intel·lectuals— d'estructura econòmica feien una lectura interdisciplinar del procés de convergència històrica dels PP. CC. No ho entenien exclusivament des del camp economicista (plantejament molt en voga aleshores i que tenia com a bandera l'expressió que els Països Catalans són un invent imperialista de la burgesia), sinó que la seva aportació es basava en la lectura dinàmica —sòcio-cultural— de tot el territori. Això els portava a rebutjar la hipòtesi clàssica d'un País Valencià agrari o d'un Principat proteccionista. Hi havia en consideració tota una *pluralitat* —¡fraccions de classe si es vol!— de burgesies. I aquesta lectura essencialment dialèctica és la que portava a relacionar globalment el territori, es portava a terme, segons E. Lluch, una relació entre estructures territorials i intercanvis econòmics (per exemple, es tendia a pensar la realitat catalana en termes d'àrea d'influència econòmica, d'àrees d'intercanvi econòmic. Així es veia que hi havia relació entre les comarques meridionals del Principat i les septentrionals del País Valencià). Podríem afirmar, doncs, que amb aquesta aportació es tendia a superar aquella consciència desigual que postulava l'àrea nacionalitària. Hi havia, doncs, factors convergents que calia desenvolupar, per aquesta raó es parlava de «construcció» dels Països Catalans. Aquesta versió era afí al PSPV. I va ser simbolitzada per A. Cucó amb l'expressió d'A. Turmeda: *Tres llances lligades* (*Avui*, 4.01.1977): «...ens trobem en una etapa de construcció —de reconstrucció potser— dels Països Catalans, que hauran d'articular-se com «tres llances lligades» segons evocava Anselm Turmeda...». Hi havia, doncs, una consciència d'un país que s'anava fent, basat en el fet de «respectar profundament la personalitat pròpia, forjada a través d'un procés federal i d'uns ritmes distints de desenvolupament de cadascun dels països...» (E. Lluch). Podem dir, de tota manera, que entre aquesta posició no hi ha gaire diferències, i la mostra és que intel·lectuals comunistes —com F. Roca— teoritzaven models d'interpretació amb militants del PSPV. Podem dir que potser la postura del PSPV completava dinàmicament, en la realitat «quotidiana», la postura ideològica de l'àrea nacionalitària. De fet aquesta convergència es donava quan es criticava igualment interpretacions que, fetes des de la història *tout còurt,* veien que els PP.CC. no podien donar-se en una unitat de mercat. I no podien donar-se perquè no hi havia hagut una burgesia nacional (la clàssica classe hegemònica). Aquesta lectura dels fets es basava en grans diferències estructurals de cadascun dels territoris que podien arribar a ser una nació política (teòricament aquesta escola historiogràfica ha estat influenciada per la teoria de la unitat econòmica que Stalin formulà el 1913). El mateix F. Roca dirà davant aquesta postura que «fora d'excepcions notables, els historiadors s'entretenen a destacar les diferències estructurals entre els distints Països». (Citat per E. Lluch a AA.VV. *Els Països Catalans, un procés unitari i divers,* «Taula de Canvi», 3 de gener de 1977).

Finalment, hi havia la postura de partits polítics com el PSAN. J. Guia, J. Moners, mantenien la necessitat d'estructurar políticament els Països Catalans. És a dir hi havia una realitat com una historia, social i econòmica que calia defensar políticament des de les classes populars: «Les realitats socials, la dinàmica de les forces populars, exigeixen unes formes d'organització i actuació polítiques, les quals com a reflex d'unes exigències de base, dels anys seixanta ençà, han configurat una dinàmica política de Països Catalans objectivament constatable». Aquestes paraules anaven críticament dirigides cap a les postures que apel·laven al voluntarisme assumit per la globalitat del país. La interpretació de J. Guia i la del PSAN, doncs, anaven en sentit de fer una nació política perquè creien que l'etapa de construcció sòcio-històrica ja era plenament considerada. A més, la seva proposta prenia en consideració l'opressió nacional des de l'estat. I en aquest context era com calia analitzar la seva proposta de construcció política de la nació catalana per defensar-la de la constant ingerència cultural i política de l'estat espanyol i francès. Per aquest sector, doncs, «l'estat no és un fet immutable sinó que és un estat de la burgesia, creat a la mesura de les necessitats i els interessos de la burgesia». D'altra banda, i en la mateixa interpretació política, l'escissió del PSAN: el PSAN (p) mantenia una diferència organitzativa tot incrementant la importància de lluites sectorials i político-militars. PSAN-P va fer una tasca de conscienciació, sobretot, a la Catalunya Nord, on va redactar l'òrgan *La Nova Falç*.

Aquestes perspectives pel que fa als PP.CC. eren les que feien aquests intel·lectuals polítics, des de plataformes d'organització amb estratègies diferenciades. Podríem dir, doncs, que allò que bàsicament diferenciava les tres postures era la interpretació política dels PP.CC., és a dir el que es preguntaven era com a partir d'uns factors «objectius» (llengua, cultura, història, etc.) es podia arribar a una estructura política determinada. Podríem traçar la següent gradació política en matèria de valoració de la situació en graus de consciència nacional:

R. Ribó (1945). ¿Cercar una iniciativa per a superar l'«àrea nacionalitària»?

J. Guia (1947). Lenin, Miquel Duran i Tortajada: Catalunya té raó.

a) PSUC (PP.CC.: són una nació potencial), b) PSPV (s'ha de treballar dinàmicament a partir dels fets comuns) i c) PSAN (cal anar directament a l'estructuració política dels PP.CC).

DE NOSALTRES ELS VALENCIANS

Des del punt de vista intel·lectual podem dir que les postures davant els PP.CC. s'anaven convertint en col·lectives; és a dir s'anava substituint la postura de posicionament individual pel punt de vista dels partits polítics.

Igualment podem dir que aquelles preses de postures es feien en un moment polític caracteritzat pel postfranquisme (eren els anys de la transició). En aquella conjuntura es relacionava la lluita democràtica amb reivindicacions polítiques clarament antifranquistes. I la reivindicació dels Països Catalans, des de l'autonomia o la independència, eren acceptades majoritàriament. Eren, també, els temps en què la qüestió nacional era assumida pels intel·lectuals i polítics d'esquerra. Ara bé, si hem de manifestar des d'on es feien la majoria de reflexions per articular els Països Catalans, haurem de dir que era al País Valencià. I Joan Fuster amb les obres *Nosaltres els valencians* o *Qüestió de noms,* serà qui plantejarà que «ser valencians és la nostra manera de ser catalans». El lliurepensador de Sueca serà el punt de trobada de polítics i intel·lectuals de tot el país.

Joan Fuster el 1960 va respondre a l'article de Vicens de *Serra d'Or* amb uns *Apunts per a una rèplica a Vicens Vives.* En aquest article Fuster reclamava la urgència de fer una història conjunta dels Països Catalans davant la precaució de Vicens: «Vicens temia la improvisació fàcil, les 'quatre ratlles esquemàtiques i enlluernadores', amb què podria bastir-se el llibre d'història de la Comunitat catalana. Ara bé: un esbós provisional, obert a tantes rectificacions futures com calguessin, ¿seria encara impossible? Penso que no». L'autor *D'ara o mai,* com ja hem vist quan parlava sobre la cultura nacional, ha esmentat la impossibilitat de concebre l'oposició del Principat, País Valencià i les Illes: sota la identificació de la llengua i la nació ha combatut el regionalisme. El 1962 a *Qüestió de noms,* proposava que la denominació de la nostra àrea cultural havia de ser la de «Països Catalans»: «Més apta que la forma «Gran Catalunya» o «Catalunya Gran» és la de «Països de Llengua Catalana«. I millor encara, la de «Països Catalans». D'aquesta manera des de Sueca es proposava una denominació comuna que superava la de *Bacava* (proposada, entre d'altres, per Nicolau Primitiu) i que tenia en compte que «La 'unitat' que *som* abraça i tolera una *pluralitat* perceptible». Aquest marc nacional plural servira a Fuster per analitzar la realitat valenciana a *Nosaltres els Valencians,* obra que segons Ernest Lluch servirà de divisòria entre la *prehistòria* i la *història* del País Valencià. En aquest assaig Fuster veia la necessitat d'estudiar per què «el valencià, quan pensa en la seva identitat de poble, es troba «incert»: pressent que no és carn ni peix». Tot fa pensar, doncs, que la preocupació dels PP.CC. venia del País Valencià —com hem dit—, perquè era on més conflictes s'operaven amb la identitat cultural i lingüística. Aquests, d'altra banda, seran estudiats, anys més tard (1973) per un sociòleg que militava a Germania Socialista: Josep-Vicent Marqués a l'assaig *País Perplex.* En aquesta obra s'explicaven els trets que caracteritzaven la consciència valenciana. Efectivament, d'entrada, Marqués afirmava que: «El País Valencià és, avui, un petit món perplex», on en un període de grans transformacions econòmiques es donava un «desconeixement d'allò que els valencians són com a poble i de la nostra pròpia estructura sòcio-econòmica anterior». I serà el mateix Marqués qui cinc anys després a *Classe Obrera i qüestió nacional* proposi la teoria que el País Valencià és un poble oprimit amb característiques comunes amb el Principat i les Illes: «Els nostres trets diferencials són en part comuns amb d'altres pobles ibèrics: el Principat de Catalunya i les Illes Balears. La nostra diferencialitat és menor respecte d'ells que respecte els altres pobles ibèrics. Compartim origen i llengua. Aqueixes característiques són nacionals, és a dir, són el tipus de característiques que acompanyen les nacions». Amb aquestes paraules Marqués posaria les bases —potser sense saber-ho— de la polèmica sobre els Països Catalans, i en general sobre l'obra de J. Fuster respecte al marc nacional, que després de la transició i entrats en la dècada dels vuitanta s'originaria, sobretot, al País Valencià, amb un escepticisme creixent al Principat. I diem escepticisme perquè fora d'algunes organitzacions culturals, polítiques o cíviques, la nota dominant és la política del gest de cara a la galeria (vegeu, l'entrevista a Ignasi Riera)...

Únicament la preocupació de la vertebració dels Països Catalans interessa alguns historiadors o intel·lectuals, encara compromesos políticament. Un exemple del primer el tenim en la historiadora Eva Serra, que proposa reflexions en la línia de fer una història nacional-popular, és a dir, adreçada als

J. V. Marqués (1943). Anàlisi de la ideologia de la consciència fosca.

V. Franch (1949). Fer del País Valencià una nació.

interessos de les classes populars. Aquesta historiadora és autora d'un article a *Serra d'Or* (a propòsit dels Països Catalans), on pensava en la importància geopolítica del País Valencià durant la transició pel que feia a la seva progressiva espanyolització. I en les jornades dedicades a reflexionar sobre els Països Catalans, celebrades a Ciutat de València pel 1984, proposava un model històric dels Països Catalans a fi de pensar-los no com a blocs oposats sinó amb grans relacions (p. exemple: exposava el cas del que va suposar el s. XVIII arran del 1707 o 1714 com a reacció a un «bloc feudal hispànic» articulat al segle XV en ocasió del Compromís de Casp...): «La història interna dels Països Catalans no es pot entendre sense tenir en compte la formació del poderós bloc feudal hispànic al sud-oest i la del poderós bloc feudal francès pel nord».

Fora d'aquests casos aïllats podem assegurar que en la present dècada les aportacions que han tornat a pensar sobre la qüestió, a través de l'assentiment o la crítica a les postures de J. Fuster, han vingut del País Valencià. Però en aquesta ocasió amb unes postures molt més clarificades. Breument podríem destriar-ne les següents:

D'una banda quan el premi d'assaig «J. Fuster» de 1986 s'atorgà a l'obra *De Impura Natione* dels sociòlegs D. Mollà i E. Mira, es va iniciar la polèmica al voltant de l'autor d'un *País sense política*. L'assaig premiat tenia com a finalitat pensar el País Valencià com a formació social partint del seu desenvolupament sòcio-econòmic autònom respecte del Principat. En aquest sentit una de les principals crítiques que fa el «fusterianisme» és afirmar —contràriament al que havia suposat J. Fuster— que el país havia tingut un propi procés industrialitzador: «Les tesis contingudes en el llibre *Nosaltres els Valencians* arranquen d'un fet previ equivocat: de la carència d'una industrialització valenciana. Fuster, en analitzar la societat valenciana sols té compte d'un aspecte de la realitat: una estructura agromercantilista en crisi i un estat centralista incapaç d'impulsar un procés de modernització social». La tesi de fons anava en la direcció de cohesionar un «valencianisme nacional» a partir de la síntesi entre les dues subcultures que havien rivalitzat políticament en la transició i que simbolitzaven, d'una banda, els partidaris de J. Fuster, i de l'altra el blaverisme. Els autors, doncs, proposaven una nació valenciana, de la qual —deien— el fusterianisme no n'havia volgut parlar. Posteriorment la tesi —del que molts han anomenat «tercera via» dels dos autors— s'ha aprofundit en el llibre col·lectiu *Document 88*, reflexió polític-ideològica i històrica (aportada pel professor de Dret Polític V. Franch). En general apostaven per un *nacionalisme societari*, adreçat als sentiments del «poble» valencià. S'hi critica d'altra banda la doble tesi de Fuster articulada al voltant del marc de Països Catalans i el lema «el País Valencià serà d'esquerres o no serà». Els teoritzadors d'aquesta opció provenen de camps polítics oposats: des de Germania Socialista (D. Mollà) fins a la UPV (R. Company) passant pel PNPV (A. Colomer i V. Franch).

En la mateixa conjuntura i en la mateixa línia teòrica, encara que més global, apareïxia al Principat *Repensar Catalunya*, de Pi de Cabanyes.

Diem la mateixa línia de pensament perquè l'estructura de l'assaig, guanyador del premi d'assaig J. Vallverdú 1988, es planteja una crítica als projectes que l'autor qualifica com a nacionals. Hi critica els projectes que van sorgir al maig del seixanta-vuit. En aquest sentit podem veure una relació entre l'obra de Pi i les teories de D. Mollà o V. Franch. En el llibre de Pi, per exemple, es fa la mateixa proposta de nacionalisme pragmàtic («nacionalisme de present», en diu J. Lorés). D'altra banda tots dos posicionaments empren teories que han pensat la societat postindustrial, etc.

Des del socialisme valencià A. Cucó a *País i Estat: la qüestió valenciana*, planteja una reflexió històrica —en model semblant al *Nosaltres...*— sobre els problemes de vertebració del País Valencià. L'autor de *El Valencianisme Polític* situa la qüestió d'ençà de l'època Moderna. Però el centre de la reflexió comença a partir del XIX i XX. Cucó fa una crítica doble pel que fa a esbrinar les causes del País Valencià: d'una banda esmentava la inarticulació de l'estat espanyol com a expressió de la incapacitat d'integrar la societat civil a partir del centralisme; i de l'altra elabora una lectura crítica de la classe dominant valenciana per no tenir un model polític valencià. La sortida del cul de sac del país la proposa implícitament a partir del debat republicà, projectat en la política dels anys seixanta —en el cas del PSV— i durant la transició (encara que el llibre n'abasta els primers anys). El llibre de Cucó, doncs, és un model global històrico-polític que cerca les raons per les quals el País Valencià és una societat «nacionalment poc estable». Aquesta lectura dels fets, però, Cucó les manté a partir de la pròpia diferenciació històrica del País Valencià que «ha mantingut evidents sigularitats, no solament respecte de Catalunya, tant en l'abast dels seus moviments nacionalitaris com també en aspectes més pregons de la

seua trajectòria històrica. Complexa i, inclús, heterogènia, en la seua composició medieval, la societat valenciana s'ha caracteritzat des de ben antic per mantenir trets que la conformen com nacionalment poc estable. Malgrat poder ostentar una baixa Edat Mitjana i un període renaixentista en tants sentits brillant, el País Valencià va conformant-se lentament, a partir de la segona meitat del XVI, en un territori domèstic en el que esclaten successivament nombroses contradiccions internes». El que preocupa Cucó, doncs, és que la societat valenciana no inicií un procés de «reconstrucció nacional». El posicionament de Cucó se situa en la necessitat prioritària de manifestar la necessitat de bastir un marc d'identitat valencià des de l'esquerra. La seva aportació, doncs, rau a pensar com els punts de referència de J. Fuster poden repensar-se en els canvis socials profunds de la societat valenciana. I com el projecte de futur del País s'haurà de pensar també en termes d'incidir en la política estatal (una de les crítiques que ha fet a Fuster en no plantejar-se aquest últim aquesta possibilitat), per aquesta raó aposta pel model federal. Aquesta reflexió, doncs, s'aproxima a una concepció *heterodoxa* —en el bon sentit del mot— de l'obra de J. Fuster.

Pel que fa a la postura independentista, J. Guia a *València, 750 anys de nació catalana,* situa el debat valencià en la línia de demostrar la catalanitat del País Valencià. Aquest llibre és la continuació del model encetat a *És molt senzill: digueu-li Catalunya* (1985). La tesi de Guia és que ha passat temps suficient per substituir el mot 'Països Catalans' per Catalunya. Per apostar en aquesta possibilitat realitza un repàs a la Història dels PP.CC. per explicar la unitat nacional i de nom. Guia, doncs, arriba a la conclusió que «el *nosaltres,* per poc que tinguin una mínima significació nacional, ha d'anar seguit per *els catalans.* En aquest sentit, el 'nosaltres, els valencians', avui, és una expressió aplicable no més enllà del territori de la *provincia* de València o, com a màxim, de la seua antiga diòcesi. I pel que fa a l'expressió *poble valencià,* ni això: el de la ciutat de València, i prou». És, doncs, una reflexió que segons l'autor s'oposa a qualsevol postura regionalitzadora del territori cultural: «L'expressió *País Valencià* és un fals pinyol reivindicatiu que han deixat els espanyols perquè vagin rosegant-lo i entretenint-s'hi els regionalistes d'un costat i altre d'Ulldecona».

En aquest context la proposta dels dirigents del PSAN es basa en la necessitat d'estendre per tots els PP.CC. una xarxa comunicacional humana, que vagi de les zones de més consciència nacional a la que des del punt de vista nacional menys estructurada estigui (aquest aspecte l'entendrà sota una «unitat popular de base»): «L'opressió nacional ha fet que en la major part del nostre territori, especialment a la perifèria, tant la del Nord —Perpinyà— com la del sud —València, Alacant...—, siguem minoria els qui ens sabem i ens volem de nacionalitat catalana, d'*adscripció nacional catalana,* independentment de quin siga el nostre origen». La postura de J. Guia va en al direcció de cohesionar «Catalunya» del cente a la perifèria. I pel que fa als límits dels PP.CC. aquests estaran en funció del «formiguer humà» que n'abasti o no la totalitat de l'espai nacional. (En aquest sentit, podríem dir, segons Guia, que els dos vots conseguits per la coalició «Catalunya Lliure» a Guardamar demostraria l'existència de catalans en la localitat més meridional dels PP.CC.). Val a dir, doncs, que la teoria de l'autor de *Països Catalans i llibertat* ha passat d'una visió més ideològica (tal com la mantinguda al debat sobre els PP.CC.) a una lectura dels fets menys institucionalitzada, políticament parlant.

Finalment, l'últim posicionament de després del *Nosaltres...* ens ve de l'antropologia. *Crítica de la nació pura* (1984) de J. F. Mira, serà un assaig que es replantejarà críticament la certesa —a la manera de ciència exacta— d'existència de nacions perfectament delimitades. Mira, en aquesta obra, es manté allunyat d'una perspectiva economicista. El seu objecte d'estudi és estructurar una visió històrica de les nacions: culturals i polítiques. I bàsicament, la seva anàlisi rau a explicar la importància dels fets simbòlics en el paper que tenen d'identificació amb un àmbit de pertinença. L'autor, d'altra banda, mostra una posició favorable als PP.CC., però partint de la realitat de fer País Valencià sobre una crítica i oposició a la seva espanyolització: «em declare frontalment inconciliable amb el projecte (implícit o explícit) de castellano-espanyolització lingüística i cultural i mentaldel meu país, i em declare inconciliable amb l'anticatalanisme com a ideologia, actitud i programa».

La proposta de Mira és generar un marc de referència que sigui acceptat com a tot i no com a part d'un conjunt més ampli, cosa que significa pensar en termes de nació política que és «un fet de consciència induïda, i un fet de lleialtat més o menys voluntàriament assumida» i que «existeix quan hi ha un bloc de població, amb forma de societat complexa amb xarxa urbana (...), i que es percep a si mateixa amb el seu territori com el *locus* màxim d'identitat-oposició». Aconseguir aquesta lleialtat és bàsic per construir una nació, per aquesta raó, recentment deia que «per mi, molt més important que fer catalanisme al País Valencià és desfer anticatalanismes». Cal primerament combatre aquelles formes de mala consciència per vertebrar una comunitat cultural que s'autoidentifica amb un «locus màxim d'identitat o posició». J. F. Mira, militant en l'actualitat d'UPV, no

D. Mollà (1946).

J. Becat (1941) P. Verdaguer. Perpinyà en l'espai català.

1980-1990

Reformes liberalitzadores als països de l'Est (URSS, Hongria...). Hegemonia dels partits socialistes a Europa. Tatcherisme: neoconservadorisme. Govern Reagan (1979-1988). Crisi de l'estat del benestar. Lluites nacionalistes a la Unió Soviètica (Estònia...). Consolidació de la Revolució Sandinista (1979-1988). Revolució Islàmica. Apartheid a la R. Sud-africana. Proposta de D. Bell: fi de les ideologies. Societat postindustrial.
Referents polítics i culturals internacionals.

→

Esperit del 23-F: estancament autonòmic (LOAPA).
1982: hegemonia del PSOE a l'estat espanyol.
Crisi al si del PSUC. Proposta del model Ochetto.
Integració del nous moviments socials dins la cultura comunista. Vagues generals contra la política econòmica del PSOE (1985 i 1988). Estatuts d'Autonomia (Principat, País Valencià i Illes).
Crisi econòmica als Països Catalans (1987: 800.000 aturats).
Aparició de la nova pobresa.
Guerra bruta del GAL contra els refugiats bascos: implicacions de càrrecs estatals. 1989: assassinat de J. Muguruza. Nous moviments socials: econacionalisme i pacifisme.
Propostes alternatives al model de J. Fuster: nacionalisme societari, recerca d'un model econòmic i la identitat política al País Valencià.
Irrupció del pensament feble: K. Popper, D. Mollà.
Postmarxisme.
1983: TV3 al Principat. 1985: TV3 arriba al País Valencià. 1984: 1er número d'EL TEMPS. Teories sobre l'espai comunicacional nacional.
Referents polítics nacionals i estatals.

s'allunya gaire del camí iniciat pel PSPV a l'hora de pensar com construir els PP.CC.

INTEL·LECTUALS I PERSPECTIVES D'ACTUACIÓ

Després d'aquest breu recorregut per les interpretacions sobre la qüestió nacional als PP.CC., hem d'apuntar que els intel·lectuals els han pensat a partir de posicionaments polítics i metodològics diferenciats. Però malgrat la diversitat de lectures polítiques el fet de l'estat de les autonomies ha generat una construcció d'àmbits de referència que es volen «independents», ja que el fet lingüístic no implica contemplar un marc regional en un d'abast nacional.

De tota manera, hi ha casos d'intel·lectuals-polítics que no comparteixen l'opinió estesa entre certs sectors acadèmics (història, economia...) de considerar que el Principat i el País Valencià o les Illes no tenen cap coincidència estructural.

Aquests intel·lectuals-polítics consideren que entre el Principat i el País Valencià existeixen punts de convergència nacionalitaris, cosa que implica actuar conjuntament en polítiques concretes (per exemple, el TAV, o intercanvis econòmics i comercials...). Aquestes postures es poden trobar en partits com el PSPV (PSPV-PSOE), encara que el sector que provenia de l'antic PSPV no sigui totalment hegemònic.

D'altra banda gran part dels intel·lectuals del Principat s'han allunyat del projecte de PP.CC. Actualment aposten per un *egocentrisme regional.* D'aquesta manera no contribueixen a un coneixement conjunt de la realitat social, cultural, econòmica... del Principat i del País Valencià. És per aquesta raó, doncs, que l'època d'inflació (¿haurem de considerar-la artificial?) nacional ha estat substituïda per un creixent absentisme en matèria de PP.CC. D'altra banda en la dècada dels vuitanta es dóna un qüestionament del Països Catalans per la gran majoria de forces polítiques del País Valencià. I no ha d'estranyar... Possiblement en moltes ocasions, l'opció de qüestionar-se un territori, que de vegades es va aprendre-de-memòria-perquè-ho-deia-tal-i-tal intel·lectual il·lustre (que aquest sí que s'ho creia), vingui explicat perquè això de construir una nació catalana ha vingut en gran part del País Valencià... I és que potser la nostra única preocupació des del Principat sigui això de la Catalunya ciutat per comptes del «coneixer-vos»... I és que tampoc no podem afirmar que al Principat sigui on més clar es tingui allò de la «consciència nacional»... Aleshores: ¿Volem construir els Països Catalans? D'acord, però pels fonaments (el que passa per tenir coneixement de l'espai social i econòmic, per exemple) i no per la teulada (la «cultura» de la declaració programàtica...).

I un fonament clau que pot articular un projecte nacional és que els intel·lectuals assumeixin el compromís de preguntar-se sobre el contingut social i econòmic que caldrà dotar al fet nacional en la dècada dels noranta. Efectivament: si hem de pensar en la limitada audiència política de la idea de Països Catalans, caldrà que ens referim a l'absència de síntesi entre una identitat nacional —sistematitzada en gran part a la Universitat— i els interessos generals de la societat civil i, més concretament, de les classes populars.

La mancança general de coixí social fa que plantegem la necessitat d'elaboració d'una cultura política (pensada pels intel·lectuals col·lectius: els partits polítics) a fi de superar la falta de correspondència entre grups socials i cultura nacional.

Articular, doncs, una cultura política basada en un model que integri les necessitats reals del país en una Política General (centrada en una Política Econòmica no neoliberal i l'econacionalisme), és el repte que ara com ara tenen, al nostre entendre, els intel·lectuals catalans.

Plantejar-se aquest objectiu és apostar per substituir les grans declaracions que molt sovint condueixen a la més absoluta passivitat, quant al plantejament de les perspectives de treball cultural i polític. En aquest sentit el que hem anunciat no es limita tan sols a una qüestió de noms o delimitació d'un espai simbòlic, que si bé és bàsic, com hem anat veient, és insuficient a l'hora de portar a terme iniciatives que el dotin de *poder resolutori,* discriminatiu, en el terreny de pràctiques concretes.

Haurem de convèncer-nos, per tant, que si és una condició necessària rellegir J. Fuster en el terreny de reflexió sobre el nostre marc nacional; és condició suficient relacionar les categories de l'intel·lectual de Sueca amb la vida col·lectiva, nacional, que ens proposa com a pol de referència cultural l'obra general d'Antonio Gramsci. I no oblidem que aquests dos teòrics poden fer-nos oblidar el no-res postmodern en matèria de propostes nacionals.

Xavier Ferré

EL TERMÒMETRE

Carme Miquel o la CAPPEPV

Bon oratge i vent constant que empeny Carme Miquel i els seus companys de la Coordinadora d'Alumnes, Pares i Professors per l'Ensenyament Públic en Valencià (CAPPEPV). La coordinadora va complir el passat divendres els seus primers cincs anys d'existència i en el transcurs del sopar commemoratiu es va crear la Federació Escola Valenciana que aglutinarà diverses entitats preocupades per l'ensenyament en valencià. Una bona iniciativa del grup més dinàmic en aquest terreny que, així, substitueix la manca d'una decidida voluntat institucional per impulsar l'ensenyament en valencià.

El Bloc Nacionalista Gallec guanya

Temperatura molt agradable per al Bloque Nacionalista Galego de Xosé Manuel Beirás que ha aconseguit quintuplicar el número d'escons al Parlament de Galícia, passant, per les previsions d'escrutini, d'un a cinc diputats. Beirás, que ja ha promés «cremar a Fraga en uns mesos» si arriba a governar la Xunta, ha entrat amb força nacionalista a l'hemicicle, desplaçant al PSG-EG de Camilo Nogueira i al PNG-PG de Pablo González Marinas, i pot jugar un paper importantíssim en la negociació del futur govern gallec.

Carles Dolç

Sol clar i cel molt nítid per a Carles Dolç, representant del Moviment Comunista del País Valencià, MCPV, que ha celebrat a València les jornades titulades «Debats per la Revolta». Un espai per discutir dels nous canvis europeus des d'una perspectiva que s'ha mantingut en uns temps de canvis continus. Un punt de referència a agrair entre tanta mudança.

A l'esquerra, el coronel Juan Marco Arnau. A la dreta, Pasqual Maragall.

Dalt, Miquel Roca. Baix, Carles Dolç.

Miquel Roca

Volem que quede sota zero Miquel Roca Junyent pel seu pronunciament limitatiu sobre el dret a l'autodeterminació de Catalunya. El descafeïnament de Roca contrasta amb la iniciativa del seu grup en el Parlament de Catalunya que ha provocat el nerviosisme de totes les institucions de l'Estat i el sorgiment interessant de vells fantasmes. Senyor Roca, sigueu valent, home.

Jefatura Superior del Policia

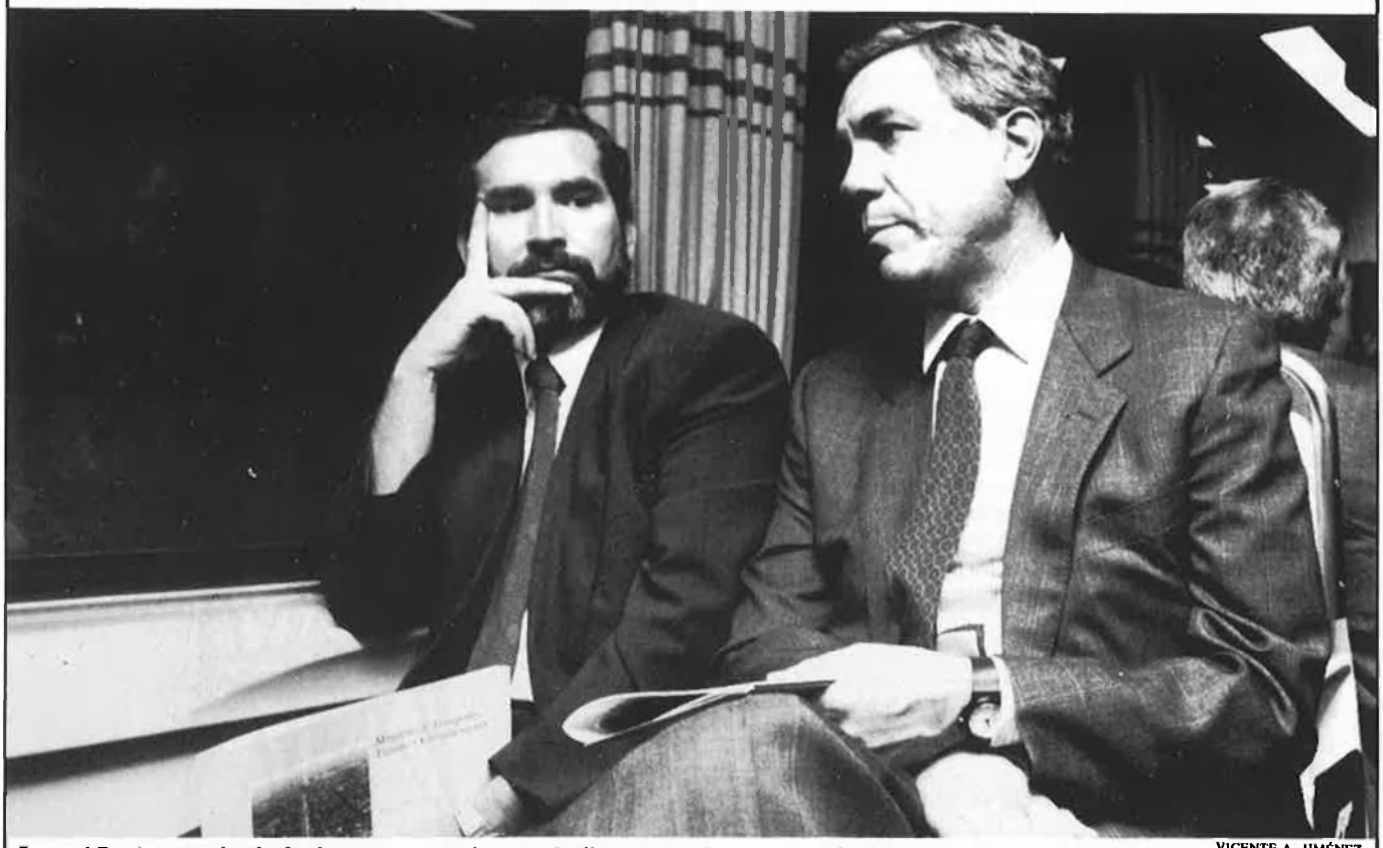
Glaciars d'incompetència per a la Jefatura Superior de Policia de València que a pesar de mantenir sospites sobre l'existència d'una infrastructura ben sòlida dels GRAPO en la capital del país i esperar d'un moment a altre un atemptat d'aquesta fracció armada del PCE-R, no va ser capaç d'evitar que el coronel i cap de l'Alt Estat Major, Juan Marco Arnau, fóra tirotejat i ferit greument per l'organització terrorista divendres passat. La policia coneixia que un dels màxims del GRAPO, Laureano Ortega, després d'haver atracat un banc a Castelló a l'estiu, es trobava a València.

Pasqual Maragall

L'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, baixa a la temperatura d'un iceberg en aquesta ocasió perquè en l'última sessió plenària de l'ajuntament negà el suport a la proposta de l'oposició de manifestar-se contra les multes imposades a ACPV pel ministeri de Barrionuevo per seguir emetent el senyal de TV3 a tot el País Valencià. Esperem que quan Iniciativa per Catalunya torne a presentar aquesta mateixa proposta s'ho pense millor.

Impost de luxe per TV3

Segons un informe elaborat per professors de la Universitat de València, al qual ha tingut accés en exclusiva EL TEMPS, el cost global de la TV3 al País Valencià està calculat en 5.000 milions.

Lerma i Barrionuevo, inspirador i executor respectivament de l'impost que el govern central exigeix per a poder veure TV3. VICENTE A. JIMÉNEZ

Segons un informe elaborat per professors de diversos departaments de la Universitat de València, al qual ha tingut accés en exclusiva EL TEMPS, la supressió de TV3 al País Valencià malbaratà unes inversions de 2.353 milions. L'informe indica també que, perquè els valencians puguen tornar a veure amb bona qualitat la TV3 en la nova freqüència que ara utilitza, hauran de pagar 2.200 milions.

A prop de 5.000 milions arriba, doncs, l'impost que el govern central, amb Barrionuevo com a executor i Lerma com a inspirador, exigeix als valencians per poder veure la TV3. El govern de Madrid no tingué en compte la quantia de les inversions ciutadanes, ni la importància d'un moviment social inèdit a l'estat espanyol, que, per primera vegada, sufragava voluntàriament, mitjançant subscripcions populars, les despeses necessàries per posar a l'abast una televisió en la llengua pròpia.

A més de les dades anteriors, l'informe constata també les xifres que les empreses instal·ladores tenien previst guanyar, amb materials i treball, en la modificació de les antenes dels ciutadans que volien rebre la nova TVV en les freqüències que tenia adjudicades i que no coincidien en absolut, tal com va demostrar EL TEMPS, amb aquelles que tenia la TV3. La decisió ministerial va sorprendre els empresaris i segons opinen alguns «la maniobra va estar feta amb nocturnitat i traïdoria».

La TVV va ocupar les freqüències per les quals els valencians rebien la TV3. Va ser una jugada del PSOE que eliminava alhora la competència d'un canal no políticament controlat i arribava immediatament a més de dos milions de valencians que sintonitzaven TV3. Però els resultats de la maniobra no han estat els esperats.

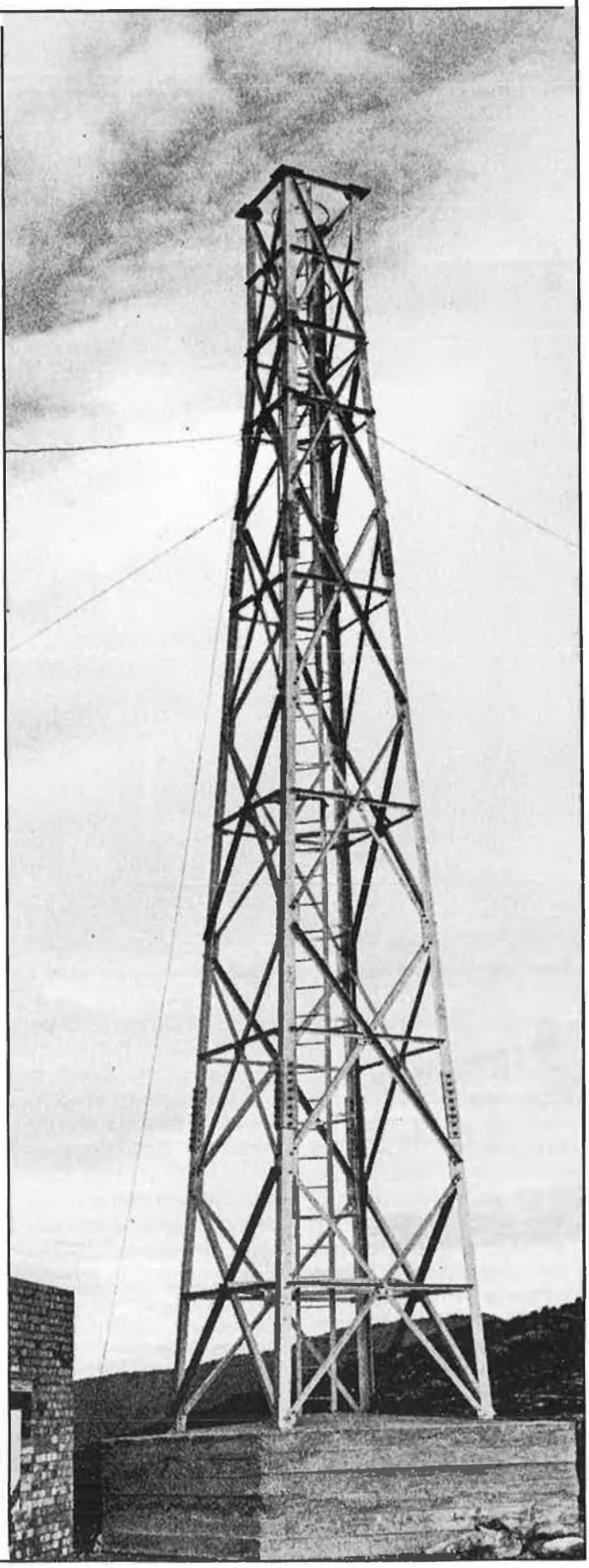
La substitució d'un canal per un altre no ha satisfet ningú. No per la qualitat de Canal Nou, qualificat per Felip Guardiola, portaveu socialista a les Corts Valencianes, com «una gran merda», sinó perquè cap de les diverses explicacions del PSOE resulta creïble quan la reciprocitat és tècnicament possible; tal com ha demostrat Acció Cultural del País Valencià en tornar a emetre el senyal de TV3 sense interferir la TVV.

Jaume Cervera

Relació de despeses al voltant de la TV3

A) Despeses invertides en infrastructura.	
1. Despeses inicials d'ACPV	153*
Tal com manifesta la mateixa entitat i segons dades publicades en premsa. (Bartolo, Perenxisa i Xixona) Reemissors menuts (Ontinyent, Alcoi, Alacant, Serra Segària)	
Total	153
2. Inversions dels Ajuntaments	320
80 Ajuntaments amb repetidors que costaren entre 1,5 milions i 10 com el d'Alfàs del Pi, amb un preu mitjà de 4 milions. Incloem els ajuntaments de Múrcia, com ara el de Cehejín.	
Total	320
3. Antenes individuals	80
Es calculen, amb dades extretes de les empreses instal·ladores, unes 8.000 antenes reformades a tot el País Valencià amb un preu mitjà de 10.000 pessetes per antena.	
Total	80
4. Antenes col·lectives	1.800
Segons dades extretes per les empreses del sector, basades en el cens d'habitatges elaborat per l'Institut Nacional d'Estadística, INE, actualitzades amb dades de la SEOPAN, servei de la patronal de la construcció, hi ha unes 70.000 antenes col·lectives arreu del País Valencià. Si tenim en compte que el 65% de les vivendes valencianes podien veure TV3, tindrem una xifra de 45.500, amb un cost mitjà de 40.000 pessetes per antena, sempre segons les empreses del sector.	
40.000 × 45.500. Total	1.800
Total inversions realitzades	2.353
B) Despeses de futur, per tornar a veure la TV3.	
1. Reforma de cada centre emissor:	
2 emissors Thompson	70
1 unitat de commutació i càrrega de 50 Ohms	30
1 equip de microones	30
1 equip electrogen de 100 Kw. amb unitat de commutació	15
Ampliació d'obres, modificació del sistema radiant, modificació de la torre, ampliació de potència, xarxa elèctrica, estabilitzador de tensió, etc.	55
Total	200
200 × 3 centres reemissors. Total	600
2. Segona reforma de les antenes col·lectives.	
Indiquem el mateix muntant que en l'apartat anterior, malgrat els possibles augments de preu	1.800
Total	2.400
Total diners invertits i futures despeses	4.753
C) Diners «no guanyats» per les empreses instal·ladores que tenien preparades inversions per a la freqüència que tenia adjudicada la TVV i que, en ser canviada, impedí l'accés a TV3, segons dades de les mateixes empreses. Sols l'empresa Hirschmann que ocupa el 5% del mercat havia previst, tal com declara en premsa, inversions de 25 milions.	
Materials d'estoc	750
Guanys previstos en mà d'obra	700
Total	1.450
Xifra global	6.203

* Dades en milions.

El CDS balear naufraga

La crisi del CDS, provocada per les diferències entre crítics i oficialistes, pot provocar la ruptura del partit i posar-lo en una situació molt difícil davant les pròximes eleccions autonòmiques de 1991.

Les divergències sorgides entre dos, dels tres, regidors del CDS a l'Ajuntament de Palma (Bartomeu Cerdà i Antoni Roig), i l'aparell del partit presidit per Francesc Quetgles poden dur com a conseqüència el reafirmament de Ramón Aguiló com a batle de Palma, i afavorir el projecte de Jeroni Albertí de crear un partit nacionalista de centre.

La crisi oberta al si del CDS balear té unes clares arrels: les diferències existents entre els dos representants d'aquest partit a l'Ajuntament de Palma i el president del CDS, Quetgles. Diferències que vénen per una continuada indefinició del CDS en la seva política de donar suport a un grup (el PP, a la oposició municipal) o un altre (el PSOE que governa Ciutat). Aquesta indefinició permeté que Bartomeu Cerdà acceptà ser el regidor de Relacions Institucionals de l'Ajuntament de Palma i, conseqüentment, convertir-se en membre de l'equip del govern municipal socialista. La decisió de Cerdà, presa individualment, no fou acceptada pel CDS.

El partit demanà a Cerdà que dimitís del càrrec, cosa que no va fer fins el darrer moment. Aquesta actitud molestà enormement a la cúpula centrista, especialment a Quetgles, que li obrí un expedient i el suspengué de militància, a l'espera de la decisió final i que podria representar l'expulsió. A més, l'aparell del CDS decidí incrementar el control sobre l'altre «crític» de l'Ajuntament, Antoni Roig. A Roig se li comunicà la creació d'un comitè d'assessorament i ajuda al grup municipal centrista, iniciativa que rebutjà clarament el regidor. Ara, s'espera que el partit també li obri expedient que, igual que el cas de Cerdà, podria arribar a l'expulsió.

Al partit que presideix Francesc Quetgles la reconciliació és quasi impossible.

La resposta dels crítics no s'ha fet esperar. Quant es convocà el Comitè Insular del CDS el sector crític aconseguí, gràcies a tenir momentàniament la majoria, la reprovació de la Secretària del Comitè, Tona Alenyar (oficialista), a petició d'Antoni Roig. Era una clara declaració de guerra oberta.

POSSIBLES BENEFICIATS

Si la resposta de l'aparell del CDS, que es produirà durant les pròximes setmanes, té com a conseqüència l'expulsió de Cerdà i/o Roig el partit es pot esqueixar i quedar, en la pràctica, dividit en dos. Un grup mantendria el teòric poder dins del partit, l'oficialista, i un altre grup, el crític, podria donar la majoria absoluta als socialistes a l'Ajuntament de Palma. Cerdà ja ha dit que si és expulsat no es consideraria un tránsfuga si donàs suport al PSOE, «perquè ja no tendria partit».

A més, molts dels crítics podrien passar-se en bloc al nou partit d'Albertí. De fet, dins del CDS existeixen una sèrie de persones de reconeguda vàlua política (i que no estan gens cremats per batalles internes) que, aprofitant aquesta crisi i a pesar de no manifestar-se clarament en favor d'un grup o un altre, podrien entrar a formar part del partit que propicia Albertí, després de constatar la impossibilitat que el projecte el CDS cualli a Balears. Cal recordar aquí el fracàs del partit de Suárez el 29-O, que no obtingué cap diputat per les Illes.

I si, a la fi, no és expulsat cap dels representants del sector crític, la situació interna no variarà massa. Totes les fonts consultades asseguren que les diferències són tan grosses que una reconciliació és pràcticament impossible. Ni tan sols amb la intervenció de Madrid es creu que es podrà solucionar el problema. Sobretot tenint en compte que Madrid està en sintonia amb Franscesc Quetgles, el president del CDS-Balears.

Miquel Payeras

LA SETMANA

Andorra opta pel canvi

Els resultats de la segona volta en tres de les set parròquies andorranes han confirmat la tendència apuntada ja en la primera volta de les eleccions generals del passat dia 10. Els electors han optat per donar suport als candidats de l'oposició en les tres parròquies encara pendents de proveir escó.

El nou Consell General, amb els seus 28 membres que juraran el seu càrrec el dia dels Sants Innocents, es constituirà el dia 4 o 5 de gener per elegir el seu president, el síndic general i 8 dies després triaran el cap de govern. Cap dels dos càrrecs cal que corresponguin a persones que integren la Cambra. Amb el resultat de l'escrutini del passat diumenge, l'actual cap de l'executiu, Josep Pintat, veu seriosament copromeses les seves possibilitats de reelecció en no poder comptar amb clara majoria en el legistatiu. Pintat ha vist com l'oposició a la seva política s'ha imposat en la majoria de circumscripcions.

Entre els candidats que es perfilen per a presidir el Consell General, destaca el primer cap de govern andorrà, Oscar Ribas, que pot arribar a aglutinar al seu voltant una majoria dels nous elegits. Respecte a la persona que podria presidir l'executiu, és ara per ara d'ex-ministres, Josep Vida, Miquel Àngel Canturri, Antoni Ubach o fins i tot, el Síndic sortint, Francesc Cerqueda.

TRIOMF DE L'OPOSICIÓ

A Andorra la Vella, Escaldes i Ordino, les llistes opositores van aconseguir passar els quatre candidats en bloc, malgrat que a Ordino i Andorra la Vella va ser necesaària una segona volta. A les tres circumscripcions la majoria al poder des de fa 20 anys es va veure derrotada per un marge prou ampli. A la Massana, la candidatura més votada per un compromís entre oficialistes i joves renovadors. Només a Sant Julià i Encamp van guanyar els oficialistes, mentre que a Canillo els electors van decidir equilibrar la balança, barrejant la llista, amb dos opositors i dos oficialistes.

A Andorra no es pot parlar de partits polítics, ja que no existeix reglamentació al respecte, tot i que s'hagi promulgat la llei sobre els drets de la persona el més de març passat. Amb tot, les diferents candidatures que s'ha proposat a l'elector, esgrimien lemes progressistes i democràtics, com «Unió i Progrés», «Entesa i Progrés» o encara «Democràcia i Progrés».

No es pot parlar de diferències significatives entre les ideologies polítiques dels diferents grups. Els programes presentats durant la campanya electoral han tocat idèntiques problemàtiques: reforma institucional, conveni amb la CEE, immigració i nacionalitat. En termes generals, els elegits andorrans van cap a una retallada de poders dels coprínceps, per assolir la separació real de poders i el reconeixement internacional del Principat. Fins i tot, determinats grups propugnen la redacció d'una constitució, on els coprínceps —el president François Mitterrand i el bisbe de la Seu d'Urgell, Joan Martí— es limitarien a regnar sense governar.

En definitiva, les aspiracions dels nous elegits andorrans s'encaminen a fer d'Andorra un estat modern que busca el seu lloc en l'Europa del segle XXI, però que no vol, de cap manera, renunciar als seus trets essencials d'identitat.

Ma. Carme Grau

El bé més escàs

El director de Recursos Hidràulics del Ministeri d'Obres Públiques, Emilio Pérez, va posar el dit en la nafra quan, dins del III Congrés Mundial de dret i administració d'aigua que s'ha celebrat a Alacant, va manifestar que «en el futur hi haurà que sacrificar l'aigua per a la agricultura en favor del consum humà». «El camp, afegia Pérez, deurà conformar-se amb l'aigua reciclada». L'associació internacional de dret i administració de l'aigua, encarregada d'organitzar el congrés, volia, segons paraules del seu ex-president i president de la comissió executiva, Dante Caponera, que els tres-cents especialistes en dret de l'aigua que participaven en les ponències donaren conclusions orientatives per a solucionar la manca de legislacions coherents en la distribució equilibrada del bé més escàs en tot el món: l'aigua.

Les conclusions finals no eren massa esperançadores. En el cas espanyol tots asseguraven que la llei d'aigües espanyola creada l'any 1985 era de les millors que existeixen arreu del món, encara que, com assegurava Guillermo Cano, especialista argentí en administració d'aigües, «no se li havia tret molt de profit». Junt a Emilio Pérez van destacar les paraules del Director General d'Obres Públiques del Ministeri, José Rubio, qui, en l'acte d'obertura afirmava que fins els últims mesos del proper any el govern espanyol no disposarà dels estudis finals per a l'aprovació del Pla Hidrogràfic Nacional. Al mateix temps, el nou president de l'associació internacional de Dret i Administració de l'aigua i rector de la Universitat d'Alacant, Ramón Martín Mateo, era el més clar de tots quan, amb un to irònic, assenyalava,

«no hi ha més aigua que la que plou».

Res va quedar clar. Els experts en dret i administració apel·laven a la bona voluntat dels polítics per posar fi als problemes de centralisme en la distribució d'aigua, la degradació del medi ambient i la desertització de països sencers. Excepte Fernández Valenzuela, president de la Diputació d'Alacant i esperançat amb el transvasament Xúquer-Vinalopó, i Joan Lerma, que va presidir l'acte de cloenda del Congrés, cap polític més es va apropar a aquesta reunió internacional. ¿Qui ha escoltat els congressistes? El proper estiu ho sabrem.

Salvador Enguix

Balears sobirans

La Crida, secció mallorquina, s'ha adreçat a tots els grups parlamentaris presents al Parlament balear (socialista, nacionalista, regionalista, popular, mixt i centrista) demanant «un pronunciament clar a favor dels Països Catalans», en paraules de Bartomeu Martí, portaveu de La Crida.

Segons Martí, aquesta acció s'emmarca dins de la campanya que aquest grup polític nacionalista-radical durà a terme durant tot el mes de desembre, en ocasió de commemorar-se la Diada Nacional de Mallorca el pròxim 31 de desembre. L'acte central convocat pels independentistes serà un míting polític, amb la participació de Vicent Pitarch, del País Valencià, i Francesc Arnau, del Principat, juntament amb un representant de Mallorca. Tots els actes tendiran, segons Bartomeu Martí, a «realitzar una campanya de conscienciació popular que té l'objectiu d'explicar, de forma didàctica, què és el dret d'autodeterminació». Un dret que significa, per al portaveu de La Crida-Mallorca, «rebutjar la Constitució espanyola que és fruit del denigrant pacte entre les forces majoritàries i el franquisme, que institucionalitza la repressió interior, ens imposa la monarquia i manté un sistema econòmic que afavoreix el gran capital en detriment de les classes populars».

Finalment, el representant de La Crida-Mallorca manifestà a EL TEMPS el temor que membres de l'ultradreta, que assegura es reuniren en secret a Alcúdia els dies 10 i 11 de desembre, «estan preparant accions de xoc contra la nostra campanya i, en general, en contra de tots els actes nacionalistes que es realitzaran amb ocasió de la Diada Nacional de Mallorca». Cal dir que el temor de Martí està justificat si tenim en compte que l'any passat i en ocasió de la Diada es produiren violents enfrontaments entre independentistes i ultra-dretans.

Miquel Payeras

Els problemes de l'Opus

Frederic Armengol, director de l'oficina d'informació de la prelatura de l'Opus Dei a Barcelona, ha dit a EL TEMPS, entorn a l'enrenou creat per les acusacions contra l'obra per part dels pares de la jove Gemma Saiz, que «tot l'afer s'ha desorbitat ja que es tracta d'un problema personal que ha estat presentat d'una manera determinada per a confondre l'opinió pública».

La mare de la noia Gemma Saiz va declarar a la premsa que l'Opus Dei utilitzava les seves escoles per a captar menors, tot equiparant així l'Opus Dei amb una secta. Aquesta versió va ser rotundament desmentida per Gemma Saiz que es va reafirmar en les seves conviccions dient que «els meus pares s'han oposat a què jo m'entregués a Déu tan jove». Segons Frederic Armengol, «el pare de la nena ja em va advertir que orquestraria una campanya de premsa». Armengol també ha dit que «aquesta mena d'informacions no corresponen a la realitat, sinó que són muntatges».

Per la seva banda, la prelatura de l'Opus Dei a Barcelona va difondre una nota de premsa d'acord amb el cardenal Narcís Jubany on se subratlla que «l'educació de l'Opus Dei és per a la llibertat» i s'assenyala que «les recents informacions exerceixen una pressió intolerable en un estat de dret contra la llibertat de decisió dels ciutadans».

La nota també diu que la prelatura de l'Opus Dei es reserva l'exercici de les accions legals que procedeixin. Sobre aquest punt, Frederic Armengol, no ha volgut manifestar-se més específicament però ha dit a EL TEMPS que «estem estudiant ja quines accions podem emprendre».

Albert Punsola

Miquel Alberola

CAFE DEL TEMPS

Ara, editats

Leopoldo Peñarroja. Baix, Simón Santonja.

Un dels propòsits inspiradors, amb caràcter legal, del Consell Valencià de Cultura (CVC), aquell semisenat, generalment i amb quatre excepcions, de somnolència a sang freda que reflexiona i especula sobre l'hora que és, avisava de l'objectivitat, la veracitat i imparcialitat de les informacions i propostes de tan sedant institució, les quals no desdirien de cap de les maneres dels criteris que la ciència i la història han coincidit a donar per vàlids. El principi, que ha estat obviat en el cas que comentarem, probablement tenia funcions preventives de cara als integrants proclius al deliri pirotècnic que, per motius de noble concepte, havien de disposar d'una representació en el CVC.

Però passa que els punts consecutius a l'anterior invoquen reverències a nocions d'extensió sense límit, tals com la llibertat d'expressió i de pensament i el pluralisme cultural i lingüístic, i com és tradicional en la sintaxi legislativa, que justament per això prospera el gremi del dret, sense cap control sobre la univocitat del redactat. Aquest aspecte, per tant, facilita tantes interpretacions com la condició humana pot interpretar. Amb totes les de la llei, fa un any, el CVC va posar en funcionament un cicle de conferències sobre els antecedents i les conseqüències de la conquista de València, a propòsit del 750 aniversari, amb oradors de la magnitud del casal faller i amb oratòries de la transcendència de l'aficionat, perfectament disolts entre l'aportació d'autoritats indiscutibles. El combinat tallava la digestió.

Em concentre en la cosa perquè fa unes setmanes han aparegut les coses que en el seu moment es van dir en dos volums amb el nom *En torno al 750 Aniversario,* publicats pel CVC, és a dir a expenses públiques, on la Generalitat valenciana acredita i ratifica el discurs tremebundista dels comissaris mentals del blaverisme de compromís. Erudits àrids de l'alçada de **Pere Vernia, Vicent Castell, Leopoldo Penarroja, Ma. Desamparados Cabanes, Ramon Ferrer, Juan Ferrando Badia, Vicente L. Simó Santonja** o **Josep Alminyana,** amb ortografies i argumentacions de llibret de falla, prenen entitat i rigor, en nom de la pluratitat, al costat de **Miquel Batllori, Robert I. Burns, Albert Hauf, Míkel d'Epalza** o **Enric A. Llobregat,** els quals, alhora, queden simplificats a la insignificància dels anteriors.

Algun dia convindrà associar la depressió de les entititats civils anticatalanistes a la creació *plural* del CVC, el qual fomenta de manera oficial, amb més duros, més ressò i amb aire condicionat la seua rapsòdia *in blue.* No sé ben bé què esperen els quatre de l'excepció per deixar de legitimar-los.

Aleix Vidal-Lerroux-Quadras, ha nascut una estrella.

El portaveu del grup popular del Parlament de Catalunya, **Aleix Vidal-Quadras**, va participar, tan calmat que no era ell, en el programa *La vida en un xip,* de **Joaquim Ma. Puyal,** representat aquells que, com **Sant Agustí**, mantenen que són dos i estan cadascun dels dos per complet. Alguna cosa mística li havia detectat jo al personatge en altres actuacions, perquè don Aleix actua amb molta profusió últimament, des que va saltar a la polularitat —no a la popularitat del PP, clar— fa uns mesos en el mateix programa de TV3, compartint polèmica amb **J. Ll. Carod-Rovira** i **J. B. Culla.**

Perquè Vidal abans, quan, segons alguns indicis, va militar en Unió Democràtica de Catalunya, no era ningú que mereixera ser destacat però ara se'ns ha convertit en estrella. Al llarg i ample de les seues representacions, fa la cosa com que ha heredat les maneres d'**Alejandro Lerroux,** i jo diria que en una època en què certs sectors socials reclamen el protagonisme d'aquella classe de loquacitat davant la possible pèrdua d'hegemonia del PSOE i qui sap si de CiU. La seua habilitat li ha servit, de moment, per eclipsar en la seua formació política **Antoni Fernández Díaz,** un home clau, de bastant correcció i honestedat, assumir monogràficament el protagonisme del PP català i donar-li una orientació formal agressiva, espectacular, i poc sensible a la qüestió nacional catalana. Que , fet i fet, és com ha de ser la cosa popular.

Jo, com em consta que el missatge del portaveu té alguna acceptació fora del seu àmbit, he decidit fer-li d'editor i, amb pretensió d'antologia, em prenc la paciència de transcriure-li unes quantes reflexions morals que ajuden a la comprensió global de la seua obra, que serà un èxit durant la pròxima dècada. Ací van paraules al roig viu.

1.—«El nacionalisme no és, no serà mai una ideologia política; el nacionalisme pot ser un sentiment, i com a tal respectable, però no serà mai una ideologia política».

2.—«El nacionalisme descansa en la inconsistència i, naturalment, la inconsistència genera inconsistència i la contradicció genera contradicció».

3.—«El nacionalisme, entès com a ideologia política en l'àmbit d'allò que és sentimental, corre el perill permanent d'alliberar passions no sempre controlades. I hem de lluitar democràticament per les nostres llibertats, la nostra autonomia i l'exercici ple de la nostra personalitat diferencial, cultural i lingüística, però, pel bé de Catalunya, no hem de transformar allò que és contingent —per molt que ho estimem— en absolut: això equivaldria a convertir un desig legítim en una obsessió».

4.—«El Partit Popular ha estat refundat; això vol dir que s'ha acabat el joc de *dribbling* curt: ara es fan passes llargues davant de la porteria i es fica un gol».

Els tres punts primers, és evident que s'integren en el que fa quatre i si algú està molt interessat a contractar una actuació del senyor Vidal de cara a les festes que s'acosten ha de saber que no sóc jo el seu representant, sinó que m'he limitat a publicar-li quatre coses. Per a això estem.

ESTAT

Malestar entre els pilots aeris de l'exèrcit espanyol

La nova força aèria, conflictiva

A causa de la falta de seguretat i defensa civil en cas d'accident, els pilots aeris de l'exèrcit de l'estat han realitzat diverses mobilitzacions contra la gestió de Narcís Serra.

Pilots aeris: una situació confusa que caldrà veure com es desenvolupa.

La recent vaga de pilots aeris en reivindicació d'una llei de responsabilitat civil ha posat d'actualitat un tema del qual fa temps ja es parlava. Els pilots militars estan molests. La causa no és només perquè no tenen seguretat ni defensa civil davant els accidents —com es va demostrar en el sinistre del F-18 a Saragossa que va causar que dos membres de la tripulació i el controlador militar fossin processats—, sinó que el conflicte i la vaga de zel també és conseqüència de la negativa del ministre Narcís Serra a concedir la baixa als pilots que ho sol·licitin i de la manca de seguretat d'alguns aparells que ja tenen moltes hores de vol.

La vaga ha estat en certa manera una rabiola, una protesta pública en solidaritat amb els dos capitans que el passat 15 de novembre de 1988 van xocar amb els seu aparell F-18 contra un avió Hèrcules. El jutge del cas demana 750 milions de pessetes i quatre anys de presó per als encausats i una condemna menor per al suboficial de la torre de control.

Aquesta petició, considerada en medis militars com a molt dura, va fer que els pilots es declaressin en vaga de zel i es neguessin a volar afirmant que els aparells no eren segurs. Una quarta part dels pilots van fer vaga i on es va notar més va ser a les bases de Torrejón de Ardoz, San Javier, Saragossa i Talavera la Real. Es tractava d'una protesta al ministre Serra amb el qual les relacions darrerament no són gaire bones.

Segons els pilots, molts cops es veuen obligats a pilotar aparells amb algun petit defecte de funcionament i fins i tot en alguns casos amb més d'un. Fins ara no havien dit res de la situació, però el processament dels seus companys els ha fet adonar-se que en cas d'accident la responsabilitat és seva ja que no compten de moment amb una llei que els empari.

Els membres de les Forces Aèries opinen que el nombre cada cop més escàs de pilots és producte de la política de Serra que ha limitat els aspirants per tal de reduir el contingent de militars de manera dràstica. Sembla ser que alts càrrecs de l'exèrcit consideren que les aspiracions dels pilots a canviar de càrrec (una qüestió en la que rau el fons del conflicte entre Serra i els militars) són del tot il·legítimes perquè la culpa de la possible mancança de professionals que volin en els aparells militars és la falta de previsió del govern socialista.

Els oficials actuals no posseeixen una auto-assegurança, assegurança a tercers o assistència lletrada per la qual cosa qualsevol accident els podria posar en el cas que ara es veuen els seus companys processats per l'accident del F-18. Aquest és un dels motius de ma-

lestar. La situació abans no era igual. Anteriorment era l'estat el que es feia càrrec dels danys produïts en un accident aeri però actualment si un pilot té un accident en acte de servei la responsabilitat és només seva i si mor la viduа ha d'esperar durant un llarg període de temps i, després d'omplir múltiples papers o expedients, pot aspirar a cobrar una pensió per la mort del seu marit (sempre que aquest hagi cotitzat més de quinze anys consecutius).

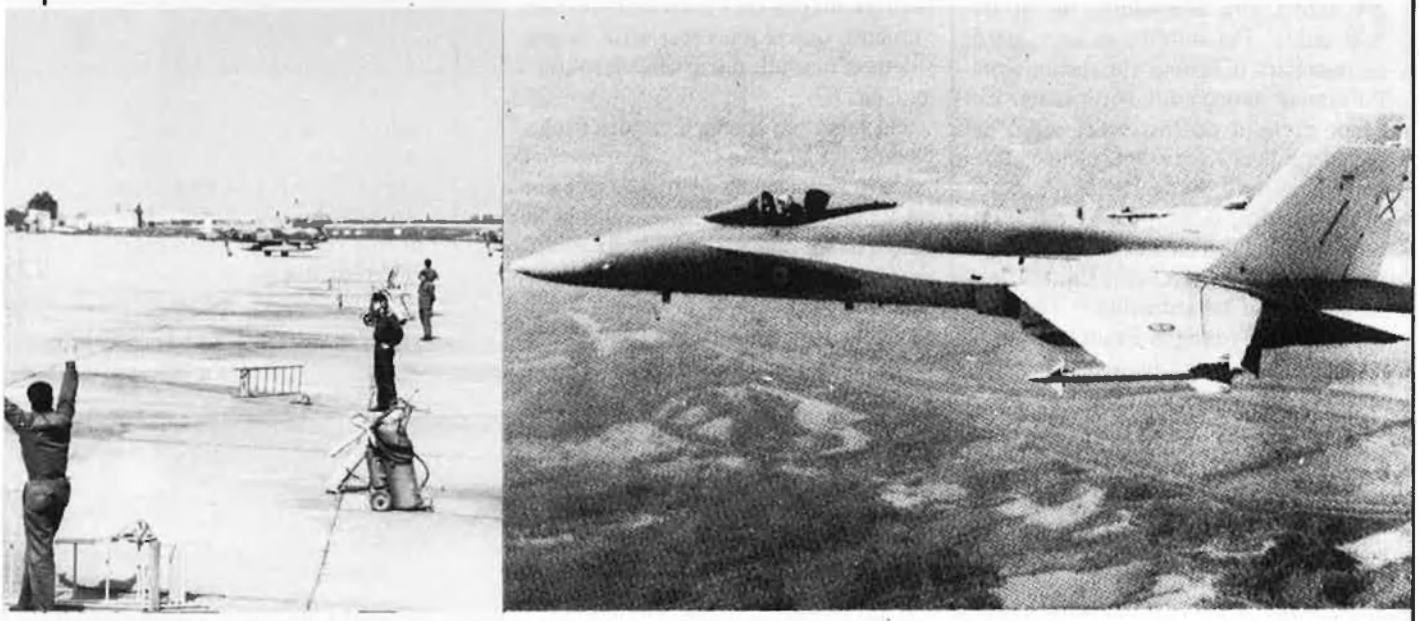
Aquesta situació de desprotecció

ple més evident és el del recent accident d'un helicòpter que després de trencar-se-li el rotor es va estabellar sobre el pati d'una escola madrilenya. Els familiars de les tres víctimes no van rebre cap indemnització.

Lògicament si un pilot cobra quatre vegades més a l'empresa privada que en el seu càrrec públic de defensa de la seguretat de l'estat, és normal que demani l'excedència i intenti guanyar més diners per realitzar la mateixa tasca i sense tanta inseguretat. Però hi ha un altre factor a tenir en compte: els pi-

i que si després dels vuit anys continuessin unes quantes generacions, al cap d'uns anys hi hauria un excedent d'aquests professionals tan ben preparats. D'aquesta manera cada vuit anys es va renovant el cos amb gent jove dotada de bons reflexes per volar en òptimes condicions.

La formació que reben aquests cadets no sols està fonamentada a fer unes determinadades hores de pràctica de vol sinó que també reben classes d'instrucció tàctica i tir, ètica i redacció de documents militars. A més, fan

Els pilots de l'exèrcit acusen el Ministeri de no haver investigat a fons les causes dels accidents.

sembla que està intentant arranjar-se des del ministeri de Defensa, que vol regular unes mesures legislatives com la llei de responsabilitat civil. Com a primer pas es podria donar un aixecament de la sanció d'empleament i sou que pesa sobre els tres encausats. De moment, el portaveu del departament va garantir en una roda de premsa que la defensa lletrada dels militars processats seria efectiva i va afirmar que s'instaria al fiscal togat militar perquè intervingués en el cas en el moment que es cregués més oportú.

Els pilots de l'Exèrcit de l'Aire acusen el ministeri que en general aquests accidents no han estat investigats de manera exhaustiva i no s'ha averiguat si estan cansants per fallades de material o per altres causes. Segons ells, el ministeri en alguns casos ha tancat els expedients sense que siguin concedides les indemnitzacions pertinents. L'exem-

lots es formen a expenses de l'exèrcit i aquest es nodreix dels diners que paguem tots els contribuents, és a dir, que l'estat forma tèorica i pràcticament uns pilots sense exigir res a canvi.

Per intentar paliar aquesta fugida en massa de pilots ja s'està ensinistrant la primera generació de pilots amb un contracte de vuit anys al Centre d'Ensinistrament de Seguretat i Defensa (GASYD) de Los Alcázares a Múrcia des del passat més de juliol. Es tracta del fruit d'un compromís ja que és molt possible que després de vuit anys de disciplina militar i sous no gaire alts (unes 180 mil pessetes mensuals) se'n vagin a una línia privada regular o chàrter, un sector que es troba en clara expansió a l'estat espanyol.

La solució no és dolenta si tenim en compte que els pilots de complement són el cos d'èlit dins les Forces Aèries

gimnàstica i classes de primers auxilis. El contracte preveu que els dos primers anys dels vuit rebin aquesta formació i els altres sis ja s'integrin de ple a l'Escala de Complement de l'Arma d'Aviació on poden assolir el grau de tinent.

La decisió de fer un pacte ha vingut just després que el Tribunal Suprem declarés que eren prioritàries les necessitats de la defensa estatal sobre el particular de les persones ja que era un cas d'interès general. Ara bé, aquest tribunal no ha dictat cap llei sobre el tema encara que ha recomanat que tot i ser legítim demanar la baixa, una coincidència de moltes pot lesionar els objectius de la defensa estatal. Un cas doncs, que està plenament dins una situació confusa legalment i que caldrà veure com es desenvolupa.

Centre d'estudis Estratègics de Catalunya (CEEC)

Manuel Muñoz

DES D'EL RETIRO

Don Manoliño

Guanyà **don Manolino**, no hi ha dubte. Pel mínim; és cert, però guanyà i ara té la majoria absoluta del Parlament gallec amb 38 diputats. En gener prendrà possessió del setial de president de la Xunta de Galícia en una cerimònia amb 300 **gaiteiros.** Manuel Fraga afegirà, doncs, als 67 anys, un nou títol a la seua llarga trajectòria política, que inclou, entre altres, els de ministre d'**Información y Turismo** del General **Francisco Franco,** ambaixador a Londres, ministre de l'Interior durant la transició, cap de la oposició democràtica i ara president de la Xunta. Qui podia imaginar quan Fraga inaugurava paradors, es banyava a Palomares o anava per Espanya amb la jaqueta blanca de l'uniforme del Movimiento que el seu futur seria de president d'una administració autònoma gallega.

Ha estat així, però. Com diu Fraga, encara que algú no ho volia creure, ell parlava seriosament quan deia que aniria a Galícia a fer política, amb la intenció de ser una mena de **Franz Joseph Strauss** a la gallega. Fraga ha demostrat que podia guanyar amb majoria absoluta i superar així la inestabilitat de l'antic govern gallec de don Xerardo Fernández Albor, **Merendinas** per malnom, que caigué amb el canvi d'opinió política de **Xosé Luis Barreiro,** líder ara com ara de Coalición Galega.

Iribarne o no

Però després arribarà el moment de parlar de Barreiro i la desfeta del seu partit. Encara és el moment de parlar de Fraga que, curiosament, durant la campanya electoral fou Fraga Iribarne per als socialistes. Té una gran importància semàntica en aquest cas dir el segon cognom o no fer-ho. Quan es diu Manuel Fraga, es parla del polític de l'època democràtica; quan es diu Manuel Fraga Iribarne es parla del ministre de Franco, de la jaqueta blanca, els paradors, la bomba de Palomares i l'afusellament del militant comunista Julián Grimau. Totes aquestes coses han recordat els socialistes durant la campanya per tal de dir que un polític feixista com Fraga (Iribarne, és clar) no podia ser un bon president autonòmic per als gallecs. Això no està gens malament. El passat és públic i no hi ha bones raons per a no parlar-ne. El que és curiós, però, és que els socialistes, que mai no parlen d'aquestes coses, ni de la dictadura, ni del dictador («el anterior jefe del Estado»), obriren de manera controlada la caixa dels trons només per a la campanya gallega, on s'han jugat —i han perdut— la presidència de la Xunta. Fraga (Iribarne o no) ha guanyat les eleccions malgrat això i els socialistes, independentment del passat feixista de **don Manolino,** no governaran a Galícia, però han pujat dels 22 escons que tenien abans a 28 que en tindran al futur Parlament de Galícia.

Els socialistes havien aprofitat una situació bastant singular per a governar a Galícia. I, malgrat les diferències amb el govern de **Merendiñas,** n'han fet alguna bastant esperpèntica, com carregar els seus jaqués als pressuposts de la Xunta o adjudicar les freqüències de les emissores d'FM als seus amics el dia abans de les eleccions. Els socialistes no

podran ara governar per diverses raons. La primera i més important és que els del PP tenen majoria absoluta i això representa la presidència per a **don Manolino.** Però, a més, els seus companys de govern han quedat electoralment en calçotets, per dir-ho de manera suau. El Partido Nacionalista Galego, de **Pablo González Marinas,** vice-president de la Xunta, ara en funcions, no ha tret ni un diputat, i Coalición Galega, el partit de Xosé Luis Barreiro, ha passat dels 11 que en tenia a treure'n dos. **Don Manolino** i els seus amics sabien el que feien en encetar accions legals contra Barreiro per pressumpta prevaricació quan era vice-president de la Xunta amb **Merendinas.** Barreiro, que després tornà a ser vice-president, però amb els socialistes, ha eixit certament tacat del procés judicial, malgrat haver estat declarat innocent pel tribunal, independentment que el Suprem mantinga o no aquesta qualificació.

Nacionalisme d'esquerra

Ja ho deien les enquestes, i està clar que hi han encertat. El nacionalisme de centre-dreta de Barreiro i González Marinas s'ha enfonsat de manera bastant evident. La pujada important ha estat la del nacionalisme radical d'esquerra del Bloque Nacionalista Galego (BNG), que passa d'un diputat a tenir-ne cinc. Finalment, el Partido Socialista Galego-Esquerda Galega (PSG-EG), ha perdut un dels tres diputats que tenia. Excepció feta dels grans partits majoritaris, el PP i el PSOE, grans guanyadors de les eleccions, les altres opcions estatals, com ara el Centre Democràtic i Social (CDS) o Esquerra Unida (EU), no han aconseguit ni un sol diputat. L'esquerra vota galleguisme, sembla clar; el centre, PSOE, i la dreta, Fraga (Iribarne o no, depèn del gust de cadascú). **Xosé Manuel Beiras,** líder del BNG, que ha passat de ser el nacionalisme minoritari a ser el nacionalisme majoritari, ja ha dit que farà el possible perquè Fraga se'n vaja de la presidència de la Xunta i que la seua elecció és un desastre per a Galícia. El problema no és que tinga o no raó, sinó que ara com ara haurà de tragar **don Manolino** com a president durant molt de temps. Serà interessant, però, escoltar les futures intervencions de Beiras al Parlament gallec.

Autodeterminació

Deixant de moment Galícia, una absurda polèmica ha centrat l'atenció política els últims dies al voltant de l'autodeterminació dels pobles, en concret de bascos i catalans. Hi ha hagut pronunciaments a favor de l'autodeterminació de membres de Convergència Democràtica de Catalunya i del Partit Nacionalista Basc, i també una manifestació a favor de l'autodeterminació convocada per Herri Batasuna. Els socialistes, que ràpidament han reaccionat per a recordar que *segons la Constitució/Espanya és una nació,* no se sorprenen perquè HB estiga a favor de l'autodeterminació, però sí perquè el nacionalisme de centre-dreta basc o català es pronuncie en aquest sentit. ¿Com podria un partit ser nacionalista si no estiguera almenys a favor de l'autodeterminació? Potser hi ha molts membres del PSOE que pensen que si un partit que es diu socialista fa una política liberal, els partits nacionalistes podrien fer només política espanyolista. Així de senzill i de clar.

INTERNACIONAL

Vaclar Havel

L'ànima d'una 'revolució de vellut'

La revolució pacífica que té lloc a Txecoslovàquia ha catapultat Vaclav Havel al primer pla del nacionalisme txec. Membre fundador del grup Carta 77 i líder del Fòrum Cívic, és presentat com a futur president de la Txecoslovàquia democràtica.

Escriptor i dramaturg del teatre de l'absurd, ha patit una constant persecució oficial i ha estat empresonat durant els quatre últims anys. Una manifestació de 500.000 persones a la plaça de Sant Venceslau demanava la caiguda del Partit Comunista, la restauració de la democràcia i la presidència de Gustav Husak per a Havel. Les reunions amb el ministre de Defensa, general Mirslav Vacek, qui garantia la no-intervenció de l'exèrcit, junt amb la seua humanitat i honestedat li han valgut el títol de «Lech Walesa de Praga».

—Senyor Havel, «Jakes al fem» cridaven els manifestants a Praga. I ara hi ha anat a parar.

—Més aviat o més tard havia de caure.

—¿Com és que els alemanys, els hongaresos i fins i tot els búlgars s'han deslliurat de Honecker i Schiwkoff respectivament abans que els txecs i els eslovacs de la seua direcció?

—En cap altre país s'havia nomenat l'orla governant per una força d'ocupació; tan sols en el nostre. El govern estava format abans per gent que el 1968 van estar denunciats públicament com a traïdors. Per tant, tenien un bon motiu per a desenvolupar durant 20 anys les estructures totalitàries.

—Però a la RDA també passava el mateix.

—Potser, però ací aquesta gent havien desmoralitzat sistemàticament la societat. Havien exclòs centenars de milers de lliures pensadors de les seues funcions, també de les files del PC. Havien fet el sistema totalitari tan perfecte que una revolució contra els que manaven o simplement un allunyament pacífic dins el nostre país, esdevingueren especialment difícils.

—¿Hi ha dins el PC forces reformistes amb les quals pot imaginar-se vostè una col·laboració?

—Sota les condicions d'aquesta dictadura monolítica tots els representants del poder de l'estat portaven les mateixes màscares i feien la mateixa xerrameca. Si d'entre ells hi havia alguns que havien conservat un raonament propi, se l'amagaven darrere les màscares. L'actitud real s'ha mostrat a partir de situacions crítiques, en caure les màscares.

—¿I què s'ha vist?

—S'ha vist qui és qui. L'any 1967 no sabíem quina diferència hi havia entre Bilak i Dubcek. Uns mesos després ho vam veure ben clar. Ara ha arribat novament l'hora que caiguen les màscares.

¿S'imagina vostè una entesa amb el Primer Ministre Ladislav Adamec? ¿Podria esdevenir un Egon Krenz de Praga?

—Amb els representants del poder de l'estat no mantinc contactes personals, i molt menys amistosos. Per tant, no puc saber tampoc què s'amaga darrera d'aquesta gent, què podrien ser i què no. Crec que avui hi ha almenys quatre figures que els agradaria fer el paper d'un Egon Krenz txecoslovac.

—¿Qui són els quatre?

—La situació és tan delicada i tan clara, que no ajudaria el probable Egon Krenz txecoslovac si parle d'ell en aquestes pàgines.

—¿Podrien Dubceck o altres dirigents de 1968 tornar a desenvolupar un paper?

—La majoria dels vells comunistes reformistes, que van ser escombrats per la intervenció soviètica, estan actius en la independent «Obroda», també antics ministres i funcionaris del partit. Dubcek és més aviat el representant més simbòlic que real. Però aquests vells comunistes reformistes són avui solament una força entre moltes.

—¿Qui són les altres?

—Pertot arreu es manifesten ara tendències reformistes; en els intel·lectuals, entre els estudiants, en l'administració.

—¿I el «Fòrum Cívic», creat fa poc de temps, ha d'unificar totes aquestes forces?

—Per si ho dubta, els darrers dies han demostrat que això és possible. Al Fòrum Cívic s'estan adherint espontàniament fins i tot grups de les estructures oficials.

—¿I en aquest calaix de sastre s'està d'acord amb la meta a assolir?

—En el Fòrum Cívic tenim un espectre ampli de personalitats, opinions i moviments, tenim comunistes reformistes, socialdemòcrates, demòcrata-cristians. Però en una cosa estem tots d'acord: que hem de construir una societat democràtica i plural.

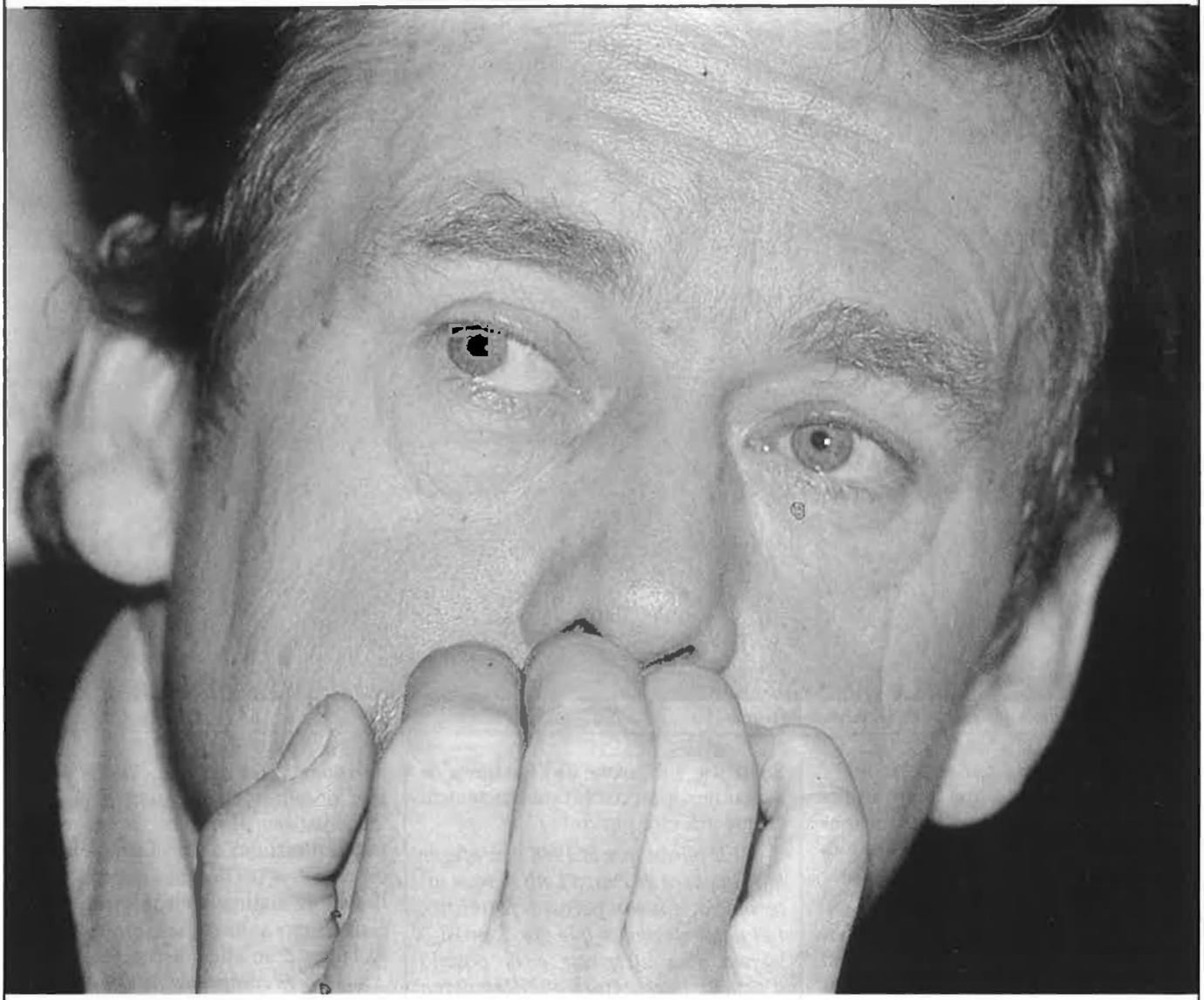
—¿Tornar a la primera república txecoslovaca de 1918?

—No, en la història no es torna enrere. Les estructures de la societat i de tota la civilització són avui dia totalment diferents a les d'entre les dues guerres mundials. En els països de l'antic bloc soviètic potser hi haurà una nova forma de democràcia. Una còpia mecànica de la democràcia parlamentària clàssica de l'Europa Occidental no es donarà en qualsevol cas.

—El Fòrum Cívic s'ha vist enfront una potència estatal fortament armada i lluitant aferrissada pel manteniment del poder. ¿Quina estratègia han seguit?

—Nosaltres hem oferit als dirigents discutir sobre el futur del país i configurar una transició a una societat democràtica.

—Però el poder de l'estat justament no volia saber-ne res. ¿El Fòrum Cívic

«A Txecoslovàquia no es donarà una còpia de la democràcia parlamentària clàssica occidental».

té la força per fer-lo transigir? Al cap i a la fi aquest està format majoritàriament per intel·lectuals, mentre sembla que els treballadors resten al marge.

—Al nostre país és tradició des del segle XIX que els moviments socials s'impulsen sempre per part dels intel·lectuals. Així fou el 1968, i ara no és diferent. No obstant, el Fòrum Cívic ja no es pot considerar un club d'intel·lectuals.

—¿De què, doncs?

—Treballadors de moltes fàbriques s'hi han afegit, també ciutadans que han vist el Fòrum com la seua representació. Articular-se, és clar que ho faran més aviat els intel·lectuals que els treballadors. Els miners han de treballar baix terra, això no ho podrien fer probablement els intel·lectuals. Cadascú té per tant la seua tasca.

—¿Espera alguna cosa dels antics partits del bloc, que ara comencen a mostrar els primers moviments d'autonomia davant del PC, com passa a la RDA?

—Sí, els antics partits desperten a una nova vida. El Partit Socialista i el Partit Popular viuen fins i tot una certa renaixença. Encara que no pertanyen directament al Fòrum Cívic, tenen un contacte estret amb ell. El Partit Socialista ha posat inclús a disposició dels nostres representants la seua editorial a la plaça Wenzel per a una presentació pública.

—A Txecoslovàquia fins ara ha faltat una figura líder com és Pozsgay a Hongria o Walesa a Polònia. ¿Podria ser vostè qui assumira aquest paper?

—Si la societat em considera com el seu portaveu, llavors no, perquè em sentiria cridat a això. Però si algú escriu al llarg de la seua vida la veritat, sense tenir compte de les conseqüències, de segur que esdevé una autoritat política en un règim totalitari, encara que no ho vullga.

—¿És que vostè no ho vol?

—No m'emprenya que la gent m'impulse a fer aquest paper. Estic preparat i potser també sóc capaç d'acceptarlo per poc temps.

—¿Què vol dir «per poc temps»?

—En aquesta etapa de transició tal vegada es necessiten representants simbòlics que no són polítics, però que donen expressió a les esperances de la societat. Ara bé, jo espere que ben aviat hi haurà una nova direcció política professional de manera que jo puga tornar a la meua feina, al teatre.

—¿S'ha compromès políticament de

«És clar que ara més que mai no es pot escriure literatura».

tal manera que no pot escriure res?

—De moment no tinc temps ni per a escriure les proclames i resolucions del Fòrum Cívic. És clar que ara més que mai no es pot escriure literatura.

—¿Des d'aquest punt de vista li sembla que el temps passat a la presó no va ser tan penós? En aquell moment podia escriure.

—Qui crega que a la presó es pot realment escriure, s'enganya. Jo només podia escriure a la setmana una carta de quatre fulls a la meua dona sota les dificultats més grans, amb molt de soroll i una angoixa permanent. Amb aquestes cartes s'ha fet després un llibre a Alemanya. Malgrat això haig de reconèixer que m'agradaria arribar a un acord amb el ministre de l'Interior per a estar tres dies a la setmana lliure i dos a la presó per a descansar de la llibertat.

—Senyor Havel, la decadència de poder que el comunisme està vivint actualment als estats de l'Europa de l'Est podria contribuir a fer fracassar la perestroika de Gorbatxov a Moscou...

—No conec Gorbatxov personalment; per tant, no puc dir exactament tot el que ell espera de la perestroika. Però una cosa sabia segur: si ell posava en marxa una perestroika a la Unió Soviètica, a l'Europa de l'Est havia de passar més aviat o més tard exactament el que ara està passant.

—Els països que el 1968 van ofegar la Primavera de Praga amb la seua intervenció, ara són països reformistes. I el país reformista que era Txecoslovàquia s'ha aferrissat a la posició d'aquells interventors que l'ajudaren «fraternalment». Més absurd no podia ser.

—No és gens impossible que tots aquells estats que hi participaren, en pocs dies se n'hagen distanciat.

—Hongria i Polònia ja ho han fet. Encara falten la Unió Soviètica, la RDA i Bulgària.

—Sí, i aleshores seria l'únic país que encara veu l'ocupació com a legítima, el país que va ser ocupat. Absurd.

—Entre les demandes del Fòrum Cívic hi ha la dimissió dels responsables de la intervenció de 1968: Husak, Jakes, Fojtik, Indra, Hoffmann, Zavadil. ¿Podran ara gaudir en pau i tranquil·litat la seua pensió?

—El primer ministre Adamec sembla que ha dit que està contra un ajust de comptes sanguinari. La gent que ha viscut tota la vida ajustant comptes de manera cruel als seus adversaris, pensen obertament que qualsevol altra persona raona igual que ells. Tenen pànic que nosaltres els volguérem penjar. Quan jugaven de nit a cartes i no tenien temps d'escoltar Ràdio Europa lliure, on nosaltres parlàvem, i després quan llegien de matinada els informes policials secrets sobre nosaltres, els entrava la por d'un ajust de comptes cruel.

—¿No és comprensible aquesta por per tot el que li han fet al país?

—Cap dels meus companys pensa en una cosa així. Jo personalment em done per content si aquesta gent continua vivint a les seues vil·les luxurioses que s'han construït i no intervenen en la política d'aquest país.

—¿Vostè també estava preparat perquè algú encara podria tornar-se enrere?

—La situació era tan oberta. No sabíem què podia passar. Teníem informacions segons les quals les forces de l'aparat de seguretat es mobilitzarien a les ordres del comitè central. Però és bastant clar que avui a Europa i en el món no seria concebible una acció violenta de la policia i l'exèrcit. Jo esperava per tant que no acabaria en un vessament de sang. El moviment ciutadà ja no s'hauria pogut parar ni amb una acció violenta.

Martin Pollack

© *Der Spiegel*

Xile surt del túnel del temps

Patricio Aylwin, amb el 55% dels vots, ha estat elegit en la primera volta dels comicis nou president democràtic de Xile. Pinochet, des de l'ombra, vigila per a deixar-ho tot ben lligat.

El despertar de Xile va fer-se realitat dijous passat quan el demòcracta-cristià Patricio Aylwin, de 71 anys d'esdat i candidat de l'oposició xilena, va aconseguir el 55% dels vots en les eleccions presidencials. Amb aquests resultats Aylwin aconsegueix la majoria absoluta per a ser elegit en la primera volta nou president democràtic de Xile.

El triomf de «Pato» Aylwin que durant el cop d'estat del 73 com la gran majoria de democra-tacristians, va deixar el camí obert als insurgents, és el triomf de la tesi que era possible derrotar Pinochet des de dins del sistema i amb les seves pròpies armes. Convençut d'això Aylwin, d'origen irlandès, ha aglutinat a les 17 forçes opositores xilenes, en un ampli ventall que va des de la democràcia-cristiana, fins el MIR (Moviment d'Esquerra Revolucionari) i el gran *enfant terrible* de la política xilena, el Partit Comunista.

L'oposició xilena ha sabut donar un pas, però, cal ferne més per un camí en el que Pinochet s'ha encarregat de posar un munt d'obstacles.

Durant pràcticament els últims dotze mesos Pinochet ha estat donant instruccions per deixar-ho «tot lligat i ben lligat». Per això s'ha preparat una Llei d'amnistia política, no per alliberar presos polítics sinó per alliberar de qualsevol mena de responsabilitats els militars i civils que sistemàticament van violar els drets humans a Xile entre els anys 1976 i 1988. S'han promulgat les lleis de Televisió i del Banc Central. La primera té per objectiu assegurar el control dels tres canals de televisió, la segona intentar mantenir a qualsevol preu la política i model econòmic de l'Escola de Chicago. Les privatitzacions tampoc s'han quedat curtes, en pocs mesos s'han privatizat els Ferrocarrils, les Assegurances de l'Estat, Chile Films, Lan Chile, les empreses d'aigua potable, empreses de petroli i bona part de la mineria. En aquest afany incontrolat de privatitzar-ho tot ha arribat a l'extrem de privatitzar també el Parc Metropolità, una gran extensió verda situada als afores de Santiago, una mena de Montjuïc. En una entrevista feta pel diari *Le Monde* fa uns mesos el general Augusto Pinochet va dir que tenia les coses clares «...l'oposició oblida que les forces armades estan molt unides i disciplinades. Van ser les primeres a manifestar l'admissió a la meva persona després de la derrota del SI en el referèndum.

Patricio Aylwin.

També tinc els meus indicis: m'aplaudeixen quan vaig a les casernes a visitar els regiments. El que l'oposició vol és que els militars em pengin, i se sublevin contra mi, que es distanciïn, com vostè diu, perquè em quedi sol. Això és un somni... No crec que els militars puguin fer-me una mala jugada. Saben que em preocupa molt el seu futur».

Pinochet s'ha dotat dels mecanismes necessaris per intentar controlar la nova situació. Va fer la seva constitució, una constitució la de 1980 que ve a ser una mena de decret llei imposat en uns moments difícils on ningú podia aixecar veus de protesta, sense cap organització política autoritzada, amb la majoria dels líders polítics i sindicals o bé empresonats o bé exiliats. Aquesta és l'eina que té l'anomenat dictador de La Moneda per intentar controlar la nova vida civil que es projecta sobre el país. És en aquest punt on de bon segur es produiran les primeres batalles polítiques entre els sectors immobilistes del règim i els partidaris de la via democràtica. De moment, la Concertació dels 17 partits per la Democràcia ha plantejat un paquet de mesures imprescindibles per poder posar en marxa el procés democràtic. De no fer-se això, Xile arribaria de la mà de la constitució de Pinochet a l'any 2000, amb un dur control militar sobre la societat civil, convertint-se en una democràcia vigilada.

Josep Morell

Ortega abandona el FMLN

Daniel Ortega es modera.

Els cinc presidents centramericans, reunits la setmana passada a la cimera de Costa Rica, decidiren exigir la desmobilització de la *contra* que actua a Nicaragua i la guerrilla del Front Farabundo Martí d'Alliberament Nacional (FMLN) d'El Salvador. El document final, ha sorprès els diplomàtics de la zona. El president de Nicaragua, Daniel Ortega, negà que hagués abandonat el FMLN però tots els indicis apunten que el pragmatisme s'ha imposat a Managua, quan només falten dos mesos per a les eleccions generals. Sorprèn, també, que el text recolzi el president d'El Salvador, Alfredo Cristiani, que el propi Ortega titllà d'assassí fa unes setmanes, quan foren morts els sis jesuïtes de la Universitat Centre-americana José Simeón Canas. L'única victòria de la diplomàcia de Nicaragua fou encarregar les desmobilitzacions a les Nacions Unides, una forma hàbil de pressionar sobre Hondures i els Estats Units, reacis a abandonar els aliats de la *contra* abans de les eleccions.

La majoria dels analistes coincideixen a pensar que les pressions soviètiques han estat decisives en aquest canvi d'Ortega envers el FMLN. Inclús es parla d'una reunió a l'ambaixada cubana a Managua, a la qual assistiren diversos comandants sandinistes i un emissari del president Gorbatxov. Sembla que els soviètics demanaren explicacions al representant de Fidel Castro i els sandinistes per haver impulsat el FMLN a desencadenar l'ofensiva de San Salvador, tan sols unes setmanes abans de la prevista cimera de Malta. Davant les costes malteses, el president Bush va dir a Gorbatxov que els cubans l'estaven enredant, en unes paraules que van ser compreses per tothom.

Antoni Castel

Moscou, alerta roja

Entre el 9 i el 12 de desembre l'alerta roja es va encendre a Moscou diverses vegades. Per primera vegada en cinc anys de *perestroika* el president Mikhail Gorbatxov va plantejar davant del Comitè Central la possibilitat de dimitir. Aquella sessió de l'anomenat parlament del Partit va ser l'escenari d'una de les més agressives ofensives dels conservadors, emparats amb el descontentament popular pel fracàs de la reforma econòmica.

I mentre Gorbatxov, aquell dissabte dia 9 de desembre, amenaçava d'anar-se'n si no li donaven un vot de confiança, l'oposició parlamentària —el Grup Interregional de Diputats— feia una conferència plenària, previa a l'obertura del Congrés dels Diputats convocada per al dimarts 12. Finalment, van intervenir tres dels cinc portaveus del grup parlamentari —el científic Andreu Sakhàrov, l'historiador Iuri Afanàssiev i l'economista Gravril Popov— per mantenir la unitat del grup. Tots tres portaveus havien firmat pel seu compte, una setmana abans, una convocatòria de vaga general de dues hores per al dilluns dia 11. L'objectiu d'aquesta protesta simbòlica era pressionar perquè el Congrés dels Diputats assumís, l'endemà, un debat sobre la supressió de l'article 6 de la Constitució que estableix el monopoli polític del Partit Comunista. També exigien que es discutissin qüestions tan polèmiques com la propietat de la terra i de les empreses.

Diumenge dia 10, després de moltes discussions, es va aconseguir una solució de compromís: el Grup Interregional feia seves les reivindicacions de la vaga però no la vaga mateixa: es donava llibertat als parlamentaris per a seguir-la o no. Va transcendir que alguns diputats com Iuri Txernitxenko, pròxim al president Gorbatxov, va ser pressionat pel Politburó. Tampoc va passar per alt el fet que, poc abans de la cloenda de la conferència del grup parlamentari, una delegació del Comitè Central anés a la sala de reunions per a dialogar: el resultat van ser moments de molta tensió i l'expulsió de la sala dels mitjans de comunicació que fins aquell moment no havien tingut cap problema per a entrar-hi o sortir-ne. La vaga general de l'endemà va fracassar estrepitosament i el dia 12 el Congrés va rebutjar discutir l'article 6.

Aquest encadenament de fets fa pensar que l'oposició radical —vinculada d'alguna manera a Gorbatxov— està perdent la capacitat de convocatòria i mobilització i que, mentrestant, l'apatia i el decontentament són capitalitzats pels sectors més reaccionaris del Partit. D'altra banda, l'efecte que el recent traspàs d'Andrei Sakhàrov tindrà a la branca liberal del Partit Comunista Soviètic és desconegut. De moment, allò que és evident és que la seua mort és un entrebanc per als defensors de la política de la *perestroika*.

Llibert Ferri

EL TEMPS

25/31 desembre 1989

288 - Setmanari d'informació general - 275 Ptes.

REPORTATGE

La cultura eròtica de les dones

CINEMA

"La punyalada"

ENTREVISTA

Antoni Cobas, a tot gas

EXPOSICIÓ

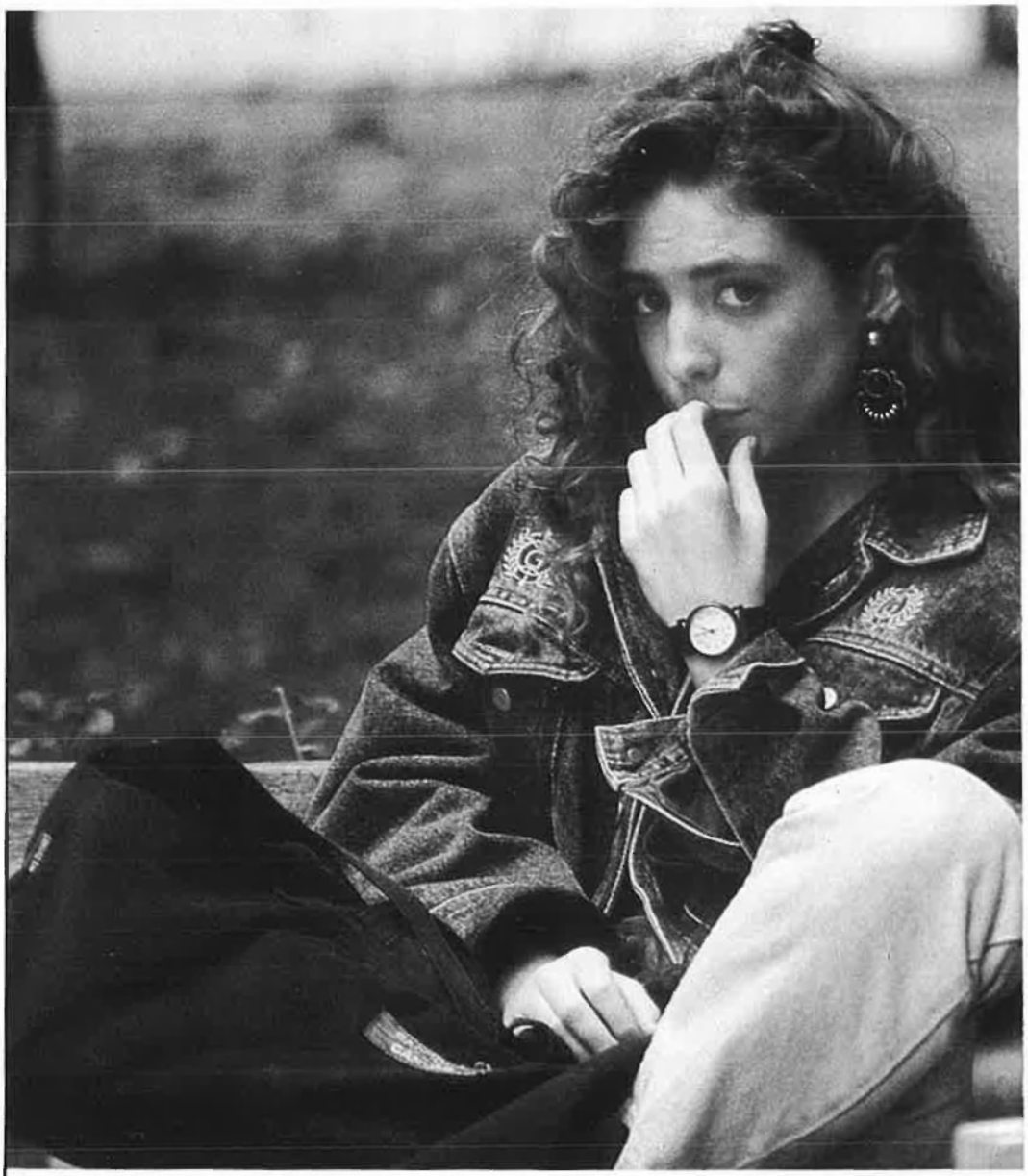
10 visions del port de Barcelona

La cultura eròtica de les dones

Fa anys, moltes jovenetes s'hagueren enrojolat en sentir parlar d'activitats relacionades amb el sexe. Avui, elles en parlen amb naturalitat, prenen iniciatives i són protagonistes del seu plaer.

El discurs tradicional entenia la dona com a simple receptora de la sexualitat del baró. Aquest plantejament anava orientat a garantir-ne la submissió, el domini patriarcal. Es deia que la dona era passiva i el model de comportament que se li proposava remetia a la mare santa i a l'esposa perfecta. El moviment feminista dels anys 60 i 70 va sotmetre a una crítica radical la posició de la dona respecte de l'home en tots els àmbits de la vida social i familiar. Aquelles dones qüestionaren el model sexual del baró en què la dona no compta, perquè esdevé objecte de la genitalitat masculina en una mena de masturbació autista. A partir d'aquell moment, el dret de la dona al plaer va guanyar adeptes, no com una graciosa concessió del baró-artista sexual, sinó com la condició-conseqüència del fet de viure's com a subjecte de l'activitat sexual.

Teresa, 19 anys, estudiant: «no tinc molta idea del feminisme de quan Franco i tot això, però tinc molt clar que ningun xic m'ha de dir què he de fer. ¿Saps què passa? Les dones ens sentim més lliures del que creuen els homes». Teresa és morena, 1,75 d'alçada, ulls grans i negres, el que molts barons considerarien una «xica estupenda». «Les dones no podem prendre la iniciativa directament perquè l'home s'espanta i fuig. T'ho dic per experiència. Així que hem de recórrer a pràctiques més subtils per tal d'animar-lo i que es decidesca».

La dècada dels 80 anava molt bé fins que va aparèixer la sida i va provocar una onada de prevencions envers

Anna, 35 anys, advocada, casada i mare de dos fills, en destaca un altre aspecte. «He tingut malentesos amb els homes que m'han sorprès, perquè estic molt bé amb la meua família, cosa que no lleva per a tenir alguna aventura de tant en tant, però és que els homes no ho entenen, sembla mentida, i després em compliquen la vida». Continua comentant que els canvis en el comportament sexual de les dones han estat molt grans, però en una línia diferent al que els homes entenen per llibertat sexual. «Jo prenc la iniciativa per a xerrar, però m'ho agafe amb calma per a triar un home que entenga el que jo busque. L'experiència em diu que fer-ho tot en una nit no funciona. Preferesc mirar-me'ls a poc a poc i d'un en un. Així m'evi-

Les prospectives per als 90 coincideixen a afirmar que augmentarà l'amor lliure, tot i que potser no s'anomenarà amb aquestes paraules tan equívoques...

el sexe.

te supermans i llibertadors».

L'anècdota que ens va contar Empar, 21 anys, infermera en atur, potser no estarà molt estesa com a pràctica, però és prou aclaridora del tarannà d'algunes dones... «era la primera volta que sortíem junts. Se'ns va passar el temps de bar en bar i xerrant. Quan va aturar el cotxe a la porta de ma casa no em vaig poder aguantar, li vaig agafar la mà i me la vaig posar per sota de la faldilla perquè m'acariciara, em vaig tombar de costat cap a ell i li vaig donar gust amb la boca».

.....

ARA, MÉS BÉ

Els últims estudis sociològics sobre sexualitat apunten que un terç de la població no

(Passa a la pàg. 49)

Lúlia

Va pitjar el botó del comandament a distància La pantalla va fer una llampada i es va quedar grisa i muda. L'automàtic del reproductor es va connectar fent girar la cinta cap al començament. Lúlia va mirar la finestra i seguia la pluja. S'imaginava allà baix, pels carrers de la ciutat mullada, entre les espurnes esbaroses i l'arrapament cristal·lí del desig que la treia.

L'havia cobert amb un paraigua de colors i li havia demanat d'acompanyar-la... Només recordava l'esquena contra l'aparador del gran magatzem, el paraigua obert a terra, olor de fum i de pluja, el cos cremant i les cuixes enlaire. Ella no necessitava mirar-lo, en coneixia molt bé la cara i el veia amb els ulls del goig que sentia; però quan els obria es despertava panteixant sola. Els camins del somni li portaven darrerament la imatge de Richard Gere en *Staying alive,* una pel·lícula que feia temps que havia vist.

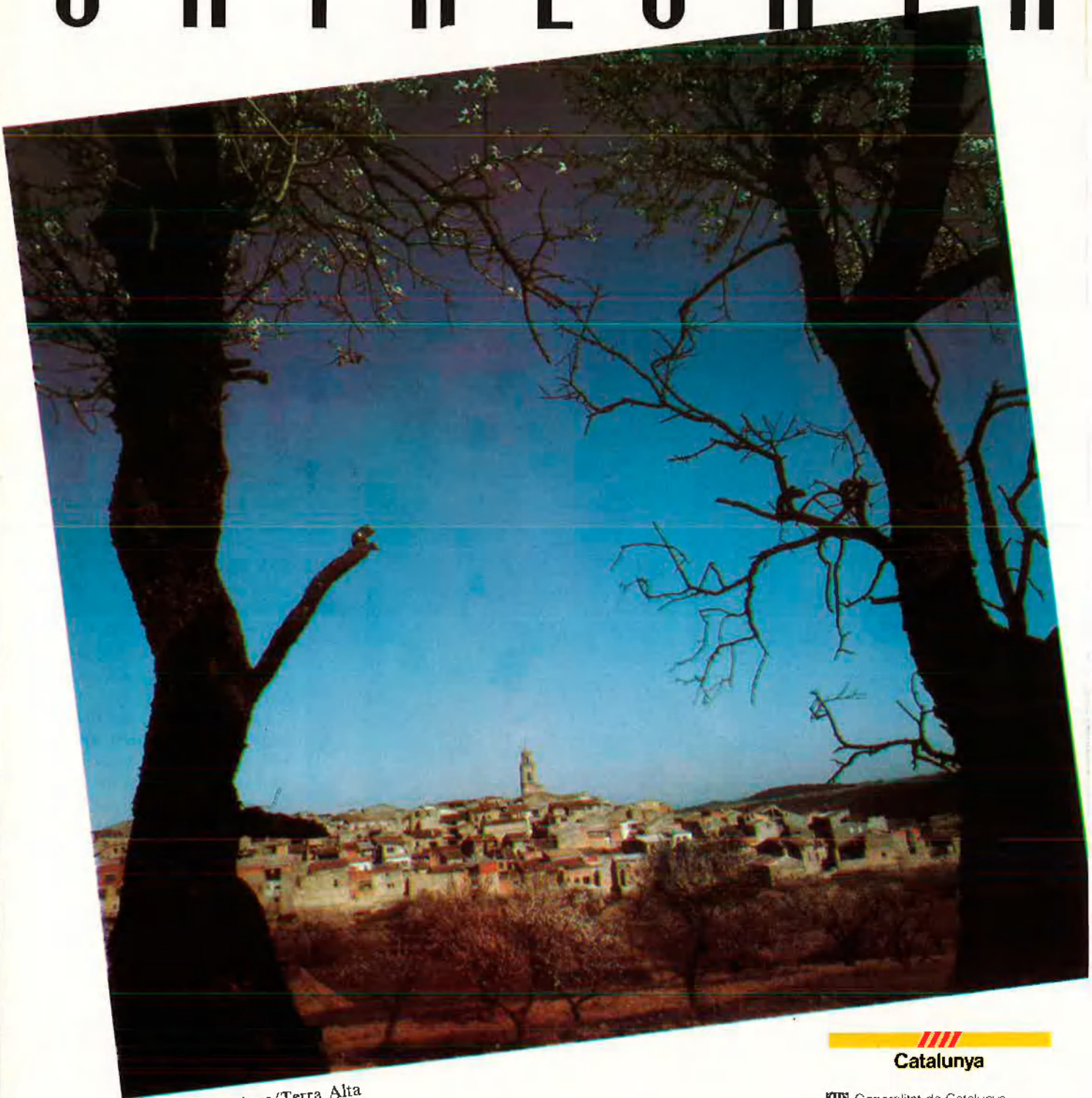
Lúlia va girar el cap i va tornar al sofà alhora que feia un somrís. Els pares ja s'havien adormit i era lliure. Va traure el seu paraigua de colors, el va obrir i el va deixar a terra enmig de la sala. Des del sofà, el va guaitar com entre la cortina d'aigua del carrer. Després, va abraçar un coixí amb mans i cames. Feia olor de fum i de pluja...

L'havia cobert amb un paraigua de colors i li havia demanat d'acompanyar-la.

Àngela Fortuny

IMATGES DE

CATALUNYA

Villalba dels Arcs/Terra Alta

Catalunya

Generalitat de Catalunya
Departament de Comerç
Consum i Turisme
Direcció General de Turisme

Crèdit per a competir

El Banc de Crèdit Agrícola, a més de finançar els seus projectes, li ofereix tota mena de serveis comercials i financers.

Perquè la competència no té fronteres, venim gestionant des d'operacions a l'estranger fins a col·locacions de tresoreria.

Per tot allò que necessite, compte amb els nostres professionals.

Els seus negocis mereixen el nostre crèdit.

BCA

Banco de Crédito Agrícola

La Nova Banca Pública

Autorizado por el B. de E. nº 17752

I'm your man

Jove, alt, ben fet, musculós, somrient i mullat —i tots els epítets favorables que hi volgueu afegir—, s'ha embolicat amb una tovallola —¡quina llàstima!— per anar a obrir la porta, i així, dur a bon terme l'anunci de llet —subtil missatge subliminal. ¿On és aquest home? El veieu per la tele, posada sense veu, mentre escolteu Leonard Cohen en compact-disc: «si vols un amant, faré tot el que em demanis i si vols una altra classe d'amor, em posaré una màscara, i si vols un company, agafa la meva mà. *I'm your man*». ¿On és aquest home? ¿Són aquestes temptacions homes de veritat? ¿O potser només ideals eròtics inexistents en la realitat?

Durant anys i panys, hem pogut saber —literàriament— de nosaltres a través dels homes. Segons Lawrence o Hemingway, quan teníem orgasmes sentíem tremolar la terra; segons Miller, la nostra ferida oberta podia tenir diverses personalitats. L'erotisme masculí —Alberoni *dixit*— s'emparava en la pornografia; el femení, en les novel·les roses —llegeixi's Cartland o Tellado. Hem hagut d'esperar al segle XX perquè dones com la Tama Janowitz comencin els seus relats amb protagonistes femenines que parlen dels tipus de penis que coneixen.

Ara, les píndoles o el d.i.u. ens han tret les pors; deixem el condó per al senyor Wojtyla. Ara, aquell trosset de carn suau —que pot ser una joguina o una arma, que pot ser tendre o fort i no en el sentit fisiològic— ja no ens fa respecte i somriem quan algun freudià ens recorda allò de la manca/enveja de fal·lus. Però les coses no són tan fàcils. Una cosa és la teoria i l'altra la pràctica. Les opcions, també, són diverses.

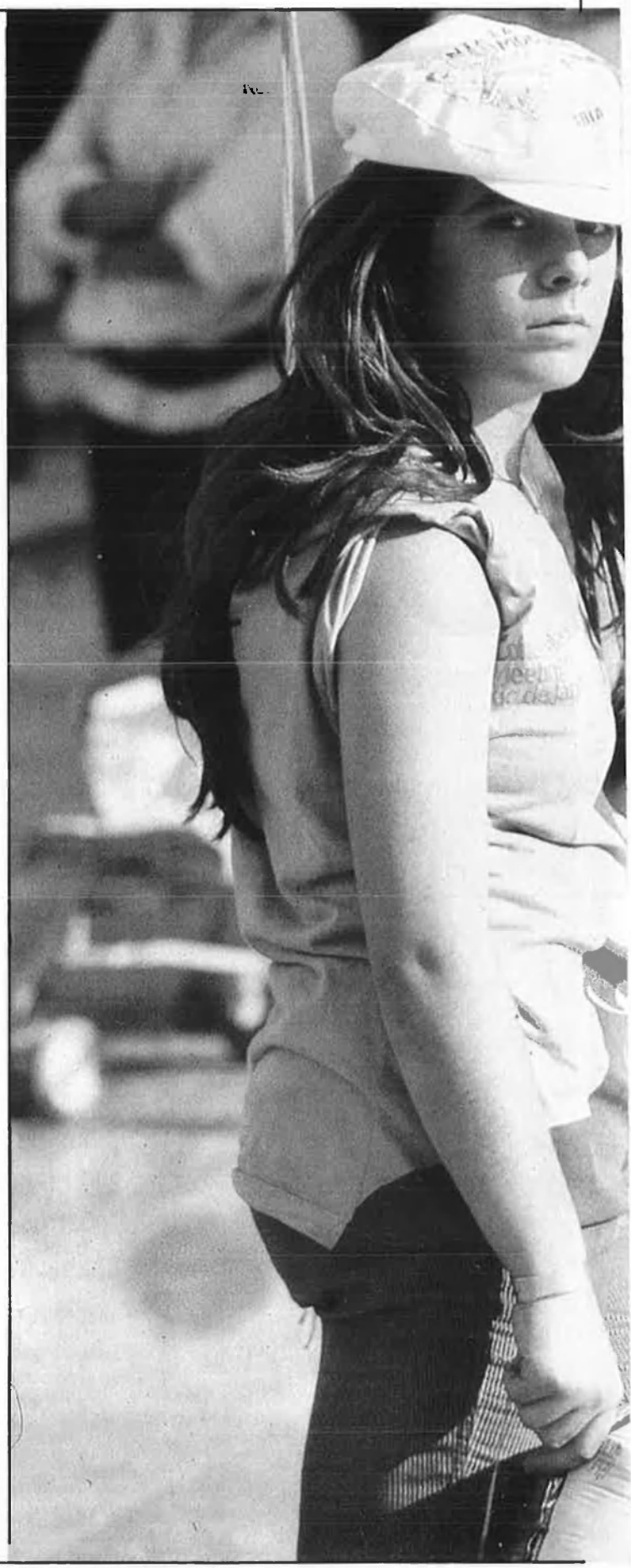
Hi ha la Rossita, carn de matrimoni i culte a la tradició —d'on no n'hi ha, no en raja. Hi ha, en canvi, la Mari Pili, que se n'anirà a Mercabarna i assaborirà la venjança a través dels mecanismes masculins. Però també hi ha les Sònies, les Eves, les Annes... que li demanaran directament a un home si vol anar al llit amb elles. Clar que, en aquest cas, la resposta pot diferir. Potser toparan amb aquell «home que estimen les noies», com diu Albert Pla, i la seducció serà enginyosa i el polvet artístic. Però, en massa ocasions, la resposta serà la por, o allò del «No se m'aixeca» —massa vist, superat i ja no ens fa sentir ni culpables ni víctimes de res. L'ideal eròtic per terra. I és que ho volem tot —seducció, sensualitat, passió...—, i no pot ser. I també hi ha l'Amor. Però això no és estrictament erotisme, sinó paraules majors i més val no esmentar-lo.

I és que els homes són molt complicats. Entre esquemes atàvics de puta-i-mare, entre la recerca de comprensió tendra i feble heretada dels 60, i les noves teories sobre la virilitat i el nou home objecte, han perdut una mica el nord. Ara que nosaltres ho començàvem a tenir una mica clar, resulta que la cosa no és ben bé així.

Però ens rendim. Perquè hi ha les pells i les suors. Hi ha aquell home que sembla inaccessible i volem descobrir que hi ha en aquell pit pelut que s'adivina pel coll de la camisa; volem descobrir si la solució està, profunda, en els seus ulls.

En definitiva, contes de fades amb escenes X.

Montse Palau

(Ve de la pàg. 45)

té ninguna, o quasi ninguna relació sexual, però també destaquen que la meitat de les dones fan una vida sexual prou activa i que moltes pensen que és ara, en el present, quan s'ho passen més bé.

Alguns lectors atents a l'actualitat literària hauran pogut observar com, durant els últims anys, ha crescut l'interès per la literatura eròtica, al temps que algunes dones s'han incorporat al gènere. Són el signes de les actituds tolerants cap al sexe que s'han anat consolidant durant els 80, sota l'ofec de la moral reaganiana, amb l'herència permissiva del discurs progre dels 70 i la importància que ha pres la imatge personal, emblema de seducció.

I és que la dècada dels 80 anava molt bé fins que va aparèixer la sida i va provocar una onada de prevencions cap al sexe. Sobretot, durant els primers anys de desconeixement del virus, quan la moralina repressiva ho envaïa tot, els besos eròtics van desaparèixer dels llocs públic i la gent preferia ocultar les seues amistats sexuals. Tanmateix, les actituds obertes, el procés pel qual el sexe s'ha anat espolsant el puritanisme, han estat en creixement durant tota la dècada.

L'AVANTGUARDA DE LES DONES

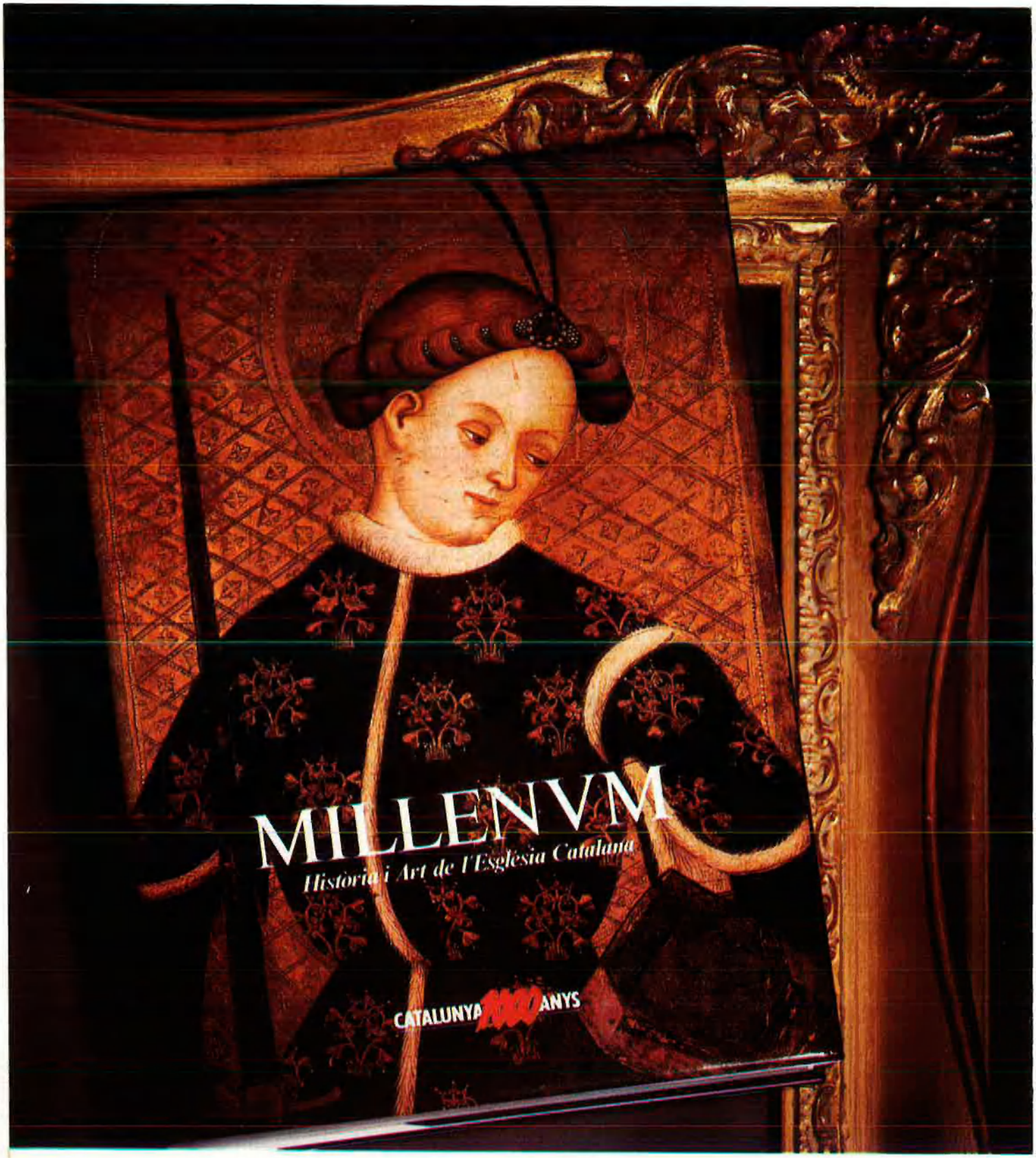
Les dones joves són, en gran mesura, l'avantguarda d'aquesta tendència pel que fa a les actituds. La majoria opinen que la virginitat és un mite, una favada, una cosa del passat. Són partidàries de les relacions sexuals abans del matrimoni. De fet, moltes ja en tenen. Són les més permissives quant a les relacions gais, tant entre dones com entre homes. Quant al tracte amb els barons, estan per les relacions igualitàries i passen prou del príncep blau; insisteixen en la importància de comunicar-se i busquen plaer en el sexe. Són tan romàntiques com els barons, però no li tenen tanta afició al coit i prefereixen les carícies i l'estimulació oral dels genitals.

La imatge ha esdevingut un element central per a l'èxit a l'hora de buscar companyia sexual, cosa que, d'altra banda, s'esdevé igualment a tots els àmbits de la vida social, i té molt a veure amb l'expansió del consum, la publicitat i la comunicació de masses. I amb la importància de la imatge, tant la personal com l'àudiovisual, creix també la fantasia.

L'ESCLAT DE LA FANTASIA

La presència contínua de motius eròtics en tots els mitjans de comunicació, si bé és possible que provoque una certa narcotització dels desitjos sexuals en alguna gent, també és cert que té efectes estimulants en ambdós sexes, tal com es coneix des de fa anys. Aquesta erotització quotidiana ha fet augmentar les experiències de sexe solitari en les dones i n'ha disparat la fantasia. El 60 per cent de les dones joves s'autoestimulen eròticament.

La influència de l'àudiovisual en l'elaboració de fantasies sexuals s'ha observat en totes les exploracions que hem realitzat, algunes de les quals podrien ser mostres d'un spot «s» o «x». Gemma conta que s'imagina a l'autobús masturbant-se amb dues amigues i mirant com als homes els creix el paquet al pantaló, mentre sona una cançó de The Cure. Isabel té una fantasia diürna i habitual en què de-

Aquest Nadal podeu regalar una obra d'art.

MILLENUM. El llibre que condensa tota l'aportació històrico-artística de l'església catalana a la cultura universal.
MILLENUM. Mil anys d'art.

Demaneu-lo al vostre llibreter o a la
Llibreria de la Generalitat
Rambla dels Estudis, 118
08002 Barcelona. Telèfon (93) 302 64 62

Brut Nature

COM DIFERENCIAR UN ENTÈS D'UN SET-CIÈNCIES

No resulta difícil reconèixer un entès. N'hi ha prou d'observar-lo quan demana un cava en un restaurant. Inevitablement, la seva veu s'alça per damunt dels convencionalismes, de la xerrameca, de les modes i les males maneres, dels consells i les recomanacions, per demanar el que senzillament l'entès defineix com un excel·lent cava. És a dir, el BRUT NATURE de Freixenet. Un entès sap el que diu a diferència d'un set-ciències que diu el que sap, que no acostuma pas a ser gaire. Per això, quan vostè vulgui gaudir d'un cava de bouquet [redacted] de bombolla delicada; d'un cava que és una autèntica carícia per als sentits, sol·liciti el BRUT NATURE de Freixenet. A més de gaudir d'una bona estona d'esplendor, podrà donar-se el gust de riure's dels set-ciències.

De

Freixenet

sitja anar cap al professor i tirar-li mà, mentre pensa el temps que continuarà parlant alhora que ella remena.

Tot sembla indicar —el gran augment de venda de preservatius també— que la sexualitat tolerant ha anat guanyant terreny a les actituds moralistes restrictives. El temor a la sida ha anat reculant a mesura que s'ha disposat d'una informació més fiable i s'han conegut els procediments per a evitar l'encomanament.

Les prospectives per als 90 coincideixen a afirmar que augmentarà l'amor lliure, tot i que potser no s'anomenarà amb aquestes paraules tan equívoques; predominarà la moda diferenciada en el vestir per a homes i dones, creixerà l'ús de roba interior *sexy* entre les dones i la seducció prendrà un relleu major. Algun sociòleg ha dit que, quan es resoldrà el problema de la sida, serà el cim de la transformació dels costums sexuals que s'ha anat produint des de finals dels 60. En qualsevol cas, els canvis que s'observen en les actituds sexuals de les dones desenvoluparan un paper central i influiran decisivament en el models nous de comportament sexual i en els formes que prendran les relacions.

Rafael Xambó

Sac de patates

Una experiència, la d'una dona que busca en els braços d'un amant el plaer que no ha obtingut del seu marit, és narrada aquí per l'escriptora M. Mercè Roca.

He tornat conduint a poc a poc, deixant que quasi tots els cotxes m'avancessin, i quan em passaven pel costat els conductors em miraven, com si m'acusessin de no anar més de pressa. Però jo fruïa del viatge, de la lentitud amb què el paisatge arribava i es quedava enrera, del soroll monòton del motor, que m'adormia una mica. Sentia que havia perdut i m'empassava la derrota. S'ha anat fent fosc, he encès els llums, el cel ha agafat un color vermellós, un color de fred que m'ha fet pujar la calefacció. Comparava serenament la lentitud del viatge de tornada, la calma del meu cos i del meu cor, amb el neguit de l'anada, aquesta mateixa tarda, fa només unes hores, tot tan diferent. L'abans i el després: ¡si els desitjos no s'han complert, el després és tan desolador! Fa set mesos llargs que hi pensava, que lluitava, que em castigava, que patia perquè ningú no pogués descobrir-me els pensaments. Per a mi, que vaig casar-me jove, que només vaig festejar amb qui després fou el meu marit, que durant aquesta pila d'anys he viscut sempre per la casa i pels fills, pensar a tenir un amant, només pensar-hi, em violentava, em sotragava tota, em feia sentir en falta i en una falta molt greu. A vegades, però, cada vegada més sovint, a mig matí, per exemple, feinejant, m'asseia amb una peça de roba per plegar als dits, mirava per la finestra, deixava anar la imaginació i me n'anava lluny, i m'inventava escenes en què jo era la protagonista, l'única, perquè l'altre era desdibuixat i quasi no existia, però jo era feliç: sentia al mig del ventre un nus, una cosa excitant, em sentia humida, me n'avergonyia però no podia deixar de fer-ho; aquests moments d'evasió i de somni eren els millors del dia. Si sonava el telèfon o trucaven al timbre el meu esglai era considerable; em posava vermella i als primers moments em costava d'entendre què em deien. Jo volia lluitar fermament contra la temptació; treure'm del cap aquell disbarat que m'ocupava hores. Fins i tot un dia vaig anar a l'església, vaig confessar-me del desig de

pecar, vaig fer-me el propòsit de ser més amorosa amb el meu home i més pacient amb els nens. Aquell vespre vaig comprar un sopar una mica especial, vaig cuinar de gust; a la nit, mirant la televisió tots quatre, vaig dir-me que no volia perdre'ls ni perdre aquella harmonia. Però finalment vaig claudicar, per no sentir-me morta. I una vegada vaig haver decidit que, sí, em sentia eufòrica i espantada, nerviosa, excitada. Em sentia viva, no parava en tot el dia, totes les coses em semblaven meravelloses. Vaig començar a preocupar-me del meu cos, passava hores emmirallantme i encara em trobava una dona atractiva. No volia córrer, volia gaudir, allargar el temps de l'espera, però la impaciència se'm menjava. He anat a la meva primera cita amb les mans tremoloses i la roba interior nova i fina. Tremolava d'impaciència, de por, de delit. Però ha estat una cita ben curta. El qui havia de ser el meu amant m'esperava al lloc on havíem quedat i ens hem sentit primer incòmodes, sense gosar, com si fóssim dos jovenets. Quasi es pot dir que he estat jo que l'he empès a agafar el cotxe i a anar fins al bloc d'apartaments que m'havia dit que coneixia. Tot era silenciós, discret, amb estores fosques i gruixudes i llums daurats. M'he sentit anhelant fins que hem entrat a l'habitació, hem mirat els mobles —la finestra falsa, la llum graduable, la música suau— i se m'ha acostat i m'ha començat a fer petons. Llavòrs, com un tret, just al moment que he notat la seva llengua a la meva boca, he sentit una veu a dintre que em deia:

—Mai no he vist ningú que al llit sembli tant un sac de patates com tu.

Se m'ha paralitzat el cos i el cor se m'ha quedat enganxat a la gola, batega nt-me fort. Ell mentrestant em descordava la brusa; li he hagut de dir que havia d'anar un moment al lavabo. M'he tirat aigua fresca a la cara i al coll i m'he mirat; he vist les arrugues del front, les bosses de sota els ulls, que no havia vist des que vivia amb aquella eufòria, en aquell estat irreal. Quan he sortit ell m'esperava i hem continuat el joc.

M'ha descordat la brusa i jo he sentit un pànic profund, tot de cop, que em veiés els pits , que ara em semblaven flàccids, i el ventre, tan ple d'estries. No sentia res, tenia el cos encarcarat, temoritzat. «No ho faré bé, no ho faré bé, no li agradaré, no li donaré plaer, no li sabré fer allò que agrada als homes...» I la veu aquella em repetia: «com un sac de patates; al llit, ets com un sac...». He refet sencera aquella nit, poc després de casar-nos, que tornàrem tard a casa i que el meu home començà a tocar-me barroerament. Volia penetrarme però el cansament i la beguda no li deixaven tenir la duresa necessària: el seu membre era només una cosa tova entre les meves cames. Vaig suspirar; ja havia passat altres vegades i recordava els seus intents francament pesants i llargs. I ell es devia adonar de la meva impaciència i devia molestar-se perquè em va etzibar, de cop:

—Mai no he vist ningú que al llit estigui igual que un sac de patates com tu.

I va retirar-se, i es va adormir. Jo vaig plorar tota la nit. I ara també plorava, mentre em cordava la brusa, tornava al lavabo i li demanava que marxéssim. Ell volia ser amable però en el fons se'l veia molest. He estat temptada de pagar-li la meitat de la factura però m'ha fet vergonya. A la porta ens hem dit adéu i així ha acabat la meva primera cita clandestina. El meu home no podrà saber mai tot el mal que em va fer.

Maria Mercè Roca

Faci negocis en aquestes dates.

Són les mes indicades.
Perquè en elles se celebraran 33 dels 46 salons monogràfics amb què compta Fira de Barcelona.
I seran les 33 millors oportunitats d'aquest any per entrar en contacte amb l'oferta i la demanda dels diferents sectors de l'economia mundial.
Per això, si la seva intenció és fer negocis, vingui a Fira de Barcelona.
En aquestes dates:

Els 33 salons de 1990

Alimentació

- **ALIMENTARIA** Saló Internacional d'Alimentació — 3 - 8 Març
- **INTERVIN** Saló Internacional del vi i les begudes espirituoses — 3 - 8 Març

Articles de regal

- **EXPOHOGAR** Saló Internacional del Regal i Articles per a la llar. — 29 Setembre 3 Octubre

Automòbil

- **EXPOMÒBIL** Exposició Internacional de Tècniques, Equips i components per a l'automoció. — 21 - 26 Abril
- **Mercat del vehicle d'ocasió** — 13 - 21 Octubre

Construcció

- **REHABITEC** Saló de la rehabilitació i equipament. — 15 - 20 Maig

Culturals

- **XIV Saló d'Antiquaris de Barcelona** — 3 - 11 Març
- **LIBER** Saló Internacional del Llibre — 27 Juny 1 Juliol
- **28 Festival de la Infància i de la Joventut** — 26 Desembre 5 Gener

Esport i Salut

- **SPORT 90** Saló de l'Esport — 21 - 23 Març
- **SPORT 90** Saló de l'Esport i Camping-Mostra Sport — 15 - 17 Setembre

- **NIVALIA** Oci en la neu — 22 - 25 Novembre

Electrònica

- **EXPOTRÒNICA** Saló d'Electrònica professional, equips i components — 4 - 8 Juny

Informàtica

- **INFORMAT** Saló de la Informàtica — 4 - 9 Juny

Joieria

- **Bijuteria de Barnajoia** — 9 - 12 Febrer
- **BARNAJOIA** Saló Internacional de la Joieria, Rellotgeria, Argenteria, Bijuteria, Maquinària i afins — 29 Setembre 3 Octubre
- **Bijuteria de Barnajoia** — 29 Setembre 3 Octubre

Química

- **EXPOQUÍMIA** Saló Internacional de la Química — 4 - 9 Novembre
- **EQUIPLAST** Saló de la maquinària i equips per les indústries dels sectors del plàstic i cautxú — 4 - 9 Novembre
- **EUROSURFAS** Exposició sobre tractament de superfícies — 4 - 9 Novembre

Moda

- **PIELESPAÑA-90** Saló Internacional de la Moda en Ant, Napa i «Double Face» — 19 - 22 Gener
- **GAUDÍ HOME** Prêt-à-Porter Tardor/Hivern 90-91 — 29 - 31 Gener
- **GAUDÍ DONA** Prêt-à-Porter Tardor/Hivern 90-91 — 9 - 12 Febrer
- **19a. Mostra Teixits Internacional** Primavera/Estiu 91 — 28 - 31 Març
- **GAUDÍ HOME** Prêt-à-Porter Primavera/Estiu 91 — 18 - 20 Juliol
- **GAUDÍ DONA** Prêt-à-Porter Primavera/Estiu 91 — Setembre
- **20ª Mostra Teixits Internacional** Tardor/Hivern 91-92 — 16 - 19 Octubre

Náutica

- **29 Saló Nàutic Internacional** — 1 - 9 Desembre

Só e Imatge

- **SONIMAG** Saló Internacional de l'Imatge, el só i l'electrònica — 10 - 16 Setembre

Turisme

- **14 Saló Internacional del Caravaning** — 20 - 28 Gener
- **RODATUR 90** Saló Internacional del Turisme — 9 - 13 Maig

Altres sectors

- **FIB-90** 58a. Fira Internacional de Barcelona — 4 - 9 Juny
- **FER** Fira Espanyola del recreatiu — 4 - 6 Octubre

Fira de Barcelona

El màxim exponent.

Caixa Barcelona

IBERIA LÍNEAS AÉREAS DE ESPAÑA

CONTRAPLANTO A BARCELONA

Avgda. Reina Maria Cristina, s/n. - 08004 Barcelona - Espanya - Tel. (93) 423 31 01 - Télex 53117/50458 FOIMB-E - Telefax (93) 423 86 51
Delegació a Madrid: Paseo de la Castellana, 153, 4º B - 28046 Madrid - Espana - Tels. (91) 571 65 61 / 62 - Télex 49783 FOIM-E - Telefax (91) 270 32 57

COMPTE HÀBITATGE

REGAL DE LA CASA.

ARA
10 MILLIONS DE PTES.
PER AL SEU HABITATGE

DESGRAVI ABANS DE COMPRAR LA SEVA CASA

Si necessita comprar una casa o reformar la que té, aquesta notícia és del seu interès. El Banc que va llançar el Compte Habitatge és també el primer a oferir una cosa més: **REGALEM 10 MILLIONS DE PTES. PER AL SEU HABITATGE.**

Per cada 10.000 ptes. d'ingrés al seu Compte Habitatge i per cada 10.000 ptes. de saldo, rebrà un número per participar en el sorteig. Si obre un Compte Habitatge, 10 números. Així de fàcil.

I a més, com sempre, desgravarà un 15%(*) i podrà finançar fins al 100% de la seva inversió amb els nostres millors crèdits.

Rendibilitat per als seus estalvis superior al 20%(*). El Compte Habitatge del Banco Hipotecario li posa casa.

Ara més que mai.

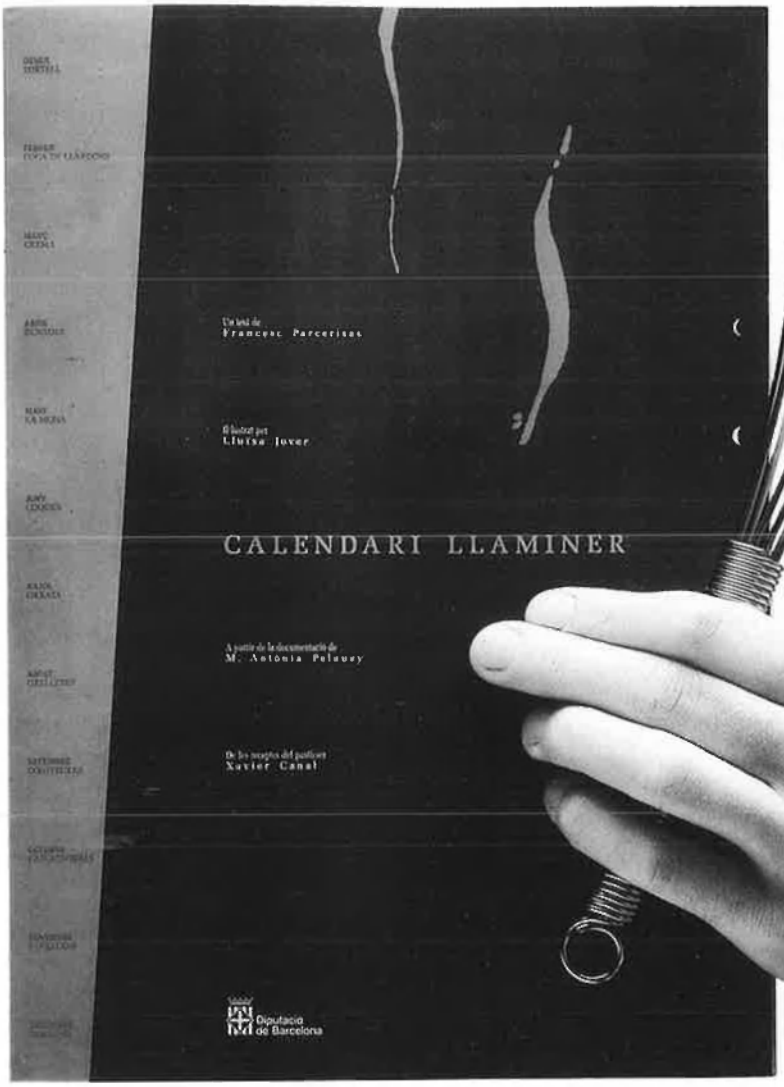
(*) Segons legislació vigent.

BANCOHIPOTECARIO

INFORMI'S A LES NOSTRES OFICINES O TRUCANT AL: 900-10 00 10

LA NOVA BANCA PUBLICA.

El llibre més divertit, poètic, curiós i nutritiu de l'any.

T'explica perquè el tortell de reis du sorpresa, com es fan les confitures, quin sentit té la mona. Què signifiquen els panellets, perquè els torrons són com són, i d'on ve l'orxata.
Un recorregut amable, divertit i ensucrat a través d'unes quantes llaminadures tradicionals.
Es el Calendari Llaminer editat per la Diputació de Barcelona. Una obra de Francesc Parcerisas que, amb les il·lustracions de M. Lluïsa Jover, les receptes de Xavier Canal i la documentació de M. Antònia Pelazuy, et farà passar els moments més dolços.
Vés amb compte i no t'empatxis.

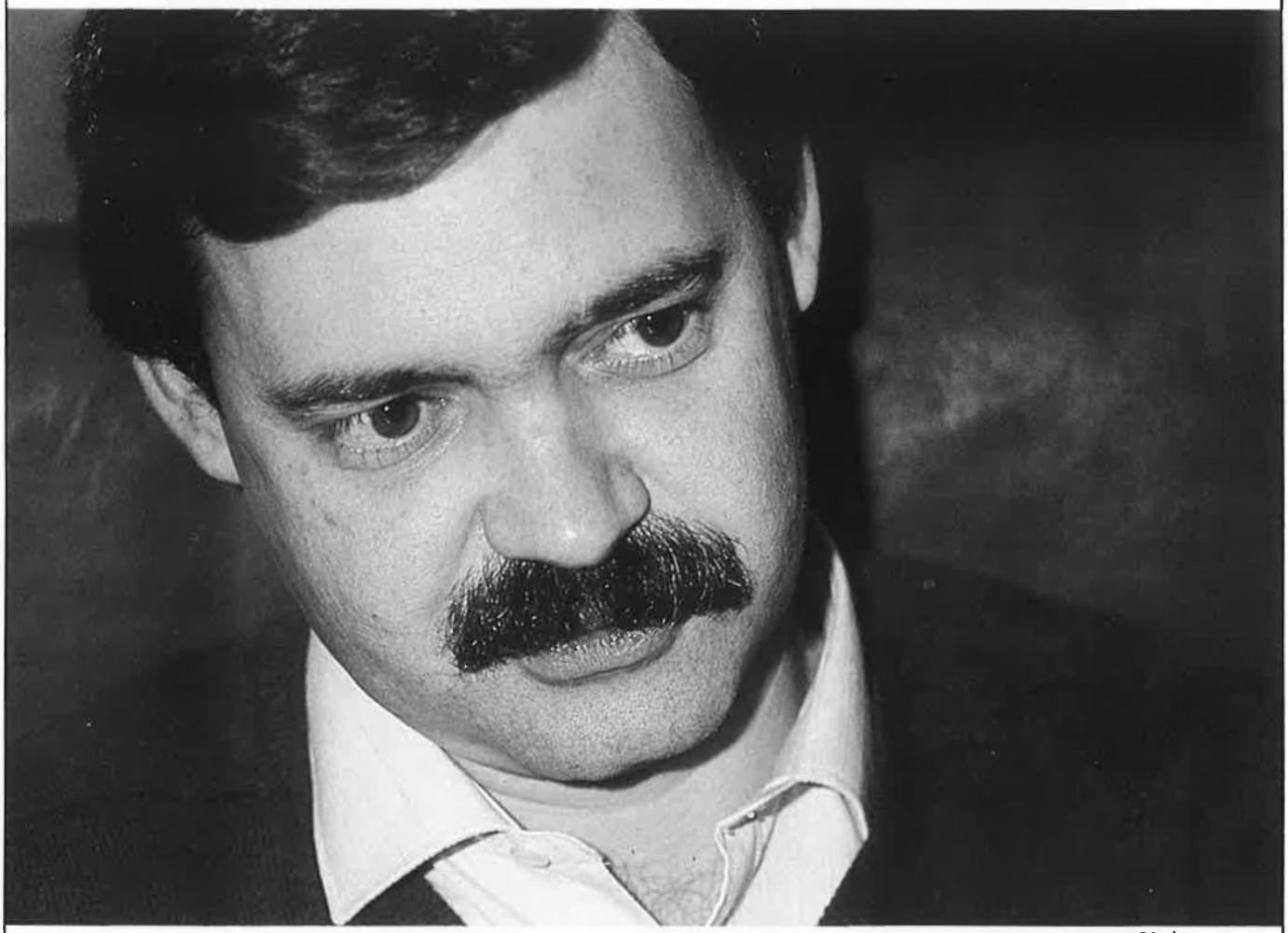

Diputació de Barcelona

Antoni Cobas, el mag

Els japonesos van dir d'ell que les estrelles li explicaven com havia de dissenyar i construir les motos. Potser, per això, a Antoni Cobas li diuen el mag de les motos.

Ara, A. Cobas somia a fer campió Jordi Martínez «Aspar». DOMÈNEC UMBERT

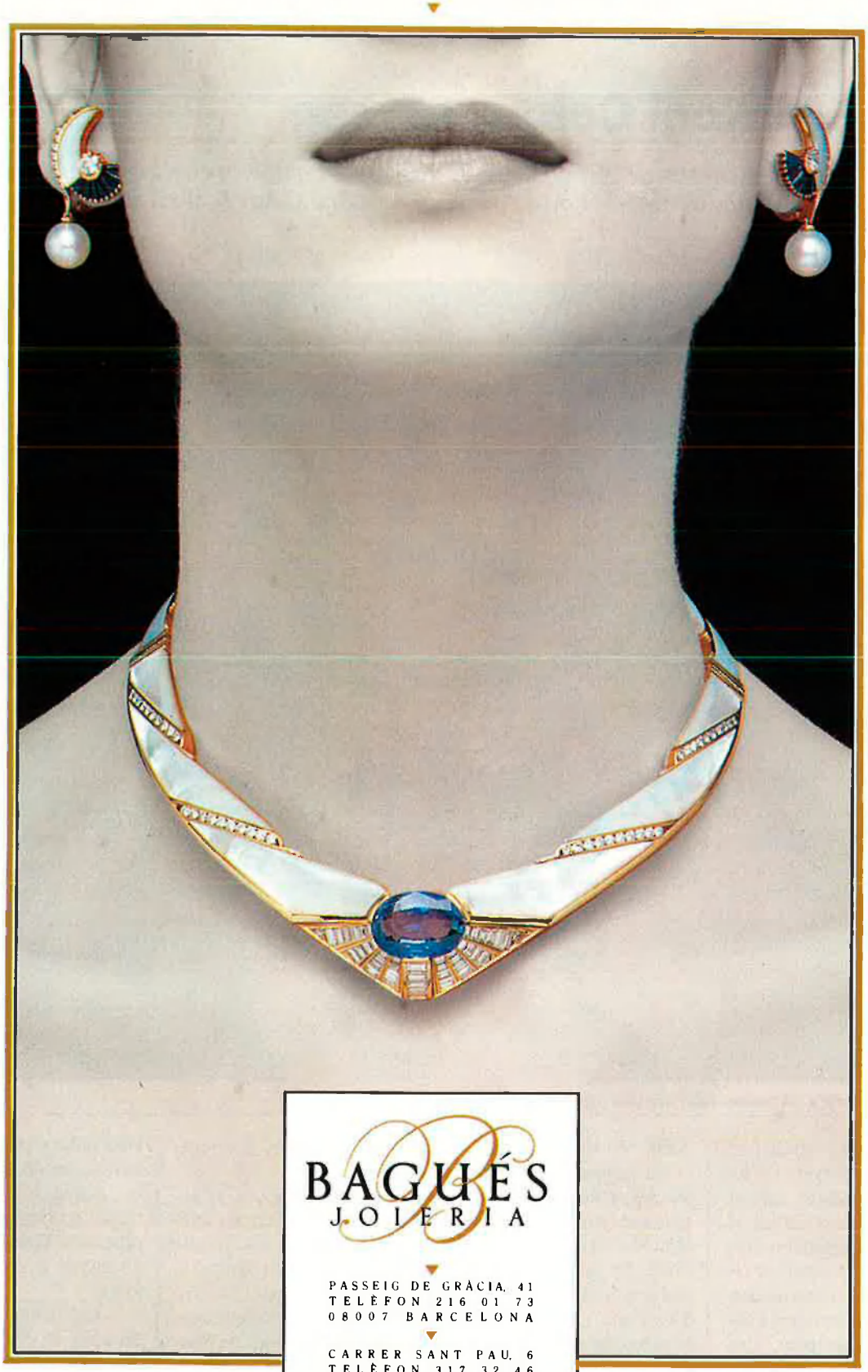
Rodejat d'un miniequip de set enginyers i d'un sofisticat ordinador, aquest home de 37 anys dedica la seva vida al món del motor i entén més que ningú de reglatges, xassís i suspensions. Els japonesos estudien i copien els seus avanços. Uns avanços que la temporada passada van contribuir als campionats del món assolits per Alex Crivillé i per Sito Pons. La pròxima temporada el mag Cobas somia a fer campió el pilot alzireny Jordi Martínez «Aspar».

«A Antoni Cobas, mag de Siroko, gràcies a qui potser algun dia arribi a ser algú en el món de la moto». La dedicatòria va firmada per un noi que llavors començava, Sito Pons, i està en una foto penjada en un soterrani d'una botiga de motos de l'Eixample de Barcelona. En aquest soterrani de 80 metres quadrats treballa un miniequip de set enginyers envoltats d'ordinadors i dirigits per Antoni Cobas, el mag. És la JJ Cobas Engineering.

I Antoni Cobas és un senyor de 37 anys, casat i amb dos fills de 14 i 8 anys que dedica tot el seu temps al món de les motos. Ho sap tot de xassís, suspensions, reglatges i relacions de marxes. Ha contribuït, amb els seus càlculs, els més perfectes del món segons afirmen els entesos, a fer campions del món 1989 de motociclisme a Alex Crivillé i a Sito Pons. Els japonesos que li van copiar un dels xassís dissenyats per ell van fer correr fa quatre o cinc anys el rumor que les estrelles li expliquen a Cobas com ha de dissenyar i construir una moto.

—Independentment de la fantasia o de la capacitat d'inventiva dels japonesos el cert és que vostè és un aficionat a l'astronomia...

—És el meu hobby. A casa tinc un telescopi, el que passa és que ara no el puc utilitzar massa perquè les

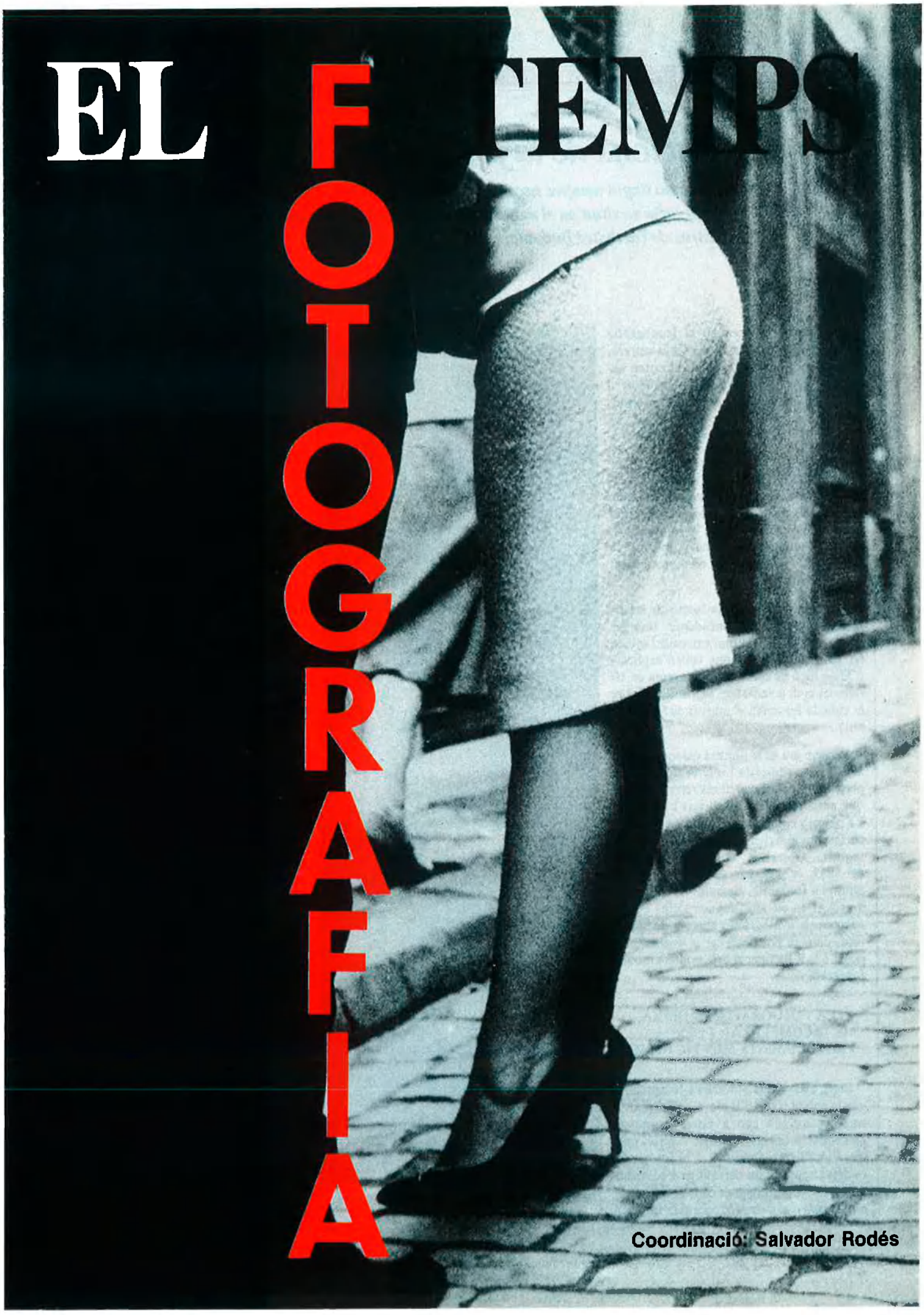
BAGUÉS
JOIERIA

PASSEIG DE GRÀCIA, 41
TELÈFON 216 01 73
08007 BARCELONA

CARRER SANT PAU, 6
TELÈFON 317 32 46
08001 BARCELONA

EL REGULADOR BAGUÉS
RAMBLA DE LES FLORS, 105
TELÈFON 317 19 74
08002 BARCELONA

EL TEMPS DE LA FOTOGRAFIA

Coordinació: Salvador Rodés

Funcions de la fotografia

L'home ha tingut sempre necessitat de fixar imatges. Per això, l'origen de la iconografia se situa en el mateix moment en què apareixen les primeres mostres de l'activitat humana.

Per trobar l'origen de la Iconografia hauríem d'anar molts anys enrera, la qual cosa posa en evidència la gran necessitat que ha tingut l'home de fixar o crear les imatges que veia a la realitat. D'aquesta manera s'ha anat creant un llenguatge de la imatge en constant evolució.

Deixarem de banda les pintures rupestres i el treball d'egipcis i grecs, i parlarem primer dels meus admirats mestres romànics, grans coneixedors de la comunicació visual i amants de la feina utilitària ben realitzada. I és que de fet eren uns magnífics publicitaris.

Imagineu-vos que de la foscor de les esglésies apareixien contudents imatges d'una senzillesa i claretat extremes, sabien fer comprensible allò que volien explicar. ¡Quina lliçó de cartellisme! I penseu en els retaules com a veritables reportatges sobre la vida de Jesucrist, el martiri de Sant Llorenç...

Pensem ara en la pintura galant del segle XVIII, que demostra l'interès de l'home a perpetuar-se mitjançant els retrats, alhora que posa al mateix nivell reis i burgesos. La pintura compleix una sèrie de funcions socials que li serien arrabassades per la fotografia. Observem, doncs, que, a partir del 1839, es produeix una reconversió de pintors a fotògrafs, els quals no dubtarien a aplicar en els seus daguerreotips els coneixements iconogràfics apresos de la pintura, com es pot observar si analitzem el posat o la il·luminació dels primers models fotogràfics.

LA FOTOGRAFIA ES DEIXÀ ACOMPLEXAR I CERCÀ PROCEDIMENTS MÉS PICTÒRICS

Però, així com la pintura va comprendre que la fotografia l'alliberava, i d'aleshores ençà evoluciona cap a noves propostes plàstiques pròpies del mitjà: Impresionisme, Puntillisme, Cubisme..., la fotografia es deixa acomplexar cercant procediments el més *pictòrics* possibles com la *Goma Bicromatada* o el *Bromoli,* com si la fotografia no tingués prou recursos expressius propis per a aspirar a ser quelcom més que una mala imitació de la pintura. I això encara passa avui dia.

Els mestres romànics, grans coneixedors de la comunicació visual.

A final del segle XIX apareix la trama que permetrà la reproducció de les mitges tintes, i la conseqüent aplicació de la fotografia a les arts gràfiques, deixant de ser un producte per minories benestants.

LA INVENCIÓ DEL CINEMA POPULARITZA EL LLENGUATGE VISUAL

Un altre fet que contribueix cabdalment a la popularització del llenguatge visual és la invenció del cinema, com també l'aparició de màquines de petit format que farien possible el desenvolupament del fotoperiodisme. Així la guerra civil espanyola és coneguda i vista arreu del món, mentre que el mateix any 1936 la revista *La Il·lustració Francesa* mostra la guerra d'Abisínia mitjançant dibuixos.

La sortida al mercat d'un procés comercialitzable de fotografia en color contribueix a aquest esclat icònic, la fotografia té cada cop més aplicacions i àmbits de treball, la gent ja no en pot prescindir.

EL COLOR ÉS LA MAJORIA D'EDAT DE LA FOTOGRAFIA

El color permetrà que la fotografia assoleixi la seva majoria d'edat: encara falta molt per aprendre a expressar-nos i, el que és més important, a ser uns bons receptors i lectors de les imatges.

El segle XX passarà a la història com el segle acromàtic, l'únic on s'han vist de manera generalitzada imatges en blanc-i-negre amb el conseqüent esforç de traducció que això implica. En el futur es dirà del blanc-i-negre que és com el llatí, una llengua morta que havia estat molt important, com ho demostra el quadre *Guernica* de Picasso, emblema del segle XX pintat en blanc-i-negre tal i com l'autor va viure la guerra, gràcies a la imatge.

F. Català Roca

La fotografia a Catalunya. Els inicis

L'arribada del nou descobriment a Catalunya no va trigar gaire. A Barcelona el daguerreotip provocà un gran renou.

Albareda, 1850.

És fàcil d'imaginar el renou que va provocar entre els científics de tots els països que paraven a París pels volts de 1839 la presentació del 7 de gener davant l'Acadèmia de Ciències de la Comunicació on es parla del nou sistema de fer imatges «...fixant les vistes que ofereix la natura sense necessitat de recórrer a un dibuixant» segons es manifesta al contracte entre Niepce i Daguerre pel qual el primer cedia a l'altre els drets del descobriment de la fotografia, que s'hi citava com a *Heliographie* (dibuix fet per la llum del sol). Niepce, ja vell, es moriria 1833 i es quedava per tant Daguerre com a propietari del procediment, juntament amb el fill de Niepce, Isidore. Daguerre aniria perfeccionant el sistema i farà desaparèixer el nom de Niepce fins donar forma definitiva (1837) al *daguerreotype*.

Després de diverses converses, Daguerre entraria en contacte amb François Aragó (1786-1853), científic (astrònom i físic) i polític lliberal, diputat pels Pirineus Orientals, cap de l'oposició democràtica), qui enviaria la comunicació a l'acadèmia de què era membre el 7 de gener, i aquest gest va tenir un retruc general. Els fets es precipitarien a partir d'aquell moment: l'estat francès compra l'invent (pensió anual vitalicia de 6.000 francs per monsieur Daguerre i de 4.000 francs per monsieur Niepce fill) i el procediment seria presentat públicament el 19 d'agost de 1839 en una sessió de l'Acadèmia de Ciències. La sessió va envoltar-se d'una gran expectació perquè van viatjar especialment a París Watt i Herschel des de Londres i Morse des dels Estats Units, entre d'altres. Les descripcions del mètode del daguerreotip es produirien en totes les llengues i en dos o tres anys era ja de ple domini públic a Occident i a certs països de l'Orient. L'èxit del daguerreotip estava assegurat i Daguerre es faria ric venent els aparells per a fer-lo.

¿UN ASSUMPTE DE CATALANS?

Un dels científics catalans que el 1839 romania a París era Pere Felip Monlau i Roca (Barcelona 1808-Madrid 1871), qui va a cursar el febrer de 1839 una comunicació a l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona on explicava el nou invent francès. La comunicació es repetirà per a anunciar-ne la compra per part de l'estat francès. Monlau va ésser un d'aquests catalans típics del XIX: metge i escriptor, va arribar a acadèmic de la *Lengua* i a director del Museo Arqueológico Nacional de Madrid. Com a escriptor d'ideología lliberal fundaria a Bar-

celona *El Constitucional, El Seminario Popular de Ciencias* i el diari *El Popular*.

L'acadèmia barcelonina sensibilitzada per les comunicacions de Monlau i pel renou que venia de París es va dicidir, en una junta del 6 de novembre de 1839, a comprar una càmera i tot l'equip per a fer daguerreotips, instrumental que va ser dut des de París per un altre català: Ramon Alabern qui el va comprar per 1946 rals de velló, preu que va pagar l'acadèmia «a beneficio de las ciencias y las artes por el precio de factura» després d'haver admirat un daguerreotip de la Madeleine fet pel propi Alabern. Immediatament l'acadèmia disposà una demostració pública que quedaria fixada per al dia 10 de novembre de 1839. El lloc triat seria la plaza de la Constitución (ara Pla del Palau) des del terrat de davant de la Casa Xifré, segons deia un programa editat a l'efecte. L'operador de la càmera, és a dir, el *daguerreotipista* seria el mateix Alabern que n'havia après a París. El daguerreotip resultant va ser rifat entre el públic assistent que havia comprat una butlleta al preu de 6 rals. La rifa es va fer el dia 14 i és així que no s'ha conservat la primera imatge fotogràfica feta a Catalunya i a Espanya.

No solament la presentació de la *fotografía daguerreotípica* a Catalunya va ser propiciada i executada per catalans, sinó que el primer daguerreotip que es va a fer a Madrid també va estar voltat de catalans. Gaspar de Remisa implusor de l'experiment, Pou i Camps, de la Paz Graells i Camps i Camps, professors i catedràtics a Madrid, eren nascuts a Catalunya.

PRIMERES APLICACIONS

Però diversament del que es podia esperar, l'interès pel nou sitema de reproducció de la realitat no va interessar als catalans de l'època més enllà de la curiositat per les novetats científiques que proliferaren en el s. XIX. L'aplicació comercial del nou procediment a Catalunya va ser obra de fotògrafs estrangers que s'establiren en el nostre país, uns en forma d'ambulants (Lorichon, Taylor & Lowe, Madame Fritz i uns quants mes) i d'altres que hi obriren estudis fixes: Frank (pseudònim de François Alexandre de Villecholes) associat amb Wigle i que després retornaran a París, Charles, Sardin i els molt famosos F. i A. Napoleon. Tots aquests a més de fer retrats amb el daguerreotip donaren classes als qui volien conèixer el procés, i venien les cameres i estris portats de París per ells mateixos. Això va facilitar que alguns pintors i gravadors de segon ordre es decantaren per la fotografia: el retrat fet així donava beneficis més quantiosos que el pictòric i era més fàcil de fer. Entre aquests neòfits es distingiren Rafael Albareda, Joan Parés i Xavier Parcerissa. Aquest darrer iniciaria l'edició de llibres de gravats o àlbums de làmines, trets de daguerreotips *Recuerdos y Bellezas de Espana* a final de 1839 o la *Guia de Gerona Artística y Monumental* (1851) de Blanch i Illa.

Tot i això, el daguerreotip tenia una limitació bàsica per assolir un definitiu èxit universal: era *peça única*, no es podia produir de forma seriada com ho permetia el calotip. Fox Talbot, contemporàniament a Daguerre, posa a punt, de Gran Bretanya estant, un procés fotogràfic integrat per un negatiu de paper i un positiu de paper. Això fa possible la realització d'un nombre il·limitat de positius a partir d'un mateix negatiu i es poden confeccionar àlbums de viatjes enganxat directament còpies de paper fotogràfic a les fulles d'un àlbum. L'exemple el tenim a *Recuerdos de Espana* on E.K. Tenison edita setanta vistes de ciutats d'Espanya i Montserrat fetes entre 1852 i 1854, amb la tècnica del calotip.

Albareda.

L'AVANÇ DEFINITIU

Del negatiu de paper es passà al de vidre i col·lodió amb un milloramentdel temps d'exposició i de la qualitat final del detall i dels matisos del gris. D'aquesta forma la fotografia arribava al perfeccionament quasi definitiu: només caldria que les plaques de vidre es poguessin produir industrialment i vendre-les a qualsevol ciutat. Els més grans fotògrafs de vistes d'aquests moments són anglesos: Francis Frith o els seus ajundants fan vistes de Barcelona cap a 1856 o bé Charles Clifford fotògraf de la reina Isabel II d'Espanya, viatja amb la sobirana per Catalunya i hi fa vistes dels llocs més representantius. Sembla que tant ell com Frith quedaren impressionats pel pont del Diable de Martorell.

A París, Disderi inventava la *carte-de-visite* (1860), una mena de targeta de presentació fotogràfica que produiria l'explosió de la fotografia de retrat a tot el món. A casa nostra els retratistes mes reconeguts d'aquest moment son Moliné i Albareda, Fernández «dit Napoleon» i Esplugas.

Tota l'activitat que es registra en aquests anys es difícil d'encabir en aquestes minces notes. Caldrà fer menció, però, de l'aportació d'alta volada científica del doctor Jaume Ferran i Clua que el 1857 publica amb Pauli un text sobre l'augment de la sensibilitat de les emulsions. El moment de gran protagonisme per a Barcelona i per a tot Catalunya va ésser l'Exposició Universal de 1888. Totes les obres i moviments que va provocar quedaren reflectits en les fotografies de molts dels que treballen en aquells moments (Esplugas amb les fotos dels enlairaments aeroestàtics), el primer Brangulí o Pau Audouard, establert a Barcelona el 1879 i que aconsegueix l'exclusiva de les fotos en el clos de l'Exposició.

És també el moment de predomini popular de les vistes estereoscòpiques (un parell de fotos preses simultàniament del mateix tema i que vistes amb un cert aparell donen la sensació de relleu).

Un aspecte que va tenir una certa importància va ser el corrent *artístic* que volia demostrar que la nova fotografia podia fer el mateix que la pintura i, quasi, que el gravat o el dibuix: són els *pictorialistes* dels qui tenim una bona representació en Vilatobà, Pla Janini, Renom i, mes endavant, Josep Masana. També hi ha afeccionats, *amateurs,* reunits en agrupacions i societats, que practiquen la fotografia fervorosament i algun, d'ells d'entre una munió, ens ha llegat unes valuoses imatges com Francesc d'Assís Spa i Saladich de Mataró o Leopold Gil Llopart que fotografia els repatriats de Filipines el 1899.

ENTRE DOS SEGLES

Just en el canvi de segle s'inicia una nova forma de periodisme: el documentalisme gràfic, els reporters. Els millors representants són Alexandre Merletti i Brangulí, que forma part d'una saga de fotògrafs. A Girona, els Unal tramenten de pares a fills l'ofici de la fotografia des de 1864 fins a 1984.

Ja dins el segle XX podem ressaltar el treball de fotògrafs com Valentí Fargnoli i Pere Ferrer «Lux» a Girona i Jaume Hug a Berga, entre d'altres i en diferents àrees de l'activitat fotogràfica. L'esclat de la guerra del 14 produirà una arribada de gents diverses que provenen especialment del centre d'Europa. És així que arriba a Barcelona Adolf Zerkowitz, fotògraf que fundaria un negoci de postals al bromur amb vistes de la Barcelona i la Catalunya d'aquells anys, iniciativa que tindria continuïtat amb el seu fill. Potser caldria anomenar especialment d'entre tots ells a Pere Català i Pic, fotògraf i teòric que s'iniciaria el 1901 en el taller del conegut retratista Rafael Areñas.

Eduard Olivella

La fotografia a les Illes Balears

La història de la fotografia a les illes Balears i Pitiüses és, encara, un tema pendent d'estudi, com també la seva consideració com objecte del patrimoni col·lectiu.

Les iniciatives de conservació i de recuperació són aïllades i primerenques, i l'aposta feta a tal fi per les institucions locals, públiques i privades, no és tampoc gaire coratjosa: es pot sintetitzar en un breu ventall d'accions: l'exposició, a càrrec de l'Ateneu de Maó, el 1985, d'una part de l'arxiu Cardona Gonyalons amb imatges del port i de la ciutat de Maó, realitzades pels fotògrafs Femenies i Monjo entre 1870 i 1920; les publicacions dels llibres amb fotografies històriques, *Eivissa antiga,* de diferents autors, *L'art fotogràfic de Guillem Bestard,* a cura de Miquel Bota Totxo, i *Tomàs Montserrat, retratista d'un poble,* recull de Toni Catany; la compra, per part del Ministeri de Cultura, de l'arxiu fotogràfic de Jeroni Juan Tous, amb més de 30.000 negatius i positius que es conserven des del 1982 en el Museu de Mallorca i que està en període de catalogació; l'inici d'un primer inventari de les col·leccions fotogràfiques i filmogràfiques disperses arreu de les Illes, realitzat des del passat juny per un petit equip d'investigadors subvencionats per la Conselleria de Cultura del Govern Balear; i, des d'aquest novembre, la inauguració d'un important centre cultural, propietat de la Caixa de Balears i dirigit per Albert Ribas, que dedicarà una sala d'exposicions a la imatge i crearà properament una Escola de Fotografia. Aquestes activitats i, sobretot, la tasca d'alguns col·leccionistes que han anat comprant i conservant qualsevol tipus de material fotogràfic, la del certs familiars d'antics fotògrafs i la d'alguns estudiosos són els únics exponents de la situació contemporània de la imatge al nostre territori; és a dir, a cavall entre la indiferència i l'apassionament, però sense cap centre que asseguri la conservació i recuperació del patrimoni.

Malgrat la pobresa vers el mitjà, les Illes tenen una remarcable tradició fotogràfica, que s'inicià pocs mesos després de la presentació oficial a París del primer aparell fotogràfic: el daguerreotip. L'introduí la Societat Mallorquina d'Amics del País, que n'adquirí un i el donà al litògraf Francesc Muntaner. Abans de juliol de 1840, es fa la primera demostració de l'invent. La plaça, una imatge de les murades i la Seu de Palma, passà a la litografia i fou reclam publicitari d'un nou llibre, *Panorama óptico histórico artístico de las islas Baleares,* d'Antoni Furió. D'aquests primers anys, en els quals es combinen els retrats i les vistes rurals i urbanes a través de les modalitats del daguerreotip, l'ambrotip, el ferrotip i altres tècniques de col·lodió humit, es té escassa informació, i sembla que aquesta no difereix gaire de la d'altres indrets de l'estat espanyol. L'evolució és similar a la de la resta d'Europa, com també ho són les populars projeccions dels diorames, l'estrena del cinematògraf, l'afecció de les classes benestants al nou mitjà i l'arribada de professionals estrangers, sobretot italians i francesos (Galtier, Leone Bravi, Jules Virenque, Bertazzioli), que monopolitzen llarg temps el mercat.

Toni Catany.

L'escriptor Eduardo Infante, a la novel·la *Jorge Aguiló o Misterios de Palma,* publicada a Ciutat el 1866, ens descriu amb lleugera ironia la repercussió social de la imatge, la nova moda de la *targeta de visita* i una certa daguerreomania que s'apoderà dels pintors locals: «A la nostra capital, durant alguns anys, va haver-hi un sol fotògraf; de poc temps ençà, n'hi ha un a cada cantonada; mitjà especialíssim perquè tots es morin de fam, inclús els pintors, als quals la fotografia ha caigut com una pedrada a l'os de la cama». (La traducció és nostra). Alguns diaris, com *El Isleno* o *El Genio de la Libertad,* comenten, amb molta imprecisió a vegades, la introducció de revolucionàries tècniques fotogràfiques i la presència de professionals ambulants que temporalment «faran classes als interessats i retrataran de nou a tres, malgrat que el dia estigui tapat».

Les Illes coneixeran prest l'eufòria de la fotografia d'*amateur,* la moda de les plaques estereoscòpiques i, ja en ple s. XX, l'aparició de nous corrents estètics, lligats al pictorisme i a les altres impressions nobles. En són bona mostra les obres dels fotògrafs-pintors Narcís Puget i Guillem Bestard, així com les de Gaspar Rullan i Jaume Escalas, oposades conceptualment a la tasca desenvolupada entre els anys 20 i 30 per altres professionals de la imatge arribats a les Illes, i especialment a Eivissa, com a conseqüència de la difícil conjuntura política del moment. Són els casos del dadaista Raoul Hausmann, de M. de Bucovic i del fotoperiodista Conrad Liessegand.

Del ventall de possibilitats que ofereix el nou mitjà, els fotògrafs illencs mostren una opció precisa i clara: la imatge de paisatge, la descoberta dels entorns rural i urbà. Es continua una tradició pre-fotogràfica, iniciada al començament del XIX amb els gravats i les litografies dels viatgers il·lustrats, romàntics i positivistes, com André Crasset de St-Sauveur, Frédéric Lacroix, Charles Davillier, Francesc Xavier Parcerisa, Joan Bonaventure Laurens i l'arxiduc Lluís Salvador. La trajectòria roman al llarg del s. XX i enllaça ostensiblement amb un sec-

tor econòmic en desenvolupament, el turístic. La història de la fotografia a Balears i a les Pitiüses no es pot analitzar sense tenir en compte la variable turística, que marca bona part dels cent cinquanta anys del mitjà i configura una especial relació entre el fotògraf, l'espai i el destinatari. L'opció no és gratuïta, implica una concepció precisa de l'escenari a enregistrar, uns concrets angles de presa, un determinat us de les tècniques i la necessitat de publicar en la bibliografia adient a qualsevol turista, els àlbums, les guies i les targetes postals. La imatge pren un valor especial i converteix el territori en un paradigma del viatge. Es crea un *gènere,* del qual participaran quasi tot els fotògrafs. Els anys 60 marquen el seu zenit i la definitiva complicitat amb el turisme de masses; la imatge, aleshores, es converteix en tòpic i expressa una iconografia en directa connexió amb el turista. Als anys 80, alguns fotògrafs plantegen una altra manera de concebre el mitjà i aposten per opcions més intimistes i per un nou esguard de la fotografia publicitària. És a dir, per una nova imatge: Toni Catany, Gabriel Ramon, Lluís Real, Pere Coll, Joan Ramon Bonet, etc.

Maria Josep Mulet

La fotografia a València: aproximació històrica

Els primers daguerreotips realitzats a València són anteriors a 1840, tot just quan aquest nou art naixia per a la història.

En Junta celebrada el dia 6 del corriente, se examinaron detenidamente las cinco vistas que D. Juan José Vilar ha presentado a la Sociedad tomadas por medio de la cámara oscura de Mr. Daguerre». Així començava l'informe de la Comissió d'Indústria i d'Art de la Societat Econòmica d'Amics del País sobre els cinc daguerreotips realitzats a València per Joan Josep Vilar, datat el 6 de març de 1840. Aquests daguerreotips havien estat presentats el dia 26 de febrer, de la qual cosa es dedueix que els primers daguerreotips fets a València són anteriors a la dita data, encara que aquesta no es puga determinar amb l'exactitud que tingué la demostració pública de Barcelona. Joan Josep Vilar, dentista valencià, en tenir coneixement del mètode de Daguerre, es despla-

Agustí Centelles.

L. Levy: «Barbers al pont dels Serrans. València», 1890. A la dreta J. Martínez Sánchez: «Panoràmica del port del Grau. València», 1865.

ça a París on fou alumne d'ell. En tornar a la seua ciutat, se'n dugué amb ell els instruments per a realitzar els daguerreotips i es disposà a realitzar-hi les primeres proves.

Per les mateixes dates dos estudiants de químiques, Josep Montserrat i Josep Gil, realitzaren diversos daguerreotips, una vegada llegida la comunicació de Daguerre. En aquest cas els instruments necessaris van ser construïts per ells mateixos. Possiblement, en assabentar-se que Joan Josep Vilar havia presentat els seus daguerreotips, s'apressaren a presentar-los en la Societat. D'aquests tres primers daguerreotipistes valencians, només de Montserrat es tenen notícies posteriors. Continuà dedicant-se a la fotografia, però només amb finalitats científiques. Montserrat fou amic de Pasqual Pérez Rodríguez, el primer fotògraf comercial valencià, i fou qui l'induí a dedicarse a la fotografia. Va ser catedràtic de Química de la Universitat de València, de la qual arribà a ser rector. Posteriorment fou senador en les Corts Generals.

Els primers daguerreotipistes professionals començaren aviat a arribar a València. L'estiu de 1844 hi trobem el francès Rousson, qui tenia l'estudi al jardí del consolat francès, a la plaça de les Barques. Un dels tres germans Sabatier, Henri, que s'intitulava fotògraf del Palau Reial de París, estigué una temporada afincat a València, al carrer de la Corretgeria n. 6, on feia retrats al preu de 60 rals. Mr. Voclker, artista alemany, era recomanat pel setmanari *El Fénix* per la seua exactitud, claredat i vigor. Vivia a la plaça dels Caixers, en una cambra de la casa del senyor Suàrez, sastre.

Dues dones treballaren fent retrats, Madame Fritz, amb domicili al carrer del Torn de Sant Gregori n. 19, i de pas cap a Barcelona, hi trobem Madame Sanz, que oferia daguerreotips colorejats, daurats i platejats, al preu de 30 rals. El seu estudi estava situat al centre de la capital, a la plaça de Sant Francesc, en l'hostal de Sant Andreu, cambra n. 9, la seua estada fou de quinze dies. El 1846 trobem José Lemasson. De tots aquests daguerreotipistes, és l'únic que s'aveïna definitivament a València. Tenia el seu gabinet al carrer de la Blanqueria Vella, núms. 11 i 13, amb vistes a la plaça Redona. Els seus treballs estaven avaluats en 60 rals. En 1850 el trobem en l'Exposició Regional de la Societat Econòmica d'Amics del País, junt amb Pasqual Pérez Rodríguez.

El 8 de novembre del 1850, Pérez Rodríguez s'anuncia en la fonda del Cid, a la plaça de l'Arquebisbe, per a fer daguerreotips sobre paper, ivori, seda, fil i cotó. El 1851 publica una col·lecció d'imatges que titula *Album sobre el Cabanal*. Morí víctima d'una cruel malaltia el 1868, i els seus amics, entre ells Vicent Boix, li dedicaren una corona fúnebre en memòria d'ell.

Amb la invenció de la targeta de visita per Disderi, la fotografia, que fins aquell moment estava reservada a una determinada classe social pel seu alt preu, assoleix el favor de tot tipus de públic. Els estudis dedicats a la fotografia es multipliquen, arriba el francès Jules Derrey, que fa societat amb Toledo, i obrin sucursals a Sogorb i Alzira.

Un altra saga que comença el 1860 és la de Valentín Pla, arribat de Cuba, continuada després per la viuda i els fills i que també segueix treballant als nostres dies. Un dels primers fotògrafs que s'instal·len a València són Ludovico i la seua muller, fotògrafs romans que obrin les seues portes en l'aristocràtic carrer de Cavallers. Julià obrí també el seu establiment a València, i a la seua mort és succeït pel seu ajudant Colubi. A Alacant trobem Canto i Marsal. A Castelló, German Gallego i Colon. Les capitals perden l'exclusivitat de la fotografia, i comencen a obrir-se establiments fotogràfics en diversos pobles. El 1858 es va realitzar el primer reportatge gràfic, l'antecedent del que avui són els reportatges de les revistes del cor. El van realitzar dos fotògrafs, Josep Martínez Sánchez i Antoni Cosme, amb motiu de l'arribada de la reina Isabel II i el seu espòs D. Francisco de Asís. Foren rebuts en l'escala reial del port de València.

Martínez Sánchez, a més de l'estudi que tenia a Madrid, obrí una galeria fotogràfica a València el 1858, al carrer dels Hierros de la Ciudad n. 4. El mes de setembre de l'any 1862, Antoni Garcia Peris obrí un estudi fotogràfic al carrer dels Niños de San Vicente, que amb el temps es convertiria en el més reconegut de València. Antoni Garcia començà estudiant químiques a la Universitat de València, on tingué de professor Josep Montserrat —de nou apareix Montserrat unit a un altre esdeveniment fotogràfic— el qual l'interessà en la fotografia primer com a simple afició, i després com a professió. Estudià també a l'Escola de belles Arts de Sant Carles, sent company de Joan Antoni Benlliure Tomàs, pare de Josep i Marià Benlliure, amb els quals l'uniria una gran amistat.

Traslladà el seu estudi a la plaça de Sant Francesc, n. 10, després plaça de la Llibertat, i després d'Emilio Castelar. La producció d'Antoni Garcia és una de les més extenses de València. Obtingué el 1867 la medalla de coure de l'Exposició Regional, i la d'or en 1873. A la creació de la Unió Fotogràfica de València, en fou president.

Mor l'1 de juliol del 1918. Al seu panteó figura un bust d'ell realitzat per Benlliure. A la seua mort, l'estudi passà a denominarse Casa Garcia i, posteriorment, Boldun, que era un dels seus ajudants. El seu arxiu va ser venut a pes en el Mercat Central per a la fabricació de faroles d'enllumenar.

José Aleixandre

L'època de les avantguardes

La fotografia, des dels seus orígens, s'ha debatut entre el valor documental i el reconeixement del seu estatus artístic. Aquesta dualitat ha qüestionat tant la naturalesa del fet real com la del fotogràfic.

En aquest encreuament ontològic naix a final de segle XIX la fotografia pictorialista, un moviment que estengué internacionalment tot un seguit de teories i conceptes encaminats a definir la fotografia com a obra d'art, més enllà de mimetismes i complexos envers la pintura.

El pictorialisme, amb l'intent de mostrar la fotografia com una disciplina artística pròpia i específica, connectà amb els moviments d'avantguarda. Acabada la I Guerra Mundial són molts els artistes que utilitzen les capacitats expressives de la fotografia, signe dels avanços tècnics que proporciona una nova forma de visió, en una època de consolidació dels moviments revolucionaris en què les bases del pensament científic i filosòfic són trasbalsades per la formulació de noves teories com les d'Einstein, la psicoanàlisi o la psicologia de la Gestalt.

És interessant observar l'evolució de la fotografia en el moment en què participa de les preocupacions estètiques de l'art modern i comença a qüestionar-se les bases del seu llenguatge, condicionades per les lleis compositives vigents des del Renaixement i pel carisma de realitat inherent a la imatge fotogràfica. Paralel·lament, la pintura ja s'havia alliberat de la naturalesa com a model, per entrar en les formes abstractes o simbòliques de l'art concret, on el realisme és substituït per l'analogia i l'equivalència plàstica.

Dins d'aquest context, a Alemanya naix durant la II República de Weimar el fotoperiodisme, propiciat per l'eclosió dels mitjans de comunicació i pel lliberalisme de la premsa en els països democràtics. El fotomuntatge com a propaganda política, que tan prolíficament havien utilitzat els constructivistes russos, té en artistes com Hausmann, Grozst i Heartfield els millors continuadors amb un to més irònic i corrosiu. També apareixen dos grans corrents que manifesten les principals característiques de la fotografia d'avantguarda. Una, amb vocació experimental i renovadora, és la representada pel polifacètic i lúdic Man Ray, continuador d'experiències dadaistes anteriors i màxim exponent de la fotografia surrealista, i pel pintor hongarès Lazlo Moholy-Nagy que combina fotografia amb tipografia en els dissenys poètics i efectistes, de gran poder comunicatiu. Ambdós foren professors de la mítica escola de la Bauhaus i exemplifiquen clarament l'esperit de recerca i de síntesi en el qual la imatge fotogràfica ja no és un fi, sinó un medi propi d'expressió, tal com reflectí Moholy-Nagy en diversos escrits com el de la *Nova Visió*.

Emili Godes.

Josep Sala.

Amb un altre concepte ben diferent sorgeix la fotografia purista, l'anomenada *Nova Objectivitat* que pren els motius de la realitat com a models per a expressar els valors formals intrínsecs de la fotografia: la nitidesa, riquesa tonal i definició de la imatge. Karl Blossfedt, Gustav Sander i Renger-Patzsch són els màxims exponents d'aquest corrent que restituí els valors específics de la fotografia.

L'esforç de modernització de la imatge fotogràfica féu que tant fotògrafs com pintors i dissenyadors prenguessin les tècniques que proporcionava la ciència i la indústria per a donar-los una significació cultural i política. Altres fotògrafs s'unien a grups d'avantguarda per treballar en pro de la modernització de la cultura, i no dubtaven a publicar els seus treballs en revistes d'art en les quals la fotografia ja s'entenia com un mitjà de creació propi, que s'interrelacionava amb les altres disciplines.

És fàcil de reconèixer els plantejaments de la Nova Objectivitat de Renger-Parzsch en les imatges d'Emili Godés (Barcelona, 1895) o el disseny «alemany» en els treballs publicitaris i fotomuntatges d'Emili Vilà (Llagostera-Girona, 1887), Pere Català Pic (Valls-Tarragona, 1889), Josep Sala (Barcelona, 1896) o Josep Masana (Barcelona, 1895), que són molt propis de l'època. Com també resulta evident el paral·lisme entre l'obra excepcional de Josep Renau (València, 1907) amb els fotomuntatges de Heartfield, com els postulats de la Nova Visió amb l'obra de Joaquim Plà Janini (Tarragona, 1879), Esteve Terrades (Barcelona, 1883) o dels mateixos Josep Sala i Català Pic. D'altres manifestaren les virtuts de la fotografia documental i de caire social com Josep Pons Guirbau (Barcelona, 1887) i Tomàs Montserrat (Llucmajor-Mallorca, 1873) o del pictorialisme, tan expressiu en l'obra d'Antoni Campanà (Arbúcies-Girona, 1906), Joan Porque-

res (Barcelona, 1889) i també Josep Masana.

Tot aquest extraordinari ventall de fotògrafs manifesten els principals corrents de la fotografia d'avantguarda, tant en les obres d'«autor» publicades en revistes culturals i artístiques com en imatges que donaven suport als anuncis publicitaris o als cartells de propaganda política.

Publicacions com *D'ací i d'allà* ja havien començat a mitjan dels anys vint a publicar fotografies d'autor. Josep Sala va ser un dels primers col·laboradors fins que anys més tard s'encarregà de la direcció artística de la revista quan aquesta transformà radicalment el seu disseny, fent d'un dels últims reductes del noucentisme, un mitjà de creativitat cultural que, basant-se en les formes del racionalisme alemany i d'un cert *art-déco,* expressava les preocupacions estètiques de les avantguardes, amb una presència cabdal de la fotografia.

Altres publicacions de caire cultural i informatiu com *Mirador o La Publicitat,* tot i no tindre una intencionalitat crítica, publicaren assíduament fotografies d'autors com Josep Sala i Català Pic, entre d'altres. *L'Amic de les Arts,* revista que aplegava sota la direcció del crític d'art Sebastià Guasch les noves tendències i els esperits incorformistes, interessats per una renovació de l'art ateses les preocupacions patriòtiques del noucentisme, va fomentar la nova aliança de la fotografia i altres formes d'experimentació visual com el cinema i la publicitat, amb la pintura, com a reacció al desafiament dels mitjans de comunicació de masses i com una nova via que possibilitava experiències estètiques inèdites, tal com van exposar Salvador Dalí, col·laborador de la revista, i Lluís Muntanyà en el *Manifest Groc,* publicat l'any 1929. El mateix Dalí, igual que ho havien fet els dadaistes o els surrealistes més genèricament, va demostrar el seu interès i reconeixement envers la fotografia com a manifestació artística trascendent en diversos escrits.

Adlan (Amics de l'Art Nou), que agrupava els artistes més inquiets del moment i del qual formava part Joaquim Gomis (Barcelona, 1902), organitzà diverses exposicions de caràcter internacional, com la dedicada l'any 1934 a Man Ray.

Un altra revista *AC,* publicada entre 1931 i 1937 pels arquitectes racionalistes agrupats sota el nom de Gatcpac (grup d'artistes i Tècnics Catalans per el Progrès de l'Art Contemporani), donà també protagonisme a la fotografia, que combinava amb la tipografia de caire racionalista i amb una presència significativa del disseny gràfic.

Altres publicacions més específiques del medi com *L'art de la llum,* que dedicà un número monogràfic a l'obra de Pla Janini l'any 1934 o *El Progrès Fotogràfic,* lògicament també van difondre les noves tendències, tot i la forta vigència del pictorialisme.

24×36 era el títol, amb clara referència als rodets de pas universal que feia servir la nova càmera Leica, d'una revista que aparegué a principis del 1934 i que agrupava els fotògrafs usuaris d'aquest tipus de rodet, com Tey, Segarra, Canals o Antoni Campañà.

La fidelitat vers les aparences de la realitat, que proporcionava la imatge fotogràfica, l'hi atorgava un valor documental que la fa protagonista dels mitjans de comunicació a partir dels anys vint, quan les noves tecnologies faciliten una millor i més gran difusió de les publicacions, que satisfà les necessitats d'informació i propaganda, sobretot a partir de la II República. Les editorials i grups empresarials tenien en la imatge fotogràfica el vehicle idoni per a connectar amb el públic, alhora que manifestava l'esperit de canvi i de millora d'una societat que veia en la tecnologia l'exponent dels seus ideals de modernització i progrés. Precisament, és durant els anys vint que la fotografia viu la revolució més important, quan l'any 1925 apareix la càmera Leica dissenyada per l'enginyer Oscar Barnak. De format petit i pes lleuger, feia servir per primera vegada la pel·lícula cinematogràfica de 35 mm. i el seu rodet podia enregistrar desenes d'impressions. Bàsicament, és el mateix sistema que utilitzen les càmeres de pas universal, que amb totes les variacions i models inunden el mercat en l'actualitat.

La comoditat del seu ús representava una renovació visual que donaria peu al fotoperiodisme modern, i que entre nosaltres representà la figura d'Agustí Centelles (Grau-València, 1902), possiblement el primer en utilitzar l'any 1934 una càmera Leica al nostre país. La intuïció de Centelles per a la notícia i el sentit compositiu i capacitat de síntesi, fa de les seves emotives i precises instantànies de la guerra civil espanyola un testimoni de primer ordre, que resumeix els millors valors de la fotografia periodística. El seu arxiu de més de 4.000 negatius fets durant la República i la guerra civil, és un document incomparable d'aquest trascendental període de la nostra història.

Nova Iberia, una altra revista apareguda durant la guerra civil, és un bon exemple d'avantguardisme. Editada pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, sota l'orientació de Jaume Miravitlles, i dirigida per Pere Català-Pic, aquesta publicació és, tant en la seva compaginació i disseny com en les il·lustracions i fotografies de tipus experimental i fotomuntatges, un compendi dels nous conceptes artístics posats al servei de la societat que reflecteixen l'efervescència creativa que s'havia anat manifestant sobretot a partir de la proclamació de la II República i que fatídicament hauria de ser escapçada pel desenllaç de la confrontació bèl·lica i la llarga i esterilitzant postguerra.

Salvador Rodés

Josep Masana.

Josep Renau.

Pere Català-Pic.

Els anys cinquanta

La fotografia constitueix el mirall de la història. Aquesta afirmació és especialment vàlida per definir la fotografia al nostre país durant la postguerra.

Francesc Català-Roca.

En general, tota la fotografia europea de la postguerra, i també l'americana, es caracteritza per un retorn a centrar l'interès en temes humans i socials. Semblava que aquell ardor per qüestionar la percepció visual del món, *leit-motiv* de les tendències experimentalistes dels anys vint i trenta, era mancat de sentit en haver-se esfondrat el propi món físic amb els horrors de la guerra. El fotògraf deixava d'ésser un esteta; esdevenia un moralista que reprenia un humanisme crític a fi d'alentar dins la «desesperança» i denunciar des de la injustícia.

Del «realisme poètic» francès al «neorealisme» italià, cada context nacional definia les peculiaritats pròpies de la seva expressió fotogràfica.

Desballestada tota l'avantguarda artística catalana pel desenllaç de la guerra, una activitat com la fotogràfica, tan lligada al món de l'edició i a la situació econòmica en general, tardaria a refer-se fins a les darreries dels anys quaranta. El bloqueig internacional decretat per l'ONU per tal de precipitar la fi del règim franquista va sumir l'estat espanyol en una total carestia de primeres matèries i equipaments. La fotografia entesa com a tal esdevingué una professió de luxe. A pesar de totes les dificultats, malgrat la repressió, la censura i la por, una visió de les imatges d'aquesta època suggereix encara ruïnes i fam, restriccions i cartilles de racionament. No era qüestió d'arriscar-se a una crítica deliberada: aquella era la inevitable realitat que s'imposava a l'objectiu de la càmera fotogràfica. Tan sols els qui cultivaven la preciositat fotogràfica de saló s'entretenien a maquillar la realitat.

Al començament de la dècada dels cinquanta s'afeblí la pressió internacional, la qual cosa va permetre una important ajuda financera americana a canvi de contrapartides polítiques i militars. Així començava el redreçament econòmic del país i una certa liberalització del règim, que cercava un canvi d'imatge davant l'opinió pública internacional. Això propicia l'aparició de corrents artístics renovadors (com el grup Dau al Set, dels Tàpies, Brossa,

Ponç, etc.) que refusaren l'academicisme oficial.

Fins aquí la fotografia fou l'única disciplina creativa que, salvant esculls, havia sabut respondre a la realitat i a l'esperit de l'època. Tota una generació de joves autors —Ramón Masats, Xavier Miserachs, Leopold Pomés, Jordi Olivé, Ricard Terré i Julio Ubiña—, molts dels quals reconegueren Francesc Català-Roca com a líder, començaren a obrir-se pas amb l'estil de ruptura que s'imposava arreu del món: el documentalisme d'autor; és a dir, no la fotografia d'encàrrec periodístic, sotmesa a les exigències de la informació d'actualitat, sinó el reportatge personal que aleshores es podia trobar en una revista com *Life*. La irrupció de noves publicacions il·lustrades despertà algunes esperances; però, malauradament no es va arribar a consolidar la infrastructura professional que garantís el desenvolupament de la tasca iniciada. I en conseqüencia els destins foren diversos: alguns hagueren de penjar la càmera i dedicar-se a ocupacions diferents; altres no gosaren superar l'estadi de l'amateurisme pur; i només uns pocs aconseguiren estabilitat i prestigi professional.

David Balsells

València, 1950-1989

La fotografia, com a objecte d'estudi històric, no té tradició en aquest país. Les dades que apareixen cada dia obliguen a reconstruir-ne les tesis que existeixen.

La fotografia, com a objecte d'estudi històric, a penes té tradició entre nosaltres, així, dia a dia sorgeixen noves dades que obliguen a reconstruir les tesis existents. Bona prova d'això és el descobriment (si és que poden anomenar-lo així) realitzat per José Huguet Chanzá en juny del 1989, qui, fruit de les seues investigacions, ha arribat a constatar que el promotor, organitzador i impulsor de la Societat Heliogràfica de París, la primera del món, fundada el 1851, va ser un valencià resident en la capital francesa, Benito Monfort, en el palauet del qual, a la Rue Arcade núm. 15, va realitzar les seues primeres investigacions pràctiques.

Per tant, a l'hora d'aproximar-nos a la història de la fotografia valenciana, hem de ser prudents.

Globalment parlant, es poden identificar les dècades dels 50 i dels 80, com les d'assentament i consolidació, respectivament, de la fotografia com a mitjà expressiu, comunicatiu i lúdic.

Els signes identificatius, en la primera època a què ens hem referit —els anys 50—, es fan visibles a mesura que desapareixen les tendències pictorialistes i sorgeix l'esperit investigador. Com a fets d'influència en aquesta etapa, cal assenyalar l'evolució i perfeccionament dels components tecnològics, la democratització possibilitada per la industrialització i l'acceptació popular de la fotografia com a mitjà de comunicació i d'informació.

Les inquietuds creatives i investigadores en un principi es van canalitzar a través de les societats fotogràfiques, que van actuar

Josep Renau.

com a reducte aglutinador. La més antiga (de les primeres a escala nacional), és el Foto Club Valencia, de la fundació del qual dóna compte la revista *El Progreso Fotográfico,* en el núm. 104, corresponent al mes de febrer del 1929. Més tard, el 16 d'octubre del 1947, naix l'Agrupación Fotográfica Valenciana. Altres entitats que igualment han tingut una àmplia repercussió, han estat la Societat Fotogràfica d'Alacant, l'Agrupació Fotogràfica Alcoiana i l'Agrupació Fotogràfica San Juan Bosco de Borriana.

En origen, el concurs va ser l'únic mitjà a l'abast dels autors per a donar a conèixer la seua obra. Per la seua repercussió i transcendència, cal assenyalar els deu salons internacionals (1953-1962) d'Alacant, amb una participació de més de 800 autors, representants de més de 40 països. El Saló Nacional San Juan Bosco de Borriana, en les edicions compreses entre el 1964 i el 1973, va tenir un ampli ressò i va gaudir d'un gran prestigi. També és de destacar com un fet d'influència estètica, la incorporació el 1967, per primera vegada al nostre estat, d'una nova fórmula per a jutjar imatges: les col·leccions en substitució de la foto única.

La vida activa del fotògraf creatiu en aquest període és molt breu, circumstància motivada principalment per l'absència de suport oficial i la inexistència de mercat per la falta de galeries, de museus i, per suposat, de col·leccionistes. No obstant, els fotògrafs valencians brillaren amb força, tant a escala nacional com internacional. I així, en l'anuari editat per l'Afal d'Almeria el 1958, apareixen imatges dels valencians Enrique Borredà Puyo, Gabriel Cualladó, Alvaro Esquerdo, Francisco Breva, José Gea i José Segura Gavilá. I el 1968, la revista *Arte Fotográfico* edita l'extraordinari número 200, i hi publica imatges dels fotògrafs més interessants del moment. Dels 26 seleccionats, quatre són valencians: Gabriel Cualladó, José Luis

José Martínez Sánchez.

García Ferrada, Alfredo Sanchis Soler i José Segura Gavilá.

A tall d'orientació, si aïllem el període comprés entre la Guerra Civil espanyola i la desaparició del general Franco, els fotògrafs més destacats en el panorama valencià (intentant cobrir al màxim les diferents especialitats) serien: Germán Colón Ríos, Francisco Sanchis Muñoz, Joaquin Serrano i el seu fill Manuel Sanchis Blasco (que utilitzaven el pseudònim de *Finezas*), Francisco Mora Carbonell, Luis Vidal Corella, Valentí Pla Talens, Francisco Sánchez Ors, Josep Renau Berenguer (des de l'exili), Mariano García-Nieto Romero, Gregorio, *Goyo*, Hernández Rodríguez, Federico Gimeno Shaw (continuador de la firma Derrey), Gabriel Cualladó Candel (des de Madrid), Vicente Pérez Solanas, José Miguel Ruiz, José Segura Gavilá, Alfredo Sanchis Soler, José Luis García Ferrada, Luis Gironés Guillem, German Artigot Perales, Enrique Pastor Hinojosa (impulsor de la fotografia submarina), Francisco Jarque Bayo (possiblement l'únic amb una vertadera preocupació social), Pedro Olaya Ruano, Miguel Oriola i Manuel Cruzado Cazador.

La recuperació del pols democràtic, indubtablement implica un canvi de mentalitat i plantejaments que es tradueix, fotogràficament parlant, en un refús, visceral al principi, de les velles fórmules, buscant nous camins per a canalitzar personalitats ansioses de comunicar la seua «genialitat». a poc a poc, s'amplien els canals de difusió, naixen les escoles com la d'Arts i Oficis de València, amb un programa específic dedicat a la fotografia. Apareixen també les fotogaleries, entre les quals destaca la Yen-Spectrum d'Alcoi, la ja desapareguda Tretze a València, el Centre Fotogràfic a Castelló i, últimament, a València, naixen Visor, Railowsky i Portokalenia. La Diputació Provincial d'Alacant crea un departament de fotografia que continua fins els nostres dies realitzant una important tasca d'arxiu i recopilació documental. La Diputació Provincial de València, mitjançant la Sala Parpalló, ha presentat l'obra de grans fotògrafs internacionals, i ha estat, a més, la pionera donant a conèixer al públic els fotògrafs més interessants de la comunitat, el 1980, a través de l'exposició «Aspectes de la Fotografia al País Valencià», que incloïa imatges d'Alberola Cabrera, Cancer, Caparrós, Cruzado, Champagne, De Luis, Forteza, González, Jarque, Marco, Mendoza, Montanana, Monzó, Merita i Rodríguez. La Conselleria de Cultura de la Generalitat valenciana també està apostant per la fotografia com ho demostren les dues edicions de les «Jornades Fotogràfiques» i la designació d'un conservador de fotografia —el senyor Monzó— a l'IVAM, la compra d'obra fotogràfica i el muntatge d'exposicions de qualitat.

A l'ensenyament, el curs passat, el CEU San Pablo va crear l'especialitat de fotografia.

Enguany, dos fets fotogràfics de molt diferent signe identifiquen, en certa manera, el creixent interès vers la fotografia: d'una banda, naix la Societat Valenciana d'Història de la Fotografia amb la finalitat d'estudiar i divulgar el mitjà; i d'altra, en juny, naix l'Associació de Fotògrafs Professionals de Publicitat i Moda de la Comunitat Valenciana com aglutinant i defensor d'una qualitat i rigor en la producció. La fotografia continua viva.

J. R. Cancer Matinero

Creació fotogràfica: notes per a una radiografia local

La fotografia, tot i ser un vehicle cultural, continua oblidada per les institucions. Més enllà dels col·leccionistes privats només hi ha el desert.

En març de 1981, l'aleshores ministre de Cultura, Íñigo Cavero, responia en nom del govern a la pregunta formulada pel diputat socialista Manuel Sánchez Ayuso: «La fotografia, en qualsevol de les seves expressions, constitueix un vehicle cultural, assolint a vegades, pel seu valor estètic, categoria artística. En aquest sentit, i com qualsevol altra manifestació artística, precisa, més que una regulació que no existeix com a tal en el camp de les Belles Arts, protecció i estímul, canalitzats a través del foment i de la conservació de l'art fotogràfic». Aquesta declaració, que a una persona mitjanament culta li pot semblar una obvietat, palesa, no obstant, l'inici d'un reconeixement institucional vers la fotografia. Hom pot considerar aquest tret com el més rellevant de la fotografia a l'estat i en particular a Catalunya —capdavantera a l'hora de reivindicar— en els darrers vint anys.

En efecte, la fi dels anys 60 marca internacionalment l'aparició d'una consciència d'interès i de salvaguarda de la fotografia com a suport de creació artística, i no només com a document utilitari. El fet que institucions cabdals dins l'art d'aquest segle, com el Museu d'Art Modern de Nova York que obre el seu departament de fotografia en 1937, ja vinguessin demostrant el seu apreci per la fotografia, constituïa només unes excepcions aïllades de pes escàs al conjunt de la vida cultural. Però és efectivament en aquest canvi de dècada que arreu i d'una manera generalitzada els museus comencen a col·leccionar obra fotogràfica, s'obren galeries especialitzades, els programes universitaris incorporen l'ensenyament de la fotografia i la crítica s'adona de la interdependència de la fotografia amb altres llenguatges artístics.

De Catalunya estant, aquesta situació es viu d'una manera especial: a remolc dels corrents internacionals, però arrossegant encara el llast de totes les dificultats de les darreries del franquisme. I aquest llast marcarà no només el desfasament d'infrastructura cultural respecte d'altres països més avançats, sinó també bona part de les pautes expressives al llarg dels anys setanta.

Era Ortega qui deia que la història cal explicar-la a través de les generacions; la generació, per dir-ho així, constitueix una unitat històrica. En parlar, doncs, de la darrera generació de fotògrafs catalans caldria precisar-ne les característiques diferencials més rellevants. Sociològicament podria dir-se que, respecte de la generació anterior (des de Català Roca a Miserachs), constitueix un grup de gent de majoritària formació universitària que entra en el món de la fotografia sense buscar-hi necessàriament una dedicació professional, sinó que hi busca un mitjà expressiu. Això implica un canvi de propòsit important: com a fita col·lectiva ja no es tracta d'aconseguir o dignificar l'estatus professional (en la publicitat, en el món editorial, etc.), sinó el reconeixement social del fotògraf com a creador i com a intel·lectual.

El seu sentit d'imatge també es diferencia del de la generació precedent. Els fotògrafs que comencen a treballar en els anys setanta es troben amb un entorn físic i cultural que ja no té res a veure amb el de la postguerra. Tendències de pensament o de programa estètic com l'existencialisme, el neorrealisme, el *cinema verité*, etc., acabarien diluïts en els efluvis de la *gauche divine*. Són més aviat els moviments de ruptura de la fi dels seixanta els que imposaran el nou marc de referència: el situacionisme i la revolta estudiantil, la contracultura i l'art underground, la psiquedèlia i l'hedonisme, els *hippies*... La nova generació bus-

Ramón David.

carà més refugi en els mons de l'imaginari que en la grisor de la realitat circumdant. I aquesta sensibilitat, la fotografia —com altres disciplines artístiques més joves— estava en condicions de reflexar-la amb major transparència perquè no estava subjecta a la pressió del mercat.

Un altre tret diferenciador el constitueix el fet que els membres d'aquesta generació (nascuts la majoria al voltant de la fi dels quaranta i començament dels cinquanta) han rebut ja l'impacte de la televisió des de la seva infantesa. La seva formació visual ja no depèn tant de les publicacions il·lustrades, la premsa gràfica i el cartellisme, sinó

del més poderós mitjà àudiovisual. Un mitjà que configuraria la moderna cultura de masses, afavoriria el consum, permetria la penetració del colonialisme ideològic nordamericà, però que, continguts ideològics apart, mitjançant la publicitat i els telefims, representaria una veritable escola i una fortíssima font d'inspiració.

Totes aquestes premisses van ser el suport metodològic a l'hora de preparar l'exposició *Creació Fotogràfica a Espanya. 1968-88,* un encàrrec del *Museé Cantini* de Marsella en 1988 i que ara fa poc (els proppassats mesos de setembre i octubre) es presentà a Barcelona al Centre d'Art Santa Mònica. Voldria remetre el lector interessat al catàleg d'aquesta exposició, on textos d'Enric Mira i de Marta Gili perfilen l'evolució de la nostra fotografia en el decurs de les dues dècades d'una manera més pormenoritzada, completada fins i tot amb una detallada cronologia. Com a comissari d'aquesta mostra, no obstant, voldria incidir en un parell de qüestions per fer-la més entenedora (una justificació teòrica més extensa es troba igualment com a preàmbul a l'esmentat catàleg).

Una exposició no és un llibre ni molt menys una tesi doctoral; ans el contrari, és una forma d'apropar-nos un tema que té una retòrica pròpia. Això explica determinades llicències a l'hora d'establir uns criteris de selecció dels esdeveniments històrics que es consideren cabdals i dels autors més representatius. La mostra, així, es va articular al voltant de dues revistes, *Nueva Lente* i *Photovision,* per suggerència del conservador del museu de Marsella, Bernard Millet. La qual, val a dir-ho, era de bon acceptar perquè més que estrictes revistes, *Nueva Lente* als setanta i *Photovision* als vuitanta esdevingueren plataformes d'unes certes actituds fotogràfiques i, com s'ha dit a bastament, funcionaren com agents catalitzadors i portaveus d'uns certs corrents. Molta activitat fotogràfica i molta difusió d'aquesta activitat tingué lloc al seu voltant.

Això no vol dir, és clar, que tot el pes de renovació de la jove fotografia catalana recaigués en *Nueva Lente* (que aparegué en 1971). Fou igualment decisiu el paper de la Galeria Spectrum, fundada a Barcelona en 1973 per Albert Guspi i Sandra Solsona. Aquest espai es convertí de seguida en un lloc d'informació i trobada dels autors més inquiets, i proporcionà un model de funcionament que seria imitat a molts altres indrets de l'estat. Spectrum originà més tard l'anomenat *Centre Internacional de Fotografia,* i una xarxa de galeries que permetien un atapeït circuit expositiu.

Un altre fet a tenir en compte fou la celebració a Arles des de 1970 dels ara cèlebres i institucionalitzats Encontres Internacionals de la Fotografia.

La dècada dels setanta es clouria, finalment, amb la celebració de les Jornades Catalanes de Fotografia (1979-1980), un moviment de tipus assembleari que pretenia omplir el vuit en què el Congrés de Cultura Catalana havia deixat el sector. El seu caràcter militant —i la mateixa situació de la fotografia fa escassament deu anys— podria quedar palés amb l'anècdota que cap Administració, Fundació o Caixa no va voler patrocinar no ja les mateixes Jornades, sinó els actes de cloenda o la publicació de la seva memòria, que finalment fou sufragada a escot pels propis participants. En aquells moments, potser, les citades institucions consideraven les Jornades com una iniciativa massa minoritària.

El cert és que les Jornades crearen el ressò en els mitjans de comunicació i en l'opinió pública que possibilitaria poc després avanços de major envergadura, com per exemple la celebració de la *Primavera Fotogràfica,* el primer festival especialitzat a Espanya.

Finalment, cal afegir que la selecció de material per a l'esmentada mostra *Creació Fotogràfica a Espanya* s'ha fet majoritàriament a partir de les existències en les poques col·leccions fotogràfiques que avui hi ha al país. Aquesta accio constitueix un modest homenatge a l'esforç i entusiasme d'aquests col·leccionistes, però aspira a palesar també un fet molt greu: es tracta sempre de petites col·leccions privades, no hi ha cap museu o entitat amb un mínim fons representatiu de fotografia contemporània —fons indispensable per al seu estudi i valoració com a patrimoni artístic. I això ens porta de nou a l'inici d'aquest article: vivim una època d'estricte reconeixement «verbal» de la importància de la fotografia al si de la nostra cultura. Més enllà de la grandiloqüència i façana de modernitat dels nostres administradors culturals (estatals, nacionals i locals) i dels nostres líders d'opinió queda gairebé sempre el desert: hi manquen les conseqüències concretes i els fets tangibles. Tal vegada per això necessitem encara vint anys més.

Joan Fontcuberta

EL TEMPS FOTOGRÀFIC

Amb el suport de:
Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana.

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Conselleria de Cultura del Govern Balear.

I la col·laboració especial de Kodak.

En un soterrani de l'Eixample barceloní té el seu centre d'operacions.

motos absorbeixen pràcticament tot el meu temps.

—¿Llegeix llibres relacionats amb el tema com ara els d'Isaac Asimov?

—Asimov és un dels autors que llegeixo perquè llegeixo tot el que en certa manera està relacionat amb la cosmologia.

—Amb els ordinadors que té aquí i amb el material sofisticat que s'utilitza en això de les motos ja sembla d'una altra galaxia...

—Hi ha gent que es pensa que les motos les fa l'ordinador quan realment la moto només neix a la pantalla de l'ordinador. Actualment per a nosaltres l'ordinador és el substitut d'una taula de dibuix. Nosaltres ens fem els programes i sobre unes dades que introduïm a l'ordinador tenim un dibuix.

—De tota manera penso que hi ha molta gent, d'aquests que segueixen el mundial de motociclisme per la televisió i que només veuen el pilot i la moto, que estan lluny d'imaginar tota la preparació tècnica que hi ha al darrera, entre bastidors. ¿Ha canviat molt, no, tot aquest món de les motos des de l'època de Santi Herreros o de Víctor Palomo?

—Les motos que es feien fa quatre o cinc anys, sense anar més lluny, tenien quatre o cinc elements de reglatge i les d'ara en tenen uns cinquanta. Abans les motos no estaven fetes amb tal quantitat de paràmetres variables com ara. Era una època més heroica en què el pilot més ràpid era el més valent.

—¿Qui va començar amb tota aquesta revolució tècnica de tenir ordinadors fins i tot en els boxes?

—Els japonesos i els americans són els primers que van funcionar com una oficina tècnica i que van portar ordinadors portàtils als circuits.

—¿Com funciona tot això de l'ordinador portàtil?

—Totes les oficines tècniques de les diverses escuderies tenen les seves dades emmagatzamades en un ordinador gran i que evidentment no es pot portar de circuit en circuit. Llavors es porta un ordinador portàtil i quan necessitem una dada de l'ordinador central, la demanem amb l'ajut d'un telèfon que podem connectar a l'ordinador portàtil. Cal tenir en compte que per cada circuit necessitem unes dades diferents. Una moto no serveix per res quan arriba a un circuit i cal posar-la a punt sobre les dades que et dóna el pilot o a les que tu mateix tens guardades de l'any passat. Clar que tot això varia si, per exemple, plou i el circuit està mullat.

—¿És cert això que els mecànics acostumen a passar nits en vetlla arreglant les motos?

—Això podia ser abans. Ara per a posar una moto a punt si tens totes les dades calen unes quatre hores. Es treballa amb molta organització i es procura que tota la gent de l'equip descansi per la nit.

—Amb tot el que estem parlant dóna la sensació que el pilot cada vegada perdi més importància i es primi més la tecnologia. ¿El pilot del futur haurà de ser tot un tècnic?

—Avui ja necessiten una formació tècnica i han de començar a distingir les coses. Ara no serveix de res que un pilot digui que la moto se li belluga en els revolts. Ha de precisar més.

—Els pilots que aporten motos Cobas diuen que són incòmodes de conduir perquè han d'anar molt enda-

vant gairebé damunt del dipòsit...

—Això ho diuen al començament però després s'acostumen.

—Després d'haver fet la temporada passada campió del món de 125 i de 250 cc. ¿Com va el treball i la relació amb «Aspar»?

—Anem organitzant la filosofia del treball. Tot just portem sis o set sessions d'entrenament i a poc a poc ens entenem.

—Per la pròxima temporada a més del treball amb «Aspar» continuarà fent d'enginyer d'un Sito Pons que ha passat a la categoria de 500 cc amb Honda. Això dels 500 és tot un repte ¿no?

—Estar en la categoria de 500 és un treball que d'alguna forma venia perseguint de feia temps.

—¿I com veuen els japonesos d'Honda la seva col·laboració?

—Molt bé. Porto dos anys treballant amb ells i no he tingut cap problema. Tenen una filosofia una mica diferent a la nostra.

—¿Quins objectius s'ha fixat per a la pròxima temporada?

—Nosaltres estem treballant més que mai però hi ha que veure primer com van les altres escuderies. Amb «Aspar» farem les dues categories, 125 i 250 cc. En 125 tenim aspiracions de revalidar el títol que va aconseguir la temporada passada en Crivillé mentre que en els 250 cc farem un primer any de tempteig, d'experimentació i posta a punt.

—¿Vostè ha estat sempre fent motos?

—Ja de petit tenia un interès per les carreres de cotxes i de motos. Fins i tot vaig començar a estudiar molt en funció de la meva aficio, i mentre estudiava per a enginyer vaig començar-me a introduir en els cercles de l'esport de motor. Entre el 1977 i el 1978 amb uns socis vam muntar un petit taller com a banc de proves. Eren els temps dels cotxes de la fórmula Seat. Això es va acabar i després em vaig posar amb una empresa que feia accesoris per les fàbriques de motos espanyoles que hi ha havia en aquells anys, com Bultaco i Ossa. Llavors vaig decidir fabricar una moto de carreres com a promoció dels nostres productes i així va sorgir la Siroko. Era a finals del 1979.

—¿Quant de temps va estar amb les Siroko?

—Uns tres anys. Un d'anàlisi i d'estudis i l'altre corrent amb pilots com Cardús, Sito Pons, Nieto o Benjamín Grau.

—De Siroko a la Kobas...

—Amb Manolo Burillo i Sito Pons van formar una escuderia, la Kobas. El nom amb K els hi agradava més i l'uníem d'alguna manera amb Siroko.

—La Kobas que va ser, per cert, una moto revolucionària...

—Vam inventar un xassís en forma de «U» amb un disseny molt atrevit i que va ser copiat posteriorment pel japonesos.

—¿Com va arribar a JJ?

—A finals de la temporada 1982, Jacinto Moriana, l'amo de JJ, em va cridar per formar equip amb Cardús. L'any 1983 vam guanyar el campionat d'Europa de 250 cc amb la Kobas.

—JJ té el seu origen en un negoci de venda d'automòbils i de motos. El seu amo Jacinto Moriana va decidir crear el 1976 l'escuderia de motos. Actualment Antoni Cobas treballa en un soterrani de la botiga de venda de motos ubicada a l'Eixample de Barcelona.

—Però això només fins el mes de febrer perquè serà quan ens traslladarem a la nau industrial que hem aconseguit a Sant Andreu de la Barca, una població pròxima a Barcelona. Ara tenim l'oficina tècnica a Barcelona i la fàbrica a Vilassar, a uns 20 kms, i anem bastant de bòlit, per això hem volgut centralitzar-ho tot.

—¿Quan costa una moto JJ Cobas?

—La de 250 cc no és a la venda. La de 125 cc com la que portava Alex Crivillé en el campionat del món de la temporada passada ve a sortir per uns dos milions i mig de pessetes. De les de 125 cc, en produïm unes 30 màquines de competició a l'any.

—¿Vostè va amb moto?

—N'he tingut però ara em desplaço en cotxe. Potser després de tantes hores dedicades a les motos, el fet de no agafar-la després per anar per la ciutat és com una mena de desintoxicació.

Bru Noya

De venda a totes les llibreries

Jaume Cabré

FRA JUNOY O L'AGONIA DELS SONS

El Cangur, 119. 272 pàgines

La història de Fra Junoy, amant de la música i home sensible, víctima de les intrigues eclesiàstiques i d'un món deshumanitzat. Premis Bertrana, Crítica Serra d'Or i Nacional de la Crítica.

Giorgio Bassani

DARRERA LA PORTA (La novel·la de Ferrara IV)

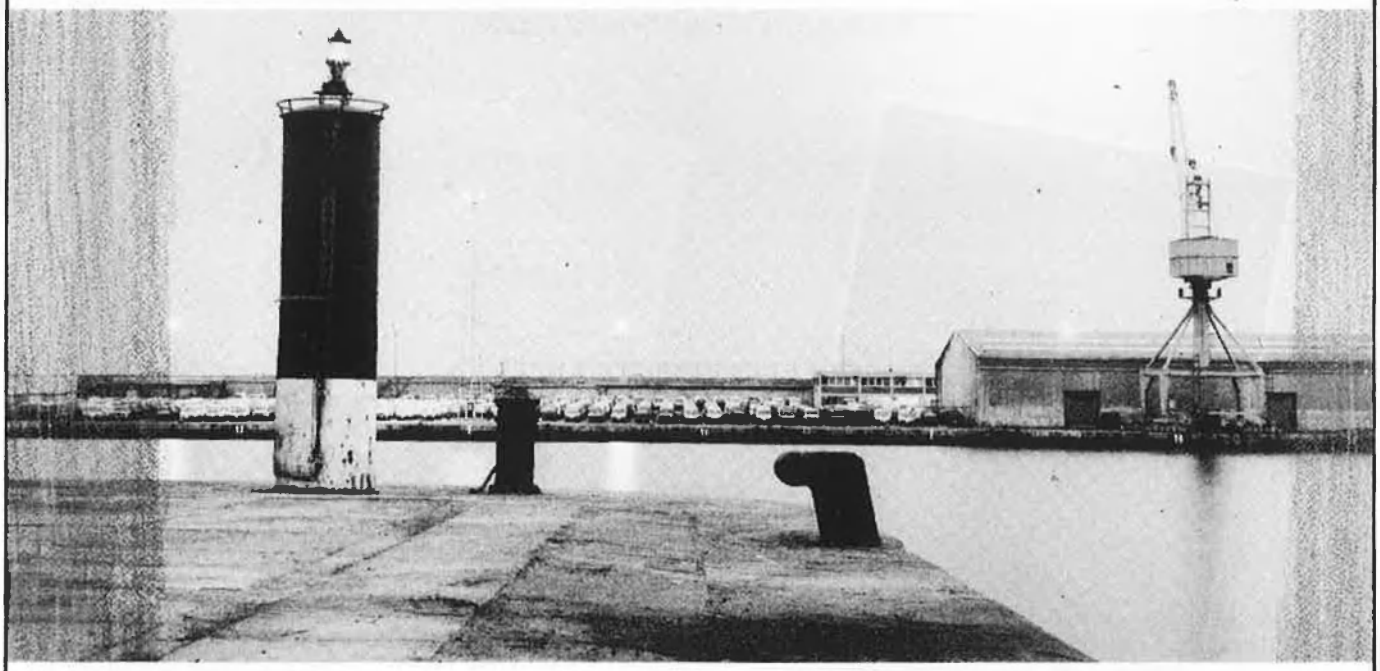
El Cangur, 120. 144 pàgines

L'adolescència com a escola de la vida, en un llibre de gran qualitat literària, d'un dels millors escriptors italians actuals.

edicions 62

Barcelona, fes-te a la mar

La Sala Arcs de la Fundació Caixa de Barcelona presenta fins el 21 de gener l'exposició «10 Visions del Port de Barcelona», que recull l'obra de 10 reconeguts fotògrafs de la ciutat.

El port vist per Pere Formiguera

Des que el passat 10 de març el ple de l'Ajuntament de Barcelona aprovà el pla de remodelació del Port Vell, amb un pressupost de més de 8.000 milions de pessetes, ja ha provocat el rebuig per part de l'opinió ciutadana, enfront del que sembla més una privatització especulativa en funció del turisme i els *vips,* que no la recuperació per a la ciutat d'un espai públic entranyable, que definitivament l'apropi al mar.

Aquesta reacció ciutadana, es va iniciar la primavera passada, quan diversos artistes i intel·lectuals celebraren una exposició reivindicativa per a la no-privatització del Port, i on eren presents els fotògrafs Joan Fontcuberta i Manel Esclusa, que també participen en aquesta altra. Fa pocs dies es va presentar l'associació «Barcelona feste a la mar» amb la pretensió de difondre i preservar la cultura portuària i marinera, i de la qual formen part artistes com el pintor Francesc Artigau, la cantant Ma. del Mar Bonet o el dissenyador Enric Satué. Una de les primeres reivindicacions d'aquesta associació és el manteniment del segon tinglado de la Barceloneta, cosa que no veuen molt clar els veïns.

Tot plegat ha provocat que l'oposició en el consistori municipal retirés el seu import al projecte i que ara l'ajuntament estigui ralentitzant al màxim la reconversió portuària. Perspectiva que no satisfà gens l'òptica dels dirigents del Port Autònom de Barcelona (PAB), necessitats com estan de rendibilitzar el moll comercial.

No podia, doncs, presentar-se en millor moment aquesta exposició per a la polèmica d'un projecte que mentre no trobi la seva viabilitat, ens ofereix els arguments suggestius per a endinsar-nos en el paisatge portuari i en la seva memòria viva, a través de la mirada de deu dels nostres millors fotògrafs, que alhora mostren bona part de la diversitat conceptual i expressiva de la creació fotogràfica en els darrers anys.

En aquesta àmplia mostra col·lectiva podem apreciar el treball més característic de Manolo Laguillo, Manel Esclusa o Martí Llorens tan constrastats entre si, com igualment interessants són les seves ambientacions, com les que de manera subtil recrea en les seves composicions Toni Cumella. L'expressivitat suggestiva de Ferran Freixa o el documentalisme subjectiu de Jordi Guillumet i Pere Formiguera, a mig camí entre la *mise-en-escène* i el reportatge, que es complementen pel seu interès i diversitat, amb l'excel·lent treball a color de Joan Fontcuberta.

Coincidint amb la inauguració d'aquesta exposició, l'editorial Lunwerg ha presentat el seu llibre *Porta d'aigua,* que sobre el mateix tema recull deu imatges de cadascun dels fotògrafs. Amb textos de presentació de Pere Calders i Vicenç Altaió, i amb l'acurada edició que ens té acostumats l'editorial, és una bona manera de conèixer i admirar el Port Vell de Barcelona.

Salvador Rodés

NOVETATS EDITORIALS

GENERALITAT VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA

Ara, "La punyalada"

Basada en la novel·la de Marià Vayreda, 'La Punyalada' és el darrer treball cinematogràfic del director barceloní Jordi Grau.

La pre-història del film parteix del 1984 en què, un cop acabat «Entre parèntesi», el cineasta Simó Fàbregas es planteja l'adaptació al cinema de la novel·la d'en Vayreda i en treballa el guió en la perspectiva d'un llarg-metratge i d'una sèrie de capítols per a TV3. El projecte, probablement per manca d'elements de finançament suficient, no va avançar. I ara ha estat el director Jordi Grau qui, amb el productor Enrique Viciano i l'escriptor i guionista Gustau Hernández, s'ha responsabilitzat de la confecció del guió i de tirar endavant el film.

Jordi Grau, barceloní, de 59 anys, ha estat vinculat des de molt jove al teatre, com a actor, escenògraf i director; va fer guions per a la ràdio i és també pintor, havent exposat individualment tres vegades. En cinema va fer d'ajudant de direcció, va estudiar al *Centro Sperimentale de Cinematografia* de Roma i va impartir classes a la *Escuela Oficial de Cinematografía*, de Madrid, i a la *Facultad de Ciencias de la Información*. La seva filmografia es compon ja d'una desena de llarg-metratges, el primer del 1962, «Noche de verano» i el darrer «El extranger-oh-! de la calle Cruz del Sur», del 1985.

El pressupost de la producció és molt respectable, dos-cents milions de pessetes, de les quals sembla que el 75% és aportat per TV3 en règim de coproducció. El primer canal de la televisió autonòmica de Catalunya emetrà la pel·lícula al cap de dos anys de la seva estrena i en forma de tres capítols de cinquanta cinc minuts.

El rodatge va transcórrer durant dotze setmanes a la comarca de la Garrotxa, amb gran dificultat d'accés, com l'ermita de Sant Aniol, a una hora i mitja de camí d'Olot. D'altres, com la Cova del Bisbe o el Salt de la Núvia responien als llocs mateixos on Vayreda situa-

L'*Avi*, el cap dels bandolers, és el malaguanyat Josep Vivó.

Luis Fernando Alves i Sophie Renoir, l'*Albert* i la *Coralí* del film.

va l'acció i on la llegenda explica que van succeir realment els fets. A la comarca hi ha encara gent gran que pensa que la història d'*Albert,* d'*Ibo* «*L'esparver*» i de *Coralí* va ser veritat. I hi ha noies que es diuen Coralí.

La fotografia ha estat a cura de Carlos Suárez, de llarg historial, fotògraf habitual de Gonzalo Suárez —a retenir-ne el brillant treball a «Remando al viento»— i de Luis G. Berlanga. Especialment delicats en un film d'època, s'ha curat molt el vestuari i el maquillatge. Quant al muntatge, ha estat a càrrec d'Emilio Rodríguez, mentre que la música, de Joan Albert Amargós és definida com d'un gran romanticisme, i inspirada en la «Cavalleria rusticana» de Pietro Mascagni. En l'enfocament de Jordi Grau s'ha donat molta importància al treball dels «especialistes», sobretot en la seqüència de l'emboscada als bandolers —amb salts de més de trenta metres i rodada amb tres càmeres—, i als efectes especials, la qual cosa fa pensar en una lectura que ressaltarà els aspectes d'acció i d'aventura. Cal veure com es conjuga això amb el profund psicologisme i amb l'intimisme de la novel·la, en un film, del qual la propaganda en remarca la cruesa «més pròxima al *western* que al drama rural».

ELS PROTAGONISTES

L'*Albert* és l'argentí Luis Fernando Alves, que s'estrena al cinema i, d'actor principal, després d'haver fet de tècnic de so de ràdio, de muntador de vídeo i, el darrer any, d'actor al teatre i a la TV. L'*Ibo* és Christian Vadim, fill de Roger Vadim i Catherine Deneuve, que podem recordar de «Surprise party», que dirigí el seu pare i de «Las noches de la luna llena» d'Eric Rohmer. I la *Coralí* és Sophie Renoir, la noieta de «Le beau mariage» i de «L'amie de mon amie» de Rohmer. L'*Arbós*, el caporal dels Mossos, és Fernando Guillén, i *Rafael,* l'amic de l'*Albert*, és incorporat per un actor en ascens, Fermí Reixach. Altres personatges secundaris els encarnen José María Cañete, Patxi Bisquert i Achero Mañas. I L'*avi*, el cap dels bandolers, el va fer l'actor Josep Vivó, que moriria poc després d'acabar el rodatge.

Acabada de muntar, i en la fase final de la producció, «La punyalada» serà una altra pedra de toc per un cinema català que reneix de les cendres amb moltes dificultats, i que necessita algun títol que l'empenyi popularment i qualitativament i que n'inciti les expectatives i la producció.

L'acció de «La punyalada» se situa a final del segle XIX, quan la gent de la Garrotxa vivia estemordida per la crueltat dels trabucaires, bandolers procedents de la desfeta de l'exèrcit carlí; uns temps que Vayreda en certa manera enyora. Així, al pròleg, assenyala que el llibre conté molta sang «potser massa per aquests temps de refinament i feminisme» —cal entendre aquest terme no tant en la seva accepció actual sinó més aviat com a sinònim d'efeminament.

Escrita en primera persona, la novel·la narra «les memòries» d'*Albert,* un jove dèbil de caràcter, enamorat de *Coralí,* «una verge feréstega» que *Ibo,* inicialment amic del noi i posteriorment convertit en un temut trabucaire (*L'esparver*) rapta quan està a punt de casar-se amb Albert. El pròleg de l'edició de butxaca del llibre (MOLC, 1980) remarca que «el triangle de fet planteja l'atracció d'*Albert* pel mal *(Ibo)* i pel bé (*Coralí*), segons una construcció característica de l'època». I el de la primera edició incidia en una explicació d'*Albert*: «Agarbonats com llop i gos, érem dues bèsties que ens jugàvem la vida per un domini purament carnal». I comenta que aquest aspecte, unit al paisatge feréstec i selvàtic, fa que la novel·la —que valora com una de les grans obres literàries de la Renaixença, que preludia pels seus plantejaments el modernisme— assoleixi un alè gairebé èpic per la seva terrible força i crueldat. Les aventures, l'estudi psicològic del protagonista i un interiorisme que culmina quan s'acosta el desenllaç, amb l'heroi ratllant la bogeria, i en els darrers moments, després de la punyalada, componen, segons Maurici Serrahima, una càrrega de pertorbacions psíquiques que representa una actitud nova en el País, tret d'algun text contemporani de Víctor Català.

Josep Maria López i Joaquim Romaguera

DOPING

Llibertat per als 'hooligans'

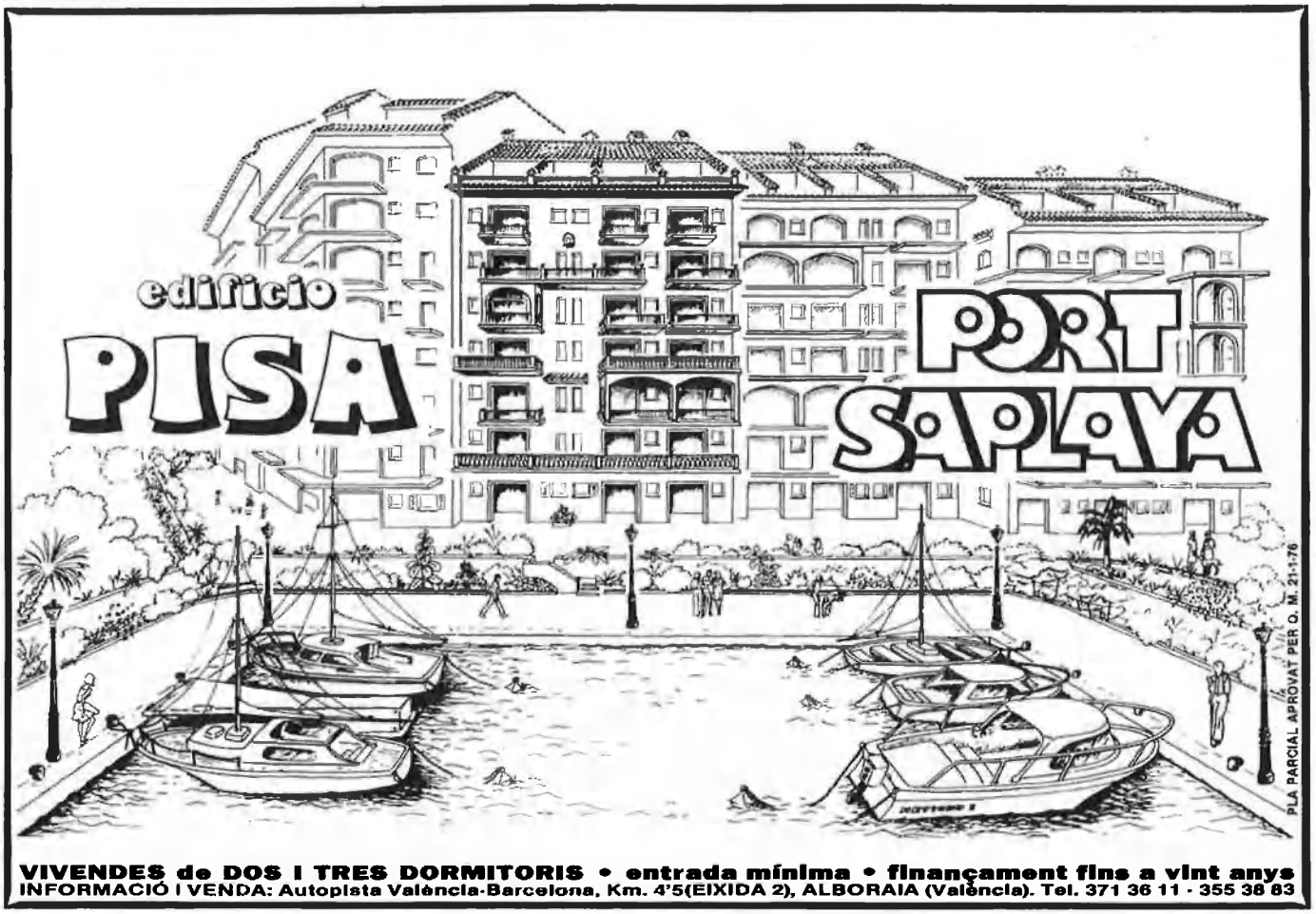

Aprofitant les yuppiemanies del senyor Solana, les televisions autonòmiques han decidit de retransmetre els combats de boxa més interessants. No tinc cap ànim d'encetar una polèmica sobre la conveniència o no de practicar l'esmentat esport. Aquestes discussions sempre les talle de la mateixa forma que Rocky Marciano guanyava els seus combats, és a dir, per la via ràpida, bo i acollint-me al dret irrenunciable que tota persona té d'aficionar-se a allò que més li ve de gust.

Però és que, a més, contra la boxa alguns aporten unes opinions tan ridícules i inexactes que fa riure. D'entrada, la majoria de crítics no ha presenciat mai un combat en directe. Han vist pel·lícules i, sobretot, reportatges d'aquells que mostren les seqüeles d'alguns exboxejadors. TVE, que d'ençà que mana Solana només ha mostrat el mal del parkinson que pateix Cassius Clay, hauria d'haver-se interessat per la vida de Sangchilli, excampió mundial del pes gall l'any 1931, 79 anys en l'actualitat, que viu de les rendes i fa quatre quilòmetres diaris de footing.

És inequívocament exacte, d'altra banda, que els boxejadors de vida desordenada estan exposats a malalties posteriors. Però en són més, molts més, els que acaben bé. Tammateix, de la boxa tan sols interessa la part dolenta, els tripijocs de les màfies i la rossa ruïnosa de la primera fila de ring; literatura de ficció que només és real allà als Estats Units. Ací, a Europa, el canibalisme esportiu es dóna als camps de futbol: un centenar llarg de morts als estadis en poc més de cinc anys. *Hooligans* del gol sud comparteixen consignes amb els de tribuna. No obstant això, pregue al senyor Solana i a tots els presidents de govern o ministres de l'Interior que pensen com ell, que no prohibisquen el futbol. Per mi, els de la general i els de la tribuna es poden fotre punyalades al baix ventre. Tant em fa. Jo no hi vaig.

Ferran Torrent

EL NOSTRE SÍMBOL

EL NOSTRE SERVEI

"la Caixa"
CAIXA DE PENSIONS

El nostre símbol és conegut.
El nostre servei, reconegut: visió de futur,
creació constant de nous productes,
una experiència de 85 anys
i l'atenció més personalitzada
que reben els nostres clients.
Resultat de la formació dels professionals
que atenen les més de 1500 oficines de "la Caixa".
En qüestió de serveis,
és prudent escollir cinc estrelles.

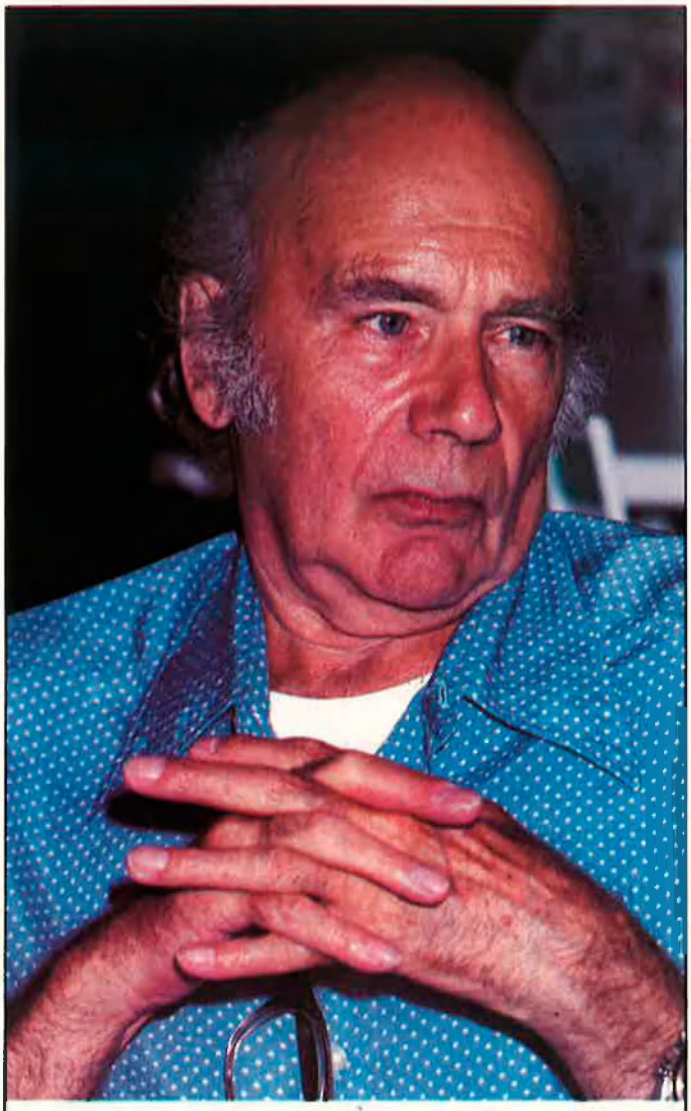
GGK

CRÍTICA

La passió solitària de Judith Hearne

CINEMA

Direcció: Jack Clayton. Guió: Beter Nelson, de la novel·la de Brian Moore. Fotografia: Peter Hannan. Intèrprets: Maggie Smith, Bob Hoskins, Wendy Hiller, Ian MacNeice. Anglaterra, 1987.

Jack Clayton

Una deslluïda professora de piano es muda, per enèsima vegada, a una esparracada pensió de Dublín. Al modest equipatge duu una fotografia de la seua tia morta poc de temps enrere —i a la qual vol molt— i una ampolla de whiski. Són dos símbols de la condició de Judith Hearne: la propensió a la beguda li ha fet perdre alumnes i respectabilitat; la mort de la parenta subscriu la seua absoluta soledat. Especialitzada en personatges de dones frustrades i solitàries —aquí està la seua memorable creació de la senyoreta Jean Brodie, mestra reprimida, histèrica i filofeixista—, Maggie Smith composa una definitivament patètica Judith.

Altre tant cal dir de Bob Hoskins aquell modest actor de físic bast i ingrat però erigit en astre internacional, ací submergit en la pell de Madden, un extravertit irlandès que ha viscut molts anys a Amèrica i és germà de la patrona de la nova pensió de Judith. La seua seguretat no és més que una façana: encara que es presenta com a director d'un hotel a Nova York, no és més que un simple taxista, els estalvis del qual no li arriben per obrir un restaurant i cercar un soci amb diners. Irònicament, el destí li fa creure que Judith és una dona acomodada, quan no té un penic.

Que en aquesta història sarcàstica i una mica trista no vejam monstres sagrats, sinó els personatges humans que encarnen, és el primer —i no tan modest— triomf de la passió solitària de Judith Hearne. El segon és la direcció de Jack Clayton —aquell cronista una mica amargat per la pèrdua de la inconsciència que descobrim ja fa uns trenta anys en l'aleshores innovadora però sobrevalorada «Un lloc en el cim», envoltada després en una versió tan absurdament luxosa d'«El gran Gatsby» que el drama es perdia rere els decorats— qui examina aquesta comèdia d'equivocacions amb un ull fred però paradoxalment comprensiu. De la meticulositat del seu treball pot donar una idea suficient la (extraordinària) escena del primer desdejuni de la nostra heroïna en la pensió, on la tensió entre ella i la resta dels llogaters és tan palpable com el cruixit de les torrades al posar-hi mantega. El seu castell pot parèixer antiquat en aquests dies de pel·lícules ostentoses i sorolloses, amb molta aparièncía i Dolby-Estéreo, però en realitat no té temps: dins de trenta anys, es veurà idèntica a com és ara. Convé afegir que, sense ser irlandès —nasqué a Brighton el 1921—, Clayton ha entès molt bé les tres passions irlandeses que inspiren el llibre de l'irlandès Brian Moore en el qual es basa aquesta pel·lícula, i que inspiraren abans altres escriptors i cineastes irlandesos, de Sean O'Casey a John Ford, passant per James Joyce: l'alcohol, el catolicisme i la soledat.

José Luis Guarner

Mehta no és Celibidache. Ni Abbado

MÚSICA

La presència al Palau de la Música del director Zubin Mehta constitueix una bona oportunitat per a tractar la figura del director. Figura que viu un estat de gràcia protagònic com probablement no havia conegut en cap altre moment històric. I això segurament té molt a veure amb el paper desenvolupat pel recentment traspassat von Karajan, que va elevar la consideració del rol del director a nivells màxims, convertint-lo, molt més que no ho havia estat mai, en autèntic centre i eix del fet concertístic.

Per això Zubin Mehta, molt per damunt de cap altre factor, es constituïa en peça clau del concert que de la mà d'Ibercàmara va interpretar —«també»— la Filharmònica d'Israel. I en última instància en «justificador» que tal concert superés rècords internacionals pel que fa a preus de localitats.

Mehta pertany a una generació que es mou al voltant dels 50 anys d'edat. Edat òptima per a un director, en la qual es produeix la feliç confluència de la maduresa i de l'adscripció formal encara moderna. És una generació que cada dia desenvolupa un paper més important i que de fet lleva «àrees d'influència» a la precedent. Generació que té en el mateix Mehta i en els Abbado, Sinopoli, Maazel, López Cobos i en els més joves Pekka Salonen, Chailly, Ratle i Baremboim, algunes de les seves figures màximes. Són els noms que empenyen els Giulini i Celibidache, per situar dues referències representatives d'una altra manera d'entendre no sols la interpretació orquestral sinó també el rol del director.

La nova fornada en realitat és hereva sobretot del «pare» Karajan i bandeja matisadament les concepcions que representen els citats Giulini i Celibidache. Els seus postulats —i cal advertir de les diferències de matisos que hi ha entre ells— se centren, pel que fa al rol del director, en l'accentuació al·ludida del seu protagonisme com a eix, centre, alfa i omega del concert. I en el pla formal per la imatge d'una autoritat sense fissures i per l'altra sap extreure d'un instrument tan important com és la Filharmònica d'Israel, tot allò que s'escau a la seva forma d'entendre la interpretació musical.

Forma, la seva, i la dels seus companys generacionals, que, és evident, té una acceptació molt generalitzada. En tot cas, cal insistir en l'existència de matisos. I és

Mehta, una figura que viu un estat de gràcia protagònica.

la proclivitat a les interpretacions poderoses, rotundes, coloristes i abassegadores, servides per temps vius. El terme «brillant» en constitueix una definició tan tòpica com precisa. Són interpretacions que actuen més per imposició que no per transpiració.

En aquest context, Mehta és un director modern. Un director que per una part sap imposar damunt l'entaulat que Mehta no és Abbado ni Celibidache.

En aquestes condicions importa poc establir matisos subjectius entre les interpretacions de les diverses obres del programa. El fet que a mi em semblés més precisa i rigorosa la de la segona suite de «Daphnis et Chloë» de Ravel, que l'especialment desassosegada de la «Setena» de Dvorak, no deixen de ser disquisicions perquè el lector assistent al concert gaudeixi o no de la coincidència d'opinió.

Allò que compta és que van ser versions bàsicament importants en ambdós casos, però en última instància mancades d'una absoluta transcendència. Qualitat aquesta que no acabem de trobar definitivament i absolutament —podria afegir, encara— en Zubin Mehta.

Jaume Comellas

Quan la comèdia és la reina

TEATRE

Dissabte 16 de desembre. Agafem el diari. Ens trobem a València i hem decidit que aquesta nit ens abelleix anar al teatre. Consultem la cartellera. Hi trobem, a banda d'altres coses menors, que a les cinc sales més importants de la ciutat es representen les obres següents:

Al Centre Dramàtic de la Generalitat Valenciana. Sala Gran: «L'home, la bèstia i la virtut», una comèdia de Luigi Pirandello. A la Sala Petita: «El mussol i la gata», una comedia americana, original de Bill Manhoff.

Al Teatre Principal, una altra obra anglosaxona: «Leyendas», de James Kirkwood. Al Teatre Olimpia

—empresa privada— «Y yo con estos nervios», de Christopher Durang, en versió castellana de Fermín Cabal (fins fa dos dissabtes aquest mateix teatre presentava l'obra del seu company de generació José Luis Alonso de Santos «Pares o Nines». Comèdia també, sens dubte). Per últim, al teatre València, l'altra sala privada en funcionament, Vol-ras manté en cartell, amb un èxit més que considerable, «Insòlit», una divertida digressió pantomímica sobre el món del cinema i —¿com no?; ho han endevinat vostès— la comèdia americana.

Comèdies, doncs, de totes les característiques. De riu-

re fins esclafir o de somriure amb elegància. Agredolces algunes, d'altres amb un regust amarg o una part inquietant —que tot cap dins el gènere—. N'hi ha que volen fer pensar i d'altres —¿per què no?— que no es plantegen més problemes que aconseguir que l'espectador s'ho passe bé. Fins i tot, el Centre Dramàtic ha basat la seua publicitat en la coincidència de gèneres en les dues sales de l'edifici Rialto: «De la comèdia europea a la comèdia americana», diuen els anuncis.

que s'inicia un *temps de comèdia;* que el nostre Broadway casolà aposta decididament per fórmules lleugeres, populars, que connecten fàcilment amb el públic, després d'una llarga època neoclàssica? És curiós això. Sembla no haver-hi termes mitjans. Shakespeare i Calderón passaven de la tragèdia a la comèdia i mesclaven tots dos gèneres amb molta més naturalitat i convicció que no ho han fet els teatres públics al nostre país els darrers anys.

O potser la cosa és més

Actuació del grup Vol-Ras.

¿Significarà açò alguna cosa? I no m'ho pregunte des de cap actitud de reticència envers el gènere, del que sóc un fervent admirador, tot i que parlar de comèdia en abstracte em sembla, potser, una mica reduccionista. Més aviat m'interessaria saber si això respon a una demanda inconscient per part del públic, que els programadors han intuït gràcies a una sensibilitat especial que segurament ha de ser conseqüència de les darreres pluges, perquè normalment d'aquesta sensibilitat, amb honroses excepcions, no acostumen a fer gala la resta de l'any. ¿Voldrà això dir senzilla. Deu ser el mes de desembre, la grisor del cel, la tristesa dels sobtats capvespres que incita a la rebel·lió del personal. Es diu que els nòrdics combaten una climatologia adversa a base d'alcohol. Nosaltres ho fem, ara per ara, a colps de comèdia. En qualsevol dels casos, la mesura em sembla molt més intel·ligent i més higiènica. M'agradaria però que no significara —no hi ha blanc sense negre— la desaparició dels nostres escenaris d'un altre tipus de teatre. Potser, en arribar la primavera...

Rodolf Sirera

Hola és una salutació universal

DISCOS

Ray Lema. Nangadeef, 1989. Island Records.

Un artista de la talla de Ray Lema, no hauria de necessitar presentació, però el fet que cap dels seus discos no s'haja publicat encara per aquestes terres, requereix algun tipus d'introducció. I no conec una altra mi-

llor que invitar a escoltar, sense més dilació dos temes del seu quart àlbum. A saber: «What we need», «Hal 99». El primer, un al·legat per la unitat dels negres a Sud-Àfrica, perquè l'atractiva fusió *reggae-mbaganga* i l'aportació coral de les Matholella Queens enganxen amb facilitat. El segon, perquè el contagi evident de Prince el fa especialment familiar. És una manera com qualsevol altra de clavar-li la dent al treball més complet (fins ara) d'aquest músic zairenc afincat a París que, sense renunciar a les seues arrels, ha abraçat sense coartades l'alta tecnologia sonora amb l'obtenció de resultats superbs.

Format inicialment a l'òrgan del Seminari de Kinshasa, en passar a la Universitat, Ray Lema es deixà captivar ràpidament per l'atmosfera dels clubs nocturns de la ciutat i passarà a tocar els teclats amb diversos cantants capdavanters del seu país. Nomenat el 1974 director musical del Ballet Nacional de Zaire, va entrar en contacte directe amb el folclore tradicional de les quasi dues-centes ètnies d'aquell vast territori africà. Quatre anys després, es converteix en el primer zairenc que rep de les Maraques d'Or, un prestigiós guardó francès que acaba per establir el pont entre Ray Lema i la música més o menys afí que es fa a occident. El contacte amb diferents intèrprets nord-americans de T&B, soul, jazz i rock a partir de la invitació que rep de la fundació Rockefeller per a realitzar un recorregut pels EUA, obre a Lema el camí definitiu cap a una concepció global de la música; un camí en el qual s'ha trobat sovint amb la incomprensió de l'oïda occidental a més de la del seu propi país.

Afortunadament, res d'açò l'ha desviat de la recerca, orientada a acoblar els ritmes i cadències africans que tan bé coneix amb les tècniques que descobreix dia rere dia de manera entusiasta. Lema ha aconseguit amb *Nangadeef* (que en dialecte *wolof* significa «hola»), mostrar noves portes que comuniquen llenguatges aparentment diferents, com el *soukouzouk*, el jazz i el *hi-tech*. Per això resulta difícil etiquetar peces com ara *Monimambo* o *Kamulang*, a pesar de les bases tradicionals africanes. La delicada *Af Coeur*, amb reminiscències medievals, o l'onada sensual de *Pongi*, ja que dins es troben tant el cor càlid com la complexa sensibilitat de Ray Lema, indubtablement un dels músics que en veritat tenen a veure amb aquest final de segle.

Juan M. Játiva

diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana, totes les paraules

ENCICLOPÈDIA CATALANA

- Castellà-Català
- Català-Castellà
- Anglès-Català
- Català-Anglès
- Francès-Català
- Català-Francès
- Alemany-Català
- Rus-Català
- Portugués-Català
- Japonès-Català / Català-Japonès
- Diccionari de la Llengua Catalana
- Diccionari Enciclopèdic
- Diccionari Jurídic
- Diccionari de l'Esport

de pròxima publicació:

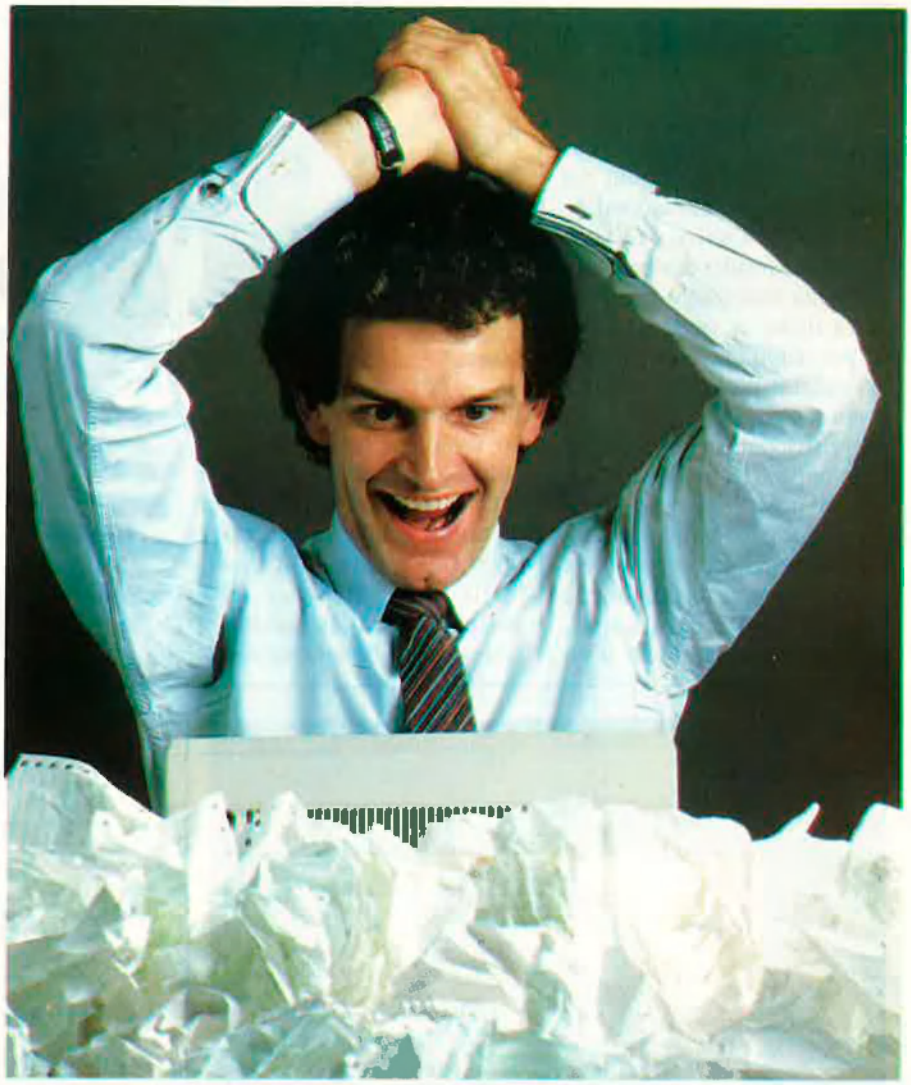
- Català-Alemany
- Català-Hongarès
- Català-Portuguès
- Català-Rus
- Diccionari Enciclopèdic de Medicina
- Diccionari Ortogràfic

de venda a llibreries

Enciclopèdia Catalana
Diputació, 250. 08007 Barcelona

Plan de Pensiones

DESGRAVE

Desgrave hoy lo máximo permitido por la ley.
Beneficiese de un plan con mucho presente y más futuro.
Un Plan de Jubilación de la CAM.

A su medida.

CAM

Caja de Ahorros del Mediterráneo

Autorizado por acuerdo de la Conselleria de Economía y Hacienda de la G.V. ~18~10~89

© MIPEX/89

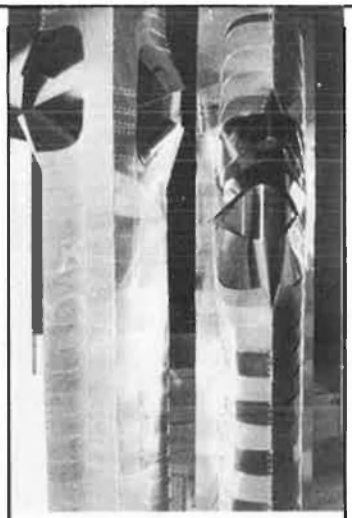
El patrimoni escultòric de la Caixa d'Estalvis de València

ART

Centre Cultural de la Caixa d'Estalvis de València. Plaça de Tetuán. València. Fins el 28 de desembre.

Seguint amb el projecte de donar a conèixer progressivament el conjunt del fons artístic patrimonial de la Caixa d'Estalvis de València, que recull i exhibeix una àmplia selecció d'obres d'entre quasi el centenar amb què compta —només en l'apartat d'escultura— dita entitat.

Estrictament parlant, no es pot parlar en aquest cas —al nostre entendre— de col·lecció, atès que el concepte de col·lecció requereix prou més que un conjunt de peces. Exigeix, almenys, l'existència paral·lela d'un

Geminis XVII (1978). Amadeo Gabino.

fil conductor que funcione no solament com a criteri unitari capaç d'argumentar la coherència del conjunt, sinó també com a un generalitzat i permanent filtre selectiu que assegure el compliment de les particulars característiques exigibles a cada nova incorporació.

Donat que la formació de l'ampli patrimoni artístic de la Caixa d'Estalvis de València ha estat fruit d'una dinámica molt particular, ens sembla encertada l'estratègia utilitzada pels organitzadors de la present mostra en titular-la concisament «Exposició d'escultures: una se-

lecció de fons propis de la Caixa d'Estalvis de València».

Just és començar reconeixent —almenys com a promedi— l'existència d'una major irregularitat en aquesta proposta actual referent a l'escultura, enfront de l'altra selecció anterior, relativa als fons pictòrics, i exposada adequadament al seu moment (desembre 88/gener 89).

En realitat, aquesta mostra d'escultura contemporània se centra i s'emmarca dins unes determinades coordenades temporals. Concretament, recull obres firmades entre 1973 i 1989, malgrat que estadísticament hi ha una considerable acumulació de peces, comparativament parlant, datades als anys 1977-1978, mentre que la resta de les obres es reparteix molt més equilibradament, des del punt de vista numèric, entre els diferents anys que resten per completar el període.

Centre
Carles Salvador

CURSOS PER CORRESPONDÈNCIA

1. Llengua i Literatura:

- Curs d'Iniciació.
- Curs d'Iniciació (per a castellanoparlants).
- Curs Bàsic.
- Curs Progressiu de Llengua.
- Curs de Professorat.

2. País Valencià:

- Geografia i Història del País Valencià.

Matrícula oberta tot l'any, tret del mes d'agost. Per a més informació, adreceu-vos al

Centre Carles Salvador

Moratín, 15, 6a. 46002-València

Ara bé, podem preguntarnos pel tipus de «camins» que han anat conduint a les respectives adquisicions d'aquest abundant fons patrimonial. I, en aquest sentit, bé estarà recordar que l'any 1978 se celebrà el centenari de l'entitat que ens ocupa. Per tant, al voltant d'aquesta efemèrides commemorativa, la institució va diversificar i ampliar les seues habituals activitats; i així s'optà, encertadament, per constituir una comissió especial que, amb caràcter extraordinari i comptant amb pressupost i assessorament, es va encarregar de seleccionar i proposar l'adquisició d'un important nombre d'obres d'art.

L'altra via bàsica d'aquesta formació del patrimoni artístic de la Caixa, ha estat, sens dubte, el constituït per la convocatòria del certamen anual del «Saló de Primavera», que a iniciativa de l'entitat es féu públic per primera vegada l'any 1974. Com és sabut, convoca dos premis: el *Jacomart* de pintura i el *Damià Forment* d'escultura.

En realitat, doncs, aquesta segona via representa, almenys quantitativament, un mitjà important d'increment del fons artístic, encara que és prou susceptible d'oscil·lacions qualitatives d'acord amb la variació dels criteris artístics esgrimits en cada cas pels jurats dels diferents premis.

Sens dubte la present ocasió —insistim— dóna peu a diversificades reconsideracions i anàlisis. D'entrada, el fet que escalonadament es donen a conèixer els fons de la Caixa d'Estalvis de València —a l'espera de l'edició definitiva del catàleg que arreplega el fons patrimonial —obre, en certa mesura, les portes a una decisiva i convenient autorreflexió crítica.

Romà de la Calle

Telecomèdies

TELEVISIÓ

Considerades com un dels gèneres més específicament televisius, les *sitcoms* o comèdies de situació ocupen normalment un horari molt definit en les estratègies de programació i a l'inici i al final de la vesprada concentren majoritàriament la seua presència en les diferents cadenes.

Es tracta, sens dubte, d'un tipus de productes de gran atractiu popular en els quals són mestres indiscutibles els nord-americans i, en menor mesura, amb una especial qualitat i personalitat en la factura, també els britànics. Coneguts productores de la indústria dels Estats Units, com ara la MTM (llançada per Mary Tyler Moore), han fabricat el seu prestigi en el mercat precisament a partir d'algunes telecomèdies i, més especialment, a partir de les reeixides innovacions que han estat capaces d'introduir dins el gènere.

Amb capítols de mitja hora aproximada de duració, les *sitcoms* són realitzades en la seua major part en vídeo, en escenaris interiors, i centren la seua narració en el dibuix dels personatges i les situacions. Un humor de fàcil connexió amb el públic, gairebé sempre basat en el diàleg sobre peripècies de la vida quotidiana molt ben estructurades, fa d'aquests espais un perfecte reclam per a les hores de relaxament davant la pantalla del televisor.

***Cheers,* sèrie que s'emet al programa *A mi manera,* de Jesús Hermida.**

Totes les ofertes televisives compten amb una bona dosi d'aquestes comèdies però és TVE, sobretot en la primera cadena, la que més ha reforçat aquest apartat de la programació en els últims temps, mentre TV3, que passà, no fa molt, una època de gran presència de telecomèdies en les emissions, últimament ha donat preferència a les sèries de telefilms.

Cheer's, que s'emet diàriament dins el programa de Jesús Hermida *A mi manera* (TVE-1); *La hora de Billy Cosby* (TVE-2, a les 18,30 cada diumenge); *Enredo* (TVE-1, cada dijous a les 23,55); *Veïns* (diàriament a TV3, a les 15,15), que s'emparenta més amb els fulletins televisius; *Phyllis* (Canal 9, cada dilluns a les 19,55); *Mary* (Canal 9, dimarts a les 19,55); *Allo, allo* (Canal 9, divendres a les 19,55); *George i Mildred* (Canal 9, divendres a les 23,30); *Alf* (TVE-1, diumenges a les 19,30) o *Juzgado de guardia* (TVE-1, divendres a les 24) són algunes de les telecomèdies que podem sintonitzar ara mateix.

Televisió comercial per naturalesa, molt menyspreada en un principi en determinats cercles professionals per les limitacions visuals i argumentals, les *sitcoms* han estat sotmeses a la renovació que també ha afectat els telefilms i les sèries televisives. Precisament *Cheer's* o *Enredo* són representatives de la nova fornada de telecomèdies sorgida als anys vuitanta. I no és casualitat que siga la televisió estatal, TVE, qui en dispose a la seua programació, tot preparant-se per a la imminent competència de les cadenes privades i deixant clar que els canals autonòmics —amb produccions de fabricació molt més antiga— hauran de competir amb les noves televisions en uns altres terrenys.

Adolf Beltran

«La literatura en aquesta fi de segle no és només la literatura «light» que es fa a Barcelona...».

CULTURA

Joan Francesc Mira

"Si no és una obra d'art no és una bona novel.la"

La publicació d'*Els treballs perduts* posa d'actualitat un escriptor de classe indubtable, Joan Francesc Mira, un esteta de la literatura.

Acostar-se a la complexa personalitat de Joan Francesc Mira és una tasca difícil per les riques i múltiples vessants que hi pots trobar. Algú el reconeixerà com a antropòleg de prestigi internacional, un altre potser li deu l'amor o l'odi al grec, encara que, al mateix temps, aquest alumne haja begut dels seus assajos per a ferse una teoria nacionalista pròpia. Encara, però, hi hauria més, ja que Mira és un dels escriptors més importants de l'actual literatura catalana, i si aquesta és una afirmació que pot semblar gratuïta, aquell que en dubte només té l'excusa de no haver agafat mai entre les seves mans *El desig dels dies, Viatge al final del fred* o, sobretot, *Els treballs perduts,* l'última creació publicada no fa res per l'Editorial Tres i Quatre, una novel·la amb molts anys d'escriptura al darrere.

En llegir l'obra de Joan Francesc Mira ens assalta la curiositat de saber com va anar el bastiment d'un univers literari tan poc comú i de la seva importància, de la seva significació. És per això que ens hem volgut circumscriure a aquesta recerca, potser deixant a banda altres aspectes de la seva tasca que també li pertanyen, però la curiositat de saber era massa gran per a perseguir generalitats. Entrem, doncs, en un univers propi, potser inenarrable, però l'escriptor, el creador que hi ha darrere l'ésser humà s'ho val...

—De vegades el lector es veu gratament sorprès per la dedicació que l'autor ha posat en la seva obra, i aquesta pregunta li la faig a vostè, però podria fer-li-la també a Jesús Moncada, a Emili Teixidor o a Miquel Àngel Riera, per posar tres exemples d'autors que han publicat recentment llibres significatius: la literatura actual sembla viure sota la llei del mínim esforç, són freqüents les novel·les fetes en dos mesos, les novel·les que no són novel·les, més aviat no en tenen res, i els contes allargassats per tal que ho semblen... ¿Com veu vostè això? ¿No se sent d'alguna manera un outsider, *una espècie a punt de desaparèixer?*

—No, i per una raó: la literatura en aquesta fi de segle no és només la literatura *light* que es fa a Barcelona o la, encara més, que es fa a Madrid, es molt més ampla i complexa. Jo, que procure seguir el que es publica cada any arreu del món, veig que es continuen publicant novel·les importants i no poques, novel·les amb molt de pes. I això també és la literatura actual, igual que l'altra. També és cert que hi ha gent que s'està sis anys escrivint una novel·la, gràcies a déu ixen novel·les com *La exposición colonial* d'Erik Orsenna, continua escrivint gent com Claude Simon, com Michel Tournier, el Saul Bellow, que encara fa novel·les magnífiques. Així, jo no em trobe fora del corrent literari, més aviat els que crec que són fora són els altres.

—Té tota la raó, però jo volia anar a un lloc concret. ¿La diferència entre els uns i els altres no és el projecte literari de cadascú? Vull dir, que hi hauria persones amb un projecte, amb la il·lusió de bastir un món de creació on poder desenvolupar la seva potència literària, i d'altres que no en tenen cap. Per tot això, m'agradaria que ens contara quin és el seu projecte literari, quins són els seus orígens, com decideix parlar del que parla...

—Demanes molt, però ho intentaré. Crec que l'explicació tindria tres apartats. Per una banda, la transposició literària d'uns mons que jo he viscut, el que era el món ja desaparegut de l'Horta dels anys 40-50 o el que era la ciutat de València; això per una banda, uns mons que si no es literaturitzen desapareixeran. I si vols, també hi ha una certa relació amb tot el que jo he trobat en l'estudi de l'antropologia social, de vegades com a rescat, una observació molt lenta, molt tranquil·la, molt profunda dins de la gent...

—¿Com creu vostè que actua aquest rescat?

—¿Com? Evidentment donant-li una transposició literària. Jo crec que en un recull de contes com *Els cucs de seda,* tinga un interès major o menor, vaig aconseguir copsar alguna cosa de l'experiència de ser una criatura de déu o dotze anys en tal ambient. Crec que això és una manera de salvar el perfum, aquella cosa tan impalpable que no et pot donar mai un llibre d'història, ni de sociologia, ni de res. La literatura té una capacitat de preservació i de reconstrucció que no té cap altra cosa. ¿Què sabríem, si no, de l'ambient interior d'un *salon* del segle XVIII, de l'ambient rural de les famílies aristocràtiques russes...?

—Així, ¿una de les aspiracions de la seva obra és recrear aquests mons?

—És clar, i a més a més m'agradaria afegir que d'això no es pot dir una literatura localista, perquè ¿què és l'universalisme?, ¿parlar de Coca-Cola, poliester, neveres i ascensors és el que cal fer, ja que l'oncle Ramonet que viu a l'escala d'enfront no té cap interès? Si férem cas d'aquesta màxima, quasi tota la gran literatura universal en seria, de localista, *El Quixot* la primera. No hi ha cosa més universal en literatura que partir d'aquell

punt concret, pensa en Joyce i Dublín.

—Joan Francesc Mira s'apassiona en parlar de literatura. Pocs minuts han bastat perquè hi fera tota una repassada a la literatura nord-americana del segle, pel que es veu una de les seves dèries, però no esmentant David Leavitt ni McInerney, sinó Saul Bellow, Philip Roth, Norman Mailer, Bernard Malamud, autors que veu com «gent molt seriosa i que escriu molt bé». És poc després que ens presenta una afirmació taxativa, però que sentim fruit d'una llarga reflexió, d'un coneixement profund del que parla:

—De gèneres literaris només n'hi ha tres, el bo, el mediocre i el dolent. Això serveix per a la narrativa contemporània, per a la del renaixement o per a la medieval.

—Gonzalo Torrente Ballester va dir en una ocasió que ell volia presentar una història al lector, no explicar-li-la sinó tan sols presentar-la, deixar-la sobre la taula... ¿Vosté acceptaria aquest concepte?

—Bé, això ens podria servir per a introduir-nos en la segona part d'aquest projecte narratiu meu del qual parlàvem. Fins ara hem parlat de transposició literària, ¿però tot això com?, tot això a través d'una experiència estètica. Jo ja intente explicar les coses quan faig antropologia, tinc els meus mètodes i sistemes per a explicar-les, quan faig literatura intente, bàsicament i abans que res, fer literatura, i la literatura és una forma d'art. Potser aquest concepte estiga passat de moda, però abans era una de les belles arts, és a dir, una cosa que correspon al camp de l'experiència estètica. Llavors el que intentes és la producció d'una obra d'art i la literatura no es pot pensar com un servei, ni bastir-la de militància política.

—¿S'ha perdut molt la literatura com a objecte estètic?

—Sí, i et diré que si em preguntes quin és l'objectiu fonamental de la meva literatura, hauria de contestar-te aquesta cosa tan tronada, passada, etc., crear bellesa.

—Això potser faria riure a més d'un.

—Sí, però ells a mi em fan plorar.

—¿Però potser és possible pretendre fer una bona novel·la sense la pretensió de fer una obra d'art?

—Ah! No ho sé. D'entrada si no és una obra d'art no és una bona novel·la i si és una bona novel·la automàticament és una obra d'art encara que l'autor no s'ho haja proposat.

—¿No creu que tot plegat el que traspuen molts discursos literaris és un absolut desconeixement del que són els conceptes, els punts més bàsics de referència literària?

—Ací, si vols, podríem entrar en la tercera part. El que jo diria l'experiència humana, i això sí que té poques variants, està tan plena de concert i de desconcert, de sentit i de falta de sentit, d'alegria i d'angoixa, de joc i de contradiccions... Però l'experiència humana té uns camps i una classificació molt limitats, no obstant projectar-la en els personatges ens proporciona uns canvis d'expressió, una riquesa de matisos i de situacions infinits. Es tracta a la fi de l'individu i els altres, la persona i la societat, la permanència i allò que s'acaba, el principi i el final en definitiva. Totes aquestes coses semblen idiotes, però la gent que se'n riu d'elles si fa un conte que està bé, hi són, fins i tot aquesta literatura *light* que en deiem pot contenir les coses essencials que fan la literatura, els aspectes tan mundans aparentment que la conformen.

—Dins el que vostè diu l'experiència humana, jo recorde una afirmació de Borges on assegurava que en el record tot era el mateix, la vida viscuda, els somnis, els records d'una pel·lícula...

—Ho puc acceptar com a projecte. Com a experiència és molt difícil, potser no siga difícil formar un conjunt, però que en siga harmònic sí.

—¿Quina importància té per a una persona que es preocupa tant de l'estructura de les seves novel·les la música?

—Molta. La música com a estructura de conjunt de la composició, el fet de pensar l'obra literària com una composició, igual que ho pensa un músic... Una simfonia té una estructura, hi ha uns moviments, uns temes dominants i secundaris, uns tons, unes harmonies, uns temes i unes variacions, etc. Tot això que moltes vegades, quan tu vas a un concert, i no ets un musicòleg, no ho perceps, no te n'enteres, però et causa un efecte si t'agrada la música. No és el mateix una música mal estructurada que ben estructurada, i a banda d'això, hi ha el que escoltes directament, els timbres instrumentals, les harmonies, la mateixa composició melòdica, que és per a mi, per exemple, el llenguatge. *Els treballs perduts* està feta així, està pensada com una simfonia, amb els seus contrapunts, els seus temes, les seves variacions, però a banda està la sonoritat que és el timbre i que dóna el llenguatge, el ritme de la frase... Però si hem de dir la veritat, comparar música i literatura és moure'ns en el terreny de les metàfores, és parlar de coses diferents.

—Stephan Vicinkzey conta en Verdad y mentiras en literatura *que li sorprèn comprovar com els músics se saben quantitat de partitures de memòria i, pel contrari, les obres literàries que realment un escriptor ha llegit a fons, per no parlar ja de coneixement profund, són mínimes o inexistents.*

—Els músics tenen una gran capacitat de retenció auditiva; l'han practicada de menuts i qualsevol director d'orquestra se sap moltes simfonies de memòria, però ho veig una mica exagerat si ho comparem amb la literatura. Una cosa, però, em serveix d'aquesta idea: els pintors actuals, per exemple, saben molta pintura, se'n van als museus a veure la gran pintura universal; després, pinten el que els dóna la gana. Els músics, abans de fer qualsevol tonteria s'han estudiat Beethoven, Mozart, etc., però els escriptors no, sense saber res resulta que es pensen que ja poden ser el que vulguen.

—Però senyor Mira, ¿com es pot aspirar a desenvolupar una tasca literària tan important amb totes les altres feines en què vostè ocupa també la vida?

—Supose que gràcies a fer-m'ho molt bé. Procure no alternar les feines i dedicar-me plenament al que faig en un moment determinat; si faig antropologia, aleshores no faig literatura, si em dedique a reflexionar sobre nacionalisme només faig això, vull dir, el secret pot trobar-se en la dedicació intensa al que estàs fent, posar-hi tota la il·lusió i els mitjans i...

Xulio Ricardo Trigo

«Quan faig literatura intente, abans que res, fer literatura». RAFA GIL

"Les forces del viatger"

Suposo que m'equivoco —com sempre sol passar en aquestes circumstàncies— però em sembla que Joan Francesc Mira no sap caminar amb indolència, no pot caminar sense saber que els seus passos l'han de dur a un lloc determinat. D'aquesta constatació diguem-ne física se'n poden extreure tantes conclusions filosòfiques com vulguin, però jo no aniria tan lluny. Estem parlant, simplement, d'un home atabalat. Circula amb les mans a les butxaques de l'americana (unes butxaques que, d'altra banda estan donades, per l'excés de papers que s'hi volen fer enquivir), amb el cap cot, amb un objectiu precís. En aquests casos, és millor no interrompre l'artista: potser perillós per a la seva integritat. El que s'aconsella és deixar-lo al seu aire, admirar la seva seguretat, el seu domini de l'espai i del temps, la seva decisió. Si una persona té les idees tan clares és de molt mala educació voler posar entrebancs al seu viatge.

Ara, quan Joan Francesc Mira seu les coses canvien. Té unes quantes dioptries, el front (un front considerable) ple d'arrugues, i un cert posat d'home bonhomiós. Continua amb els nervis tensos, parla, també, de pressa, i gesticula. De tant en tant, però, es val d'una trampa que l'honora: tanca els ulls. Per mi que va a la recerca d'aquella ironia que fa trasbalsar les columnes més robustes. És com una mena de fonda (aquest tancar els ulls) en la que s'alimenta, descansa i recupera forces. Les forces que tots els viatgers que són com ell van perdent en el camí.

Josep Maria Fonalleras

Els treballs perduts està pensada com una simfonia, amb els seus contrapunts, els seus temes, les seues variacions.

«Els treballs perduts», l'últim llibre de J. F. Mira

A Walk on the Wild Side of Mira

J. F. Mira (València, 1939) ha fet *Els treballs perduts,* un llibre amb un punt de vista que balla un vals i que deixa inservible una gran part de la literatura catalana. Un viatge pels cantons perillosos de València, de la seua mà. Amb clau miriana. ı.

València com a al·legoria de l'univers.

Hem de suposar que 1983 ja hauria pujat al calendari i que després de donar curs a *El destg dels dies,* J. F. Mira, home de lletres, i de llibres, xas, té la idea de causar una novel·la que suque tinta en els contrastos, els conflictes i les contradiccions més fondes de la persona, conceptuant València com a al·legoria de l'univers. Però no una València qualsevol, no, que de Valències n'hi ha segons qui i segons amb qui, sinó de València, de la València que queda inscrita en la circumferència que ara traça l'autobús número cinc de l'EMT i que anteriorment dibuixava el tramvia d'idèntic guarisme. La València que en altres temps de més glòria i honor s'acondonava amb muralles i portes, tan vindicativament reproduïdes pel pare Tosca, fins que va arribar Ciril Amorós, que era alcalde com Clementina, i, poum brroum, no va deixar pedra sobre paret ni escaletes d'Escalante. ¿Quant devien pesar les muralles? No fa a la substància del cas si el cas era que durant tres anys J. F. Mira pastava i repastava, amb la devoció gremial d'un flequer, ingredients que van de l'assaig quotidià a l'assortit d'onomatopeies, passant per l'intercalat, la ruptura de sistema, la diversitat de registres de llengua, l'ondulació, la rima interna, el ritme, l'homenatge incrustat i la incursió referencial, tot ben lligat amb erotisme erudit i adornat amb literatura basada en la literatura, que fa el paper de les pansetes en el *plumcake.* Arquitecturava personatges, sensacions i situacions, simetria en percepcions de vista, oïda, olfacte, tacte, gust, humitat i calor, i en els tres anys posteriors donava morfologia i acabat al negoci que portava entre cella i cella. Un sexenni en total, que no és concepte ni article de venda en botigues d'aquelles que, sinó que és el temps que va necessitar aquell que es deia Truman Streckfus Person quan vivia a Monroeville, i Truman Capote quan vivia a Nova York, per elaborar *A sang freda.*

Hem de fer cas i pensar que va ser en algun moment entre 1983 i 1989 que J. F. Mira, home de lletres, i de llibres, va decidir una missió alta per a Jesús Oliver, ítem home de lletres, i de llibres, un personatge que havia de sustentar preocupacions no fora de les corrents fins el dia que, predestinat per la influència divina de l'autor, se li creuen els cables, shshfskkk, i resulta tocat d'Ulisses i el Quixot, circumstància que li ve per la mort de qui representa la plenipotència, don Manuel Oliver, avi a efectes de legalitat però pare a efectes de manufactura, que això ja els va

passar fins i tot, i precisament per això li passa, al seu homònim el de Natzaret del Lloc Sant i a Hèrcules, els quals eren fills de Déu i Zeus, respectivament, i de Maria i Alcmena, corresponentment, cosa que situava en la incomoditat dels rigors putatius a Sant Josep i a Amfitrió, mútuament. Amb aquesta coincidència d'atributs, poca eixida deixava J. F. Mira per a Jesús Oliver que no fóra actuar en conseqüència.

Els seus objectius, per predestinació, havien de ser els dels seus germans de maniobra natal: salvar i redimir el seu

Les mirades inequívoques del *voyeur imaginaire*. RAFA GIL

món, estrictament la ciutat antiga, la de les dotze parròquies mítiques, míticament com Hèrcules, perquè Hèrcules no és tal i com ens l'han pintat, un forçut de *cuerpo* danone tirant a Rambo, no, sinó que és com estipula la mitologia, com havia de ser aquell a qui li fan passar unes proves, unes oposicions diguem-ne clàssiques, uns treballs d'aspecte social i profilàctic com és el cas de netejar la societat d'enemics, passar del caos al cosmos. Coses tals va decidir entre aquelles llunes i sols J. F. Mira per a Jesús Oliver, projectant-li fantasies personals, manies i experiències al·lucinades de la ciutat. Fent-li fer coses que l'autor mai no hauria fet, injectant-li suggerències que no són suggerències qualsevol, infonent-li la destrucció de tot allò que té d'irracional la societat per tal d'arribar al màxim d'ordre racional, a la crítica de la

ració pura, on el món i els llibres es confonen i una biblioteca equilibrada amb raciocini és la màxima harmonia còsmica, la síntesi de tots els coneixements humans. Objectiu: una biblioteca de 144.000 llibres, dotze mil dotzenes de volums, el número màgic de segellats de què parla Sant Joan en l'Apocalipsi. Arribar a això serà com arribar a l'estat de perfecció màxima. L'home sol, voltat de llibres: tot el coneixement universal, exceptuant-ne el de matar bous. ¿Quants quilòmetres d'estants farien falta per ordenar 144.000 llibres? L'empresa d'Oliver. Una biblioteca amb l'ordre dels carrers de Nova York, cada cosa al seu lloc, de localitzacions factibles i immediates. Una arca de Noè, Jesús Oliver al timó i J. F. Mira comandant a distància.

Aquesta ressaca fluctuava en les «petites cèl·lules grises», que hauria dit un altre Hèrcules, Poirot, de J. F. Mira quan assegut sobre la frescor d'una bola, com un meló d'Alger metàl·lic i fofo, a la plaça del Correu Vell, davant, hem de suposar, del Palau dels Oliver, allargava la cama com fent-li la traveta a Jesús Oliver, que havia mossegat l'ham i s'havia dit fins ací ha arribat la riuada. *Tabula rasa,* matrimoni per la borda i renúncia heroica al Rolex d'or, ja se'l pot vendre o fer-se'l confitat. Que Oliver ja no ha de viure hores sinó periples, atrinxerat en el casalici, un palau sense restaurar en la

placeta d'una antiga ciutat d'Europa, le *voyeur imaginaire,* fent mirades inequívoques per València, perquè la geografia fa canviar la història i viceversa i etcètera. Impulsar tan alta causa gens casual, fent del cobertor heràldica i hissant olivera de plata sobre camp d'or, distinció de l'ambaixada incunable que ell preconitza, a la vora de la pensió consular La Fraternitat, una sucursal del Bronx amb una extensió demogràfica de negrellons per metre quatrat que diries li ho posen negre als fonaments. ¿Tidríem mulates de Rio si els africans que travessen diàriament la selva urbana en deixaren una de prenyada cada nit?

El sol tindria la seua altura si els núvols ho permeteren quan J. F. Mira s'arrimava a l'arquet moro del Portal de Valldigna, per cedir-li el pas a Jesús Oliver, en direcció al mercat de mossèn Sorell, allà on casa sí casa no hi ha un solar perquè el barri del Carme pareix el Líban amb tant de bombardeig de gotes fredes sobre edificis amb càries i amb tanta fagocitat sobre els palaus i el patrimoni. La cosa té ous, devia pensar la de la parada d'ous, la que només es corre quan li donen gust a la figa, quan Oliver considerava cares les ovacitats i la del mercat li feia veure la conveniència de comprar-se una gallina que s'inquietava, quieta gallina, durant la persecució d'una jove cérvola amb jeans tan estrets que li

marquen els baixos relleus amb tota classe de detalls. Mal senyal seria si en arribar a una llenceria pròxima al Mercat Central, que no és un mercat sinó una catedral, J. F. Mira, acalorat per la caminata, posa les galtes de la cara sobre els vidres de l'aparador, va absorbint la frescor fins que, zzziiip, cau en el compte que si Hèrcules va haver de vestir de dona, Jesús Oliver hauria de passar per idèntic trago, com si no fóra suficient amb la mania de les bragues, i no és que li vinguera costera per amunt, no, però... que ell, encara que inconfessable, s'enfundaria, amb molta dignitat, la col·lecció de bragues calades que don Manuel guardava, un darrer homenatge a la propietària usufructuada, com a emblema de les seues conquistes. Que això té algun al·licient i és una delícia perquè era alguna cosa tangible de les campanyes sexuals de don Manuel i perquè era com apropiar-se de la feminitat que ell sempre ha perseguit, posar el dallò allà on.

Amb les propulsions de J. F. Mira, itinerant com un taxi durant dotze intentones, amb ell dallò descansat on, amb canotier o panamà, falcat en bastons d'empunyadura politípica per a donar compte de tant cagabandúrries i caracollons com circula per una ciutat que segons el nom dels seus carrers serà la seua vocació, i la col·lisió amb un bateig, padrí ronyós ha parit un gos, la padrina picolina ha parit una gallina, arròs amb gallina, davant del Pouet de Sant Vicent. Un glop miraculós de mística líquida i un got d'orxata granissada penetrada fàl·licament amb fartons no podien acabar sinó amb una cagalera de Maria santíssima, no sabem què som si no som conscients d'allò que produïm. Si de sobte ve l'extrem meteorològic i les goteres del palau fan clipi clopi cling, ploqui ting ploc i a Jesús Oliver li vénen ganes de buscar una batuta i dirigir aquell potencial de sons, un aprofitament artístic de la hidràulica, que de manera tal conten que don Josep Serrano es va inspirar en certa ocasió, amb degotims i degotams, amb la humitat del poble valencià, que l'aigua té el morro molt fi i és implacable com la picola contra els palaus, i cal dir-li a l'ajuntament dos i dos quant fan perquè tot el que no són municipals, trànsit rodat i clavegueres ho simplifiquen a la categoria de la literatura. Que potser hauria resultat més convenient haver fet bíblia del bordell i no de *Lo Crestià*, d'Eiximenis, li feia pensar J. F. Mira a Jesús Oliver pel carrer del Torn de l'Hospital, haver destinat esforços a aquella micròpolis de les dones mundàries, i haver impulsat el Primer Congrès de Bordellologia Històrica, i qui sap si hauria arribat a doctor Veneris Causa, i no com ara que és pràcticament inèdit en el tema, si no fóra per aquell dia de la succió al bany de Maria Marilín, la Marilín Maria, maternal i puta en excedència com la gallina, vestida només amb un marlboro.

Si tot València, plas, quedara sense roba seria una situació tan ridícula com la que deu sentir «El mono torero» vestit, ¿com podrien dirigir el trànsit els guàrdies amb els collons a l'aire? Guillem de Castro, Blanqueries, Comte Trénor, Pintor López, Tetuà, General Palanca, Porta del Mar, Colom i Xàtiva. Dilluns en Sant Nicolau de Bari, bisbe de Mira, però no del Mira amb gavardina que ara és a la porta de Sant Nicolau, on les dones fan set caminates per agenciar-se un home que les faça sentir la seua condició i on Llatzer s'alça i camina si li dones propina, mentre a la plaça del Font de Sant Nicolau els fematers fan cara de pensar que l'ofici ha perdut incentiu amb aquelles bosses de plàstic, que abans replegar fem era un art, se sabien les interioritats de cada família, si la filla tenia la regla, si els pares havien begut xampany, si un condó indicava que, però ara l'ofici és un ofici de merda. I camí del Grau, Jesús Oliver havia arribat a la perfecció de Sòcrates, sap que no sap res, però sap poquet de moltes coses, no com aquells que saben molt d'una sola cosa, amb la calor que fa, i com s'està de fresquet dins la Seu després d'haver travessat el silenci solar.

¿Quant deu pesar la Catedral, sumant el Sant Grial i la moixama incorrupta del braç de Sant Vicent? Tant com el sol sobre el vidre que J. Mira ha posat en mans d'Onofre el boig i amb què vol fer flama sobre 7.500 llibres, i, flop flop flop, es tira tres iogurts al pap, mentre Jesús Oliver accedeix a la pau completa a través d'un granissat de llima, la vida eterna i el paradís de l'Olimp. I els de La Fraternitat contemplen la gradació de foc, fum, cendra i remotament es fan la idea que això ho han vist algun 19 de març. Uf.

M. Alberola

Mira i els escenaris de la ciutat.

La mort d'un personatge fonamental de la cultura.

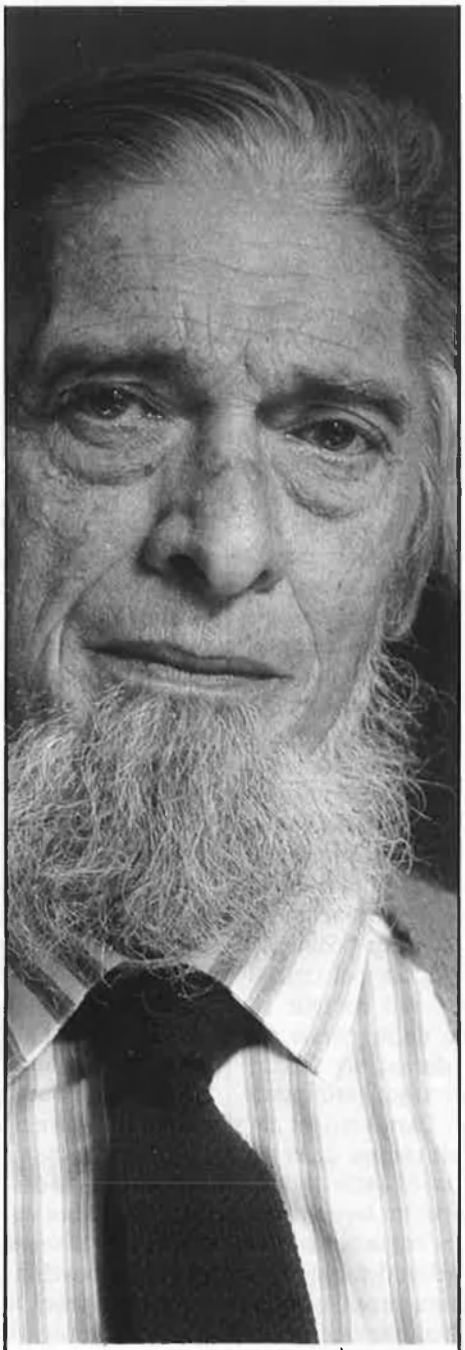
Carlos Barral, memòria d'una generació

Amb la desaparició física de Carlos Barral, moren també una mica tots aquells que van bastir els seus somnis amb els llibres per ell editats. L'escriptor, el polític, el gran editor, ens ha deixat orfes de memòria.

Pocs poden dubtar a hores d'ara que Josep Maria Castellet va ensenyar a orientar-se algunes generacions de lectors durant uns anys en què quasi es tractava d'una heretgia. Barral, però, Carlos Barral, desaparegut massa prematurament, quan encara esperàvem coses importants de la seva qualitat humana i literària, va proporcionar amb el seu treball com a editor l'oportunitat de fer-lo, assumint una de les tasques més necessàries per a que aquella colla d'amics, que més tard esdevendria l'Escola de Barcelona, es donara a conèixer. Només amb aquest repte, de resultats ben mereixedors d'elogi, Barral hauria entrat amb pas ferm en la història de la literautra però, amb una vocació universalista comuna a tots els components del seu grup, no es va conformar amb això i va acabar significant el revulsiu imprescindible. L'únic editor que —juntament potser amb Janés— havia de moure per camins de normalitat el magre panorama literari del franquisme en uns anys força difícils.

Carlos Barral, malgrat la seva joventut, havia de dirigir ben aviat la ja mítica editorial Seix Barral. Eren els anys cinquanta i encara no hi havien arribat els plans de desenvolupament ni el plat de llentilles de la llei Fraga; sota aquestes circumstàncies, les aspiracions en gran part complides d'aquell jove escriptor amb desitjos de crear un fons editorial que no obviàs, com havia passat fins aleshores, els esdeveniments més importants de la literatura mundial. Així, molts dels autors que ara es presenten al públic com a novetats, com a descobriments d'última hora i com una assignatura pendent, havien tingut un lloc en les col·leccions per ell promogudes.

Però Barral no s'havia d'acontentar amb la publicació de llibres imprescindibles segons la cultura literària de l'època, sinó que ben aviat va cercar l'autor propi, la descoberta de noms que pogueren bastir per si mateixos una biblioteca del futur. Els resultats no podien haver estat més engrescadors, gràcies a premis com el Biblioteca Breve, el Formentor, i a la seva perícia en la recerca. Barral va ser el descobridor d'escriptors tan significatius per a la literatura d'aquest segle com ara Mario Vargas Llosa, Alejo Carpentier, Juan Marsé o Alfredo Brice Echenique. Amb ell s'ha perdut un personatge fonamental pel món de la cultura i, a més a més, un bon amic, pel que la lectura té d'amistat compartida.

DOMÈNEC UMBERT

Carlos Barral, autor d'inoblidables llibres de poesia.

En llegir les memòries de Carlos Barral, que ara restaran inconcloses ja que se sap que enllestia un nou volum, *Memorias de infancia,* no es pot menys que admirar la profunditat d'un pensament, d'un home que va apadrinar de manera significativa els altres escriptors de la seva generació. *Anos de penitencia* (1975), *Los años sin excusa* (1978) i *Cuando las horas veloces* (1988), són els títols d'una visió privilegiada del passat. Escriuria també una novel·la, *Penúltimos castigos* (1983), i dos llibres fruit de la seva passió per Catalunya, *Catalunya des del mar* i *Catalunya a vol d'ocell.*

Però potser la tasca més volguda va ser la de poeta, un poeta «de ferro» que va escriure pocs i inoblidables llibres, capturat per la màgia poderosa de la musicalitat i de la perfecció. Tota aquesta obra va ser reunida en un petit volum, *Usuras y figuraciones,* una mostra ben petita d'un home gran que va comprendre com pocs la necessitat del temps en aquest joc pervers de la literatura.

X. R. T.

Barral:carta d'honor

Em demanen unes ratlles sobre Carlos Barral. Per moltes raons el vaig veure sempre com si pertanyéssim a dos planetes diferents,i potser per això els nostres escassos contactes van ser, per a mi, apassionants. Ben aviat es va dibuixar ell mateix com a personatge, i tothom parla d'això, però jo penso que és útil omplir aquest espai amb frases d'una carta que Barral va publicar a *El País* l'estiu de 1981.

«Negar la prioritat del català a Catalunya és una ximpleria (*majadería*), equivalent a negar a la comunitat catalana el títol de nació. Si no és nació una comunitat políticament independent i culturalment singular des del segle VIII amb passat expansionista i colonial, llengua pròpia afermada en una literatura de ressonància universal, dret privat diferent i voluntat ininterrompuda de sobreviure com a nació, que ens expliquin què entenien per nació els reinventors d'aquest concepte...». Escriptor i editor en castellà, Barral qualificava el bilingüisme a Catalunya com una situació de colonialisme lingüístic i desmentia les «bajanades del Manifiesto» sobre les dificultats del castellà a Catalunya. Jo vaig transcriure les seves afirmacions a l'*Avui* i li deia que seria insultant agrair-li la seva decència.

Em va enviar una carta que deia: «A mi sí que em cal donar-li les gràcies. Saber-se i sentir-se català abans que tot i per sobre de tot no té res a veure amb escriure en castellà o en llatí. És qüestió d'honor i jo encara crec en aquestes coses. No tolerar bajanades a propòsit de conceptes com el de nació i el de llengua és deure de decència intel·lectual. No és qüestió transigible. Abofetejar fills de puta o tractar-los com a rates bubòniques és, a més, un gran plaer. Una abraçada. Carlos Barral».

M'ha semblat que aquest testimoni no s'ha de convertir en cendra.

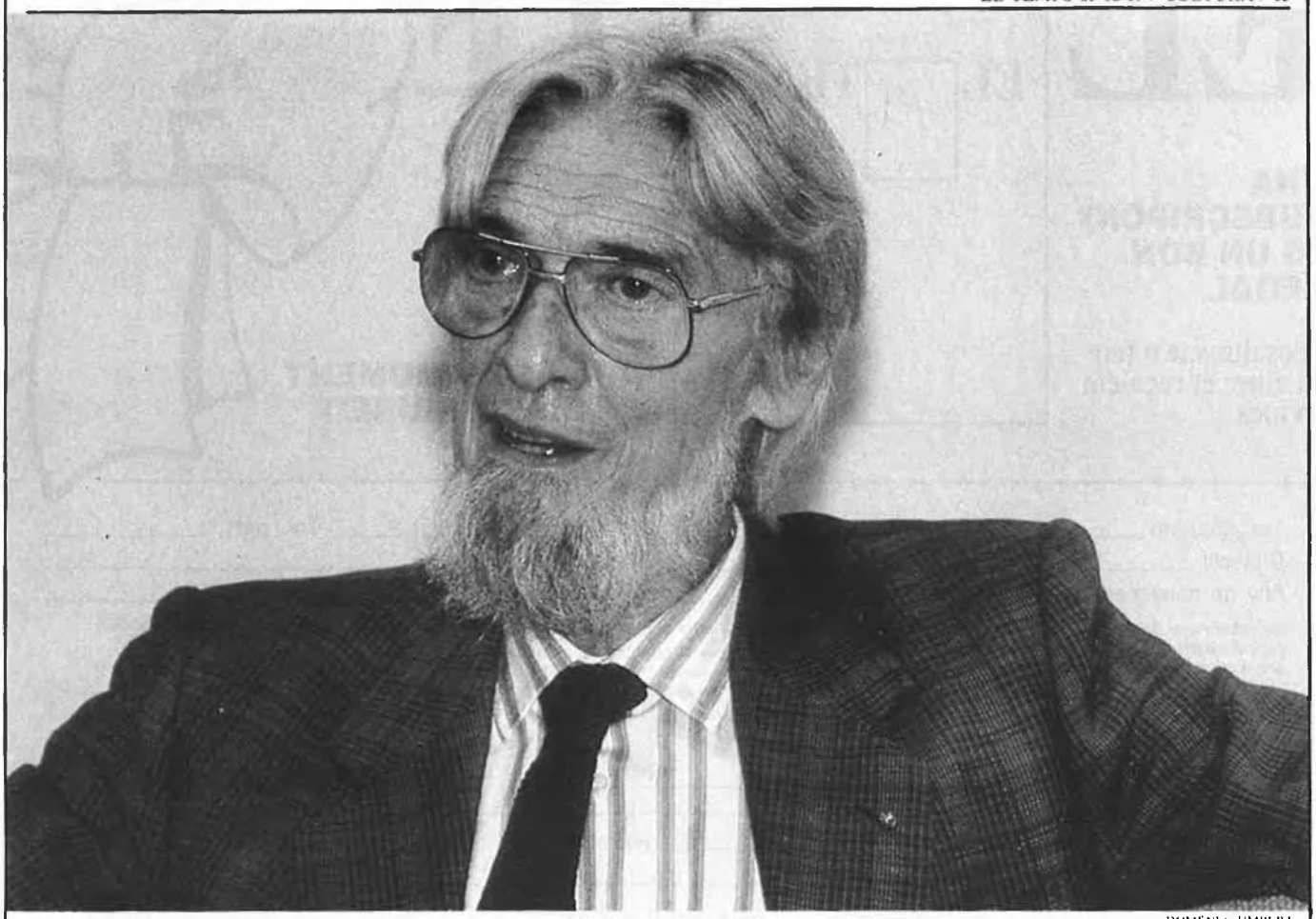
Josep M. Espinàs

Un creador clàssic

La figura de Carlos Barral no només és gegantesca com a editor, també com a poeta i memorialista.

En considerar el desenvolupament del món editorial i literari peninsular al llarg del darrers trenta anys, és impossible no reconèixer el capital rellevament de la figura del poeta Carlos Barral com editor, creador de col·leccions, promotor de premis literaris d'àmbit nacional i internacional, i introductor de tendències, estètiques i estils narratius que, dins les penúries de llibertats polítiques de l'època i de les conseqüents estretors i misèries culturals, van constituir uns més que preciats estímuls encaminats a renovar un paisatge literari estàtic, monòton i sumament gris. Per el lector, per els professionals de la crítica literària i els de la literatura, la tasca de Carlos Barral al front de l'editorial Seix Barral, primer, i de Barral Editores, més tard, va ésser —i segueix essent— d'una riquesa i vàlua inestimables. El deute que els lectors peninsulars tenim amb aquest home esquelètic, blanc-barbut, amb vocació de pare de la pàtria, savi i gentil que acaba de morir és impagable.

Tanmateix, no és la seva gegantesca tasca editorial el motiu per el qual el nom de Carlos Barral està destinat a figurar en la història de les lletres hispàniques sinó el seu quefer poètic i memorialista. A llibres de poemes ja mítics avui dia pel crucial paper que van complir en l'evolució de la poesia espanyola durant els darrers vint-i-cinc anys, l'escriptura de Carlos Barral ens va endinsar pels camins de la rememorització aconseguint una de les obres memorialístiques més importants de la segona meitat del segle mitjançant una prosa que és, sense dubte, una de les més sumptuoses de la llengua castellana al llarg de la seva història, doncs no en va es tracta d'una prosa sortida de la gran dèria del poeta Barral: la constant lectura dels clàssics grecs i llatins. L'obra narrativa de Carlos Barral es va iniciar amb *Años sin excusa* (1974), llibre que, segons repetides manifestacions de l'autor, començà amb intenció d'escriure un escoli d'un dels seus llibres de poemes *Diecinueve figuras de mi historia civil*. Sortosament pel lector, el projecte se l'hi va escapar de les mans i es convertí en el primer volum del que serien les seves memòries que seguirien amb *Los anos sin excusa* (1978) i *Cuando las horas veloces* (1988). A aquests títols cal afegir *Penúltimos castigos* magnífica novel·la en la qual el nom del propi Barral, i el d'altres figures de les seves memòries, és utilitzat per tal d'encarnar diversos personatges de ficció que envolten al narrador al llarg del que seran els «penúltims avatars» d'una dioscúrica existència. Un dels afanys (i dels enormes guanys) dels tres volums memorialístics de Barral, ha estat descriure el paisatge moral de la seva generació. Una generació d'escriptors i intel·lectuals anomenada avui com «la generació dels 50». Fugint de la crònica i del relat de la vida personal, Barral narrava la lluita generacional contra tres enemics veritablement temibles: la incultura nacional, la resistència del provincianisme patri, secularment organitzada, a qualsevol canvi, i el gran monstre de la censura i la dictadura franquista. Tres lluites a las quals, en *Cuando las horas veloces,* s'afegia una quarta i última: la presentada per un nou ene-

Carlos Barral, la reflexió del record que escapa a allò purament circumstancial.

DOMÈNEC UMBERT

mic aparegut durant els darrers anys del franquisme: la irrupció de les lleis del mercat dins el camp de la cultura i de les arts; unes lleis promulgades pels economistes recentment promoguts a nous sacerdots de la tribu. Els canvis socials, el deteriorament físic i moral de l'entorn, l'agonia del paisatge marítim de Calafell, el pas del temps per la vida de l'home... són motiu de reflexió sobre una realitat no anecdòticament recobrada sinó recreada per la voluntat literària del narrador. Per això, la reflexió del record escapava al que era circumstancial per a centrar-se en allò que és essencial a la condició humana. És en aquest aspecte, on la superba prosa de Carlos Barral revela el talent del poeta clàssic que era.

Anna Maria Moix

Tant en els seus poemes

Com en la seva vida, a Barral li agradava sobretot sobtar-nos, trencar l'expectativa. Per això, en els seus poemes cercava l'adjectiu més insòlit i solia emprar les paraules en un sentit primigeni, de vegades fins i tot perdut, o almenys ja oblidat. Així, per exemple, *usuras,* mot reiterat en els seus textos, no es refereix a l'interès excessiu cobrat per a deixar en prèstec uns diners, sinó a la desfeta, als estralls produïts pel temps sobre els nostres cossos; el terme *verde* no esmenta el color que en l'escala cromàtica és entre el groc i el blau sinó allò que és erecte, viril, tal com la seva etimologia explica.

En el seu capteniment, Barral tenia també un punt d'extravagància contradictòria, d'esnobisme *dandy*. Per exemple, solia emprar la capa espanyola quan viatjava per Europa, com el més internacional dels editors del país i bevia whisky quan encara molts escriptors només prenien vi, *chatos* o tintorros per a més senyes.

En la novel·la, *Penúltimos castigos,* un dels personatges, amb nom i cognom presos de la realitat, va querellar-se contra l'autor barceloní per injúries. Carlos Barral, inesperadament, rebutjà la immunitat parlamentària a la qual tenia dret —aleshores era senador per Tarragona—, decidí que el seu personatge havia assajat el paper en una obra de Pirandello o potser d'Unamuno i esperà que els tribunals decidessin.

Preocupat per la identitat, crec que amb aquestes alçades en Carlos Barral havia arribat a ser el personatge o personatges, editor, escriptor, polític, que un dia desitjà encarnar, per a deixar-nos a tots mig estorats. L'escriptor barceloní estava aquests darrers mesos pendent de la salut de dos amics seus també escriptors més que no de la seva. La mort li arribà inesperadament, quan menys hi comptava. Fou un malaurat cop d'efecte final, que per altra banda no ens hauria hagut de desconcertar, era a l'alçada de la vida i l'obra de Barral, almenys en consonància amb la identitat del personatge que amb tanta cura va inventar.

Carme Riera

EL TEMPS

UNA SUBSCRIPCIO ÉS UN BON REGAL

I nosaltres te'n fem un altre: et regalem un mes

Pagues un any i reps la revista durant 13 mesos

ARA ÉS EL MOMENT DE SUBSCRIURE'T

1er. cognom _____ 2on. _____ Nom _____ Tel. part. _____

Domicili _____ Població _____

Any de naixement _____ Professió _____ Tel. treball _____ DNI _____

Se subscriu al setmanari EL TEMPS per un període d'UN ANY, prorrogable si no hi ha ordre en contra, i un import de:

• La subscripció representa un descompte de més del 10% sobre el preu de venda als quioscs.

☐ 11.660 pessetes - amb pagament:
☐ Anual (1 rebut per la quantitat abans citada)
☐ Semestral (2 rebuts de 5.830 pessetes).
(Sols en el cas de pagament per banc).

☐ 16.400 (Europa) ☐ 22.000 (Amèrica)
Forma de pagament:
☐ Dom. bancària. ☐ Xec bancari adjunt
☐ Gir postal núm. _____

(Firma)

Distingits senyors: Caixa/Banc _____ Agència _____

Adreça _____ Població _____

Nom i adreça del titular del compte _____

Els pregue que fins a nova ordre els rebuts que presentarà Edicions del País Valencià, S. A. per l'import de la SUBSCRIPCIÓ ANUAL a pagar en:

☐ 1 rebut anual ☐ 2 rebuts semestrals

siguen pagats amb càrrec: ☐ C/c. ☐ Llibreta

Núm. _____

Butlleta de subscripció

_____ de _____ 198__

(Firma)

EL TEMPS • Avinguda del Baró de Càrcer, 40, 13a. • 46001 VALENCIA

1er. cognom _____ 2on. _____ Nom _____ Tel. part. _____

Domicili _____ Població _____

Any de naixement _____ Professió _____ Tel. treball _____ DNI _____

Se subscriu al setmanari EL TEMPS per un període d'UN ANY, prorrogable si no hi ha ordre en contra, i un import de:

• La subscripció representa un descompte de més del 10% sobre el preu de venda als quioscs.

☐ 11.660 pessetes - amb pagament:
☐ Anual (1 rebut per la quantitat abans citada)
☐ Semestral (2 rebuts de 5.830 pessetes).
(Sols en el cas de pagament per banc).

☐ 16.400 (Europa) ☐ 22.000 (Amèrica)
Forma de pagament:
☐ Dom. bancària. ☐ Xec bancari adjunt
☐ Gir postal núm. _____

(Firma)

Distingits senyors: Caixa/Banc _____ Agència _____

Adreça _____ Població _____

Nom i adreça del titular del compte _____

Els pregue que fins a nova ordre els rebuts que presentarà Edicions del País Valencià, S. A. per l'import de la SUBSCRIPCIÓ ANUAL a pagar en:

☐ 1 rebut anual ☐ 2 rebuts semestrals

siguen pagats amb càrrec: ☐ C/c. ☐ Llibreta

Núm. _____

Butlleta de subscripció

_____ de _____ 198__

(Firma)

EL TEMPS • Avinguda del Baró de Càrcer, 40, 13a. • 46001 VALENCIA

Gandia, capital del Tirant

Una conferència de Montserrat Roig, «Els ulls de la ment», que tractarà el tema de l'escriptura enfront del món de la imatge, obrirà el pròxim divendres dia 22 de desembre els actes commemoratius de «L'any del Tirant».

Gravat sobre *El Tirant*, de Manuel Boix.

L'*any del Tirant* és una iniciativa de l'Ajuntament de Gandia (departaments de Cultura, Turisme i Urbanisme) que ha comptat amb la col·laboració d'altres entitats públiques i privades, com ara la Institució de les Lletres Catalanes, i que ha dirigit l'escriptor Josep Piera.

L'any del Tirant vol principalment aconseguir una projecció important de l'obra de Joanot Martorell als 500 anys de la seva primera edició a València i, per a tal fi, s'han organitzat tota una sèrie d'activitats centrades en el tema. La campanya ha tingut com a principal iniciativa una petició de l'Ajuntament de Gandia a les Corts valencianes per tal que declaren 1990 *L'any del Tirant lo Blanc* i que Gandia en siga la capital. La realització d'anagrames, calendaris —de paret i de butxaca— dissenyats per Vicent Almar, matasegells especials per a la ciutat i felicitacions de Nadal, són algunes de les idees en l'apartat de publicitat.

Però sens dubte el més destacat de la commemoració seran les activitats artístiques i culturals programades. Mentre Miquel Navarro farà una escultura que instal·larà en el centre històric de la ciutat de Gandia, un equip dirigit per Lluís Romero realitzarà un àudiovisual sobre el Tirant, explicant en imatges l'intinerari del personatge en la novel·la. Per altra banda, un grup internacional de fotògrafs muntaran una exposició sobre «La Safor medieval, el paisatge de Joanet Martorell» amb la col·laboració de l'Institut Valencià d'Art Modern, i es publicarà una carpeta sobre el Tirant amb serigrafies d'artistes plàstics com Joan Tarratx i Ràfols-Casamada.

Els actes culturals inclouran conferències sobre història medieval, novel·la catalana, sobre el mateix *Tirant*, etc., sempre a càrrec d'especialistes de reconegut prestigi. Concerts de música classixa i popular, cicles cinematogràfics sobre tema medieval i teatre d'adults i xiquets arrodomiran els actes. En el capítol de publicacions, també es publicarà un llibre sobre *30 anys de cultura literària a la Safor (1959-1989),* a càrrec d'Enric Sòria; una edició moderna del *Tirant lo Blanc,* a cura de Joan Pellicer; i altres guies i recopilacions sobre el desenvolupament de l'any.

Tot això haurà de configurar un any que s'ha declarat *L'any de la lectura* i que es planteja des de l'organització com una manera de promocionar la literatura valenciana, personificada en els escriptors de la Safor dels últims 500 anys, de Joanot Martorell al moment actual.

Xulio Ricardo Trigo

Regals Fantàstics

Col·lecció Mitologies
El món apassionant dels orígens de les civilitzacions i les cultures humanes. Il·lustracions a tot color.

Títols de la col·lecció:
- Mitologia xinesa
- Mitologia de l'Amèrica Central i del Sud
- Mitologia egípcia
- Mitologia grega
- Mitologia romana
- Mitologia cèltica
- Mitologia víkinga
- Mitologia àrab
- Mitologia russa
- Mitologia de l'Amèrica del Nord
- Mitologia africana
- Mitologia hispànica
- Mitologia de l'India

Enquadernació en cartoné. 22 x 28 cm.
132 pàgines.

Enciclopèdia de les coses que mai no han existit,
de Michael Page i Robert Ingpen
Una porta oberta al món de la imaginació i de la fantasia, on els somnis esdevenen realitat. Una obra magníficament il·lustrada a tot color.
Enquadernació en cartoné.
25 x 33 cm.
256 pàgines.

El viatge fantàstic,
de Gerald Durrell
Un viatge imaginari al voltant de la terra, que permet observar els animals més interessants que hi viuen, de la mà del famós naturalista Gerald Durrell.
Enquadernació en cartoné. 22 x 28 cm.
144 pàgines.

Editorial
BARCANOVA

LLIBRES

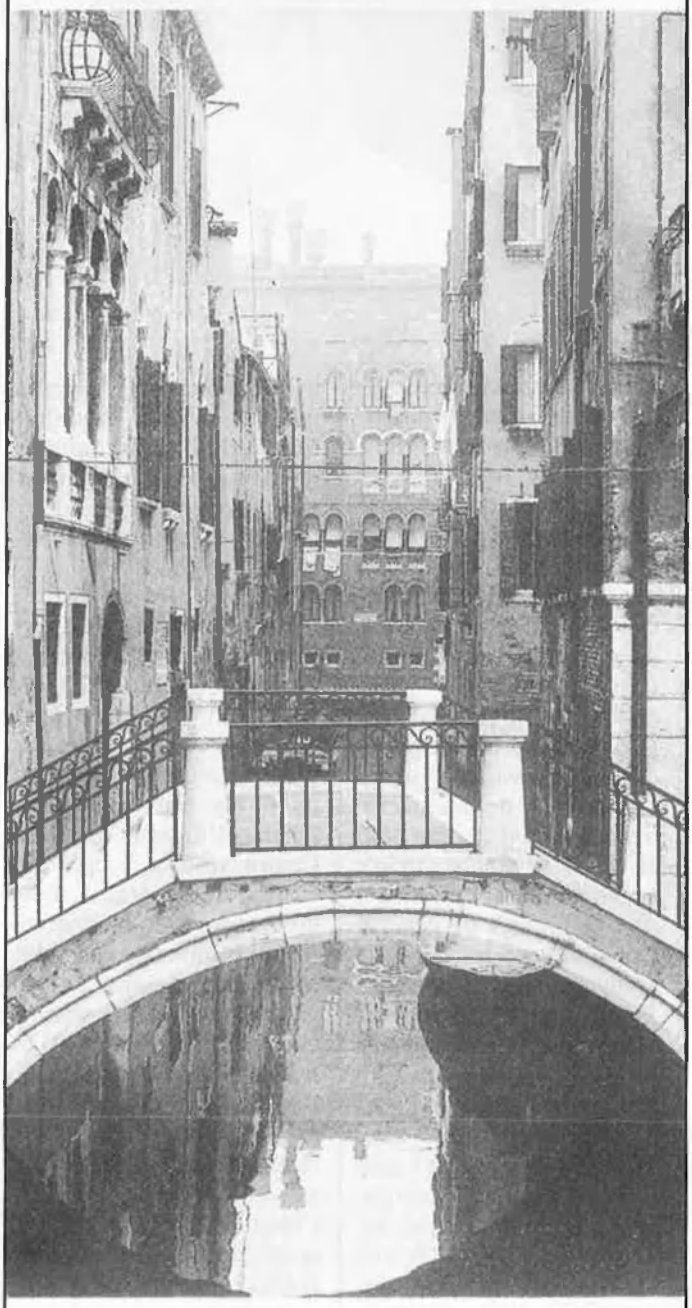
El quintet impossible

PRESTATGERIA

Thomas Bernhard. La força del costum. *Trad. de Feliu Formosa. «Tres i Quatre», 1989. 129 pàgines.*

Un tema dominant en l'obra narrativa i dramàtica de Thomas Bernhard és la idea de la perfecció i, concretament, de la perfecció artística com una activitat sense fissures —la bellesa total—, que exigeix una dedicació obsessiva, maniàtica, com passa amb determinades personalitats excepcionals, mítiques. A *El malaguanyat,* el geni que ha arribat a situar-se en aquesta perfecció modèlica, però inimitable, era el pianista Glenn Gould. A l'obra de teatre *La força del costum* és Pau Casals. Aquest èmfasi en un model absolut contrasta amb la permanent frustració dels personatges que el tenen present i que no poden fugir a la fascinació d'un valor que ni tan sols amb l'esforç repetit infatigablement aconsegueixen d'arribar-hi. En realitat, a *La força del costum* l'únic personatge que se sent torturat per aquesta voluntat total de perfecció és Caribaldi que, a més de director d'un circ i de fer el seu número dels cavalls amb una tralla, és el violoncel·lista-director d'un quintet integrat per membres de la *troupe:* un pallasso (el contrabaix del quintet), un malabarista (el violinista), una noia que balla sobre la corda fluixa (la viola) i un domador (el pianista).

Bernhard planteja i desenvolupa el seu material temàtic en una situació tancada i amb una lògica de la repetició i de la diferència, sempre apuntant —és típic d'ell— a la catàstrofe, al desastre, a la impossibilitat d'arribar enlloc en cap sentit. L'autor explota aquesta dimensió tot creant una atmosfera absurda i angoixosa, desgavellada, que els personatges tracten de trencar o exorcitzar, en va, amb la frase: «Demà Augsburg».

La impossibilitat d'arribar enlloc, tema obsessiu en l'obra de Bernhard.

Fa vint-i-tants anys que Caribaldi assaja el quintet *La Truita* de Schubert. Ho va fer com una teràpia, per no perdre la concentració que li exigia l'ús de la tralla en el seu número dels cavalls. El toca, diu, també, contra l'estultícia, contra la societat.

Fa anys també que l'assaja amb els altres quatre membres. Però mai no han aconseguit arribar al final sense equivocar-se. En realitat, *tot* són problemes perquè el quintet no funciona: són uns instrumentistes que odien el seu instrument, uns músics que odien la música clàssica en general i els quintets de Schubert en particular. Per a Caribaldi, els seus companys són incompetents i bèsties, que no saben afinar els seus instruments, que tenen dificultats de respiració... I sempre hi ha algú que espatlla l'assaig: el malabarista sempre tus, al pallasso li cau repetidament el casquet, el domador està sempre borratxo i utilitza el piano com si fos la barra d'un bar... El que devia ser una obra perfecta esdevé així un desastre, una permanent destrucció de l'art, una frustració insuperable... Caribaldi evoca repetidament Casals. Caribaldi es desespera. I mentre parla, al llarg de l'obra, punteja el seu violoncel, o hi toca una nota llarga, o hi dóna un cop d'arquet... Al final, quan ha quedat sol, engega la ràdio i se senten els cinc primers compassos del quintet *La Truita.*

Josep Iborra

Joan Vinyoli, en el record

El passat dia 3 de novembre va fer cinc anys de la mort d'un dels poetes més significatius de la lírica catalana de postguerra, Joan Vinyoli. Després dels anys transcorreguts assistim com a espectadors a un progressiu reconeixement de la seva lírica, la qual durant un bon grapat d'anys fou marginada per no adscriure's a les tendències majoritàries de la poesia catalana de la postguerra. Oblidat durant bona cosa d'anys, sembla, però, que arran de 1970 comença a ser reivindicat per les noves fornades d'escriptors, mentre s'enceta el període més productiu de la seva trajectòria.

Això no obstant, hem d'indicar que malgrat la importància que té aquesta lírica en la nostra literatura recent, encara manca una edició de la seva obra completa, necessària perquè són diversos els poemaris que no es troben a l'abast.

Nat a Barcelona el 3 de juliol de 1914, perdé son pare als quatre anys, cosa que amb les necessitats econòmiques familiars motivà que entrés als setze anys a treballar a una editorial.

Admirador de Rilke, decisiu en el procés de consolidació del jove poeta de vocació vacil·lant, Vinyoli es lliura a una tasca autodidacta amb el ferm convenciment de voler ser poeta per damunt de tot.

L'itinerari vinyolià és un seguit en constant evolució sense trencaments ni ruptures. Cal esmentar els parèntesis en l'escriptura com a períodes de reflexió i replantejament dels criteris estètics que regeixen la seva obra, i alhora relacionar-los amb les circumstàncies biogràfiques i socials de la postguerra catalana. La conjuminació entre evolució i parèntesi ens porta a parlar de tres períodes en la seva trajectòria. Un primer de formació, que assoleix el seu cim amb el recull *El Callat* (1956). L'evolució de l'estètica i dels companys de generació, així com un desig de reconeixement el porten a *Realitats* (1953), un intent d'acostar-se al realisme històric. Tanmateix mai no s'abandonen algunes de les primeres simbolitzacions i de les grans imatges i motius metafòrics. S'incorpora doncs, un nou espai, un nou lèxic més quotidià, una realitat més urbana, uns personatges que pertanyen a la col·lectivitat. També uns mecanismes més alteradors de l'harmonia dels primers poemes: encavallaments, versos lliures, alternances de veus, pluralitzacions...

Joan Vinyoli. MIQUEL ANGLARILL

La síntesis dels dos moments esmentats s'assoleix a partir de l'any 1970, on ens trobem un Vinyoli madur que coneix perfectament les estratègies que palesen els seus versos: a partir d'aquest moment l'autor va a la recerca del domini de la paraula. Llavors esdevé el reconeixement i el mestratge per a les noves promocions. La seva maduresa poètica coincideix amb l'envelliment: la troballa d'un domini poètic comporta el progressiu enrunament biogràfic —i temàtic— cap al desarrelament i la intempèrie. És l'hora de l'existencialisme, aconseguit a partir del simbolisme i de l'acostament a al realitat.

Tanmateix, els seus versos traspuen la necessitat de noves formes de vida, la fugacitat de la vida, el pas irreversible del temps, el tot i el res, la caducitat dels instants feliços, la lluita entre la realitat i el desig, la religió de les petites coses per la realitat i el desig, la religió de les petites coses per a l'arrelament de l'existència, i a la fi, la salvació amb i per la paraula, desenvolupada sobretot als dos últims poemaris que escrigué.

Vinyoli ens presenta una progressiva construcció des del primer a l'últim poemari, on cada recull esdevé una mena d'esglaó més que cal ascendir per tal d'acostar-se al més profund, allà on a través del capbussament s'aconsegueix la troballa de la poesia. En aquest intinerari no podem pas retallar cap element ja que tot esdevé peça necessària dins del conjunt: és des d'aquesta òptica que hem de considerar tota la producció com un text unitari on se'ns ofereix un univers poètic original, propi, i coherent.

Aquesta lírica ens presenta un conflicte permanent entre la doble realitat del seu autor: exterior i interior; la qual cosa condueix a la diferenciació entre una realitat quotidiana, sovint grisa, i el desig d'assolir una vida més alta, transcendent, possible a través de la màgia de la paraula.

Ferran Carbó

QUADERN DE TREBALL

• Eumo treu el tercer **Bontempelli,** la novel·la *Gent en el temps,* i Empúries prepara, per al mes entrant, el recull de contes que ja havia aparegut en català abans de la guerra, *La dona dels meus somnis,* però en una traducció nova, a càrrec de **Rosa M. Pujol** i **Mercè Senabre.** *Gent en el temps,* apareguda el 1937, és una novel·la de to diferent a les altres dues tretes per Eumo, *La vida intensa* (1920) i *La vida trafegosa* (1921). Tira cap a un realisme màgic, *La donna dei mei sogni e altre storie d'oggi,* aplec de narracions del 1925, sorprèn, van dir els crítics, per la seva escriptura nítida i elegant, barrejada amb joc i ironia, amb les quals Bontempelli elabora invencions de pura fantasia que porta a les seves darreres conseqüències amb rigor cartesià. ¿No esteu pensant en **Pere Calders?** Quan llegiu els contes, encara hi pensareu més. La novel·la d'Eumo apareixerà, com les altres, a la col·lecció «Narratives» i l'aplec d'Empúries, a la col·lecció «Narrativa».

• *El sentit i la forma. Assaig d'estètica,* de **Jordi Llovet,** a «Llibres a l'abast», d'Edicions 62. El mes entrant.

• **Maria Antònia Oliver** serà l'única autora estrangera en l'antologia de *detectivesses,* de detectius dones, que prepara una editorial nordamericana. La narració de Maria Antònia Oliver que serà traduïda a l'anglès serà *On ets, Mònica?,* protagonitzada per la detectiva creada per l'escriptora, **Lònia Guiu,** apareguda el 1983 en el llibre *Negra i consentida,* signat pel col·lectiu Ofèlia Dracs.

• La novel·la *En els espadats de marbre,* d'**Ernst Jünger,** títol de gener de «Les Millors Obres de la Literatura Universal/Segle XX» d'Edicions 62.

• *T'hauria de caure la cara de vergonya,* de **Sergi Pàmies,** arriba a la quarta edició, *Uf, va dir ell,* de **Quim Monzó,** a la onzena, *L'home que es va perdre,* de **Francec Trabal,** a la cinquena i *Un negre amb un saxo,* de **Ferran Torrent,** a la novena. Tot això, Quaderns Crema.

• *Els quatre conceptes fonamentals de la psicoanàlisi,* de **Jacques Lacan,** a «Clàssics del Pensament Modern», d'Edicions 62. El mes entrant, l'edició i el pròleg és d'**Antoni Vicens.**

• *Feixugues, lentes,* d'**André Hardellet,** número 11 de «La Marrana», va ser elogiada per la crítica no especialitzada en literatura eròtica quan el llibre va aparèixer a França, el 1974. «Joia de la nostra literatura amorosa», segons *Le Nouvel Observateur* i «obra mestra de la poesia», segons *Le Figaro.*

• *Aloma,* de **Mercè Rodoreda,** i *Infecció,* de **Sergi Pàmies,** els dos darrers llibres traduïts del català al francès per l'editorial de Nimes, Jacqueline Chambon.

• Edicions 62 no en té prou amb les seves quaranta col·leccions que formen el seu catàleg actual. Ara en prepara una nova de biografies.

• **Jaume Fuster,** un cop acabada la traducció de *Solal,* d'**Albert Cohen,** que ara publica Pòrtic, traduirà un tercer títol de l'autor francès, **Mastegatatxes,** l'oncle de Solal. El primer va ser la *Bella del senyor.*

Víctor Ripoll

William P. McGivern, *Ajegui's i parlem, Barcelona, Edicions 62, 1989, 186 pàgs.*

Una colla de gànsters segresten un psiquiatra. Com a delinqüents són un desastre, totes les seves accions estan marcades pel fracàs. El psiquiatra serà l'eix fonamental de la història perquè, és clar, ell té les idees.. i també els seus problemes. P. McGivern (1923-1982) és un autor que té un lloc molt significatiu en la història de la novel·la negra. Només cal recordar títols com *Sota la pell, L'escut per al crim, La gran onada calenta* o *L'hora més fosca.* Amb *Ajegui's i parlem* va aconseguir una de les seves millors novel·les.

Henry R. Haggard, *La venjança de Maiwa, Alzira, Bromera, 1989, 157 pàgs.*

Més conegut per la novel·la *Les mines del Rei Salomó,* Haggard va ocupar càrrecs oficials a Sud-àfrica i després tornà a Anglaterra on va exercir d'advocat. Allan Quatermain, el personatge d'aquesta primera novel·la, va assolir un gran èxit i l'obligà a continuar les seves aventures en altres llibres posteriors. D'entre elles, *La venjança de Maiwa* és una de les més interessants i narra les aventures de Quatermain, l'intrèpid caçador d'elefants, i de la bella i valenta Maiwa.

Vicent Berenguer, **La terra interior,** *València, Edicions de la Guerra, 1989, 41 pàgines.*

Quart llibre d'aquest poeta valencià que acostuma també a conrear la traducció i la més estricta militància literària. Sorprèn en aquest llibre de bellísim títol la nuesa, la netedat de llenguatge que Berenguer ha aconseguit al pas dels llibres; *La terra interior* és un recull molt divers, poemes en prosa, poemes breus, diàlegs, però tot marcat pel signe del *savoir faire,* del treball constant. Aquest títol fa el sisè d'Edicions de la Guerra, una petita editorial de poesia, quasi un anacronisme dels temps literaris que vivim, però també un encert estètic i de gestió.

Joan Ferrés i Prats, ***Ús creatiu de vídeogrames didàctics, Barcelona, Editorial Alta Fulla, 1989, 48 pàgs.***

Suggeriments pràctics per aconseguir la participació dels alumnes, per utilitzar els vídeogrames amb unes funcions didàctiques no exclusivament informatives. També un repàs de totes aquelles condicions tècniques que haurien de tenir els equips de vídeo per tal de poder prestar un servei complet a l'aula.

X. R. T.

Millenum: la seducció de mil anys d'art

PUBLIREPORTATGE

Millenum és un llibre singular i extraordinari, que condensa, en forma d'antologia històrico-artística i des de l'àmbit de l'Església, l'aportació de Catalunya a la cultura universal en el transcurs de deu segles. Millenum presenta la tasca ingent d'homes i dones que, per la seva vinculació directa a la institució eclesial o sota la seva empara o patrocini, han anat teixint una xarxa impressionant de realitzacions, a la qual aquest país deu una part significativa de la seva consistència. Als que no han gaudit de l'oportunitat de visitar l'exposició d'obres que, també amb el nom de Millenum, tingué lloc a Barcelona de maig a juliol de 1989, aquest llibre els farà avinent la poliforma bellesa d'uns testimonis artístics disseminats per tota la geografia de Catalunya.

Per bé que actualment l'Església ja no gaudeix del paper de propulsora gairebé única de la cultura i de generadora de la producció artística, cal constatar que tres quartes parts del patrimoni cultural del Principat ha estat conservat per l'església catòlica per tal com és fonamentalment religiós. De fet, des de l'Edat Mitjana, l'evolució cultural de tots els països europeus segueix paral·lela a l'evolució històrica de l'església —o les esglésies— cristianes.

L'obra que duu com a subtítol *Història i Art de l'Església Catalana* és encapçalada per diversos pròlegs entre els quals destaquen el del President de la Generalitat, el del Cardenal-Arquebisbe de Barcelona i el del Bisbe de Vic —delegat per al Patrimoni Cultural de l'Església. Segueix als pròlegs una presentació dels Comissaris de l'Exposició i diversos estudis introductoris: *L'art i l'Església a Catalunya,* de Joan Ainaud de Lasarte; *Els monestirs dins la història de l'Església medieval catalana,* d'Antoni Pladevall i Font; i *Montserrat: el Monestir,* del P. Alexandre Masoliver. Clou aquesta part inicial una cronologia històrico-artística, emmarcada en la Història de Catalunya i d'Europa.

D'aquesta manera s'arriba al catàleg pròpiament dit. Cada reproducció d'una peça artística està perfectament documentada amb una fitxa que conté: autor, número del catàleg, títol, tècnica i matèria, mesures, lloc de realització i data de la peça, lloc de procedència, lloc de conservació i número actual de l'inventari. A les característiques físiques de cada peça s'afegeix el corresponent estudi, la bibliografia i la signatura de l'autor de l'estudi.

Fragment del retaule de Sant Sever.

Cal remarcar que la distribució del material presentat obeeix a una concepció prèvia de sis capítols, cadascun dels quals va precedit d'una introducció històrica i artística que situa el lector perquè comprengui i frueixi millor de les obres aplegades.

Atesa l'esmentada distribució, ens adonem de l'escàs nombre de peces (pintures, escultures, orfebreria, mobiliari, etc.) de l'últim període, el que comprèn els segles XIX i XX. Aquesta desproporció, si comparem amb l'abundor que caracteritza les èpoques anteriors, es deu a les desamortitzacions del patrimoni eclesiàstic (especialment la del ministre Mendizábal, 1836-37), a la crema de convents del 1909 i a la Guerra Civil espanyola de 1936-1939. De tota manera, el catàleg ofereix un elenc prou significatiu d'artistes del XIX. Una Mica més nombroses són les peces pertanyents a figures de les diverses arts d'aquests segle XX, amb la inclusió, per exemple, de Llimona, Marés, Sert, Gaudí, Picasso i Dalí.

El lector i contemplador del *Millenum* encara trobarà al final una extensa bibliografia que corona l'intens esforç de l'equip d'especialistes que, combinant coneixements i sensibilitat estètica, ha estat capaç de dur a terme la realització.

Josep-Maria Puigjaner

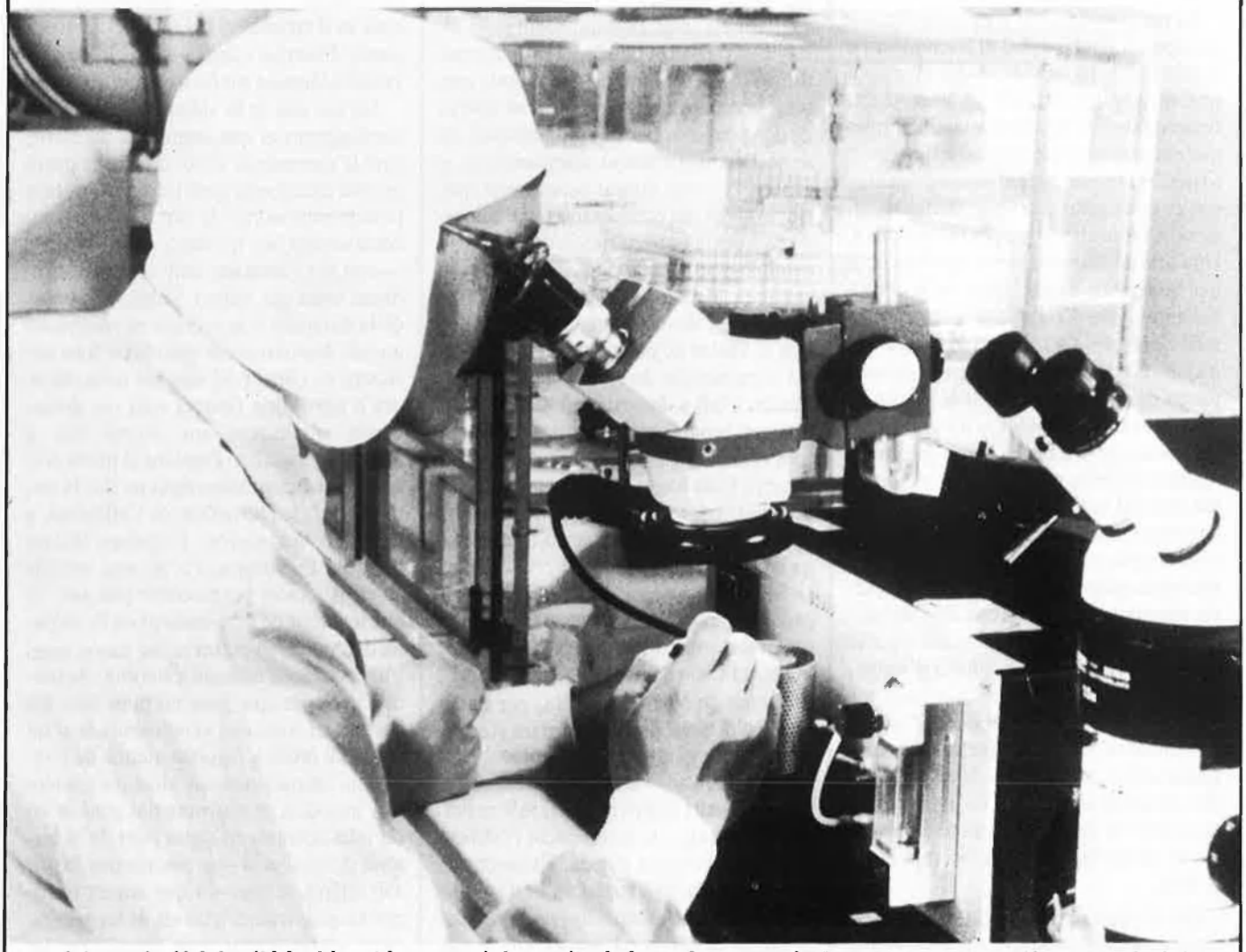
CIÈNCIA I MEDI AMBIENT

Acaba l'any europeu d'informació sobre el càncer

Les causes globals del càncer

Aquest que està a punt d'acabar havia estat declarat «Any europeu d'informació sobre el càncer». El doctor Giner-Sorolla, nat a Vinaròs i investigador des de fa molts anys als Estats Units, exposa en aquest article algunes consideracions sobre les causes d'aquesta malaltia.

En un article que vaig publicar aquí el mes d'abril de 1988 i que duia com a títol «El càncer encara» es volia manifestar amb aquest encapçalament que no es tracta d'un tema que es pot deixar així com així, ni que es pot fer amb ell una celebració com la de l'«Any europeu d'informació sobre el càncer», un objecte de relacions públiques. Tampoc no es pot considerar com s'ha fet amb la tan esbombada «guerra contra el càncer» impulsada fa 20 anys pel president Nixon. Com se sap, no hi ha cap aspecte de la Biomedicina que estigui tan polititzat i sigui objecte de tan acalorat debat com ho és el tema del càncer. Hi ha components ben emotius, com ara la malaltia que més estralls fa i la que es tem més que cap altra, de la que més se'n parla entre el públic i la que ha estat més subjecta a la intromissió de curanderos i de remeis que sovint apareixen a quin més fal·laç. El debat s'estén de les arrels de la qüestió, la causa del càncer, a la del tractament i prevenció. Quant a les causes del càncer es perfilen dos partits, per dir-ho així, en termes de política, que s'arrengleren d'acord amb la convicció que cadascú té sobre la causa: deguda a la creixent i invasora industria-

La pròpia constitució de les cèl·lules dels vertebrats posseeix la capacitat de desencadenar, per estímuls externs, la transformació que condueix al càncer.

lització del món amb la conseqüent contaminació global, com així ho sostenen els industrialistes, o al contrari, el bàndol oposat, els ambientalistes que mantenen que és la mateixa natura «que no és gens benigna, segons la frase d'un dels seus proponents, la culpable en l'origen de la gran majoria de casos de càncer. Per als industrialistes, la gran quantitat de productes químics que apareixen constantment al mercat en una multiplicitat d'usos —pesticides, fertilizants, productes domèstics, etc.— i les persones que treballen en operacions bé químiques bé de radiació, totes aquestes activitats condueixen a l'increment de càncer, que segons ells es nota en les societats industrialitzades durant tot aquest segle. En contraposició, per als ambientalistes, la causa del càncer rau en el nostre ambient i en l'estil de vida. Tant en la radioactivitat natural com en l'alimentació, on segons estudis recents es troben una gran quantitat de substàncies mutagèniques que podrien causar amb l'ús prolongat diversitat de neoplàsies.

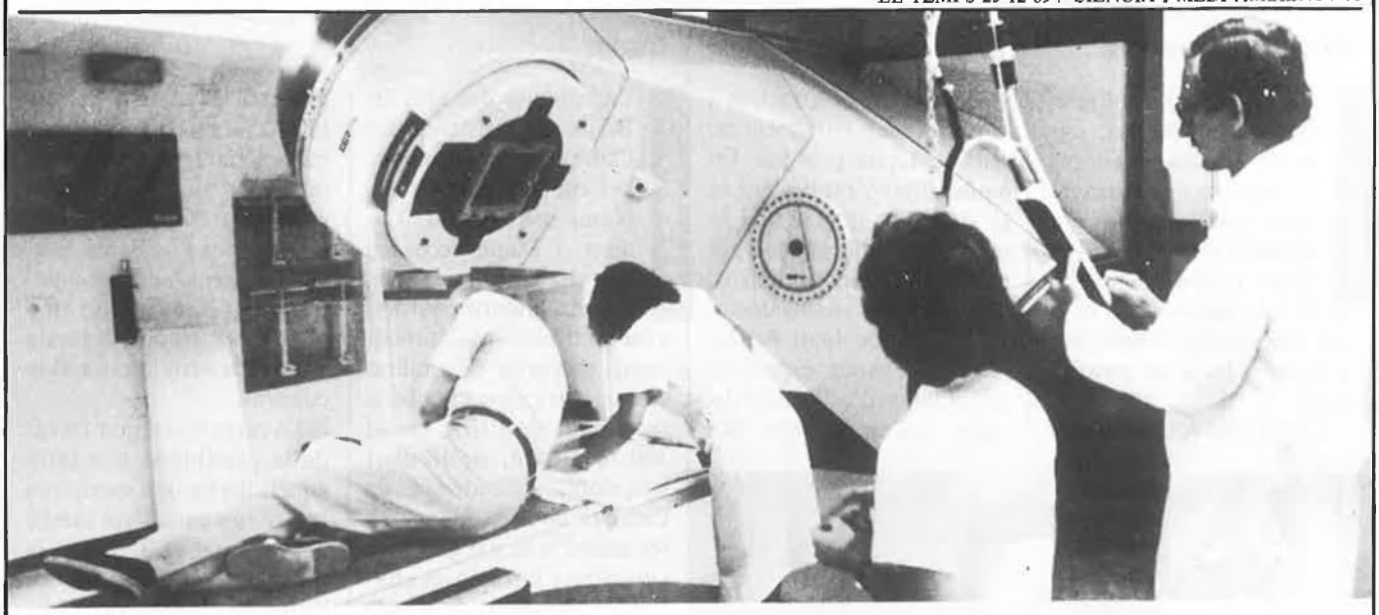
La mateixa discussió d'opinions oposades apareix també quant al tractament i a la prevenció. Hi ha escoles que proposen una actitud passiva per al tractament, fugint-hi de l'ús de remeis quimioteràpics que ells pretenen que són inefectius i molt tòxics. Ha minvat aquest mode de pensar que es va originar a la Gran Bretanya, en especial entre alguns metges de capçalera. Una actitud diametralment oposada és la que impera als Estats Units, on la tònica és l'agressivitat d'emprar tota mena de remeis i eines per a aconseguir la curació del malalt. Per a la prevenció també s'arrengleren dues tendències, la dels industrialistes que en fa culpable a les grans corporacions per ocultar les dades epidemiològiques respecte a les persones ocupades (en especial la indústria química, minera i petroquímica), i fa així mateix culpable a les respectives administracions dels països industrialitzats, per no prendre mesures adequades per a protegir tant els operaris de les indústries com el públic per l'ús d'additius alimentaris, pol·lució d'aigües, aire i sòl. Els ambientalistes argüeixen que són productes naturals, el menjar usual i la manera de coure'l el que s'ha de considerar com a major causa de càncer. Tots dos camps estan d'acord en un sol punt: en atribuir al tabac fins a un terç dels casos de càncer que avui dia ocorren arreu el món.

Que el càncer no és pas una malaltia de la civilització ho demostra el fet que d'una banda l'univers està constituït per elements que en gran part són carcioncogènics per si mateixa, o en combinació i, a més, és ple de radiacions que indueixen càncer, com ara els raigs gamma, roentgen i ultraviolats. D'altra banda, la pròpia constitució de les cèl·lules dels vertebrats posseeix la capacitat en el seu aparell genètic de desencadenar per diversos estímuls externs la transformació que condueix al càncer. Ha estat durant aquest segle que, pels avanços tan considerables en tècniques analítiques i també mitjançant estudis epidemiològics, s'han pogut determinar les causes de la majoria dels tumors malignes i procedir a terapèutiques que en l'actualitat es vanten de poder curar una proporció prou elevada de determinats casos de càncer. Com a demostració ben palpable d'aquest progrés en un camp tan complex com és la biologia del càncer i del seu tractament, hi ha hagut reconeixement públic d'aquests esforços. En efecte, en dos anys consecutius el màxim guardó que s'atorga en ciéncies mèdiques, el premi Nobel en Medicina, ha estat adjudicat a investigadors de càncer. Així, l'any passat aquest premi fou concedit a George H. Hitching i Gertrud Elion dels laboratoris Burroughs Welcome de North Carolina, per haver desenvolupat els primers fàrmacs efectius contra la leucèmia i per les descobertes posteriors que es van fer al mateix laboratori d'agents contra herpes i, més recentment, dedicats a la investigació i fabricació d'agents contra la sida. Es reconexia en aquests dos investigadors l'esforç que durant més de quaranta anys van dedicar a l'estudi del càncer mitjançant l'ús de mètodes anomenats per Hitchings d'«empirisme il·lustrat», és a dir, mig anar temptant i mig anar amb ple coneixement dels mecanismes bioquímics que són involucrats en el creixement del càncer, fins aconseguir dissenyar i desenvolupar la sèrie de primers fàrmacs sintètics contra el càncer.

Tots els especialistes coincideixen a assegurar que un terç dels casos de càncert estan produïts pel sonsum de tabac.

No tan sols és la vàlua de trobar nous medicaments el que representa un mèrit, sinó la ressonància («fall out») que prové de tota descoberta amb un significat tant pràctic com teòric. Al cap i a la fi, el reconeixement de la vàlua d'un científic —com es fa cada any amb el ritual escandinau creat per Alfred Nobel, l'inventor de la dinamita —es mesura en reconèixer aquells descobriments que obren nous horitzons en ciència, bé siga per nous mètodes o noves lleis físiques com per descobertes empíriques que donen lloc a posteriors troballes. Enguany el premi Nobel en Medicina ha recaigut en dos investigadors de la Universitat de Califòrnia, a San Francisco, els Drs. J. Michael Bishop i Harold E. Varmus. En els seus treballs en col·laboració van descobrir pels anys 70 que una sèrie de gens normals en les cèl·lules dels vertebrats poden causar càncer quan són sotmeses a estímuls exteriors. Aquesta descoberta que gens normals dins del cos poden tornar-se carcínogens és d'un significat crucial. Aquesta «teoria de l'oncogen» estipula que uns virus oncogènics van introduir el seu material genètic en cèl·lules normals en algun punt de la història de l'evolució —es postula que fa uns 450 milions d'anys— i que aquest oncogen ha estat tramès a través de les generacions contínuament cada vegada que les

Cap malaltia suscita la polèmica que el càncer.

cèl·lules de vertebrats es divideixen. Si bé normalment, els gens virals carcinogènics són tan innocus —són en estat latent— que tan sols poden tornar-se oncògens quan són sotmesos a estímuls exògens com ara pels agents carcínogens, és per tant ben apropiada la frase que fa anys va encunyar Bishop: «oncògens, l'enemic dins de nosaltres».

Cal donar una perspectiva històrica a la qüestió dels oncògens i remuntar-se a l'any 1910, quan el Dr. Peyton Rous, un investigador a l'Institut Rockefeller de Nova York, va ser consultat per un pagès sobre uns tumors que apareixien en les gallines de la seva granja. Rous va poder determinar la infecciositat d'aquest tumor quan una emulsió del tumor passada per un ultrafiltre, que no permet ser atravessat per cap element cel·lular, demostrava que existia un factor filtrable, un virus, que era responsable de la malaltia tal com va trobar injectant-lo a un animal sa que reproduïa el tumor. Així es demostrava per primera vegada que un virus produïa càncer en animals. Aquesta descoberta fou confirmada i ampliada, els anys 30, per Francesc Duran Reynals a la Universitat de Yale. Aquest investigador català va proposar una hipòtesi sobre un origen viràsic del càncer humà. Va trigar molt de temps fins què aquesta concepció del càncer causat per virus fos acceptada, donant-se el cas que el premi Nobel no fou adjudicat a Rous fins a 60 anys més tard del seu descobriment.

Segons Bishop, el concepte que els gens constitueixen la clau del procés de la carcinogènesi es fonamenta en tres fets: en primer lloc el reconeixement que certs tipus de càncer són hereditaris, en segon lloc en la descoberta que hi ha lesions en certes cèl·lules canceroses, cromosomes, que contenen el material genètic del nucli de la cèl·lula i, finalment, l'evidència cada vegada més aclaparant de la relació entre mutagenicitat i carcinogènesi.

Els virus oncogènics són els més senzills de tots els virus i la seva patogenicitat ha estat reconeguda des del temps de Rous. Ara bé, pel que fa a reconèixer i determinar la causa d'una malaltia, si bé pot ajudar en gran part a la troballa d'una teràpeutica, els investigadors esmentats i molts altres són de l'opinió que l'elucidació completa del procés de carcinogènesi no implica necessàriament poder trobar un remei eficaç. Existeixen, a més a més, els precedents en terapèutica de malalties infeccioses com és el cas clàssic de la tuberculosi, entre tantes altres malalties causades per microbis.

Si bé portem dins de nosaltres les llavors causants de càncer, al mateix temps existeixen dins del nostre cos defenses naturals que fan que sols el 15% de la mortalitat global sigui atribuïble a les distintes formes de càncer. Mesures preventives adequades podrien disminuir fins a la meitat d'aquest percentatge. La difusió de diagnòstics primerencs, i les terapèutiques en ús i les que es projecten podrien encara rebaixar més aquesta xifra, apropant-nos a un control d'aquesta malaltia.

A. Giner Sorolla

El paper dels oncògens

El DNA present a les cèl·lules és el portador del missatge genètic, que es transmet a la descendència. Les fraccions de DNA s'anomenen gens. Un gen o un conjunt de gens és responsable de diverses característiques físiques.

Els oncògens són una fracció de DNA que pot induir la transformació d'una cèl·lula en cancerosa. Perquè això passi, cal un agent extern que els activi. Aquest agent pot ser, entre altres coses, un virus, una substància química o una radiació.

Els guardonats amb el premi Nobel d'enguany van descobrir que els oncògens formaven part de la dotació normal de les nostres cèl·lules, si bé no sempre s'activaven. Els virus capaços de causar càncers tenen oncògens que han capturat en infectar la cèl·lula d'un altre animal. El paper del DNA es va confirmar el 1981, quan diversos equips de científics demostraren que el DNA extret de cèl·lules canceroses podia induir la transformació de cèl·lules normals i convertir-les també en canceroses.

Després han arribat estudis en què s'ha vist, a nivell molecular, la modificació que l'agent cancerigen provoca en els oncògens. També se sap que una cèl·lula tumoral prolifera perquè sintetitza un factor de creixement de manera incontrolada.

El coneixement de les bases moleculars de la malaltia pot ajudar a trobar un remei. Però com assenyala el doctor Giner-Sorolla, aquest coneixement no implica necessàriament que es trobi aviat un remei eficaç.

Xavier Duran

El vídeo a l'escola

PRESTATGE

Les noves tecnologies possibiliten, des de fa uns anys, noves maneres d'organitzar l'ensenyament i proporcionen noves eines didàctiques. Però per treure'n el màxim profit cal conèixer molt bé el seu funcionament i aprendre a explotar les seves possibilitats.

L'editorial Alta Fulla i la Fundació Serveis de Cultura Popular van iniciar fa uns anys una col·lecció sobre el vídeo i la seva utilització didàctica. N'han aparegut fins ara vuit títols. Els dos darrers són *El videodisc interactiu*, de Joan Ignasi Ribas (87 pàgs.) i *Ús creatiu de videogrames interactius*, de Joan Ferrés i Prats (48 pàgs.).

El primer ens acosta a les possibilitats del videodisc interactiu, un instrument que pot canviar radicalment la manera com els alumnes accedeixin a la informació. La possibilitat de seleccionar imatges, passant d'un tema a un altre com en una enciclopèdia, però d'una forma visualment més atractiva i fins i tot amb moviment és, sens dubte, un gran pas. En aquest llibre s'explica què és el videodisc interactiu i la manera d'utilitzar-lo per treure'n un bon rendiment, dins i fora de l'ensenyament.

El llibre de Joan Ferrés, per la seva banda, exposa les possibilitats d'utilització del vídeo a l'escola, que van molt més enllà del simple visionat. L'autor n'explica els avantatges i els inconvenients i demostra que amb imaginació i creativitat el vídeo pot tenir un paper molt important en el procés d'aprenentatge de l'alumne. D'aquesta manera s'evita que es dugui a terme una idea clàssica en què l'alumne es limita a rebre i a intentar memoritzar informació. El vídeo permet això, però també obre moltes possibilitats a aquells que vulguin tirar endavant un ensenyament que assimili les noves tècniques.

X. D.

Berlín

TUB D'ASSAIG

La caiguda del mur de Berlín ha fet recordar l'ambient intel·lectual de la República de Weimar. Noms com Brecht, Canetti o Mann recorden una vitalitat cultural que, segons alguns autors, s'ha mitificat. Malauradament, en parlar de vitalitat cultural no s'evoca també la fecunditat científica. David Jou recordava, en un diari barceloní, l'Acadèmia de Ciències on Max Planck va fer néixer la teoria quàntica i on Albert Einstein va establir les equacions de la teoria de la relativitat general.

Aquests dos esdeveniments són anteriores a la República de Weimar. Però el període que va de 1918 a 1927 va ser descrit per Paul Forman, en un llibre que explica l'adaptació de físics i matemàtics a un ambient intel·lectual hostil —«Cultura en Weimar. Causalitat i teoria quàntica»—. Berlín també era escenari del desenvolupament científic i és trist que no es recordi aquesta part de la seva intensa vida cultural.

La caiguda del mur recorda la possibilitat que torni aquell Berlín dels escriptors i els dibuixants. Però també pot retornar el Berlín de la fecunditat científica. El ministre de Recerca de l'Alemanya Federal ja ha dit que espera l'aprovació de vint projectes conjunts entre les dues Alemanyes. L'Institut Fraunhofer, dedicat a la recerca aplicada per encàrrec

L'ecologismne de la por

FREC DE PELLS

La ciència ecològica té unes dificultats extraordinàries per a incloure totalment l'home en l'ecosistema que és objecte del seu estudi. El problema sorgeix del tractament que és necessari fer dels elements simbòlics que es produeixen, perduren, es comuniquen i que són decisius en el funcionament concret dels ecosistemes en ser-los adjudicats pesos o valors variables. En definitiva, de com compatibilitzar en uns mateixos esquemes, en un llenguatge comú, la informació, la matèria i l'energia. Economistes, sociòlegs o psicòlegs topen amb problemes similars.

L'home és un animal capaç de fer i mantenir recursos i llargues i complexes funcions que manipulen alhora variables simbòliques o virtuals i variables materials. La nostra pròpia personalitat, la nostra manera de funcionar, és en general d'una complexitat inabordable, encara que en condicions extremes el nostre comportament pot simplificar-se considerablement.

Molts ecologistes fugen de la complexitat i tracten de simplificar el comportament humà, fomentant la por. Paradoxalment, intenten així que les decisions que prenguin les persones, les societats o els governs evitin les catàstrofes a les que ens veiem aparentment abocats. Dissortadament, si bé la por pot simplificar el comportament, no el fa més determinat ni més intel·ligent. La por pot dur a accions irreflexives, a cometre atzagaiades irreparables. L'única arma acceptable és l'educació i la informació fidedigna.

Contra l'ecologisme de la por va pronunciar-se inequívocament el professor Ra-

¿Provocarà la caiguda del mur de Berlín el retorn de la fecunditat artística a l'Alemanya de l'Est?

d'empreses, espera rebre propostes de l'Alemanya Oriental.

Al mateix temps, però, hi ha alguns obstacles. L'obertura política, òbviament, no ha acabat i això pot obstaculitzar la relació. S'han de tenir en compte, també, les restriccions a la transferència tecnològica cap al bloc de l'Est.

Tot i així, la caiguda del mur és un primer pas. Canetti i Grosz, Planck i Einstein. Una nova vitalitat pot retornar, obrint-se pas en l'evocació, mitificada o no, del vell Berlín.

Xavier Duran

Ramon Margalef.

mon Margalef durant el simposi «Una sola Terra», que va tenir lloc durant el mes d'octubre al Museu de la Ciència, a Barcelona.

Contra la por només hi ha l'antídot del coneixement i crec que en aquest sentit els ecologistes, en general, han progressat molt. Han après ecologia i de mica en mica augmenta el nombre de veus ecologistes assenyades. Ja fa anys, en una conferència que pronuncià en Margalef i en el torn de preguntes, uns ecologistes vehements exigien al professor una «definició personal» i acusaven l'ecologia d'afavorir el sistema. Ell va respondre a la impertinència dient que l'ecologia ofereix les mateixes eines a tothom, però que hi ha gent que amb el martell a la mà, només sap donar-se patacs al cap.

No hi ha dubte que l'ecologisme és indici que s'estan produint canvis culturals importants en el camp de l'ètica i la moral col·lectives, però aquests canvis els hem de mesurar en aquells que no són activistes declarats, prenent cura d'anotar si les seves actituds responen a un convenciment basat en la seguretat d'uns coneixements o, si al contrari, són fruït d'una por irreflexiva.

Jordi Flos

UN DE LLETRES

Carnet de conduir-se

Per conquerir un lloc a l'andana de l'estació de plaça de Catalunya dels Ferrocarrils de la Generalitat d'ídem hi ha tres mètodes legals coneguts. Un és el tradicional o artesanal, que consisteix en aturar-se davant d'un empleat/empleada, dir allà on vas, pagar i que et donin el bitllet. El semiautomàtic és introduir una targeta vàlida per sis viatges —i que significa un cert descompte— en una maquineta que te'l llegeix, te'l marca i t'obre el pas. És semiautomàtic, perquè la targeta l'has comprada abans pel mètode artesanal. Finalment, hi ha el sistema automàtic que és una màquina a la que li dius on vols anar, et diu quan val, li poses els diners i et torna el canvi, a tota velocitat.

Curiosament, davant de la màquina automàtica no hi sol haver mai ningú, ni tan sols els dies que hi ha una cua enorme davant la finestreta artesanal. No té pegues aparents, és ràpida, còmoda i eficaç, però aconsegueix menys clientela que el mètode tradicional. El semiautomàtic es queda, naturalment a mig camí. ¿Per què? No sabria pas dir-ho. Com a hipòtesi, per temor a la tecnologia quotidiana, per desconfiança a la màquina. És més fàcil —o es considera més fàcil— fer-te entendre de viva veu amb una persona que no pas a base de botons amb una màquina. Davant la màquina sempre tens la sensació que has de tenir com una mena de carnet de conduir, una saviesa tecnològica que fa mandra, al costat de la facilitat de la comunicació verbal artesanal. Qui no s'ho cregui, que vingui a l'estació. Ho tinc comprovat. Davant de certes màquines plenes de botons, com davant de certs ascensors sofisticats o altres andròmines, el ciutadà o s'absté i puja per les escales o reclama un carnet de conduir-se. Un certificat d'aptitud per anar pels carrers mecanitzats. Un llibret d'instruccions de la quotidianitat tecnològica.

Vicenç Villatoro

ECONOMIA

L'ergonomia arriba a les empreses

Al ritme del treball

Millorar les condicions de treball i buscar l'harmonia entre l'home i la màquina són alguns dels objectius de l'ergonomia. Els sindicats comencen a incorporar aquests punts entre les seves reivindicacions.

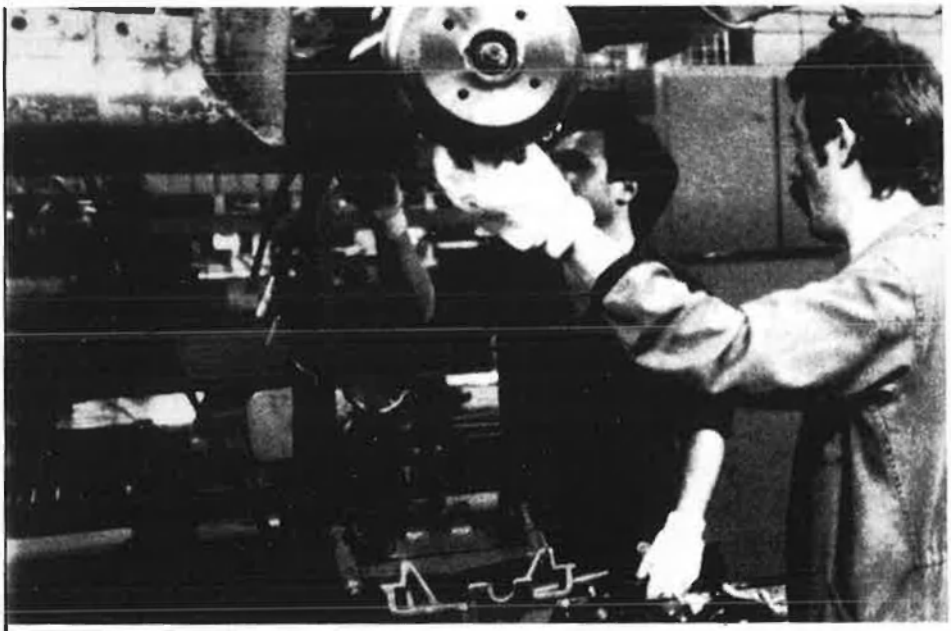
Des que un es lleva fins que se'n va a dormir entra en contacte amb diferents tipus de màquines, des del despertador, passant per la cafetera, el cotxe, els ordinadors... Cada màquina té unes formes i uns usos diferents i això representa per a l'usuari l'aprenentatge d'unes regles i instruccions, algunes d'elles ben assumides des de petits però d'altres requereixen un aprenentatge posterior. Del que es tracta és que cadascun d'aquests utensilis-artefactes-màquines s'acomodi a l'usuari i no a l'inrevés.

La Revista Internacional del Treball definia, ja el 1961, l'Ergonomia com «l'aplicació conjunta d'algunes ciències biològiques i ciències d'enginyeria per tal d'assegurar, entre l'home i el treball, l'adaptació òptima mútua, amb la finalitat d'incrementar el rendiment del treballador i contribuir al seu benestar».

De fet, l'Ergonomia és un conjunt de coneixements interdisciplinars que tracten dels mètodes d'estudi i d'investigació sobre l'home en el treball. Existeixen, però, diferents tipus d'Ergonomia: la de correcció i la de concepció.

El primer cas tendeix cap a una millora de les condicions de treball existents, des de la bona il·luminació de la taula de treball fins a poder disposar d'una cadira regulable, no haver de fer exercicis massa pesants o insonoritzar màquines en fucionaments. El segon tipus tendeix a fer intervenir els coneixements d'un equip d'ergòmans per a preveure possibles incorreccions i inconvenients eludibles o evitables.

En el transcurs dels anys la tendència és que en el treball sigui menys important la capacitat física de la persona mentre que es valora molt més la seva capacitat perceptiva i mental. El fet que en els processos industrials

s'apliquin cada cop més les noves tecnologies i els sistemes informàtics també requereix una major formació específica dels treballadors.

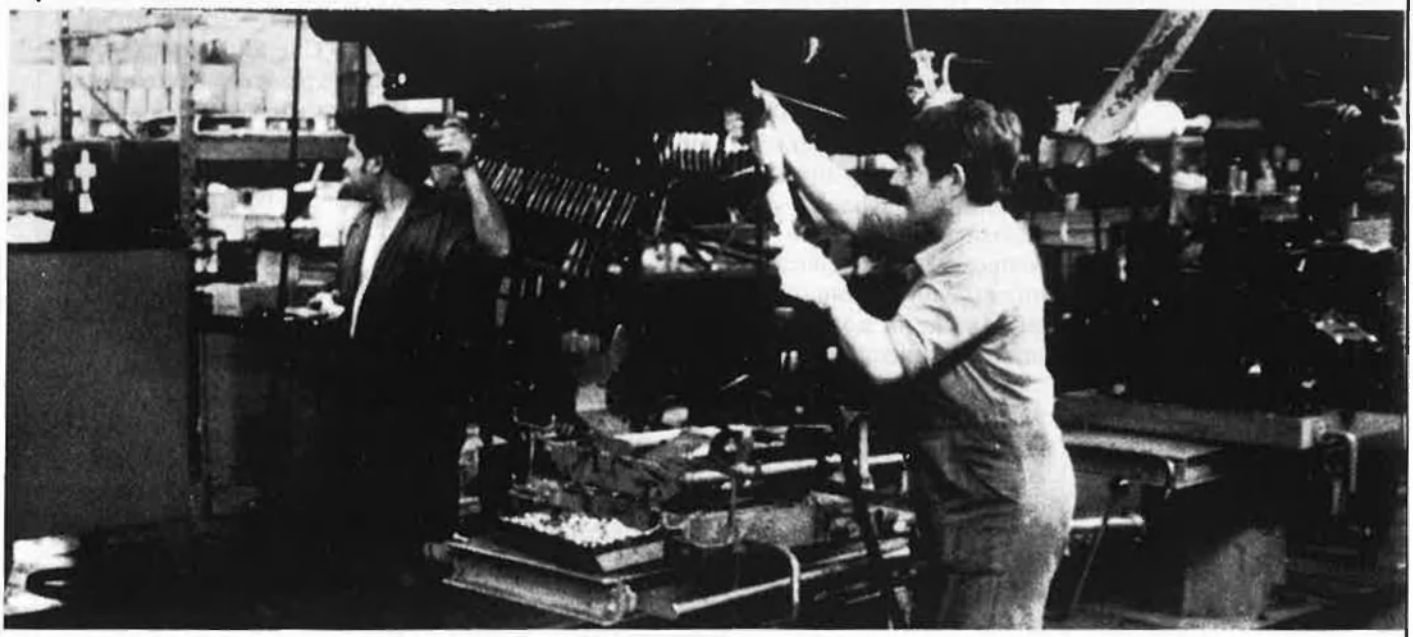
Per tot això, «una acció ergonòmica varia segons l'època, el país o les circumstàncies; centrant-se sempre l'atenció en la millora de les condicions de treball, alhora que la consecució de la màxima eficàcia del sistema home-màquina», tal i com va explicar José Fernández Quintana en el transcurs de la jornada «Ergonomia i eficàcia», organitzada per la Universitat Politècnica de Catalunya.

Però l'Ergonomia «és un concepte més ampli que el de la simple relació anatòmica amb la màquina», segons Ramón Bigas Balcells, dissenyador industrial. «L'home és capaç de relacionar-se amb les màquines però ell no és una màquina. El que cal és que la relació home-màquina sigui agradable».

Qualsevol producte està envoltat d'una sèrie de condicionants que van des del material d'aquest fins al seu preu. «El dissenyador ha de sintetitzar-los i utilitzar-los de la millor manera perquè la màquina compleixi millor les seves funcions i afavoreixi així l'usuari. L'Ergonomia és un element accessori que en uns moments és molt important en una part del producte i en d'altres té una participació secundària», afegeix Ramón Bigas.

DUES ORIENTACIONS DIFERENTS

Segons Javier Llaneza, del Departament de Prevenció i Ergonomia d'ENSIDESA, «l'Ergonomia s'ha desenvolupat al voltant de dues orientacions diferents. D'una banda, la que està en la línia de la Higiene Industrial, que prima la protecció de l'home en el treball i és la típica orientació ergonòmica dels països de l'Europa Occidental i del Nord i, per l'altre costat, la Human Enginnering, que prima el sistema

home-màquina. Aquesta vessant va néixer als EUA i ha trobat una aplicació en el camp militar i espacial, influint en països com Anglaterra, Alemanya Federal i el Japó».

Fent referència a la higiene industrial i la seguretat laboral, Pedro Rodríguez Mondelo, professor d'Ergonomia a la UPC, assenyala que «la millora de les condicions de treball i oci seran cada vegada més un cavall de batalla dels sindicats».

Aquests, per la seva banda, afirmen que no hi ha cap tipus d'estudi específic referit a l'àmbit ergonòmic però «sí que estem fent cursos de salut laboral referida als llocs de treball», segons Joan Ferrari, del gabinet de salut laboral d'UGT.

Però tant UGT com CCOO estan treballant intensament en l'àmbit dels accidents laborals i les pantalles de vídeoterminals, on s'han començat a detectar enfermetats visuals i psicològiques.

D'altres factors als quals estan fent incidència els sindicats són en les cadires i tamborets utilitzats en les cadenes de muntatge, i que ara ja disposen de cadires regulables en funció de l'usuari, o «els diferents factors nocius que integren l'ambient de treball, com són el microclima de treball (llum, temperatura, ventilació, humitat i pressió atmosfèrica), la contaminació de l'ambient (contaminants físics, químics i biològics), la sobrecàrrega muscular i la psíquica, així com un cinquè grup que fa referència als factors de risc provinents de l'estat de les instal·lacions, de la maquinària i de la introducció de les noves tecnologies», tal i com explica Josep Ma. Navarro, de l'àrea de salut laboral de CCOO.

Per tot això, el juliol d'aquest any es va signar un acord sobre la seguretat i higiene, entre la Generalitat de Catalunya i els sindicats UGT i CCOO.

Aquest acord proposava la creació d'un Programa Interdepartamental de Seguretat i Higiene-Salut Laboral, amb uns objectius fixats que eren: definir el concepte de Seguretat i Higiene-Salut Laborals, servir de marc per a una possible reforma institucional per a coordinar competències i funcions disperses en els àmbits preventius i assistencials i estudiar les possibilitats normatives que en aquestes matèries tinguin el conjunt de les conselleries de la Generalitat. També està prevista l'elaboració d'un mapa de riscos i danys a Catalunya per tal de poder actuar en funció dels canvis que es produeixen en les condicions de treball i com a base per a desenvolupar programes de prevenció.

L'Ergonomia, doncs tindrà en el futur un gran paper en la nova concepció de l'economia i en el posterior desenvolupament de les empreses, donat que aquestes comencen a adonar-se de la importància dels treballadors més que de les màquines i les instal·lacions.

Sílvia Monfort

"Madrid ofega i margina València"

Lluís Espinosa, secretari general de la Confederació Empresarial Valenciana, reivindica un major pes polític perquè el País Valencià no quede marginat de les inversions alhora que reclama un gir econòmic que liberalitze l'economia.

El moviment empresarial sembla haver entrat en un moment de relaxament en les seues reivindicacions davant l'administració autonòmica després d'haver-se manifestat amb força a la cimera d'Oriola, ¿com valora l'actual situació?

—La cimera d'Oriola va tenir dos objectius: conscienciar a la societat valenciana que la comunitat estava entrant en una fase de retard en matèria d'infrastructures, i fer veure a la classe empresarial que tenia un compromís social que complir, el qual passa per ser el cap de les inversions, la punta de llança de l'economia i del desenvolupament. Jo crec que s'aconseguiren ambdues coses.

El que passa és que l'atenció del públic no es pot mantenir artificialment, cosa que per altra banda no seria bo per a ningú. Per això pot donar la impressió que s'ha relaxat un poc l'esperit de la cimera d'Oriola. Tanmateix, aquesta confederació realitza un seguiment exhaustiu de les conclusions preses allí i quan s'acomplisca un any d'aquell encontre, tindrem a les mans un llibre complet on es diga que s'ha fet a la Comunitat Valenciana per avançar cap a una societat moderna. Per altra banda, d'aquella cimera van sorgir dos estudis sectorials molt importants sobre turisme i agricultura.

—Però a aquests estudis i propostes l'administració no està responent amb partides pressupostàries i la CEV ha baixat la seua pressió.

—El 1989 no ha pogut ser possible perquè els pressupostos estaven tancats; aquesta ha estat l'excusa donada. Jo crec sincerament que l'administració autonòmica no està suficientment conscienciada sobre el nivell d'infrastructures desitjables, i quant a l'administració central, sense cap tipus de victimisme, s'hi ha de fer la següent anàlisi política: la competència autonòmica en infrastructures és molt limitada, no hi ha marge d'actuació sobre aeroports, línies telefòniques, ports, transport ferroviari, carreteres principals. Sí que hi ha marge d'actuació en segon nivell de carreteres, segon nivell de ports, trens de rodalies i poc més. En aquestes matèries sí que es detecta, almenys en l'avantprojecte de pressupostos autonòmics, un avanç en despeses d'infrastructures. El problema és que aquestes inversions no tindran rellevància si no aconseguim convèncer a l'estat central, que ara per ara, té unes preferències que marginen la Comunitat Valenciana. Hi ha tres plans fonamentals per al desenvolupament: carreteres, telèfons i tren d'alta velocitat i, als tres, València està absolutament oblidada.

El nostre governador civil, que és un exemple de bon governador civil en el sentit que defensa allò que representa, s'encarrega de dir-nos que s'estan efectuant grans inversions en carreteres valencianes, però aquest és un concepte erroni. El que s'està fent és posar parxes a una xarxa vella i caduca d'acord amb les necessitats de desenrotllament que tenim. No hi ha planificades vies de comunicació ràpides i alternatives entre els grans centres de decisió econòmica i en la ruta de les mercaderies. És absolutament necessari una via Lisboa-València i que es complete la via sud-nord per a connectar amb el comerç europeu. València ha d'estar comunicada amb Barcelona i Madrid per tren d'alta velocitat i això no està previst. D'aquestes carències, se'n ressentirà, a més del comerç, el turisme. De tots aquests projectes som marginats perquè València no té el pes polític que li correspon. Si la societat, els sindicats, els empresaris, etc., no aconsegueixen aquest pes, la Comunitat Valenciana quedarà com una zona de no-desenvolupament.

—En un informe intern, la CEV advertia el passat mes de setembre que si no es continuava l'actitud reivindicativa, les conclusions d'Oriola podrien ser un boomerang *contra el moviment empresarial. Tanmateix des del carrer es detecta que no hi ha ni grans reivindicacions ni un líder capaç de dur-les endavant després del pas de l'anterior president, Pedro Agramunt, al PP.*

—Cada president té la seua personalitat i necessita un temps per arrelar en la CEV i assolir liderat social. A hores d'ara seria injust exigir-li a Josep Maria Jiménez de Laiglesia aquest liderat efectiu que tenia Pedro Agramunt. El temps, sens dubte, li'l donarà.

Respecte del pas d'Agramunt a la política, la CEV ha sabut deixar clar que no és una organització partidista. Una altra cosa és que, com passa a qualsevol estructura democràtica, quan l'oposició no desenvolupa el paper d'oposició, qualsevol veu que ixca, encara que no siga partidista, pot concitar tot allò que hauria de ser la veu de l'oposició. I si algú, amb força i amb legitimitat, replega el programa de la CEV, nosaltres no hem de continuar amb aquest missatge, perquè hi ha representants democràticament elegits que el fan seu. Si el PP ho recull, enhorabona. Això indica que el nostre paper de ser consciència social és correcte.

—¿Consciència o lobby?

—És que són dos papers complementaris. La CEV és un *lobby* reconegut per la Constitució que defensa els interessos d'un col·lectiu particular. I som consciència en tant que som grup d'anàlisi.

—La CEV reclama sense èxit una conselleria d'infrastructures. ¿Per què?

—Seria la resposta adequada al repte del 93. L'actual divisió administrativa sectorial és decimonònica i ha de ser substituïda per una altra divisió per objectius. Si l'objectiu són infrastructures, haurà de crear-se el departament encarregat de realitzar un pla de telefonia, de reformar les estructures de l'aigua, de definir els espais urbans, etc. I per això fa fal-

RAFA GIL

«És necessari crear una conselleria d'infrastructures».

ta una conselleria capaç de concentrar objectius i, sobretot, competències. Si el govern autonòmic no vol crear-la haurà de respondre davant les urnes.

—Els sindicats reclamen que ja és hora de redistribuir la riquesa i que els empresaris deuen rebaixar els seus beneficis.

—Mire, la creació de riquesa naix del risc que corre qui té el capital. En el moment que el paper protector de l'estat garantitza la redistribució de riquesa sense tenir en compte el treball, en aquest moment hem matat la iniciativa. Els països de l'est ja han optat per abandonar el model que destrueix les motivacions per a treballar, perquè han fracassat. Jo, des de l'any 1973, estic defensant el model contrari.

—¿Partidari, per tant, de les teories liberals de Margaret Thatcher?

—No sóc massa partidari de la política seguida per Margaret Thatcher, malgrat que ha aconseguit que el seu país haja entrat en la via del desenrotllament i ha aconseguit trencar el poder dels sindicats, a més d'haver situat el comerç britànic on deu estar. Així i tot, peca de monetarisme i és excessivament rígida en algunes concepcions.

—¿Des de la CEV, com es contempla la contínua pujada del dèficit comercial?

—La política del govern central està obsessionada amb les mesures monetàries que, sent necessàries, no són la panacea universal. Una economia, per a ser competitiva, ha de basar-se en tres fonts d'actuacions. En primer lloc, l'estructura de les empreses, lligada al cost, on el govern no ha sabut donar una legislació que rebaixe aquest cost. No s'ha sabut crear una formació professional. I, finalment, s'ha cregut que amb impostos i restriccions monetàries es resol la qüestió quan l'únic que passa és que s'encareix el crèdit i per tant el producte. Mentrestant a Europa es donen moviments alliberadors, amb baixada d'impostos a societats i persones físiques.

El rescalfament de l'economia és la conseqüència d'aquesta estratègia i tot l'esforç de creixement es fa en favor de tercers països, perquè creix la demanda interna de consum i com les empreses no poden donar una resposta competitiva, ens envaeixen els productes estrangers i s'ofeguen les empreses més dèbils.

—Solucions des del punt de vista empresarial.

—És necessari un gir econòmic que liberalitze l'economia, elimine controls burocràtics, reduïsca l'estructura de l'estat al mínim necessari i eficaç.

—¿Sap, senyor Espinosa, que quan parla dels grans temes econòmics és fàcil imaginar-lo en una tribuna política?

—Ha, ha. Jo em considere un professional de l'economia que exerceix dins d'una institució que, sí, fa política tots els dies, perquè política és intervenir en el bé comú i nosaltres hi intervenim. Ara, la CEV el que no fa és política partidista. No em tempta ni tinc previst passar-me a la política de partit, encara que tampoc no dic d'aquesta aigua no beuré.

Albert Vicent

L'imperi del sol

Trenta-tres anys després de la creació, el grup Sol ha dedicat els darrers anys a consolidar la seua expansió internacional. Dos milions i mig de clients i 90.000 milions de facturació són les xifres més espectaculars del 1989.

Primer grup hoteler espanyol. Tercer d'Europa. Setzè del món. Cent quaranta establiments. Setantaquatre mil llits de capacitat d'oferta hotelera. Setze mil treballadors. Quasi 90.000 milions de facturació per enguany. Aquests són alguns dels poders del Grup Sol, la macroempresa hotelera mallorquina.

L'OBRA D'UN EMPRESARI

Potser no sigui molt freqüent que quan es parla de magnituds com les descrites, aquestes corresponguin a l'empresa d'un sol home, O almenys a l'empresa que creà un sol home. Però aquest és, precisament, el cas del Grup Sol.

Gabriel Escarrer i Julià, actual President del Grup i accionista majoritari, fou el creador d'aquesta empresa ara fa trenta-tres anys. Era l'any 1956 quan Escarrer començà a explotar un petit hotel a la Badia de Palma de només 60 places. En vint anys aconseguí crear, a l'empar del desenvolupament turístico-econòmic dels anys seixanta i setanta, una ja sòlida cadena hotelera —encara només a Mallorca— que responia al nom d'Hotels Mallorquins.

Entre 1976 i 1984 l'empresa segueix creixent, però limitant les seves activitats als dos arxipièlags, Balears primer i Canàries més tard. El gran salt cap a l'expansió fou a l'any 1984, quan Sol es fa amb el grup Hotasa que li representarà tenir presència a totes les principals ciutats espanyoles.

A mitjans dels anys 80 el sector turístic balear vivia el segon gran «boom». Després dels anys de la crisi, tornava a les Illes la febre del turisme: nous hotels, més beneficis i,la cara amarga, també molta més degradació paisatgística i ambiental. La degradació es va fer tan evident que, alhora que es generalitzaven les crítiques a un creixement massa desbocat, un grup hoteler, el Sol, es plantejava la necessitat de diversificar les inversions, cercant precisament oferir allò que Balears començava a tenir amenaçat: espais naturals atractius i descongestionats. Va ésser el 1985 quan Sol inaugura la Divisió Internacional del grup i creava el primer hotel a l'estranger, a Bali.

LA DEFINITIVA CONFIGURACIÓ DEL GRUP SOL

Ben sòlid, el grup Sol aconseguia el 1987 fer-se amb la totalitat de la cadena Melià. Era la, fins ara, darrera passa per a acabar un cada vegada més el complex entramat empresarial. Amb el grup Melià s'aconseguia, a més, poder oferir un nombre important d'hotels de classe alta, per gent d'alt poder adquisitiu i, per tant, entrar dins uns nivells d'oferta de luxe que fins a aquell moment, de forma majoritària, no oferia Sol. A partir d'aquell any, 1987, el Grup Sol funciona a partir de tres grans divisions, a més de la de Internacional.

La primera és «Sol-Hotels», la primera que es creà, que funciona amb un total de 106 establiments (66 a zones turístiques, 24 complexos d'apartaments i 16 hotels de ciutats) i que són el gruix del Grup. És també la part més «popular». És a dir, la majoria dels establiments són per acollida del turisme típic europeu que ve a les zones mediterrànies o a Canàries amb pocs diners i a passar una o dues setmanes.

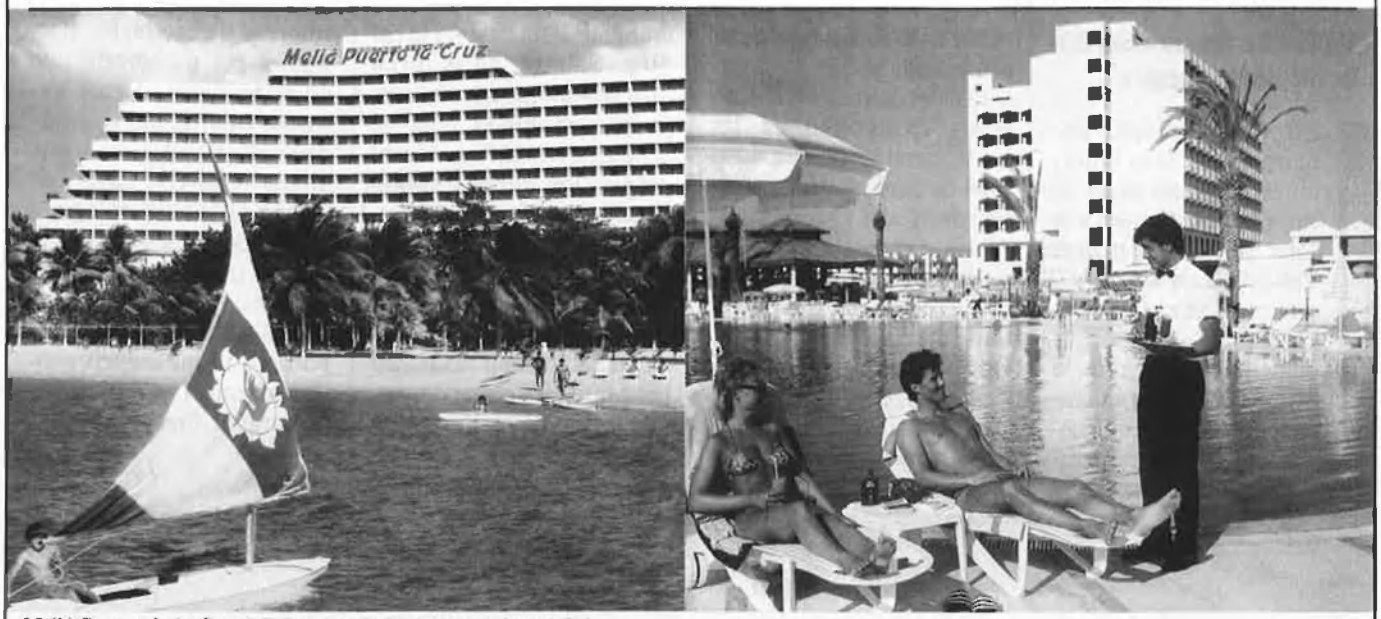
L'altre subgrup d'hotels és «Melià-Hotels», representa l'oferta d'alta qualitat. Es dirigeix cap al client d'alta capacitat adquisitiva, especialment directius i executius d'empresa i visitants econòmicament forts. Tots ells són de localització urbana, a les principals ciutats (i no a zones turístiques com els «Sol-Hotels»), ofereixen atenció especial al client, alta gastronomia, etc. Són, en definitiva, la imatge «de luxe» del grup. En total formen Melià-Hotels 33 establiments, tots ells de 5 i 4 estrelles.

Atesa la creixent complexitat del Grup, a poc a poc s'ha anat creant una tercera divisió que és la de les empreses afins que reuneix la oferta complementària de la cadena hotelera, i que cada empresa d'aquestes per ella sola és una de les punteres, dins del propi sector, a les Illes. Són bugaderies, pastisseries-panaderies (amb més de quinze milions de productes anuals produïts), gelateries (amb una producció de més de 600.000 litres de gelat/any), una impremta-editorial («Sol-Print» que edita tot el material publicitari-informatiu del Grup), tres empreses de moda i decoració («Moda-Sol», «Boutiques Sol» i «Decor-Sol», que atenen totes les necessitats de producció de material de vestir i decoratiu per al personal i edificis, respectivament), un estudi de gravació i vídeo (que segons fonts de l'empresa «és el més complet de la majoria dels existents a les Illes»), una secció d'alimentació («Frutsol» que es dedica exclusivament a la compra de fruita i verdura per als hotels del Grup), un escorxador («Carma», per a cobrir les necessitats de carn) i, finalment, el Grup participa d'accions d'Aquapark, el parc aquàtic de Magalluf.

LA DIVISIÓ D'INTERNACIONAL

Des del 1985, que es creà el primer hotel a l'estranger (el de Bali), les inversions de Sol en aquest camp no han fet sinó augmentar. En només els darrers tres anys ja s'han inaugurat hotels a Turquia (3), a la República Dominicana (1), a Mèxic (1), a Irak (1), a Venezuela (2), a Colòmbia (1) i a Singapur (1). Per als pròxims dos anys està prevista la inauguració d'hotels de Santo Domingo, a Tailàndia, a Brasil, a Costa Rica i a Moscou.

Aquesta política d'inversió a l'estranger ha provocat, dins de l'ambient turístic mallorquí, certs recels

Melia Puerto de la Cruz i Fulya, hotels pertanyents al grup Sol.

Gabriel Escarrer, president d'Hoteles Mallorquines.

GRUP SOL

SOL-HOTELS

	No. hotels	*2**	*3**	*4**	*Places (llits)*
Illes					
Mallorca	39	3	21	13	18.559
Menorca	5		5		3.007
Evissa	5		5		2.304
P. Valencià					
Alacant	5		3	2	2.938
València	1			1	247
Catalunya					
Girona	1				230
Tot. PP.CC.	56				27.283
Resta Estat	41	15	10	16	25.632
Internacional					
Turquia	3		1	2	1.702
Total Sol Hotels any 1988					
	100	3	45	35	54.617

No. clients: 1.852.936
Ocupació: 83,02%

MELIÁ HOTELS

	No. hotels	*3**	*4**	*5**	*Places (llits)*
Illes					
Mallorca	2			2	565
P. Valencià					
València	1		1		550
Alacant	1		1		1.036
Catalunya					
Barcelona	2			2	1.009
Andorra	1		1		480
Tot. PP.CC.	7				3.641
Resta Estat	22	3	9	10	11.662
Internacional					
Irak	1			1	516
Indonèsia	1			1	980
Venezuela	2			2	1.014
Mèxic	1			1	380
Colòmbia	1			1	540
Total Meliá Hotels any 1988					
	37	3	11	19	18.733

No. clients: 557.289
Ocupació: 61,89%

FACTURACIÓ (en milions de pessetes)

ANY	*TOTAL (milions)*
1986	45.000
1987	65.000
1988	80.000
1989	87.000

perquè es tem que els diners invertits —que provenen en bona part dels beneficis generats a les Illes— i els beneficis que aquests generin no representin una reinversió a Balears. Josep Forteza Rei, president de la Federació Hotelera de Mallorca, comentà (EL TEMPS núm. 268), al respecte de les inversions hoteleres a l'estranger que «no ho veia malament», però «esper que hi hagi una reinversió a Balears per a finançar entre tots la necessària reconversió hotelera».

Miquel Payeras

PANORAMA ECONÒMIC

València innovació 89: la nit dels 'oscars'

No faltava ningú. Parents, amics, fans i fins i tot els empleats de les 36 empreses nominades a la 15na edició dels premis València Innovació 1989, que cada any concedeix l'IMPIVA. Allí estava, la nit del 12 de desembre, la facció més moderna i innovadora de l'empresariat valencià. Tot era disseny, fins i tot els canapès. vetats més destacades de la present edició.

Els tres premis de Disseny Moda recaigueren en les col·leccions primavera-estiu 1900 de Sara Navarro, Tráfico de Modas i Montesinos Alama. D'aquest últim el jurat va ressaltar «la gran creativitat dels seus dissenys». La firma Tráfico de Modas va ser guardonada també en l'anterior edició. Els tres guardonats constitueixen la imatge més coneguda de la moda valenciana dins i fora del nostre país. «¿Per què hi ha enguany un joier al jurat si s'ha tornat a deixar fora dels premis aquesta activitat?», comentaven decebuts els fans dels dos joiers finalistes, Antonio W. Rodríguez i Vicent Garcia.

A la categoria de Disseny Industrial també va haver repetidors: Punt Mobles i Andreu World, de les que el jurat va destacar respectivament la taula extensible Anaconda, un producte que «resol amb ingeni i elegància un problema clàssic en el mobiliari domèstic», i la cadira Sankai, d'Andreu World, «model que sintetitza una encertada línia de producte versàtil i amb estil propi». Per últim, l'empresa ceràmica Pamesa, de Castelló, va estar guardonada per «introduir el disseny de materials de construcció de fabricació massiva», concretament els taulells dissenyats per Mariscal i els paviments de porcellana.

En el camp de la Investigació i Desenvolupament, empresa de productes electrònics per automoció que no es produïen al País Valencià; Inesba, per la diversificació de pintures i vernissos convencionals en pintures d'alta tecnologia, i Francisco Sánchez per la creació d'un sistema de reproducció de color des de pantalla d'ordinador de suport gràfic que redueix considerablement les limitacions registrades fins ara.

Toni Picazo

Sara Navarro, premis Disseny i Moda València Innovació 1989. RAFA GIL

D'acord amb les bases d'aquesta convocatòria, els diners dels premis, 3 milions de pessetes a cada empresa, hauran de ser destinats a promoció i imatge del producte o procés guardonat. La utilització obligatòria del diners en comunicació, així com el major nombre de guardons, tres per cadascuna de les modalitats establertes —Disseny Moda, Disseny Industrial, Investigació i Desenvolupament i, per últim, Diversificació Industrial—, constitueixen les resultaren premiades la fàbrica taulellera Azuyde, per un nou producte en gres; LCS, Sofware Factory, que treballa al programa COMETT de la CE, i l'empresa agroalimentària Microplan, la qual, a través de tècniques de biotecnologia ha desenvolupat un híbrid de préssec i ametlla.

En el capítol de Diversificació Industrial resultaren guadonades les empreses valencianes Comercial Empar, que d'una empresa comercial s'ha transformat en una

Ferrocarrils valencians: crèdit Europeu

El *Banc Europeu d'Inversions* ha aprovat un préstec de 1.200 milions de pessetes destinats a la Generalitat valenciana per tal de modernitzar els ferrocarrils depenents de la Generalitat i per a ampliar les vies d'accés a la ciutat de València. Les característiques del préstec són un plaç de 15 anys, amb quatre de carència i una taxa d'interès oberta.

Nomenament

Salvador Fernández Calabuig, ex-president de la Caixa d'Estalvis de València, ha estat nomenat vice-president primer de la Cambra de Comerç de València, ocupant

aixi la vacant de *Juli Genovés*.

Per altra banda, *Aureli Martínez Estévez* ha estat nomenat director general d'Economia i Política Financera de la Conselleria d'Economia i Hisenda de la Generalitat valenciana. Aureli Martínez és catedràtic d'Economia Aplicada i fins ara ocupava la secretaria general de la Federació Valenciana de Caixes d'Estalvi. Substitueix en el càrrec a *Joan Antoni Gisbert*.

Vivenda i població

La *Federació de Municipis de Catalunya* ha fet públic un estudi segons el qual, des del 1985 en què s'inicià la represa econòmica, els preus del sòl de l'habitatge a Catalunya com a mínim s'han doblat. Això ha implicat, segons l'estudi, l'expulsió cap a la perifèria de les persones amb rendes més baixes.

Amb la celebració del Congrés d'Urbanisme de Catalunya, a celebrar l'any que ve, la Federació de Municipis es planteja revisar les polítiques urbanístiques que s'han desenvolupat a Catalunya durant els primers deu anys d'ajuntaments democràtics, així com analitzar els instruments legals existents en matèria de planejament i urbanisme. Aquesta anàlisi s'efectuarà des d'un plantejament interdisciplinar, intervenint-hi sectors professionals diversos com arquitectes, enginyers, economistes i advocats.

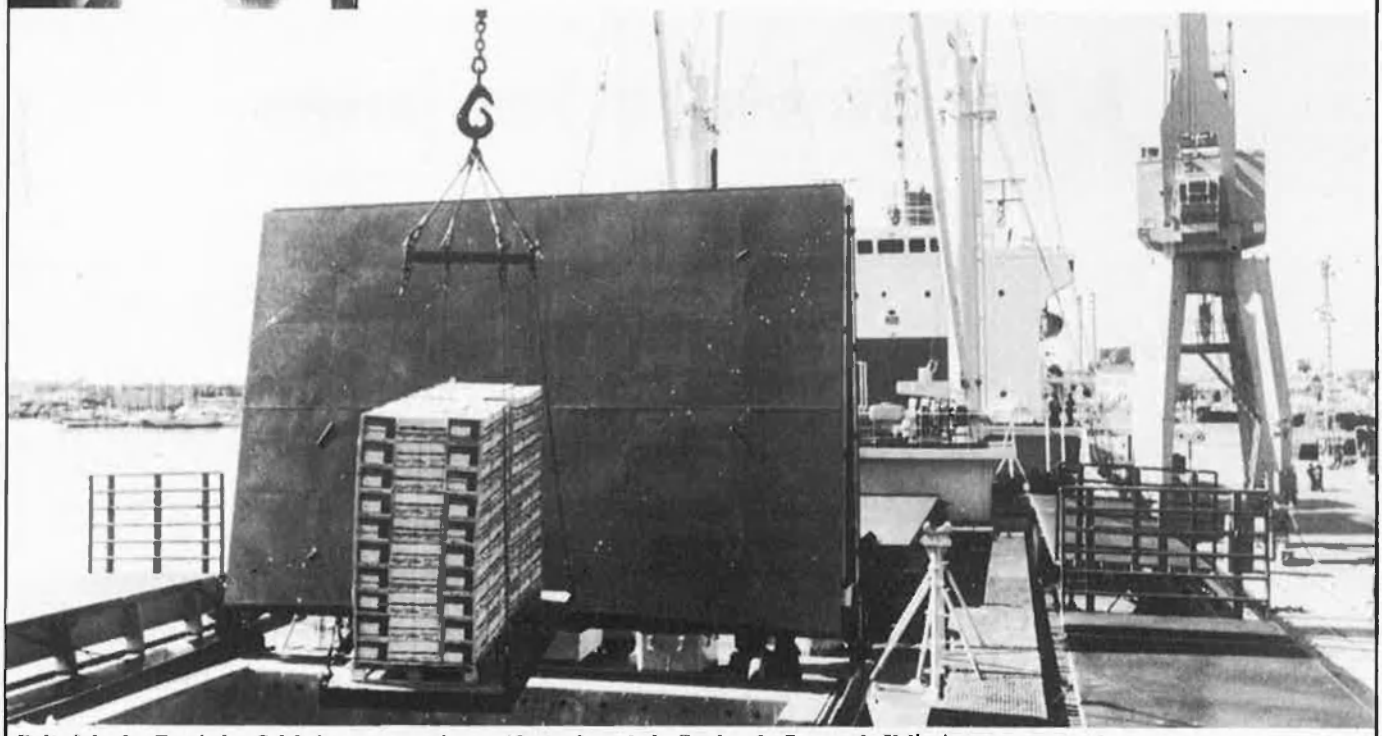
Al llarg del congrés es tractaran qüestions com la problemàtica actual de la política de sòl i habitatge a Catalunya, el problema de la circulació a les ciutats, la vertebració del territori i l'organització territorial de Catalunya.

L'assignatura pendent del dèficit comercial

A diferència de Catalunya i Balears, el País Valencià és l'únic comunitat autònoma que ha aconseguit superàvit comercial en el període gener-setembre. Així i tot, aquest superàvit valencià ha estat tan sols de 2.370 milions de pessetes durant el mes de setembre, la xifra més baixa dels dos darrers anys. En el total acumulat durant els nou primers mesos del 1989, l'efecte desfavorable del mes de setembre ha intensificat la negativa tendència dels darrers mesos, consistent en la contínua pèrdua de participació del comerç exterior valencià en el conjunt dels intercanvis comercial estatal.

El total de vendes a l'exterior de productes valencians fou de 560.012 milions de pessetes, mentre que aquest concepte a Catalunya representà 819.662 milions i a Balears 13.134 milions. Els respectius increments respecte de l'any passat foren del 4,9%, 2,8 i 2,04, totes tres taxes de creixement inferiors a la mitjana estatal (8,8%).

Respecte de les importacions, tan sols al País Valencià foren inferiors a les exportacions (429.769 milions de pessetes), mentre que Catalunya (1.861.880 milions) i Balears (56.689 milions) aporten dèficit comercial, amb un increment d'importacions en els tres casos inferior a la mitjana estatal.

Dalt, Salvador Fernández Calabuig, nomenat vice-president primer de la Cambra de Comerç de València.

MORA CARBONELL, S.A.

CASA FUNDADA EN 1914

El disseny de la llum i de l'espai...

les joies

LOTUS	Viceroy	Pulsar Quartz	SEIKO

L'art de viure les joies

Maurice Lacraix	LASSALE	LONGINES	Cartier

La força del disseny

Aquestes festes...
Llum i espai

MORA CARBONELL, S.A.

Correus, 10, 1r.
Tel. (96) 351 93 35 (4 línies)
46002 VALÈNCIA

L'expansió del BCL

El Banco de Crédito Local, dins del procés d'expansió que du a terme, ha obert una nova oficina a València al front de la qual ha estat nomenat com a director Gonzalo J. Boronat. Aquesta estratègia quedarà completada els pròxims dos mesos amb la posta en marxa d'oficines a Canàries, Andalusia, Extremadura i Galícia.

Amb motiu de la inauguració de la nova seu a la capital del Túria, el BCL va traslladar la reunió del consell d'Administració a València, on es va prendre l'acord de concedir un total de 6.168 milions a diferents clients, destacant una partida de 5.000 milions a la Generalitat valenciana destinada a inversions culturals.

El president del BCL, Andrés García de la Riva, ha anunciat que 1989 es tancarà amb 13.000 milions de pessetes de beneficis abans d'impostos i un volum de crèdits concedits per valor de 320.000 milions de pessetes.

A. García de la Riva i Gonzalo J. Boronat.

El plaer ve d'Alsàcia

Torres Import, SA, és l'empresa encarregada de distribuir en exclusiva al mercat de l'estat espanyol els vins d'Alsàcia, produïts des de fa més de tres segles per la família Dopff. Uns caldos de primeríssima qualitat que han estat mereixedors de 5 estrelles i la qualificació d'Elaborador Extraordinari a la *Guia del Comprador de Vins,* de Robert Parker.

La química del balanç

En els primers mesos de l'any les xifres de vendes del grup Hoechst Espana s'han incrementat en un 10% respecte al mateix període de l'any passat, arribant a 70.606 milions de pessetes. Aquestes dades inclouen les societats consolidades en el grup Hoechst Ibérica, SA, Tarragona Química, SA, Herberts Espanola, SA, Carburos Messer Griesheim, SA, i Indústries Químiques Argos, SA

El resultat del grup abans d'impostos ha arribat als 7.050 milions de pessetes, la qual cosa representa una disminució del 17.1% respecte l'any passat. El cash-flow (beneficis + amortització) net del grup puja a 7.793 milions.

En el mateix període, la facturació de Hoechst en el món ha crescut un 12,8% i els resultats abans d'impostos s'han incrementat en un 5,8%. Pel que fa al sector químic en general, a Europa ha anat creixent encara que moderadament situant-se en un 4%.

El món a la butxaca

SHARP ha llançat al mercat una nova base de dades de tamany butxaca, l'organitzador electrònic IQ 7100M, de cara als executius. Les funcions d'aquest nou organitzador electrònic van des de memoritzar xifres, reunions, números de telèfons, dades secretes, i també calcula i registra despeses, disposa d'alarma i despertador i, a més a més, es pot connectar amb una impressora i incorpora una sortida per a cassette.

Si a aquesta base de dades s'hi afegeixen unes targetes opcionals de circuits integrats, es pot disposar d'una gran varietat de software estàndard o professional i mitjançant un cable es pot transferir o rebre dades a/d'un ordinador personal.

L'OTAN es calça a Imepiel

90.000 parells de botes és el volum de l'encàrreg efectuat a Industrias Mediterráneas de la Piel, SA (IMEPIEL) amb destí a l'exèrcit holandès que integra les forces armades de l'OTAN.

Aquesta comanda representa l'entrada de 700 milions de pessetes a IMEPIEL, que encara té pendent la reprivatització. L'antiga fàbrica de Segarra recupera així la tradició de fabricar calcer militar. No s'ha d'oblidar que l'amistat de l'antic propietari amb el general Franco li va servir a l'empresa per a ser subministrador en exclusiva de l'exèrcit espanyol.

PAÍS VALENCIÀ

DIJOUS

Teatre: *Leyendas,* de James Kirkwood. Intèrprets: Irene Gutiérrez Caba i Julia Gutiérrez Caba, Miguel Arribas, Inaki Guevara i la col·laboració de Marta Puig. Director: Ángel García Moreno. Traducció i adaptació de l'obra: José María Pou. Il·luminació: José Luis Rodríguez. Coreografia: Alberto Dennis. Escenografia: Amadeo Sans. Teatre Principal. València. 19.00 i 22.30 hores.

DIVENDRES

Música: Orquestra Municipal de València i Cor de València. Director: Manuel Galduf. Interpretaran l'obra **El messies** de Haendel. Palau de la música i Congressos. València. 20.30 hores.

Exposició: Rogelio López Cuenca. Mostra d'obres d'aquest pintor malagueny, recollides sota el nom genèric de **House and Tatlin.** Galeria Temple. Gobernador Viejo, 26. València.

DISSABTE

Exposició: Walker Evans. Recull de fotografies d'aquest artista cubà, en la que es mostra tot el seu treball realitzat a l'Havana. Instantànies pràcticament inèdites: prostitutes, desocupats, classes populars, elits latinoamericanes... Tot al carrer. Institut Valencià de l'Art Modern (IVAM). Centre Julio González. Fins el 28 de febrer. València.

Cinema: Cuartelazo, d'Alberto Isaac, i **Reed: México insurgente,** de Paul Leduc. Cicle «La revolución mexicana vista por el cine». Filmoteca de la Generalitat. 18.00 i 20.00 hores.

CATALUNYA

Exposició d'escultura recent de l'artista florentí **Antonio Violano.** A la modernitat de les seves formes hi adjunta, segons els crítics, alguna influència etrusca. Sala 2 del Centre Cultural de la Caixa de Terrassa. Rambla d'Egara, 340. Terrassa.

Conferència-concert «Evolució dels instruments: instruments antics i instruments moderns», amb la interpretació de diversos fragments musicals. Dins el cicle II jornades d'iniciació musical. Centre Cultural Caixa de Barcelona. Carrer Ciutat, 1. Barcelona. 19.00 hores.

Música: Salsa amb el catalano-argentí **Gato Pérez.** A la sala 2 de Zeleste. Carrer Pamplona, 88. Barcelona. 23.30 hores.

Música: Rock i pop amb l'actuació dels grups **Moisés Moisés, Gringos, Macromassa** i **Matavacas. KGB.** Carrer Alegre de dalt, 55. Barcelona. 22.00 hores.

Música clàssica: Santiago de la Riba al violí i Carmen Mendizábal al piano interpreten obres de Ravel, Stravinsky, Ysaye i Schumann. Casa Elizade. Carrer València, 302. Barcelona. 19.30 hores.

Exposició: Últim dia per a veure l'exposició **Lignum, restaurem el nostre patrimoni.** Museu comarcal de l'anoia. Baixada de Sant Nicolau, 21. Igualada.

Música: Cant coral. Concert de Nadal a càrrec de l'Orfeó Martinenc i del cor «Diabulus in musica». Casino de l'Aliança del Poblenou, Rambla del Poblenou, 45. Barcelona. 22.00 hores.

Música: Vizio, rock urbà de Badalona. Sala Communiqué. Carrer Hostafrancs, 18. Barcelona. 21.30 hores.

BALEARS

Música: Actuació de la coral mallorquina **Es Taller** que interpretarà temes populars i nadalencs. Església de Sant Felip Neri. Palma. A les 20.30 hores.

Música: Concert de piano a càrrec de Peter Schmalfuss. A la Sala de Convencions de l'Associació Platja de Palma. Palma. A les 17.00 hores.

Teatre: Representació de l'obra **El secret de colerón** a càrrec del grup Kurombo de teatre infantil. Sala Mozart de l'Auditòrium, fins dia 31. Palma.

A les 16.00 hores i a les 18.30 hores.

Música: Concert a càrrec de l'Orquestra Simfònica de Balears «Ciutat de Palma», dirigida per Luis Remartínez, interpretarà obres de B. Britten i S. Prokofiev. Auditòrium. Palma.

A les 20.30 hores.

Música: Concert a càrrec de la Coral Universitària, que interpretarà temes de Nadal. Auditòrium. Palma.

A les 20.30 hores.

Música: Cecle de concerts de Nadal. A gairebé totes les esglésies d'Eivissa. Tots els dies de la setmana de Nadal. Eivissa.

DIUMENGE

Música: Orfeó Universitari de València. Director: Eduardo Cifré. Aprofitant les dates en què ens trobem, l'orfeó oferirà un interessant programa de cançons nadalenques.

Exposició de l'obra de l'artista Daniel Argimon, **Daniel Argimon, anys 80.** Museu del Montsià. Carrer del gran capità, 34. Amposta.

Teatre: Vint × Vint, de Joan Barbero amb la direcció de Josep Costa. Jove Teatre Regina. Carrer Séneca, 22. Barcelona. 19.00 hores.

Música clàssica: Concert de l'Orquestra Ciutat de Barcelona dirigida per Albert Argudo. Palau de la Música Catalana. Carrer Amadeu Vives, 1. Barcelona. 11.00 hores.

Música: Actuació del grup mallorquí de ball de bot **Sis Som.** Parc de la Mar.

Palma. A les 12.00 hores.

Cant de la Sibil·la. Representació del cant de la Sibil·la que es fa, com és tradicional, una vegada a l'any, la nit de Nadal, després de la missa de maitines. A gairebé totes les esglésies de la part forana de Mallorca i a les més cèntriques de Ciutat com Sant Francesc, Sant Nicolau, La Seu, etc.; especialment recomanable és la que es fa al Monestir de Lluc (Escorca). Entre les 23.00 hores i les 00.00 hores.

DILLUNS

Exposició: Per Kikerby. 120 obres, entre pintures, gravats i escultures (realitzades amb bronze i fang) d'aquest artista danès. Kikerby ha realitzat, exclusivament per aquesta mostra, una obra amb materials de la zona que romandrà exposada al llit del riu Túria. Institut Valencià de l'Art Modern (IVAM). Centre del Carme. Fins el 18 de gener. València.

Música popular: Cobles «La principal de Barcelona» i «La juvenil del Bellpuig». Concert de Nadal. Teatre Club Helena. Carrer Ros de Olano, 6. Barcelona.

Música: Jazz a càrrec de la Big band **La locomotora negra.** Concert extraordinari de Nadal. La Cova del Drac. Carrer Tuset, 30. Barcelona.

Teatre-musical. Representació de la revista **La pepa trae cola** amb la interpretació de María José Cantudo i Zori i Santos; fins dia 31. Teatre Principal. Sessions d'horabaixa i vespres a les 19.00 hores i 22.00 hores, respectivament. Palma.

DIMARTS

Exposició: La literatura en colors. Presentació d'una àmplia mostra dedicada al món de la il·lustració en la literatura infantil, que reflexa les possibilitats expressives d'aquest gènere com a instrument de comunicació universal. Sala d'Exposicions de la Fundació Caixa de Pensions. Carrer Correu, 3. (Horaris: Feiners, d'11 a 14 i de 17 a 21 hores. Festius, d'11 a 14 hores. Dilluns matí, tancat). Fins el 7 de gener. València.

Exposició: De l'aventura, els viatges. Cercle Cultural de la Fundació Caixa de Pensions. Carrer Joan Camps, 1. Granollers.

Música popular: Concert extraordinari de Sant Esteve de l'Orfeó Català amb la direcció de Jordi Cases. Palau de la Música Catalana. Carrer Amadeu Vives, 1. Barcelona. 19.00 hores.

Espectacle: Actuació del duo humorístic **Martes y Trece.** Fins dia 28. Auditòrium. Palma.

A les 22.00 hores.

Música. Final del concurs de Cançons de Nadal de Porto Cristo. A l'església parroquial Verge del Carme. Porto Cristo (Manacor).

DIMECRES

Exposició: Michavila. Col·lecció de Collages i muntatges. Galeria Cuatro. Olivera, 4. València.

Exposició: El Maresme en viu, exposició itinerant sobre aquesta comarca tan propera a Barcelona. Museu Comarcal del Maresme. Carreró, 17-19. Mataró.

Teatre: Makinavaja, el último choriso, per la companyia Tiranpalán, amb Ferran Rañé. Sala Teixidors-Tetreneu. Carrer Terol, 26-28. Barcelona. 22.00 hores.

Exposició: Homenatge a Josep Costa i Ferrer, «Picarol», amb presentació de carpetes numerades de reproduccions de la seva obra. Galeries Costa. Carrer Conquistador, 12. Palma.

Exposició: Bodegons de Balaguer, Ballester, Brunet, Femenías, Mascaró, Ferrari, Riera Nadal i Willareth. Galeria d'art «Sa Torre de Ses Puntes». Entre les 19.00 i les 21.00 hores. Manacor.

Exposició: Volcans i terratrèmols. Capella de la Misericòrdia, fins dia 31. De 11.00 a 13.00 hores i de 17.00 a 20.00 hores. Palma.

CANAL 9

DIJOUS

19.15: Carta d'ajust.
19.30: Avanç de programació.
19.32: Els guardians de la Galàxia. C. 14.
19.55: Super agente 86.
20.25: El show de Joan Monleón.
21.00: Notícies 9.
21.30: Tal com show.
22.50: Temps de joc.
23.50: Bona nit.
23.55: Fi d'emissió.

DIV[illegible]

18.30: Carta d'ajust.
18.58: Avanç de programació.
19.00: Bàsquet: Ram Joventut-R. Madrid.
20.25: El show de J. Monleón.
21.00: Notícies 9.
21.30: Hui cinema: «Los diez mandamientos».
01.00: Bona nit.
01.03: Fi d'emissió.

DISSABTE

14.30: Carta d'ajust.
15.00: Avanç de programació.
15.02: Els Monkeys.
15.30: Sessió contínua: «La reina de Montana».
17.15: Ziqqy's Gift.
18.00: Beverly Hills Buntz.
18.25: Vídeo cine: «Espills».
20.00: Llocs i paratges: «La Valldigna».
20.30: Supersentits.
21.00: Notícies 9.
21.30: Dossiers.
22.00: Roseanne. C. 1.
23.00: Entre amigos.
24.00: Cinema nit: «El inocente».
01.30: Fi d'emissió.

TV3

10.30: Carta d'ajust.
10.45: Universitat oberta. Geologia: «Disparant a la Lluna».
11.15: Segona vegada: «Informatiu cinema». «Basquetmania». «60 minuts».
13.40: TN comarques.
13.55: La senyoreta. (C. 57).
14.30: Telenotícies.
15.00: El Temps.
15.15: Veïns. 166.
15.45: Com a casa.
16.30: A cor obert. C. 115.
17.20: Els Picapedra.
17.45: Víctor. C. 11.
18.00: Matraca, no.
18.45: Mikimoto Club: «Temps de neu».
19.45: Filiprim.
20.30: Telenotícies.
21.00: El temps.
21.10: Bona cuina.
21.15: Tres pics i repicó.
22.50: Esports flash.
23.50: Telenotícies.
00.10: Tot l'esport 2V.
00.35: Fi d'emissió.

08.30: Carta d'ajust.
08.45: Sorteig Loteria Nacional. (La programació anirà coordinada depenent de la durada del sorteig).
12.25: Segona vegada: «Esports flash». «Actual».
13.40. TN comarques.
13.55: La senyoreta (Cap. 58).
14.30: Telenotícies.
15.00: El temps
15.05: Bona cuina.
15.15: Veïns. C. 167.
15.45: Com a casa.
16.30: A cor obert. C. 116.
17.20: Els Picapedra.
17.45: Víctor. C. 11.
18.00: Matraca, no.
18.45: Mikimoto Club. «Superagent 86».
19.40: Filiprim.
20.30: Telenotícies.
21.00: El temps.
21.10: Bona cuina.
21.15: La vida en un xip.
23.30: Telenotícies.
23.50: Tot l'esport 2V.
00.15: Cinema de mitjanit: «Patrulla nocturna».
01.40: Fi d'emissió.

09.45: Carta d'ajust.
10.00: Sardanes.
10.25: Resum setmanal: «Matraca, no».
13.30: Resum setmanal: «Mikimoto Club». «Oh!, Bongònia» i «Motor a fons».
15.00: Telenotícies.
15.25: El temps.
15.30: Bona cuina.
15.45: Festival Tex Avery.
16.15: El retorn de Sherlock Holmes. (Reposició): «Els plànols de Bruce Partington».
17.10: Robin Hood. C. 3.
18.00: Esports en acció.
20.00: Vida salvatge: «Frarets 'punkies' i rocks durs».
20.30: Telenotícies.
21.00: El temps.
21.10: Sorteig Lotto 6/49.
21.15: Bona cuina.
21.20: Resum Ral·li París-Dakar.
21.35: Pel·lícula: «El gladiador».
23.15: Cagney i Lacey. C. 57.
00.10: Caim i Abel. C. 1.
01.10: Fi d'emissió.

CANAL 33

19.15: Carta d'ajust.
19.30: Universitat Oberta.
20.00: Sputnik.
21.00: Telenotícies.
21.30: El temps.
21.35: Dick Spanner. C. 5.
21.40: Tot l'esport.
22.05: Actual.
23.05: Canal 33 presenta: «Les estrelles a l'Índia».
00.05: Fi d'emissió.

19.15: Carta d'ajust.
19.30: Universitat Oberta.
20.00: Futbol 90.
21.00: Telenotícies.
21.30: El temps.
21.35: Dick Spanner. C. 6.
21.40: Tot l'esport.
22.05: La bella i la bèstia.
23.05: Tres, catorze, setze.
00.05: Fi d'emissió.

15.45: Carta d'ajust.
16.00: Esports.
17.30: Cadència: «Nadal».
19.05: El dia en què l'Univers va canviar: «La impremta».
19.55: Vibria.
20.05: Senyals.
21.00: Telenotícies.
21.25: El temps.
21.30: Dick Spanner. C. 7.
21.35: La caixa sàvia.
23.10: 60 minuts.
00.10: Fi d'emissió.

[illegible]	DILLUNS	DIMARTS	DIMECRES
14.30: Carta d'ajust. 15.00: Avanç de programació. 15.02: Els Monkeys. 15.30: Sessió contínua: «Planeta prohibit». 17.30: Sant Nicholas. 18.00: Flash Gordon. C. 11. 18.20: Vida salvatge: «El salvatge Colorado». 19.15: Una historia de amor. Cap. 3. 20.15: Menjar i viure. 20.30: George y Mildred. 21.00: Notícies 9. 21.30: Missatge del Rei. 21.45: Musical: «Salveu els xiquets». 22.30: Pel·lícula: «Cita en las Vegas». 24.30: Fi d'emissió.	12.00: Carta d'ajust. 12.28: Avanç de programació. 12.30: Concert de Nadal de Jessie Norman. 13.30: Contes de Nadal. 14.30: Nadal en l'illa de Christmas. 15.00 El malabarista. 15.30: Sessió contínua: «Donetes». 17.20: L'hora dels xiquets. 18.05: Els guardians de la Galàxia. C. 15. 18.30: Benzi, Zax i el Príncep extraterrestre. C. 1. 19.00: Hospital. C. 1. 19.55: Phyllis. C. 12. 20.25: El show de J. Monleón. 21.00: Notícies 9. 21.30: Primera fila: «El Padrino I». 24.30: Bona nit. 24.35: Fi d'emissió.	14.30: Carta d'ajust. 14.58: Avanç de programació. 15.00: Els Monkeys. C. 3. 15.30: Sessió contínua: «El sendero del odio». 17.20; L'hora dels xiquets. 18.00: Els guardians de la Galàxia. 18.30: Benxi, Zax i el Príncep extraterrestre. C. 2. 19.00: Hospital. C. 2. 19.55: Mary. C. 12. 20.25: El show de J. Monleón. 21.00: Notícies 9. 21.30: 1 de 5. 23.00: Los objetivos de Andros. C. 12. 24.00: Temps de joc. 01.00: Bona nit. 01.05: Fi d'emissió.	14.30: Carta d'ajust. 14.58: Avanç de programació. 15.00: Els Monkeys. C. 4. 15.30 Sessió contínua: «Espartaco y los 10 gladiadores». 17.15: L'hora dels xiquets. 18.05: Els guardians de la Galàxia. C. 17. 18.30: Benxi, Zax i el Príncep extraterrestre. C. 3. 19.00: Hospital. C. 3. 19.55: «Newhart». C. 10. 20.25: El show de J. Monleón. 21.00: Notícies 9. 21.30: En pantalla: «El Padrino (II)». 01.00: Bona nit. 01.05: Fi d'emissió.
09.45: Carta d'ajust. 10.00: Els Picapedra 2V. 10.15: Signes dels temps. 10.45: Cadència (Especial): «El pessebre de Pau Casal». 13.00: Hòquei. 15.00: Telenotícies. 15.25: El temps. 15.30: Pel·lícula: «Lucky Luke, la balada dels Dalton». 17.00: Tarda de musicals: «Millie, una noia moderna». 19.20: Gent del barri. 20.30: Telenotícies. 20.55: El temps. 21.00: Missatge del rei. 21.10: Resum Ral·li París-Dakar. 21.20: Trenta minuts. 21.50: Dallas. C. 63. 22.45: L'escurçó negre. (Especial Nadal). 23.45: Missa del gall. 00.45: Fi d'emissió.	10.30: Carta d'ajust. 10.45: Dibuixos animats. 11.15: Dibuixos animats. 11.40: Pel·lícula: «Astèrix el Gal». 13.10: Salvem els infants. 14.30: Telenotícies. 15.00: El temps. 15.05: Bona cuina. 15.15: Els picapedra. 15.35: Dibuixos animats. 16.00: Pel·lícula: «He trobat el Pare Noel». 17.30: Especial Disney. 19.00: Recital de Joan Manuel Serrat. 20.30: Telenotícies. 20.55: El temps. 21.00: Bona cuina. 21.10: Resum París-Dakar. 21.20: Tres estrelles. C. 11. 21.50: Pantalla: «Els deu Manaments». 23.40: Estrelles de l'òpera en concert. 01.35: Fi d'emissió.	10.30: Carta d'ajust. 10.45: Dibuixos animats. 11.15: Dibuixos animats. 11.40: La gresca de l'arca d'en Yogui. 12.25: Dibuixos animats. 12.50: L'home de la neu. 13.15: Dibuixos animats. 13.30: Segona vegada; «Trenta minuts». «Thalassa». 14.30: Telenotícies. 15.00: El temps. 15.05: Bona cuina. 15.15: Pel·lícula: «Lucky Luke l'intrèpid». 16.30: Pel·lícula: «Hollywood o res». 18.05: El circ: L'espectacle més gran del món. 19.00: Concert de Sant Esteve. 20.30: Telenotícies. 20.55: El temps. 21.00: Bona cuina. 21.10: Resum París-Dakar. 21.20: La parada. 22.30: Pel·lícula: «Els deu Manaments». (Segona part). 00.20: Fi d'emissió.	11.00: Carta d'ajust. 11.15: Segona vegada: «La parada». «La caixa sàvia». 13.40: TN comarques. 13.55: La senyoreta. C. 59. 14.30: Telenotícies. 15.00: El temps. 15.05: Bona cuina. 15.15: Veïns. C. 168. 15.45: Com a casa. 16.30: A cor obert. C. 118. 17.20: Saló de la infància. 17.35: Els Picapedra. 18.00: Matraca, no. 18.45: Mikimoto Club. 19.40: Filiprim. 20.30: Telenotícies. 20.55: El temps. 21.00: Lotto 6/49. 21.10: Bona cuina. 21.20: Resum París-Dakar. 21.30: Informatiu cinema. 22.20: Cinema 3: «Marathon man». 00.15: Telenotícies. 00.35: Motor a fons. 2V. 01.00: Tot l'esport.2V. 01.25: Fi d'emissió.
15.45: Carta d'ajust. 16.00: Llegendaris del futbol. 16.30: Esports show. 17.30: Cristòfor Colom. C. 1. 18.20: Fila 33. 19.55: Curt-metratge. 20.20: Thalassa. 21.00: Telenotícies. 21.25: El temps. 21.30: Dick Spanner. C. 8. 21.35: El món del cinema. 22.00: Versió original. 00.20: Fi d'emissió.	18.15: Carta d'ajust. 18.30: Pel·lícula tarda: «L'arbre de Nadal». 20.05: Basquetmania. 21.00: Telenotícies. 21.30: El temps. 21.35: Dick Spanner. C. 9. 21.40: Esports 33. 22.05: Dimensió desconeguda. Cap. 16: «Un estrany al prat de la Sariga». 22.35: Talking Heads. 00.05: Fi d'emissió.	18.15: Carta d'ajust. 18.30: Pel·lícula tarda: «L'acròbat Charlie». 20.00: Star Trek. Cap. 14: «Consell de guerra». 21.00: Telenotícies. 21.30: El temps. 21.35: Dick Spanner. C. 10. 21.40: Esports 33. 22.05: Teatre: «L'auca del Sr. Esteve». 23.35: Fi d'emissió.	18.15: Carta d'ajust. 18.30: Pel·lícula tarda: «Els viatges de Gulliver». 20.00: Cosmos. El primer edèn. 4: «Estranys al jardí». 21.00: Telenotícies. 21.30: El temps. 21.35: Dick Spanner. 11. 21.40: Tot l'esport. 22.05: Romans a Britània. 22.35: Concert 33: «Maria del Mar Bonet». 23.35: Fi d'emissió.

CANAL 9

DIJOUS

DIVENDRES

Los diez mandamientos *(The ten commandments,* 1956; 210 minuts), de Cecil B. de Mille. Espectacular pel·lícula bíblica, que narra l'èxode del poble israelià d'Egipte, encapsalats per Moisès, al que dona vida Charlton Heston, en un gran paper. El film és un *remake* d'altra pel·lícula rodada per De Mille, en l'època del cinema mut. Cal veurela. 21.30 hores.

DISSABTE

La reina de Montana *(Cattle Queen of Montana,* 1954; 85 minuts), d'Allan Dwan. *Western* de brillant factura, protagonitzat per la sempre meravellosa Barbara Stanwick. 15.30 hores.

El inocente *(L'innocente,* 1976; 100 minuts), de Luchino Visconti. L'última obra que va realitzar el mestre italià abans de morir. Molt bona. 24.00 hores.

TV3

Patrulla nocturna *(Night Patrol,* 1984; 87 minuts), de Jackie Kong Melvin. Un policia inepte, que alterna la seua feina amb atraccions nocturnes com a còmic. A fi de no perjudicar la seua feina de policia, actua amb una bossa de paper al cap, i es presenta com «El Còmic Desconegut». Amb Linda Blair. Interessant per amants del cinema policial. 0.15 hores.

El gladiador *(The Gladiator,* 1985; 94 minuts), d'Abel Ferrara. Pel·lícula que barreja el justicier al marge de la llei, a l'estil del Charles Bronson de «Yo soy la justicia», amb un aire de psicosi que recorda els primers films de John Carpenter. Tot i això, la pel·lícula no explota totes les seues possibilitats, per culpa d'un fluix guió. Amb Robert Culp. 21.35 hores.

TV-1

Colorín, colorado (1976; 92 minuts), de José Luis García Sánchez. Comèdia típica de l'època, que presenta els conflictes existents entre un jovent progressista i els seus pares, ancorats en el règim anterior. García Sánchez no va aconseguir arrodonir el bon plantejament del film, i aquest, doncs no ha passat de ser una obra menor. 1.00 hores.

Milagro en Milán *(Miracolo a Milano,* 1950; 90 minuts), de Vittorio de Sica. Adaptant una obra de Cesare Zavattini, qui també va participar en el guió del film de Sica aborda d'una forma dolça les relacions entre rics i pobres, amb el triomf final dels últims en la batalla de la vida. Encantadora. 1.00 hores.

El último viaje *(The last voyage,* 1960; 88 minuts), d'Andrew L. Stone. 16.10 hores.

Gremlins (1984; 100 minuts), de Joe Dante. L'èxit cinematogràfic dels nadals del 85 va barrejar amb encert humor i terror. Interessant. 22.20 hores.

Bienvenido a los Ángeles *(Welcome to L.A.,* 1977; 98 minuts), d'Alan Rudolph. 0.55 hores.

TV-2

Bonnie y Clyde *(Bonnie and Clyde,* 1967; 107 minuts), d'Arthur Penn. Pel·lícula de gran bellesa visual, que narra les aventures de la parella de gàngsters més famosa dels anys trenta, Bonnie Parker (Faye Dunaway) i Clyde Barrow (Warren Beatty). Amb ella Penn va obtindre una de les seues millors realitzacions. Dos oscars en 1967. 22.50 hores.

El baile (1959; 83 minuts), d'Edgar Neville. Adaptació d'una exitosa obra teatral del mateix Neville. En el film es conta la història d'un triangle amorós que dura més de cinquanta anys. Naturalment, la història està abordada amb la castedat pròpia de l'època. Fenomenal repartiment: Conchita Montes, Alberto Closas, Rafael Alonso... Es pot veure. 17.35 hores.

DIUMENGE

Planeta prohibit *(Forbidden planet,* 1956; 110 minuts), de Fred McLeod Wilcox. Una de les millors pel·lícules de ciència-ficció mai rodades. Amb un excel·lent Walter Pidgeon. 15.30 hores.

Cita en Las Vegas *(Viva Las Vegas,* 1964; 83 minuts), de George Sidney. Pessima pel·lícula, feta per a lluïr Elvis Presley. Només es salven les cançons i una Ann Margret més suggeridora que mai. 22.30 hores.

Lucky Luke, la balada dels Dalton (1978; 95 minuts), d'Henri Gruel i Pierre Watrin. Film de dibuixos animats, que compta una de les aventures del famós cowboy de còmic Lucky Luke. 15.30 hores.

Millie, una noia moderna *(Thorughly Modern Millie,* 1967; 138 minuts), de George Roy Hill. Musical protagonitzat per Julie Andrews 17.00 hores.

De ilusión también se vive *(Miracle on 34th Street,* 1947; 95 minuts), de George Seaton. Amb Maureen O'Hara i Nathalie Wood. 16.05 hores.

Fama *(Fame,* 1980; 128 minuts), d'Alan Parker. Fenomenal musical de Parker, que posteriorment va desvirtuar la sèrie televisiva. 22.10 hores.

Rey de Reyes *(King of Kings,* 1961; 155 minuts), de Nicholas Ray. Interessant. 0.25 hores.

DILLUNS

Donetes *(Little women,* 1949; 116 minuts), de Mervin Leroy. Atractiu film, sobre la novel·la de Louise Mary Alcott. Amb Elizabeth Taylor i Janett Leigh. 15.30 hores.

El padrino *(The Godfather,* 1972; 171 minuts), de Francis Ford Coppola. Una de les grans pel·lícules de la història del cinema, amb el món de la màfia com a escenari. Amb Marlon Brando i Al Pacino. 21.30 hores.

Astèrix el gal (1967, 87 minuts), de René Goscinny i Albert Uderzo. Molt divertida. 11.40 hores.

He trobat el pare Noel (1984, 95 minuts), de Cristian Gion. Pel·lícula francesa d'ambient nadalenc. 16.00 hores.

Els deu manaments (I) *(The ten commandament,* 1956; 210 minuts). A causa del llarg metratge del film, TV3 l'ofereix en dues parts.

El transmisor *(The sender,* 1982; 90 minuts), de Roger Christian. Film fantàstic inèdit a l'estat espanyol. 6.30 hores.

Los ojos vendados (1977; 111 minuts), de Carlos Saura. Aquest film, realitzat en un moment de tensió política a l'estat espanyol, és una de les pel·lícules més dolents de Saura. Només es salva el repartiment: J. L. Gómez i Geraldine Chaplin. 1.00 hores.

DIMARTS

El sendero del odio (1985; 84 minuts), de Marino Girolani. Un *western* coproduït per Espanya, Itàlia i França, que tot i anar en la línia dels spaghetti western de Sergio Leone, té moltes deficiències de guió. Amb Dan Harrison, Rod Cameron, Marie Versini i Manolo Zarzo. Poden estalviar-se el veure-la. 15.30 hores.

Lucky Luke, l'intrèpid (1971; 90 minuts). Dirigida per Morris i el gran dibuixant francés Goscinny. 15.10 hores.

Hollywood o res (1956, 78 minuts). Divertida comèdia de Frank Tashlin, amb Jerry Lewis, Dean Martin i Anita Eckberg. 16.30 hores.

Els deu manaments (II). Segona part de la pel·lícula de Cecil B. De Mille.

El desertor *(L'espion,* 1966; 127 minuts), de Raoul Lévy. Un film maleït, ja que el seu director es va suïcidar en acabar el rodatge, i a més el seu protagonista, Montgomery Clift, també va morir, poc després de ser estrenat. 22.20 hores.

Ran (1985; 163 minuts). Gran pel·lícula d'Akira Kurosawa, que trasllada el Rei Lear de Shakespeare al Japó medieval. 1.00 hores.

DIMECRES

Espartaco y los diez gladiadores (1965; 94 minuts), de Nick Nostro. Producte pseudo-cinematogràfic coproduït per Espanya, França i Itàlia, aprofitant la fama d'«Espartaco» d'Stanley Kubrick. Dolenta. 15.30 hores.

El Padrino II. *(The Godfather,* part II, 1974; 200 minuts), de Francis Ford Coppola. Obra mestra que va consagrar Robert de Niro i Al Pacino. 21.30 hores.

Marathon Man (1976; 120 minuts), de John Schlesinger. Atractiu *thriller*, basat en un «best seller» de l'escriptor nord-americà John Goldman, que és, a més a més, l'autor del guió del film. Excel·lents interpretacions de Dustin Hoffman, Lawrence Olivier i Roy Scheider. Interessant per a qualsevol amant del cinema. 22.20 hores.

El cabezazo *(La coup de tête,* 1978; 89 minuts), de Jean Jacques Annaud. El prestigiós realitzador francès no va aconseguir uns resultats tan brillants en aquesta comèdia social, com en posteriors realitzacions, com ara «En busca del fuego» o l'adaptació de la novel·la d'Umberto Eco «El nombre de la rosa». Fluixa. 1.00 hores.

Cuatro tíos de Texas *(Four for Texas,* 1963; 124 minuts), de Robert Aldrich. No va aconseguir Aldrich amb aquesta pel·lícula tan bons resultats com amb altres de les seues realitzacions. Aquest *western* en clau de comèdia, protagonitzat per Dean Martin, Frank Sinatra, Charles Bronson i Úrsula Andress, no va aconseguir l'encert en la construcció dels seus gans. 22.35 h.

Tardor

NOVETATS en LLIBRES

edicions 62 s/a

L'AUTOBÚS SEMPRE VE TARD, CHARLIE BROWN!

Charles M. Schulz
Còmics, 44. 64 pàgines.

Noves i divertides aventures de Charlie Brown i els seus amics.

EDITORIAL TRES I QUATRE

EL GERMANISTA

Francesca Duranti
Narratives 3i4, núm. 16
Traducció de Joan F. Mira

Traducció catalana del mític *La casa sul lago della luna*, amb el títol original mai no admès per cap altre editor (editat ja en divuit llengües).

Edicions BROMERA

LA VENJANÇA DE MAIWA

Henry Rider Haggard
A la lluna de València, 12
160 pàgines. 690 pessetes.

Una trepidant aventura de Quatermain, el personatge de *Les mines del rei Salomó*.

EDITORIAL EMPÚRIES

EL CONVIDAT DEL DIA D'ACCIÓ DE GRÀCIES

Truman Capote
Col·lecció Clàssics de la literatura juvenil
Traducció de Quim Monzó

Tres contes descaradament autobiogràfics, plens de malícia i d'intel·ligència.

edicions 62 s/a

ÒPERA ÀCID

Miquel Creus
El Balanci, 224. 122 pàgines.

Un llibre punyent d'un jove autor. Un tema que afecta tothom: el problema inexplicat i inexplicable del sofriment humà.

La Galera

PER A QUÈ SERVEIX?

Ruth Rocha
Els grumets de mar enllà, 67

Per què es fa tantes preguntes, la Marina?

EDITORIAL TRES I QUATRE

L'HORA DELS ECLIPSIS

Mari Pau Janer
Narratives 3i4, núm. 15

Una història d'amor guanyadora del premi de narrativa «Andròmina» dels XVIII Premis Octubre.

curial

L'AMIC DEL VENT

Francesc Lleal
(Fora de col·lecció)

Narració que ens mostra la vida d'un senzill mariner a mitjan segle XIX.

Edicions Proa

LA NIT VERMELLA

Isidre Grau
Il·lustració d'Anna Manel·la
A tot vent 276
160 pàgines i 1.300 pessetes.

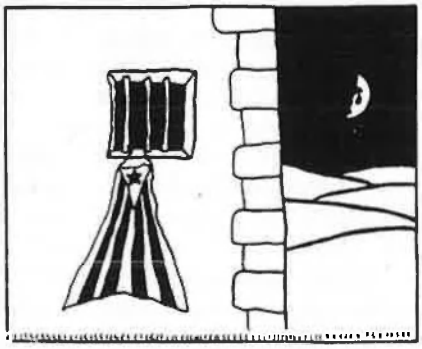
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

TELETEXTOS

VV.AA. (Vicent Salvador, coord.)
Acadèmia dels nocturns, 12
Sèrie Escenes

Un retaule de textos breus sobre la televisió, ordenats en una vectorialitat que funciona com a proposta de lectura.

ELS PATRIOTES CATALANS ELS VOLEM A CATALUNYA

Avui en terres d'Espanya
i demà més lluny potser,
no moriré d'enyorança,
ans d'esperança viuré

Perquè creiem que el fet d'estar a més de 600 quilòmetres del seu país representa la seva indefensió, tant a nivell físic, personal com jurídic...

Perquè creiem que el seu allunyament va en contra dels més elementals drets humans.

Perquè creiem que els/les nostres patriotes han d'estar a Catalunya, la seva terra.

Els Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans hem engegat una campanya de suport polític, econòmic i humà pel trasllat a Catalunya dels/les nostres patriotes.

Envieu els vostres ajuts econòmics al compte corrent a nom de N. Seras, de Caixa de Barcelona, Ag. 215 c/c 90-81. O bé envieu un taló barrat al portador al local dels Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans:
c/ Casp, 40, 1r. 1a. - 08010 Barcelona
c/ de l'Estrella, 13, 4r. - 46007 València

Text explicatiu

Aquest damerograma es resol traslladant les lletres de les solucions a la casella corresponent de la graella superior, on es podrà llegir un text extret de l'última novel·la de Tom Wolfe, *La Foguera de les Vanitats,* recentment publicada per l'editorial Pòrtic. Per facilitar la tasca, el nom de la col·lecció d'aquesta editorial en la qual ha sortit aquesta novel·la es llegeix acròsticament a partir del primer mot-solució.

Solucions en el pròxim número.

51	19	94	88	153	139	72	36	Vuitè signe de l'horòscop.
127	65	120	1	99	56	14		Aleshores.
37	108	41	60	24	151	85		Religió oriental.
92	4	68	81	133	97	146		Estat físic posterior a la disbauxa.
117	26	7	149	44	74	61		Peripècies, aventures i esforços passats per aconseguir alguna cosa.
142	31	78	122	48	90	102		Sector econòmic que revifa zones paradisíaques i poc desenvolupades.
16	43	69	147	82	9	137		Relatiu al riu.
22	131	46	63	84	155	118		Ensinistrador.
49	143	29	109	91	57	18		Bar militar

8	80	105	33	96	113	20	Súbdit de Ceauscescu.
71	106	54	30	10	123	145	Franja de terreny en contacte amb la terra i la mar.
87	21	112	107	77	101	58	Condemnada a penes eternes.
52	39	76	135	13	121	148	Seny.
140	119	5	55	73	130	95	Trastorn de la son.
144	12	47	114	6	89	23	Brillantor d'un objecte brunyit.
136	35	79	66	132	154	27	Angle recte.
17	50	152	103	141	2	38	Afinar un teixit de seda fregant-lo lleugerament amb unes llaunes especials.
70	128	59	125	116	42	110	Poc cares.

El davantal enigmístic

Al Parc de la Ciutadella de Barcelona, durant tot el mes de novembre, s'han exposat els testimonis oculars del «Patronato Pro Preservación del Patrimonio Antropológico Popular». Aquest estrany patronat, del qual són membres en Xavier Domingo, la Glòria Picazo, l'Albert Boadella o la Carme Giralt, per exemple, es dedica a preservar els «testimonis oculars» (composicions que freguen la poesia visual de Joan Brossa) de les dites populars —en aquest cas espanyoles—. El PPPPAP manté una organització interna molt estructurada que comporta la custòdia de les obres originals per part dels seus patrons anomenats custodis fins a una possible i futura transmissió. Ara doncs, hem tingut una oportunitat única de veure tots els originals aplegats. A més, el PPPPAP —sota la direcció de Jordi S. Valverde— ha publicat una fantàstica capsa-catàleg amb les fotografies de tots els «testimonis oculars» de les dites seleccionades.

Joan F. Mira

CONTRAPUNT

Les nanomàquines

Com que aquesta pàgina presenta un dèficit considerable en la informació sobre el tema central del nostre temps, que és la innovació tecnològica i aplicacions derivades, miraré de posar el meu granet d'arena per tal d'omplir un buit tan impresentable. No és poca cosa, un granet d'arena, si tenim en compte que, amb les dimensions d'aquest granet —una partícula de pols, una cagadeta de mosca, un no res— hi ha qui fabrica un engranatge complet: rodetes dentades, de la grandària d'un glòbul de la sang, que encaixen i giren al pas d'un levíssim corrent de gas. És una cosa que existeix, i que té les seues aplicacions. O les tindrà.

I amb el diàmetre d'un cabell, uns senyors de Califòrnia han construït un motor de silicona que gira a cinc-centes revolucions per minut. O siga, que la fantasia humana no té límits, i la tecnologia menys encara. He vist una foto on, en el cap d'una agulla caben tres aparells que treballen com a sensors de pressió: si a algú de vostès li fa falta, li'n poden insertar un a l'interior del cor per veure com li funcionen les palpitacions. Si es perd, no cal patir: com que són tan mínims, gasten tan poc de material, i ben aviat fabricar-los no costarà res, li'n poden regalar un grapat de recanvi.

La mania minimitzadora està arribant a un punt que les reduccions més populars ja no produeixen ni admiració ni estranyesa. Ordinadors que primer comprimeixen el poder d'aparells de les dimensions d'un edifici en caixetes de la grandària d'un televisor, i després ho fan entrar tot en una capsa de mistos. Televisors en un rellotge de polsera. Màquines de fax, detectors de radar, diccionaris electrònics, càmeres de vídeo i altres artilugis del ram, que caben còmodament en el palmell de la mà. L'utillatge fantàstic de l'agent 007 superat per la realitat en pocs anys. Bé. Tot això ja és cosa de cada dia. Els japonesos van descobrir el mercat potencial de l'electrònica mínima, i apliquen implacablement el lema imperial: *kei-haku-tan-sho,* que traduït a l'occidental vol dir «lleuger, prim, curt, petit». El Sr. Akio Morita, president de Sony, que en va tindre la primera il·luminació amb els ràdio-transistors de butxaca, n'ha fet una fe i una fortuna.

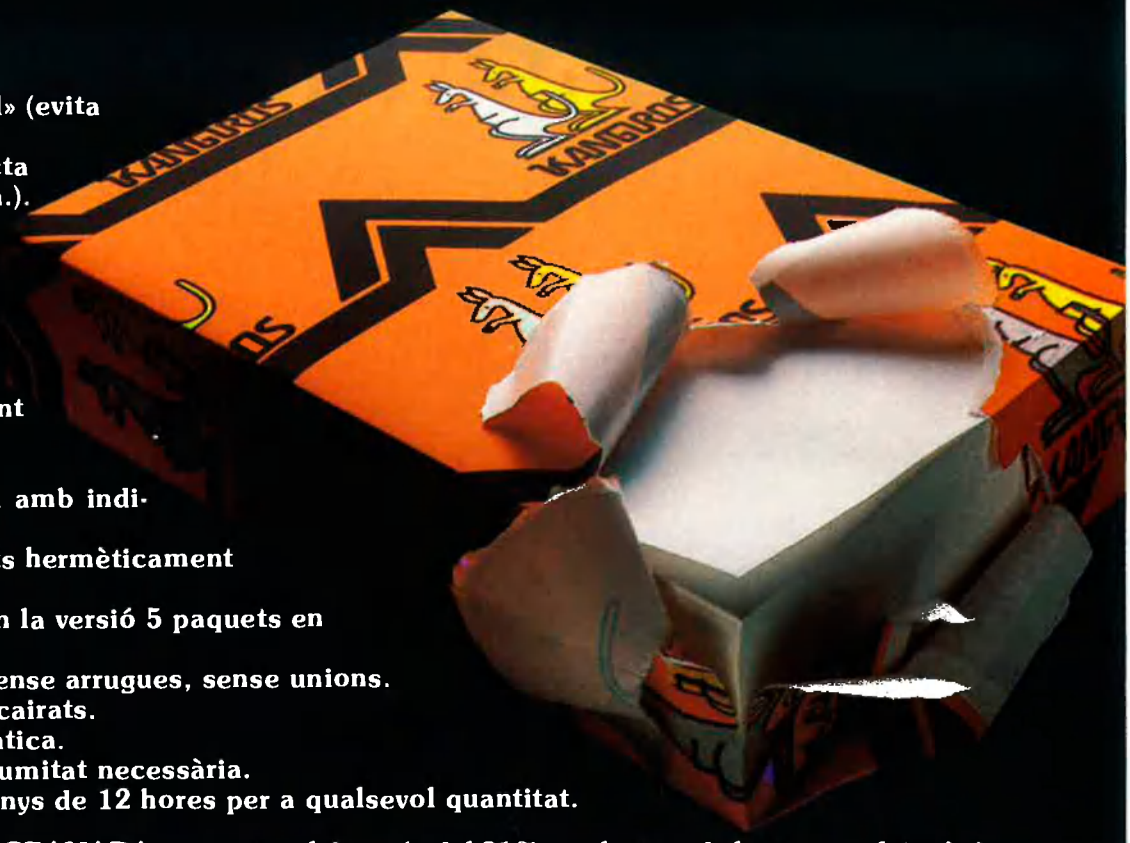
Ara, superat aquest estadi elemental, inventen coses de molt menor diàmetre i molt més gran meravella. Com a la Universitat de Tòquio, on un equip d'especialistes està posant a punt un robot diminut, que no fa més d'un milímetre de gruix (no hi ha error: un robot d'un milímetre), i que podrà viatjar per les venes del cos, dirigit a distància, i allà a dins localitzar els teixits avariats i aplicar-hi el remei corresponent. Una miqueta més i, amb la miniaturització del personal científic mateix, arribarem a aquella pel·lícula de ciència-ficció de fa alguns anys, on una Raquel Welch gloriosament curvilínia navegava en un microsubmarí per les cavernes del cor i per les artèries d'un cervell il·lustre que calia reparar. Ja falta poc: el vehicle està quasi a punt, només cal reduir els tripulants.

Els americans, una mica més barroers però més pràctics, ja tenen els seus minirobots mèdics en marxa: vostè només ha d'engolir una coseta com una píndola, i la píndola en qüestió resulta ser un termòmetre viatger, amb transmissor inclòs, que emetrà puntualment les variacions de la temperatura intestinal. Pròximament, la píndola disposarà d'un laboratori portàtil per enviar a l'exterior informació sobre àcids, hormones, ritmes cardíacs, neures vitals, fantasies eròtiques i altres dades d'interès per al tractament del pacient.

Si resulta que, en els pròxims vint-i-cinc anys, la reducció de molles, palanques, vàlvules i engranatges continua amb el ritme que preveuen els experts, ens espera un inimaginable món de micromàquines. Aparells tan imperceptibles que, per als fabricants, manipuladors i usuaris, presenten perills imprevistos: un colp de tos pot escampar per terra tot un carregament de motors, una inspiració imprudent pot fer inhalar un grapat de robots, i els inventaris dels magatzems poden presentar problemes de molt mala solució.

Ara, si volen saber els projectes per al futur no tan remot, poden llegir el llibre *Motors de Creació,* la bíblia de la nanotecnologia, del Sr. K. Eric Drexler, on allò que esdevé invisible de tan mínim ja no són les màquines, sinó les fàbriques senceres. La nanotecnologia se suposa que és la tecnologia que mesura els objectes en alguna cosa així com milionèsimes de milímetre. De manera que en un milímetre hi podran cabre alguns milers de nanomotors o de nanomaquinetes diverses. L'objectiu, sembla, és fer treballar ordenadament i a voluntat àtoms i molècules com a materials immediats de construcció. Jo no sé exactament com, però això és el que diuen: poses en marxa la cadena de muntatge molecular, i al final et surt un cotxe o una botella de coca-cola. Més o menys com funcionen les cèl·lules quan fabriquen ossos, fetges, orelles i persones senceres. Tanta feina, per acabar, com a màxim invent imaginable, imitant l'antiga i simple naturalesa.

15 AVANTATGES DEL PAPER PER A FOTOCOPIADORA KANGUROS

1. Paper tallat «full a full» (evita embussos).
2. Grandària de full exacta (Tolerància: ±0,1 mm.).
3. Gramatge constant.
4. 500 fulls en cada paquet.
5. Paquet protegit amb maculatura 100 per 100 antihumitat.
6. Paquets hermèticament tancats per laterals i centre.
7. Paquets referenciats i amb indicació del contingut.
8. En caixes de 5 paquets hermèticament tancats.
9. Estalvi i comoditat, en la versió 5 paquets en retràctil.
10. Fulls sense polsina, sense arrugues, sense unions.
11. Fulls perfectament escairats.
12. Sense electricitat estàtica.
13. Condicionat amb la humitat necessària.
14. Termini d'entrega: menys de 12 hores per a qualsevol quantitat.

15. «LA COMANDA PROGRAMADA, o com estalviar més del 21% en el paper de les vostres fotocòpies».

Ara, només en 5 minuts, podeu reduir dràsticament els costos de paper de la fotocopiadora de la vostra empresa. L'estalvi, l'aconseguiu perquè avui podeu reservar en Kanguros la quantitat de paper de fotocopiadora que hàgeu de necessitar durant els mesos vinents. Amb això obteniu tres avantatges: 1) que tot el paper reservat us serà servit al preu d'avui; 2) gaudiu de la taula de descomptes per volum que Kanguros us brinda; 3) sense costos a la bestreta. Aboneu per separat cada una de les entregues només després de rebre-les. Si feu números veureu que val la pena. Esmerceu aquests 5 minuts a aconseguir un estalvi per a la vostra empresa.

Per a més informació crideu a:

KANGUROS

MADRID. Tel.: 675 59 00.
BARCELONA. Tel.: 654 53 12.
VALÈNCIA. Tel.: 132 15 50.
BILBAO. Tel.: 447 37 62.
GUIPÚSCOA. Tel.: 65 22 50.
ALACANT. Tel.: 10 35 22.

El nostre país avança a la velocitat de la llum.

L'any passat, al nostre país l'economia va créixer un 5 %. I, paral·lelament, el consum d'energia elèctrica va augmentar d'un 4,8 %. Aquestes dades demostren clarament que la llum és progrés. I a FECSA ens sentim molt orgullosos d'haver contribuït al fet que aquest progrés sigui una realitat.

FECSA

La llum és progrés.